

**DIRECTORATE OF DISTANCE & ONLINE
EDUCATION
UNIVERSITY OF JAMMU
JAMMU**

**STUDY MATERIAL
FOR
M.A. DOGRI (SEMESTER - IIND)**

COURSE NO. : DOG 204

**Dogri Padya te Katha-Sahitya Da Itihas
(1960 Isvi De Baad)**

UNIT I-IV

LESSON No. 1-16

In case of any Query :
Dr. Jatinder Singh
Incharge M.A. Dogri

<http://www.distanceeducationju.in>

Printed and published on behalf of Directorate of Distance & Online Education,
University of Jammu, Jammu by the Director, DD&OE, University of Jammu, Jammu

M.A. DOGRI (SEMESTER - IIND)

**Dogri Padya te Katha-Sahitya Da Itihas
(1960 Isvi De Baad)**

Lesson Writer :

Dr. Joginder Singh

Editing / Proof Reading :

Dr. Jatinder Singh

© Directorate of Distance & Online Education, University of Jammu, Jammu, 2024

- All rights reserved. No part of this work may be reproduced in any form, by mimeograph or any other means, without permission in writing from the DD&OE, University of Jammu.
 - The script writer shall be responsible for the lesson / script submitted to the DD&OE and any plagiarism shall be his/her entire responsibility.
-
- Printed by : Amar Art Press / 2024 / 50 Books

UNIVERSITY OF JAMMU
Syllabus for M.A. Dogri Semester - 2nd
(Non-Choice Based Credit System)

Course No. : DOG 204

Title : Dogri Padya Te Katha-Sahit Da

(Non-Choice Based Credit System)

Maximum Marks : 100

Duration : 3 hours

a) Semester Examination : 80

b) Sessional Assessment : 20

Syllabus for the examinations to be held in May 2020, May 2021, May 2022, May 2023 & May 2024

सलोबस दी बंड

यूनिट - 1

16

1960 ਦੇ ਬਾਦ ਦੀ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨ ਤੇ ਨਿਮਲਿਖਿਤ ਕਵਿਯੇ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਬਾਰੈ-ਸ਼ੁਆਲ—

किशन समैलपुरी, केहरि सिंह मधुकर, चरण सिंह, पद्मा सचदेव, यश शर्मा ते जितेन्द्र उधमपुरी

(a) Long Answer Type Question 12

(b) Short Answer Type Question

यूनिट - 2

16

1960 ਦੇ ਬਾਦ ਦੀ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨ ਤੇ ਨਿਸ਼ਲਿਖਿਤ ਕਵਿਧੇਂ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਬਾਰੈ ਸੁਆਲ—

मोहन लाल सपोलिया, तारा स्मैलपुरी, प्रकाश प्रेमी, कुंवर वियोगी, अभिशाप ते
दर्शन दर्शी

(a) (Long Answer Type Question) 12

(b) (Short Answer Type Question) 04

यूनिट – 3

1960 ਦੇ ਬਾਦ ਦੀ ਡੋਗਰੀ ਗਜ਼ਲ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨ ਤੇ ਨਿਮਲਿਖਿਤ ਸ਼ਾਯਰੋਂ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਬਾਰੈ ਸੁਆਲ—

ਰਾਮਨਾਥ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ, ਵੇਦਪਾਲ 'ਦੀਪ', ਰਾਮ ਲਾਲ ਸ਼ਰ्मਾ, ਸ਼ਿਵਰਾਮ ਦੀਪ, ਅਥਿਵਨੀ ਮਗੋਤ੍ਰਾ ਤੇ ਹੀਰੇਨਦ੍ਰ ਕੇਸਰ

(a) (Long Answer Type Question)	12
(b) (Short Answer Type Question)	04

यूनਿਟ – 4

1960 ਦੇ ਬਾਦ ਦੀ ਡੋਗਰੀ ਕਹਾਨੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨ ਤੇ ਨਿਮਲਿਖਿਤ ਕਹਾਨੀਕਾਰੋਂ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਬਾਰੈ ਸੁਆਲ—

ਨਰੇਨਦ੍ਰ ਖੜ੍ਹੂਰਿਆ, ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਸ਼ਰ्मਾ, ਓਮ ਗੋਖਵਾਮੀ, ਬੰਧੁਸ਼ਰਮਾ, ਕ੃਷ਣ ਸ਼ਰ्मਾ ਤੇ ਸ਼ਿਵਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੁਸ਼ੀਲ

(a) (Long Answer Type Question)	12
(b) (Short Answer Type Question)	04

यूਨਿਟ – 5

1960 ਦੇ ਬਾਦ ਦੀ ਡੋਗਰੀ ਉਪਨਿਆਸ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨ ਤੇ ਨਿਮਲਿਖਿਤ ਉਪਨਿਆਸਕਾਰੋਂ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਬਾਰੈ ਸੁਆਲ—

ਵੇਦਰਾਹੀ, ਨਰਸਿੰਹ ਦੇਵ ਜਮਾਲ, ਓ.ਪੀ. ਸ਼ਰ्मਾ 'ਸਾਰਥੀ', ਵਤਸ ਵਿਕਲ, ਦੇਸ਼ਬੰਧੁ ਡੋਗਰਾ ਨੂਤਨ ਤੇ ਤਾਰਾ ਦਾਨਪੁਰੀ

(a) (Long Answer Type Question)	12
(b) (Short Answer Type Question)	04

NOTE FOR PAPER SETTING :

There will be one question from each unit (containing a & b part) with 100% internal choice and the candidates will be required to answer all the questions (total questions to be attempted will be five).

सहायक पुस्तकां :

1. डोगरी साहित्य दा इतिहास : शिवनाथ, साहित्य अकादेमी, नर्मी दिल्ली
2. डोगरी साहित्य दा इतिहास : जितेन्द्र उधमपुरी, जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्चर एंड लैंग्वेजिज, जम्मू
3. डोगरी कविता – प्रमुख रुझान : डा. वीणा गुप्ता, साहित्य संगम पब्लिकेशन, कच्ची छावनी, जम्मू
4. साढ़ा साहित्य 1992–93, 1994–95, 2002, 2003, 2004 ते 2006, जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्चर एंड लैंग्वेजिज, जम्मू
5. साढ़े साहित्यकार : डॉ वीणा गुप्ता, अखिल प्रकाशन, जम्मू
6. बीहमीं सदी दा डोगरी साहित्य : तकाजे ते उपलब्धियां, डोगरी डिपार्टमेंट, जम्मू युनिवर्सिटी, जम्मू

M.A. DOGRI

Course No. DOG 204

Unit - I

Semester - II

Lessons 1-4

Dogri Padya te Katha-Sahitya Da Itihas (1960 Isvi de baad)

1960 ਦੇ ਬਾਦ ਦੀ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨ

ਪਰਿਚੇ

ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਚ ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਕਵਿਧੋਂ – ਕਿਸ਼ਾਨ ਸੈਲਪੁਰੀ, ਕੇਹਹਰਿ ਸਿੱਹ ਮਥੁਕਰ, ਚਰਣ ਸਿੱਹ, ਪਦਮਾ ਸਚਦੇਵ, ਧਰਣ ਸ਼ਾਰੀ, ਜਿਤੇਨਦਰ ਉਧਮਪੁਰੀ ਹੁਂਦੀ ਕਵਿਤਾਏਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨੋਂ ਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਯੋਗਦਾਨ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗੇਂਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਪਾਠ ਚ ਦਾਅਂ–ਦਾਅਂ ਕਵਿਧੋਂ ਗੀ ਰਖੇਆ ਗੇਂਦਾ ਹੈ।

ਉਦ੍ਦੇਸ਼

ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਦੇ ਪਾਠਾਂ ਗੀ ਪਛਿਧੈ ਵਿਧਾਰਥੀਂ ਗੀ ਪਾਠਾਂ–ਕ੍ਰਮ ਚ ਲਗਗੇ ਦੇ ਕਵਿਧੋਂ ਤੇ ਤਾਂਦੀ ਰਚਨਾਏਂ ਦੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦੇ ਕਨੌ–ਕਨੌ ਤਾਂਦੀ ਕਵਿਤਾਏਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨੇ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਹੋਈ ਸਕਗ।

ਪਾਠ–ਪ੍ਰਕਿਧਾ

ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਦੇ ਹਰ ਇਕ ਪਾਠ ਗੀ ਤ੍ਰਾਂਝਾਂ ਹਿੱਸੋਂ ਚ ਬੰਡੇਆ ਜਾਹਗ :—

- (i) ਕਵਿਧੋਂ ਦਾ ਜੀਵਨ–ਪਰਿਚੇ
- (ii) ਰਚਨਾਂ ਜਾਂ ਸਾਹਿਤਕ ਯੋਗਦਾਨ
- (iii) ਕਵਿਤਾਏਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨ

M.A. DOGRI

Course No. DOG 204

Unit - I

Semester - II

Lesson 1

ਕਿਥਾਨ ਸੰਮੈਲਪੁਰੀ ਹੁੰਦੀ ਕਵਿਤਾਏਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨ

ਕ੃ਣਾ ਸੰਮੈਲਪੁਰੀ ਹੋਰ ਡੋਗਰੀ ਕਨੈ ਸਰਬਚਿ ਰਖਨੇ ਆਹਲੀ ਓਹ ਮਨੀ ਪਰਮਨੀ ਦੀ ਸ਼ਾਖਸੀਧਤ ਐ. ਜੇਹਦੇ ਨਾਂਡ ਬਗੈਰ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿਆ ਦਾ ਕਾਰਵਾ ਅਧੂਰਾ ਜਨ ਬਜ਼ੋਂਦਾ ਐ। ਜਿਨ੍ਹੇ ਗੀਤ, ਗਜ਼ਲ, ਕਵਿਤਾ ਹਰ ਖੇਤਰ ਚ ਅਪਨਾ ਇਕ ਚੇਚਾ ਥਾਹਰ ਬਨਾਯਾ ਤੇ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਮਾਨ-ਮੁਲ ਮਤੇ ਥਮਾਂ ਮਤਾ ਬਧਾਨੇ ਚ ਅਪਨਾ ਨੁਮਾਯਾ ਯੋਗਦਾਨ ਦਿੱਤਾ।

1. ਜਨਮ :-

ਕ੃ਣਾ ਸੰਮੈਲਪੁਰੀ ਹੁੰਦਾ ਜਨਮ ਤਸੀਲ ਸਾਨਾ ਦੇ ਗ੍ਰਾਂਡ ਸੰਮੈਲਪੁਰ ਚ 27 ਸਿਤੰਬਰ ਸਨ् 1900 ਚ ਹੋਆ। ਇੰਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਸੁਂਦਰਦਾਸ ਤੇ ਮਾਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਮੈਹਰੀ ਹਾ। ਇੰਦੇ ਪਿਤਾ ਜਮ੍ਮੂ ਚ ਰਾਜਾ ਰਾਮਸਿੰਘ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿਮਾਗ ਚ ਮਲਾਜਮ ਹੈ। ਸੰਮੈਲਪੁਰੀ ਹੋਰ ਅਜੇ ਮਸਾਂ ਛੇ ਬਰੇ ਦੇ ਗੈ ਹੈ ਜੇ ਇੰਦੀ ਮਾਤਾ ਦਾ ਕਾਲ ਹੋਈ ਗੇਆ। ਮਾਝ ਦੀ ਮੌਤੀ ਨੇ ਇੰਦੇ ਕੋਮਲ ਮਨੈ ਉਪਰ ਬੜਾ ਗੈਹੜਾ ਅਸਰ ਕੀਤਾ। ਖਾਬਰੈ ਇਥੈ ਕਾਰਣ ਹਾ ਜੇ ਮਾਝ ਦੀ ਉਸ ਘਾਟ ਨੇ ਮਨੈ ਚ ਗੈ ਦਬੋਏ ਰੈਹਨੇ ਪਰੰਤ ਆਖਰ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਰੂਪ ਦਾਰਣ ਕਰੀ ਲੇਆ।

ਪਢਾਈ :-

ਇਨ੍ਹੇ ਮੁੱਢਲੀ ਸ਼ਿਕਾ ਸੰਮੈਲਪੁਰ ਗ੍ਰਾਂਡ ਦੇ ਇਕ ਮਾਸਟਰ ਤੁਲਸੀਦਾਸ ਹੁੰਦੇ ਕਥਾ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਮਾਝ ਦੀ ਮੌਤੀ ਪਰੰਤ ਇੰਦੇ ਚਾਚਾ ਆਗਾ ਰਾਮ ਹੋਰ ਅਪਨੇ ਕਨੈ ਸ਼ੈਫਰ ਲੋਈ ਆਏ ਤੇ ਇਕ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲ ਚ ਦਾਖਲ ਕਰੋਆਈ ਦਿੱਤਾ। ਤੇ ਪਢਾਈ-ਲਖਾਈ ਚ ਮਤੀ ਦਿਲਚਸ਼ੀ ਨੇਈ ਹੋਨੇ ਕਾਰਣ ਮਸਾਂ ਖਿਚਿਅਤੈ ਦਸਮੀਂ ਪਾਸ ਕੀਤੀ।

ਸ਼ੋਕ :-

ਸੰਮੈਲਪੁਰੀ ਹੁੰਦੀ ਪਢਾਈ-ਲਖਾਈ ਦੇ ਬਜਾਅ ਨਾਚ ਗਨੇ ਚ ਦਿਲਚਸ਼ੀ ਮਤੀ ਹੀ। ਇਸੈ ਦਿਲਚਸ਼ੀ ਕਾਰਣ ਤਨੋਂਗੀ ਸੁਰ-ਤਾਲ ਤੇ ਛੱਦ-ਮਾਤ੍ਰਾ ਦਾ ਸਰੋਖ਼ਡ ਜ਼ਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਾ। ਏਹਦੇ ਆਲਾਵਾ ਇਨੋਂਗੀ ਕ੍ਰਿਕੋਟ ਖੋਲਨੇ ਦਾ ਸ਼ੋਕ ਬੀ ਮਤਾ ਹਾ। ਅਪਨੀ ਕਾਬਲਿਧਤ ਕਰੀ ਗੈ ਸੰਮੈਲਪੁਰੀ ਹੋਰ ਸ਼ਹਾਰਯਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਹੁੰਦੀ ਕ੍ਰਿਕੋਟ ਟੀਮ ਚ ਬਤੌਰ ਬਾਲਰ ਖੇਡਿਦੇ ਰੇਹ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸੋਆ 17 ਰੱਧੇ ਬਜੀਫਾ ਬੀ ਮਿਲਦਾ ਰੇਹਾ।

ਬਾਹ :-

ਇੰਦਾ ਬਾਹ ਲੌਹਕੀ ਤਮਰੀ ਚ ਗੈ ਹੋਈ ਗੇਆ। ਤੇ ਇੰਦੀ ਘਰੈਆਹਲੀ ਦਾ ਨਾਡ ਸਂਸਾਰਦੇਈ ਹਾ। ਇਨ੍ਹੇ ਅਪਨੇ ਜੀਵਨੈ ਦੇ 56 ਬਰੇ (ਝ)ਕਟਠੇ ਕਟਟੇ ਤੇ ਖੀਰ ਸਂਸਾਰਦੇਈ ਹੋਰ ਅਗਲੇ ਸਫਰ ਆਹਲੀ ਬਕਖੀ ਟੁਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ।

ਸਮੈਲਪੁਰੀ ਹੋਰ ਮਤੇ ਚਿਰ ਬਮਾਰ ਬੀ ਰੇਹ। ਇਨ੍ਹੋਂਗੀ ਤਪੇਦਿਕ ਨਾਡ ਵੀ ਬਮਾਰੀ ਹੀ ਜੇਹਦੇ ਕੋਲਾ ਨਰਾਸ਼ ਹੋਇਥੈ ਇਨ੍ਹੋਂ ਆਤਮਹਤਿਆ ਕਰਨੇ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਬੀ ਕੀਤਾ। ਸਨ् 1947 ਚ ਰੇਡਿਓ ਸਟੇਸ਼ਨ ਖੁਲ੍ਹਨੇ ਪਰੈਤ ਉਥੇ ਏਹ ਪੈਹਲੇ ਨ੍ਯੂਯਾਰਿਕ ਲਾਗੇ ਤੇ ਬਾਦ ਚ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮ ਕਲਰਕ ਬਨਾਈ ਦਿੱਤਾ ਗੇਆ।

ਸੁਗਵਾਸ :-

ਅਖੀਰ ਸਮੈਲਪੁਰੀ ਹੋਰ 27 ਜਨਵਰੀ 1980 ਗੀ ਏਹ ਸੰਸਾਰ ਛੋਡਿਥੈ ਟੁਰਦੇ ਹੋਏ। ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਡੋਗਰੀ ਦਾ ਇਕ ਸ਼ਾਨ ਸਾਧਕ ਜਿਨ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਉਨੱਤਿ ਆਸਤੈ ਅਪਨਾ ਸ਼ਹਿਰਪੂਰਣ ਯੋਗਦਾਨ ਦਿੱਤਾ। ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੁਂਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਗੀ ਕਦੇ ਨੇਈ ਮੁਲਲੀ ਸਕਦੀ।

2. ਰਚਨਾ :-

ਮੇਰਿਆਂ ਡੋਗਰੀ ਗਜ਼ਲਾਂ (1973)

ਮੇਰੇ ਡੋਗਰੀ ਗੀਤ (1974) ਸਾਹਿਤਿਕ ਅਕਾਦਮੀ ਥਮਾਂ ਪੁਰਸ਼ਕ੍ਰਤ

ਸ਼੍ਰੀ ਬੈਣਾ ਕਥਾ (ਹਿੰਦੀ ਚ)

ਫਿਰਦਾਸੇ ਵਤਨ (ਤੁਰ੍ਦੂ ਨਜਮਾ, 1961 ਏਹਦੇ ਪਰ ਇਨ੍ਹੋਂਗੀ ਰਿਧਾਸਤੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਤਰਫਾ 1000 ਰਪੇਂ ਦਾ ਇਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਗੇਆ।

ਅਰੂਣਿਮਾ (ਕਵਿਤਾ ਸੰਕਲਨ)

3. ਕਿਸ਼ਨ ਸਮੈਲਪੁਰੀ ਹੁਂਦੀ ਕਵਿਤਾਏ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੁਝਾਨ :-

ਦੇਸ-ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਰੁਝਾਨ :- ਕਿਸ਼ਨ ਸਮੈਲਪੁਰੀ ਹੁਂਦੀ ਕਵਿਤਾਏ ਚ ਦੇਸ-ਪ੍ਰੇਮ, ਦੀ ਝਲਕ ਟਕੋਹਦੇ ਤੌਰੇ ਪਰ ਲਭਦੀ ਏ। ਤਾਨੋਂਗੀ ਅਪਨੇ ਢੁਗਰ ਦੇਸੈ ਕਨ੍ਹੈ ਅਨਸ਼ਮ ਹਿਰਖ ਏ ਜੇਹਦੇ ਕਰੀ ਗੈ ਤਾਨੇ ਅਪਨੇ ਢੁਗਰ ਦੇਸੈ ਗੀ ਸੁਰਗੈ ਕੋਲਾ ਬੀ ਸ਼ੈਲ ਗਲਾਏ ਦਾ ਏ। ਤਾਂਦੀ ਸਤੀ ਸਾਰੀ ਕਵਿਤਾਏ ਚ ਦੇਸ-ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਝਲਕ ਲਭਦੀ ਏ। ਇਧਾਂ ਗੈ ਤਾਂਦੀ “ਸੁਰਗ ਦੇਸ” ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਬੋਲ ਨ :—

“ਸੁਰਗੈ ਦੀ ਗਲਲ ਨੇਈ ਲਾਡ ਅੜੇਆ

ਜਾਸ਼ ਅਪਨੇ ਦੇਸਾ ਦਾ ਗਾਡ ਅੜੇਆ।

ਏਹ ਦੇਸ ਫੁਲਲੇ ਦਾ ਖਾਰਾ ਈ।

ਏਹ ਦੇਸ ਅਸੈਂ ਅਤਾ ਪਾਰਾ ਈ॥”

जां पही :-

“मੀ ਚਨੇ-ਤਾਰੇ ਦੇ ਜ਼ਹਾਨ ਸੋਧੋ, ਪਾਤਾਲ, ਧਰਤੀ ਦੀ ਖਾਕ ਛਾਨੀ
ਬੋ ਸੋਹ ਕਰਾਈ ਲੌ ਕੁਤੈ ਨੀ ਲਭਾ, ਇਸ ਅਪਨੇ ਦੇਸਾ ਦਾ ਕੋਈ ਸਾਨੀ”।

ਪ੍ਰਕ੃ਤਿ ਚਿਤ੍ਰਣ :-

ਸਮੈਲਪੁਰੀ ਹੁਂਦੀ ਕਵਿਤਾਏਂ ਚ ਪ੍ਰਕ੃ਤਿ-ਚਿਤ੍ਰਣ ਦਾ ਸੁਰ ਮੁਖਰਤ ਹੋਏ ਦਾ ਲਭਦਾ ਏ। ਤੰਦਾ ਪ੍ਰਕ੃ਤਿ ਕਨੈ ਗੂੜਾ ਸਰਬਣ
ਾ ਇਸ ਚਾਲੀ ਲਭਦਾ ਏ।

“ਮੌਤਿਆ, ਗੁਲਾਬ, ਕੁੰਦ, ਚਮਚਾ ਤੇ ਕਚਾਰ ਕੁਤੈ,
ਖਿੜੀ-ਖਿੜੀ ਮਰਲਾ ਨੇ ਜਗ ਭਰਮਾਏ ਦਾ।
ਸੁਂਘੜੀ, ਕਸੁੰਬੜੀ ਤੇ ਛਾਈ ਕੁਤੈ ਫਲੈ ਕਰਦੀ
ਹੀਰ ਮਿੱਜ਼ਰਾ ਨੇ ਅਕਥੀਂ ਕਜ਼ਜਲਾ ਏ ਪਾਏ ਦਾ।”

ਹਿਰਖ-ਪਾਰ ਦਾ ਰੁਸ਼ਾਨ :-

ਸਮੈਲਪੁਰੀ ਹੁਂਦੀ ਕਵਿਤਾਏਂ ਚ ਜਿਤ੍ਥੇ ਇਕ ਪਾਸ੍ਤੈ ਦੇਸ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਜਜ਼ਾ ਤੇ ਪ੍ਰਕ੃ਤਿ ਚਿਤ੍ਰਣ ਦੇ ਸ਼ਸ਼ਕਤ ਭਾਵ ਚਿਤ੍ਰਿਤ ਹੋਏ
ਦੇ ਲਭਦੇ ਨ। ਸਮੈਲਪੁਰੀ ਹੁਂਦੀ ‘ਪ੍ਰੀਤ’ ਕਵਿਤਾ ਚ ਸਚ੍ਚੇ-ਸੁਚ੍ਚੇ ਹਿਰਖੈ ਦਾ ਚਿਤ੍ਰਣ ਹੋਏ ਦਾ ਏ, ਜੇਹਡਾ ਕੁਸੈ ਬੀ ਬਦਿਸ਼ ਚ ਨੇਝ
ਬਜ਼ਾਦਾ। ਜਿਧਾਂ :-

“ਪ੍ਰੀਤ ਨਾਂ ਸੁਨੇ ਦਿਧੇ ਸੌਂਗਲੀ ਬਜ਼ਾਦੀ ਏ, ਨਾਂ ਏਹ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬਨਧੇ ਕਨੈ।
ਪ੍ਰੀਤ ਤੇ ਕੁਸੈ ਮਨ, ਕੁਸੈ ਦੀ ਬਸਦੀ ਏ, ਉਚਵਡੇ ਭਾਗ ਸਰਬਨਧੇ ਕਨੈ।।।”

ਜਾਂ ਪਹੀ :-

“ਸਾਧਨਾ ਕਰਦੇ ਸੋਮਦੇ ਸਾਧੂ, ਸੁਚਿਵਿਧੇਂ ਸੋਚੋਂ ਸਥ ਸਰਕਾਰਾਂ।
ਸਾਥੋ-ਸਾਥੋ ਸੋਮਦੇਂ ਸਾਥੀ, ਸਾਥੋ-ਸਾਥੋ, ਸੁਂਦਰ ਨਾਰਾਂ।।।
ਸੋਹੇ ਸ਼ਾਲੇ ਸੁਖੇ ਸੁਹਾਂਦੇ, ਸਜ਼ਜਨੇ ਸਾਥੇ ਸੈਲਿਲਿਆਂ ਧਾਰਾਂ।
ਬਾਦਿਆਂ ਬਹਾਰਾਂ ਕਿਧਾਂ ਏ ਸੋਮਨ, ਜੇਕਰ ਸਜ਼ਜਨ ਲੈਨ ਨੀ ਸਾਰਾਂ।।।”

ਦਾਰ੍ਸਨਿਕਤਾ ਦਾ ਸੁਰ :-

ਸਮੈਲਪੁਰੀ ਹੁਂਦੀ ਕਵਿਤਾਏਂ ਚ ਦਾਰ੍ਸਨਿਕਤਾ ਦਾ ਪੁਟ ਬੀ ਸਾਫ ਝਲਕਦਾ ਏ। ਬਢੇਪੇ ਚ ਪੁਜ਼ਿਯੈ ਤਾਨੋਂਗੀ ਅਗਲੀ ਮਂਜਲ
ਅਪਨੇ ਪਾਸੈ ਆਲੇ ਮਾਰਦੀ ਸੇਹੀ ਹੁਂਦੀ ਏ। ਜਿਧਾਂ :-

“ਖੀਰਲੀ ਪਹਾੰਡ ਮਾਏ ਹੁਨ ਮਤੀ ਦੂਰ ਨੇਈ
 ਪਰ ਮੇਰਾ ਭੇਰਾ ਅਜੋਂ ਤਕ ਇਸੈ ਪਾਰ ਏ।
 ਸੈਂਕਡੇ ਗੈ ਸਾਥੀ ਮੇਰੇ ਉਸ ਪਾਰ ਬੈਠੇ ਦੇ ਨ
 ਚੌਰੈ—ਪੈਹਰ ਖਿਚ੍ਚੈ ਕਰਦਾ ਮਿਗੀ ਤੁੰਦਾ ਪਾਰ ਏ॥੧॥”

ਜਾਂ ਪਹੀ “ਨੇਕੀ ਪਰਮੇਸਰ ਦੀ” ਕਹਿਤਾ ਦੇ ਬੋਲ ਨ :-

“ਨੇਕੀ—ਬਦੀ ਜਰਮੋਂ ਦੇ ਕਰਮੋਂ ਦਾ ਫਲ ਸਾਈ
 ਕਰਮੋਂ ਦਾ ਭੋਗ ਇਤਥੈ ਸਤ ਕਰਤਾਰ ਏ।
 ਕਰਮੋਂ ਦੇ ਭੋਗੇ ਛੁਣ੍ਣ ਕੁਸੈ ਦਾ ਛੁਟਕਾਰਾ ਨੇਈ
 ਨਿਤ ਲੀਲਾ ਰਚੀ ਦੀ ਏਹ ਪਾਰ ਤੇ ਰੁਆਰ ਏ॥੨॥”

ਨਿਰਾਸਾਵਾਦੀ ਰੂਜ਼ਾਨ :-

ਜੀਵਨ ਦੇ ਖੀਰਲੀ ਬਰੈਂ ਚ ਜਿਸਲੈ ਮਾਹਨੂ ਗੀ ਨੇਕਾਂ ਬਮਾਰਿਆਂ ਘੇਰੀ ਲੈਂਦਿਆਂ ਨ। ਜੇਹਦੇ ਕਾਰਣ ਸ਼ਰੀਰ ਕੋਈ ਬੀ
 ਕਮਾ ਕਰਨੇ ਲੇਈ ਸਾਥ ਨੇਈ ਦਿੰਦਾ ਤੇ ਮਾਹਨੂ ਇਕਕਲੇਪਨ, ਦੋਆਸੀ ਤੇ ਬੇਚੈਨੀ ਚ ਆਪਨੇ ਦਿਨ ਕਟਦਾ ਏ। ਮਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰੇ ਤੱਤਪਰ
 :—

“ਨਜਰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦੀ ਜਾਰਦੀ ਏ
 ਸਧਾਹੀ ਘੋਰ ਹੁੰਦੀ ਜਾਰਦੀ ਏ।
 ਮਨੈ ਇਚਚ ਥਾਪੇਆ ਕਿਥਾ ਹੋਰ ਗੈ ਹਾ।
 ਤੇ ਹੋਨੀ ਹੋਰ ਹੁੰਦੀ ਜਾਰਦੀ ਏ।
 ਮਿਰੀ ਤਮਰੀ ਦੀ ਹੁਨ ਏਹ ਬੁਝਡੀ ਘੋੜੀ
 ਬਡੀ ਮੁਹਜੌਰ ਹੁੰਦੀ ਜਾਰਦੀ ਏ॥੩॥”

ਜਾਂ ਪਹੀ :—

“ਅੜਜ ਪੂਰੇ ਚਾਰ ਬਰੇ ਹੋਏ ਨ ਬਿਛੁੰਡੇ ਦੇ ਅਸੋਂ
 ਖੌਰੈ ਕਿਨ੍ਹੀ ਚਿਰ ਅਜੋਂ ਮੇਂ ਮਟਕਨਾ ਤੇਰੇ ਬਗੈਰ।”

ਸ਼ਾਭਿਮਾਨੀ ਸੁਰ :-

ਸਮੈਲਪੁਰੀ ਹੋਰ ਅਪਨੀ ਈਨ ਦੇ ਪਕਕੇ ਨ। ਸ਼ਾਭਿਮਾਨੀ ਸਮਾਝ ਕਰੀ ਗੈ ਤਾਂਦੇ ਸ਼ਾਭਿਮਾਨ ਦੀ ਝਲਕ ਤੁੰਦੀ ਕਹਿਤਾਂਏ
 ਚ ਬੀ ਸਾਫ ਝਲਕਦੀ ਏ। ਜਿਧਾਂ :—

‘ਹਤਥ ਕਦੋਂ ਨੀ ਅਡੁਨਾ, ਪ੍ਰਾਣ ਜਾਨ ਤਾਂ ਜਾਨ।
ਏਹ ਮਰ੍ਦ ਦੀ ਝੰਨ ਐ, ਏਹ ਮਰ੍ਦ ਦੀ ਸ਼ਾਨ।’

ਨਿਸ਼ਕਰਤਾ :-

ਨਿਸ਼ਕਰਤਾ ਚ ਅਸ ਆਕਥੀ ਸਕਨੇਆਂ ਜੋ ਕਿਸ਼ਨ ਸਮੈਲਪੁਰੀ ਹੋਰੋਂ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਉਨੱਤਿ ਆਸਟੈ ਅਪਨਾ ਸ਼ਹਿਰਪੂਰਣ ਜੋਗਦਾਨ ਦਿੱਤਾ। ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੁਂਦੇ ਜੋਗਦਾਨ ਆਸਟੈ ਸ਼ਹੇਸ਼ਾ ਦੇਨਦਾਰ ਰੌਹੁਗ। ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਚ ਤੁਂਦਾ ਨਾਂ ਚੇਚੇ ਤੌਰੇ ਚੁਪਰ ਚੇਤਾ ਕੀਤਾ ਜਾਗ।

M.A. DOGRI

Course No. DOG 204

Unit - I

Semester - II

Lesson 2

ਕੋਹਰਿ ਸਿੰਹ ਮਧੁਕਰ ਤੇ ਚਰਣ ਸਿੰਹ ਹੁੰਦੀ ਕਵਿਤਾਏਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੁਜ਼ਾਨ

ਕੋਹਰਿ ਸਿੰਹ ਮਧੁਕਰ ਤੇ ਉਂਦੀ ਕਵਿਤਾਏਂ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੁਜ਼ਾਨ

I. ਕੋਹਰਿ ਸਿੰਹ ਮਧੁਕਰ—ਜੀਵਨ—ਪਰਿਚੇ :

ਮਧੁਕਰ ਹੋਰ ਭੋਗਰੀ ਦੇ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਠ ਕਵਿ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਗੀ ਇਕ ਨਮਾਂ ਜੀਵਨ ਬਖ਼਼ਾਂਆ ਏ, ਇਕ ਨਮੀਂ ਰੰਗਤ ਦਿੱਤੀ ਏ। ਭਾਵ—ਵਿਚਾਰ, ਕਲਾ ਤੇ ਕਲਾ ਦੇ ਅਧਾਰ ਪਰ ਉਂਦਿਆਂ ਰਚਨਾਂ ਉੱਚਵੇਂ ਕੋਟਿ ਦਿਇਆਂ ਨ। ਉਂਦੇ ਕਾਵਿ ਚ ਸ਼ਾਂਗਾਰ ਏ, ਸ਼ਲੈਪਾ ਏ, ਵੇਦਨਾ ਏ ਤੇ ਇਕ ਪ੍ਰਵਾਹ ਏ। ਇਕ ਆਮ ਆਦਮੀ ਦੀ ਗਲ਼ਲ ਏ। ਜਿਥੋਂ ਉਂਦਿਆਂ ‘ਭੋਲੀ’ ਤੇ ‘ਚਰਖਾ’ ਵੇਦਨਾ ਭਰੋਚਿਆਂ ਸੁੰਦਰ ਰਚਨਾਂ ਨ, ਉਥੋਂ ਉਂਦਿਆਂ ‘ਕੋਹਲੂ’ ਤੇ ‘ਡਿਗਲ’ ਜਨੇਹਿਯੇਂ ਪ੍ਰਗਤਿਵਾਦੀ ਕਵਿਤਾਏਂ ਇਕ ਝੁਨਕ ਦਿੱਤੀ, ਇਕ ਨਮੀਂ ਚੇਤਨਾ ਜਗਾਈ।

ਕਵਿ ਮਧੁਕਰ ਹੁੰਦਾ ਜਨਮ 28 ਨਵੰਬਰ 1930 ਈ। ਚ ਗੁੜਾ ਸ਼ਲਾਥਿਆ ਨਾਂ ਦੇ ਗ੍ਰਾਂ ਚ ਹੋਆ। ਇਂਦੇ ਪਿਤਾ ਕੁਪਾਲ ਸਿੰਹ ਹੋਰ ਫੌਜਾ ਚ ਮੇਜਰ ਹੈ। ਮਾਊ—ਬਬੈ ਦੇ ਇਕਕਲੇ ਪੁੱਤਰ ਹੋਨੇ ਕਰੀ ਇੰਦੀ ਪਾਲਨਾ ਬੱਡੇ ਲਾਡ—ਪਾਰ ਕਨ੍ਹੈ ਹੋਈ। ਮੁੰਢਲੀ ਪਢਾਈ—ਲਖਾਈ ਘਰੈ ਚ ਗੈ ਹੋਈ। ਇਸਦੇ ਬਾਦ ਦੀ ਪਢਾਈ ਜਸ਼੍ਨੂ ਏਸ.ਪੀ.ਐਮ. ਰਾਜਪੂਤ ਸਕੂਲ ਚ ਹੋਈ ਤੇ ਦਸਮੀਂ ਇਤਥੁਆਂ ਪਾਸ ਕੀਤੀ। ਮਧੁਕਰ ਹੋਰੋਂ ਗੀ ਅਪਨੀ ਸ਼ਕੂਲੀ ਪਢਾਈ ਦੇ ਦਰਾਨ ਧਾਨੀ ਸਤਮੀਂ—ਅਠਮੀਂ ਜਮਾਤੀਂ ਚ ਸ਼ਬਦ ਤਰਾਸਨੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੀ ਗੱਢਨੇ ਦੀ ਜਾਚ ਆਈ ਗੇਈ ਤੇ ਸ਼ਕੂਲੈ ਪਾਸੇਆ ਕੀਤੇ ਜਾਨੇ ਆਹਲੇ ਸੁਝੈਹ੍ਰੋਂ ਚ ਹਿੱਸਾ ਲੇਝੈ ਨਾਮ ਬੀ ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ।

ਕਾਲੇਜ ਦੀ ਪਢਾਈ ਸ਼੍ਰੀਨਗਰ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਾਲੇਜ ਥਮਾਂ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਬੇਲਲੈ ਸ਼੍ਰੀਨਗਰ ਸਾਹਿਤਕ ਗਤਿਵਿਧੀਯੇਂ ਦਾ ਕੇਂਦ੍ਰ ਹਾ। ਸਮੂਲਚੇ ਸੁਲਖਾ ਥਮਾਂ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਤੇ ਵਿਦਾਨ ਉਥੈ ਆਂਦੇ ਹੋ।

ਤਥੈ ਤਾਂ ਦੇ ਕਨੈ ਮਿਲਨੇ—ਮਲਾਨੇ ਤੇ ਬੌਹਨੇ—ਖੜੋਨੇ, ਤਾਂ ਦਿਯਾਂ ਰਚਨਾ ਸੁਨਨੇ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲੇਆ। ਇਧਾਂ ਸਾਰੋਂ ਮਾਹੌਲ ਥਮਾਂ ਅਸਰ ਗੈਹਣ ਕਰਿਏ ਮਧੁਕਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਤਰਕੀ ਪਸਾਂਦ ਕਵਿ ਮਠੋਈ ਪੇਆ।

1961 ਈ. ਥਮਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਮ੍ਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਅਕੈਡਮੀ ਆਫ ਆਰਟ, ਕਲਵਰ ਏਂਡ ਲੈਂਗਵੇਜ਼ਿਜ਼ ਚ ਭੋਗਰੀ ਸਮਾਦਕ ਦੇ ਤੌਰ ਪਰ ਅਪਨਿਆਂ ਸੇਵਾਂ ਦਿਤਿਆਂ ਤੇ ਮਤਿਯੋਂ ਸਾਰਿਂਦੇ ਭੋਗਰੀ ਪੁਸ਼ਟਕਾਂ ਤੇ 'ਸੀਰਾਜ਼ਾ ਭੋਗਰੀ' ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਦੇ ਸਮਾਦਨ ਕਰਨੇ ਦੇ ਕਨੈ—ਕਨੈ ਭੋਗਰੀ ਲੋਕ ਸਾਹਿਤਿਆਂ ਦੀ ਸਾਮ—ਸਮਾਲ ਚ ਬੀ ਖਾਸਾ ਧੋਗਦਾਨ ਦਿੱਤਾ।

24 ਅਗਸਤ 2000 ਈ. ਗੀ ਕਵਿ ਮਧੁਕਰ ਹੁੰਦਾ ਸੁਰਗਵਾਸ ਹੋਈ ਗੇਆ।

II. ਸਾਹਿਤਿਕ ਰਚਨਾ :

ਇਂਦੀ ਪੈਹਲੀ ਰਚਨਾ 1949—50 ਈ. ਚ ਰੇਡਿਓ ਕਸ਼ਮੀਰ ਜਮ੍ਮੂ ਥਮਾਂ ਪ੍ਰਸਾਰਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਰੇਡਿਓ ਆਸਟੈਂ ਭੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਚ ਦਰਜਨਾਂ ਸੰਗੀਤ ਰੂਪਕ, ਸੰਗੀਤ ਨਾਟਕ ਤੇ ਗੀਤ ਲਿਖੇ। 1950 ਈ. ਚ ਇਂਦੀ 'ਨਰਕੀ' ਨਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਬੀ ਬੱਡੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋਈ ਹੈ।

ਇਂਦਾ ਪੈਹਲਾ ਕਵਿਤਾ ਸੰਗ੍ਰੈਹ "ਨਮਿਆਂ ਮਿਜ਼ਰਾਂ" ਨਾਂ ਕਨੈ 1954 ਈ. ਭੋਗਰੀ ਸਾਂਥਾ, ਜਮ੍ਮੂ ਪਾਸੇਆ ਛਾਪੇਆ ਗੇਆ।

ਇਂਦਾ ਦੂਆ ਕਵਿਤਾ ਸੰਗ੍ਰੈਹ "ਭੋਲਾ ਕੁਨਨ ਰਘੇਆ" ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ, ਜਿਸਗੀ ਜਮ੍ਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਕਲਵਰਲ ਅਕੈਡਮੀ ਦਾ 1964—65 ਬਾਰੇ ਦਾ ਪੈਹਲਾ ਪੁਰਸਕਾਰ ਥਿਆ।

ਇਂਦਾ ਤ੍ਰਿਯਾ ਕਵਿਤਾ ਸੰਗ੍ਰੈਹ "ਮੈਂ ਮੇਲੇ ਰਾ ਜਾਨੂ" ਨਾਂ ਕਨੈ 1976 ਈ. ਚ ਛਪੇਆ, ਜਿਸਗੀ 1977 ਬਾਰੇ ਦਾ ਸਾਹਿਤਿਕ ਅਕਾਦਮੀ ਪੁਰਸਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਆ। ਇਂਦਾ ਚੌਥਾ ਤੇ ਆਖਰੀ ਕਵਿਤਾ ਸੰਗ੍ਰੈਹ "ਪਦਮ ਗੋਖ਼ਲੂ" 1989 ਈ. ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ। ਜਿਸਦੇ ਖੀਰਾ ਚ 'ਲਿਖਤਾ' ਸਿਰਲੇਖ ਦੇ ਤੈਹਤ ਮਧੁਕਰ ਹੋਰੋਂ ਅਪਨਾ ਜੀਵਨ ਵੂਤ ਲਿਖਦੇ ਹੋਈ ਅਪਨੇ ਜਨਮ ਥਮਾਂ 28 ਨਵੰਬਰ 1989 ਤਾਗਰ ਦੇ ਜੀਵਨ ਸਫਰ ਗੀ ਮੁਖਤਸਰ ਚ ਬਾਨ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ।

III. ਕੇਹਹਿ ਸਿੰਹ ਮਧੁਕਰ ਹੁੰਦੀ ਕਵਿਤਾਏਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨ :

ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਰੂਜ਼ਾਨੇ ਦੀ ਗਲਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਤਾਂ ਸਤੇ ਸਾਰੋਂ ਕਗਿਧੋਂ ਸਮੇਂ—ਸਮੇਂ ਪਰ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਦੇ ਮਤਾਬਕ ਤਾਂ ਏ ਜਨੇਹੁ ਰੂਜ਼ਾਨੇ ਜਾਂ ਭਾਵੇਂ ਗੀ ਵਾਣੀ ਦਿੱਤੀ ਦੀ ਏ, ਪਰ ਮਧੁਕਰ ਦੀ ਵਾਣੀ ਦੀ, ਉਸਦੀ ਰਖਾਨੀ ਦੀ ਅਪਨੀ ਬਕਖਰੀ ਪਨਢਾਨ ਏ। ਹਿਰਖ—ਪਾਰ ਦੀ ਗਲਲ ਹੋਏ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟ੍ਰਗਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੀ, ਪ੍ਰਗਤਿਵਾਦੀ ਜਜ਼ਬਾ ਹੋਏ ਜਾਂ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਤੇ ਸੰਸਾਰੀ ਤਤਥ—ਤਜਰਬੇ ਦਾ, ਜਮਾਨੇ ਦੇ ਬਦਲੋਂਦੇ ਸਾਂਦਰਭੋਂ ਪਰ ਕਟਾਕ਼ ਹੋਏ ਜਾਂ ਮਾਹੜ੍ਹ ਦਿਧੋਂ ਲਿਗਦਿਧੋਂ ਇਖਲਾਕੀ ਕਦਰੋਂ ਤੱਥਾਂ ਮਧੁਕਰ ਹੁੰਦੀ

अभिव्यक्ति अपना असर रखदी ए। उंदी कविताएं दे प्रमुख रुझानें दा ब्यौरा इस चाल्ली ऐ :—

हिरख—प्यार दा रुझान :

हर इक कवि ने हिरख—प्यार दे भाव गी अपने—अपने द्विश्टीकोण कनै चित्रत कीते दा ए। मधुकर हुंदी कविताएं च एह विजोगी प्रीत हिरखै गी नमें सुआस दिंदी ए। जियां :—

हिरख नेई, एह जड़ी तोड़ चढ़ै लालसा ए
बजोग हिरखै गी नमें सुआस दिंदे न।
मिलन ते मंजल ए, मौत ए प्यारा दी,
एह लारे माहनू गी जीने दी आस दिंदे न।

इयां गै ‘डोली’ कविता दे इनें बोल्लें च ‘ब्याहनू कुड़ी’ दे मनै दी दुबधा दा चित्रण बी बड़ा जानदार ते मौलक लगदा ए। जियां :—

प्रीत गली दे मोड़ै उप्पर, आइयै राही झूरै,
झकदी गै, मन संघदा की ए, केह धोखै केह घूरै।
डोर नमीं मन भाई फही बी पैहली तार निं त्रुट्टी,
अगली मंजल आले मारै, पिछली तांहग निं त्रुट्टी।

इक होर रूप दिक्खो :—

छैल कलीरे, गैहने बंधे, बंधन धर्म नशानी,
मन जाने गी, मन रुकने गी, दुविधा नैनें पानी।

इस्सै चाल्ली ‘प्रीत’ ते ‘मीत’ कविता च कवि मधुकर होरें हिरख—प्यार चित्रण किश इस चाल्ली कीते दा ए :—

‘प्रीत’ कविता दे बोल न :—

“झूंहगी डबरा जन पेई,
इक होआ अजब तमासा।
एह लैहरें दी डार चली ए,
कुस छलिये दी आसा?”

जां पही :—

“भोली भाली प्रीत बचारी, भरदी तांहगें झोली,
छड़ी नमोशी हत्थ आवै, दिखदा जदूं फरोली ।”
‘मीत’ कविता च हरिख—प्यार दा चित्रण इस चाल्ली ऐः—
“दरद दिलै दा मीत खुआंदा, पीड़ पुरानी यार”

जां पही :—

“चुप्पी दे बिच जैंचल ताई, मिलन हाड़ी दी काहली
हिरख सदा हीखी दा बंधी, पाई लै पीड़ प्याली ।”

प्रगतिवादी रुझान :

मधुकर होरें गी मुक्ख तौरा पर प्रगतिवादी विचारधारा दा कवि गलाया जंदा ऐ। उंदियें मतियें सारियें कविताएं च समाजी उत्थान दा सुर मता मुखरत ऐ। मधुकर हुंदी कविता ‘तान’ ते ‘कोहलू’ बगैरा च सरमायादारी ते शोशन दे खलाफ सिद्धा—सिद्धा बगावती सुर लमदा ऐ ते शोशत वर्ग गी जागृत करने दी कोशश कीती दी ऐ। जियां :—

‘तान’ कविता दे बोल न —

भुक्ख बनी गोई गोपियां, माहनूं होई गे काहन
रुट्टी बनी गोई बेसवा नचदी तालबताल
हाए लचारी टोरदी कैसी उल्टी चाल
जोराबरें दी चाकरी करदे म्हीने साल
जुल्में दे न चरक्खड़े, माहनूं होई गे माहल ।

मधुकर हुंदी ‘कोहलू’ कविता क्रांतिकारी रुझान दी बेमसाल मसाल ऐ। पूरी कविता आर्थक शोशन दा प्रतीकात्मक ढंगा कन्नै चित्रण करदी जनता गी ते खास करियै मेहनतकशें गी उंदी ‘होंद’ ते ‘बजूद’ दी ताकत दा अहसास करांदी सरमायादारी नजाम कन्नै टक्कर लैने अर्थात उसदा बरोध करने दा अहवान करदी ऐ। जियां :—

‘किन्ना चिर हून जुल्में आहले छांटे पिट्ठी खाने,
किन्ना चिर हून फाकें रेहियै, रज्जे होर रजाने ।
किन्ना चिर हून चक्कर गिनने सारे किट्ठे आओ,
इस कोहलू दा बक्खर बनने, कोला आप बचाओ ।’

जां फही –

“रूप युगै दा बदला करदा इਕकै परता खाना
पले–खिनें दी गल्ल छड़ी, हून बिद क जोर लाना ।”

मधुकर हुंदी इक होर कविता ‘आस्था’ दे बोल न—

“सुख लहुआ दी लाली ने
सदा धरती शडारी ऐ।
हमेशां मौत हारी ऐ,
कदें हिम्मत निं हारी ऐ।”

जां फही—

“एह कदम निं रुके, नां गै निश्चे झुके
दूर हे दूर जो दूर गै ओह रेह ।”

मशीनी सभ्यता ते खोखले विकासवाद पर व्यंग :

आधुनिकता दे नांड पर खोखली सभ्यता दे इस युगै च मशीनीकरण, द्रव्यवाद दे दखलावटी विकास बाद ते नगरी अर्थात् शैहरी सभ्यता पर करारी चोट करांदी होई कवि मधुकर ‘बे चराग बस्तियां’ नांड दी अपनी कविता च इस्सै रुझान गी प्रगट करा करदे न। जियां :—

“एह रैहत—बैहत खोखली,
मिलन व्यवहार खोखला
एह रीत—नीत खोखली
एह हिरख—प्यार खोखला”

आशावादी रुझान :

तरक्की उ’ऐ माहनू हासल करी सकदा ऐ जिसदे अंदर उद्देश्य जां मंजल पाने दी लालसा होऐ। नामेदी ते निराशा दी हालती च कोई बी मंजल हासल नेई करी सकदा। कवि मधुकर हुंदी कविता च प्रगतिवादी रुझान दे कन्नै—कन्नै आशावादी सोच बी साथें दुरदी ऐ। ‘युगा दी आस’, ‘अमरकत्थ’, ‘कोहलू’ ते ‘नमां इतिहास’ बगैरा खासियां कवितां आशावादी रुझान दी तर्जमानी करदियां न। जियां :—

‘युगा दी आस’ कविता दे बोल न –

“एह बचपन मुँद जोआनी दा, एह नमीं पनीरी अमना दी,
एह लैहर मिला दी लैहरा नै, इक गंगा दी इक जमना दी।
एह नमां ध्याड़ा खुशियें दा, रातीं गी सांभन आवा दा,
एह हाड़ चढ़े दा मेदें दा, कंडे गी हाम्बन आवा दा।”

‘अमरकथ’ कविता दे बोल न –

“प्रलया दी घटा घनोदी रेही
पर लो सूरज दी मुककी नेई।”

इस्सै चाल्ली ‘कोहलू’ कविता दे बोल न –

“रूप युगै दा बदला करदा, इक्कै पलटा खाना,
पलें खिनें दी गल्ल छड़ी हून बिंद क जोर लाना।”

‘नमां इतिहास’ कविता दा इक रूप –

“हुन साढ़ा इतिहास लखोना मिहनतू दे लश्कारें नै,
हून बनना इतिहास नमां एह, श्होड़ें दी टणकारें नै।
हून इतिहास लखोना साथी, हल्लें दी ललकारें नै,
हून साढ़ा इतिहास लखोना, कम्में ते रुजगारें नै।”

अध्यात्मवाद ते दार्शनिकता:

कवि मधुकर होरें अपनियें तथ्य भरोचियें अनुभूतियें राहें इ’नें दौनें रुझानें गी वाणी दित्ती ऐ। मधुकर हुंदी कविता च अध्यात्मवाद दा चित्रण रहस्यवादी रूपा च मता उगगड़े दा ऐ। ‘चेतें दा बाणा’, ‘हीखी दे हार’, ‘खुशी गमी दे गजरे’, ‘आसा दा कुम्भ’ बगैरा कवितां इ’नें रुझानें गी गै बांदै करदियां न। जियां :–

“आ चलचै मेरे प्राण, चल चलचै मेरे प्राण
मिलन घड़ी म्हूरत शुभ—लगाना,
चलनां दनां सवेल्ला
जीवन दी नदिया कंडे
अज्ज प्राणे दा मेला।”

‘ਇੰਤਜਾਰੀ’ ਕਵਿਤਾ ਚ ਬੀ ਏਹ ਭਾਵ ਬੜਾ ਸੁਆਧਾ ਏ –

“ਸੋਚਦੇ, ਏਹ ਝੂਰਦੇ ਕੇਈ ਜਨਮ ਬੀਤੇ ਪੌਛਿਆ।
ਹੋਠ ਸੀਤੇ ਪੌਛਿਆ, ਏਹ ਜੈਹਰ ਪੀਤੇ ਪੌਛਿਆ।”

ਮਧੁਕਰ ਹੁਂਦੀ ‘ਦਿਯਾ ਬਲੈ’, ‘ਧੁਗ ਦੀ ਆਸ’, ‘ਤਥਾ’, ‘ਅਮਰਕਤਥ’, ‘ਮਛੁਏ ਦੀ ਮਾਧਾ’, ਲੈਹਰਾਂ ਆਦਿ ਕਵਿਤਾਏਂ ਚ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਸੂਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਂਦਾ ਏ।

ਜਿ'ਧਾਂ –

‘ਦਿਯਾ ਬਲੈ’ ਕਵਿਤਾ ਚ ਏਹ ਭਾਵ ਇਧਾਂ ਏ :–

“ਦਿਯਾ ਬਲੈ
ਏਹ ਰਾਤ—ਰਾਤ ਭਰ ਜਲੈ
ਦਿਯਾ ਬਲੈ
ਸੰਜੋਗ ਨ
ਬਜੋਗ ਨ
ਮਨਾ ਚ ਛਾਏ ਸੋਗ ਨ
ਕੁਸੈ ਦੀ ਧਾਦ ਜਲਦੀ ਏ
ਕੁਸੈ ਦੀ ਆਸ ਗਲਦੀ ਏ।”

‘ਅਮਰ ਕਤਥ’ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਬੋਲ ਨ—

“ਮੌਤੀ ਦੀ ਮਮਤਾ ਗੋਦਾ ਚ,
ਜੀਵਨ ਦਾ ਜਧਾਨਾ ਖੇਡਾ ਦਾ।
ਅਪਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਮਲ ਹਤਥੋਂ ਨੇ,
ਮੌਤੀ ਗੀ ਪਾਸੱਖੈ ਰੇਡਾ ਦਾ।”

ਲੈਹਰਾਂ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਬੋਲ ਨ—

“ਜੋ ਲੈਹਰ ਕਨਾਰਾ ਟਪੀ ਜਾ,
ਓਹ ਲੈਹਰ ਕਨਾਰੈ ਹੋਈ ਜਾਂਦੀ,
ਮਿਤੀ ਦੀ ਗੋਦਾ ਸੋਈ ਜਾਂਦੀ,
ਮਿਤੀ ਦੇ ਰੰਗ ਰੰਗੋਈ ਜਾਂਦੀ।”

ਮधੁਕਰ ਹੁਂਦੀ 'ਬੇਨਤੀ' ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਬੋਲ ਨ—

“ਔਂਦੇ—ਜਾਂਦੇ ਰੈਹਨਾ, ਮਿਲਦੇ—ਗਿਲਦੇ ਰੈਹਨਾ,
ਅਸੇ ਸਾਹੇਂ ਦਾ ਕੇਹ ਭਰਵਾਸਾ ਜਿਨ੍ਦੇ
ਲਗੀ ਦੀ ਰੈਹਨੀ ਏ ਆਸਾ ਜਿਨ੍ਦੇ,
ਔਂਦੇ—ਜਾਂਦੇ ਰੈਹਨਾ, ਮਿਲਦੇ—ਗਿਲਦੇ ਰੈਹਨਾ । ॥”

ਨਾਰੀ ਮਨੈ ਦਿਯੋਂ ਕੋਮਲ ਭਾਵਨਾਏਂ ਦਾ ਚਿਤ੍ਰਣ :

ਮਧੁਕਰ ਹੁਂਦੇ ਕਵਿਤਾ—ਸਾਂਗੈਂਡ 'ਡੋਲਾ ਕੁਨ ਠਪੇਆ' ਚ ਕਿਥ ਕਵਿਤਾਂ ਐਸਿਆਂ ਨ ਜਿਂਦੇ ਚ
ਝਾਂਨੇਂ ਕੋਮਲ ਭਾਵਨਾਏਂ ਦੀ ਸਰੋਖਡ ਤਰਜਮਾਨੀ ਹੋਈ ਦੀ ਏ—

‘ਬਿਸ਼ਸਰੀ ਗੇ ਸਥ ਗੂਢ ਗੜਾਕੇ ਬਿਸ਼ਸਰੀ ਚੈਂਚਲਤਾਈ,
ਹੂਨ ਧਰਮਾ ਦੇ ਕੋਟ ਨ ਉਚਵੇ, ਹੂਨ ਲਜ਼ਾ ਦੀ ਫਾਈ ।
ਨਾਂ ਕੂਨਾ ਨਾਂ ਜੋਰੇਂ ਹਸ਼ਸਨਾ, ਨੀਮੀਂ ਨਜਰੇਂ ਚਲਨਾ,
ਡੈ—ਡੈ ਕਰਦਾ ਚਾਨਨ ਦੇਨਾ, ਦੀਏ ਆਂਗਰ ਬਲਨਾ । ॥’

ਨਿਸ਼ਕਈ :

ਇਸ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਨ ਦੇ ਬਾਦ ਆਖਨਾ ਜਿਧਾਤੀ ਨੇਈ ਹੋਗ ਜੇ ਕੇਹਰਿ ਸਿੱਹ ਮਧੁਕਰ ਹੋਰ ਬਹੁਮੁਖੀ
ਪ੍ਰਤਿਮਾ ਦੇ ਕਵਿ ਨ। ਤਾਂਦੀ ਕਵਿਤਾ ਚ ਬਕਖ—ਬਕਖ ਰੁਝਾਨੇਂ ਦੀ ਅਮਿਵਕਿਤਾ ਹੋਈ ਦੀ ਏ। ਤਾਂਨੇਂ ਸਮਾਜ
ਦੇ ਹਰ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਹਰ ਵਰਗ ਦਾ ਵਰਣ ਬਡੇ ਸਰੋਖਡ ਢੰਗ ਕਨੈ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ। ਤਾਂਦੀ ਕਵਿਤਾਏਂ ਚ
ਹਿਰਖ—ਪਾਰ, ਰਾਸ਼ਟ੍ਰਪ੍ਰੇਮ, ਪ੍ਰਗਤਿਵਾਦ, ਅਧਿਆਤਮਿਕਾ, ਦਾਰਸ਼ਨਿਕਤਾ, ਸ਼ੋਸ਼ਨ, ਨਾਰੀ ਮਨੈ ਦਿਯਾਂ ਭਾਵਨਾ ਬਗੈਰਾ
ਰੁਝਾਨ ਮੁਕਖ ਰੂਪੈ ਚ ਉਭਾਰਦੇ ਨ। ਮਧੁਕਰ ਹੋਰ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿ ਤੇ ਖਾਸ ਕਿਹੜੇ ਡੋਗਰੀ
ਕਵਿਤਾ—ਜਗਤ ਦੀ ਇਕ ਅਨੋਖੀ ਪ੍ਰਤਿਮਾ ਹੀ, ਜਿਸਨੇ ਡੋਗਰੀ ਗੀ ਨਾਂ ਸਿਰਜਨਾ
ਕਨੈ ਸਮੂਦ੍ਰ ਕੀਤਾ ਬਲਕੇ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਗੀ ਬੀ ਭਾਸ਼ਾ—ਪ੍ਰਯੋਗੇਂ ਦੀ ਅਨੋਖੀ ਤੇ ਬਨ—ਸਾਬਨੀ ਬਾਨਗੀ
ਕਨੈ ਮਾਲਾਮਾਲ ਕੀਤਾ।

ਚਰਣ ਸਿੱਹ ਤੇ ਤਾਂਦੀ ਕਵਿਤਾਏਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੁਝਾਨ

I. ਜੀਵਨ—ਪਰਿਚੇ :

ਕਵਿ ਚਰਣ ਸਿੱਹ ਹੁਂਦਾ ਜਨਮ 22 ਅਪ੍ਰੈਲ 1941 ਈ. ਗੀ ਜਿਲਾ ਸਾਂਬਾ ਦੇ ਬਗੂਨਾ ਗ੍ਰਾਂਡ ਚ ਠਾ.
ਭਗਵਾਨ ਸਿੱਹ ਹੁਂਦੇ ਘਰ ਹੋਆ ਹਾ। ਪਛਾਨੇ—ਲਿਖਨੇ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਤਾਂਨੇਂਗੀ ਬਚਪਨ ਥਮਾਂ ਗੈ ਹਾ। ਚਰਣ ਸਿੱਹ
ਛੋਰੇਂ ਪ੍ਰਮਾਕਰ ਤੇ ਬੀ.ਏ. ਪਾਸ ਕੀਤੀ ਦੀ ਹੀ।

ਚਰਣ ਸਿੰਹ ਹੋਰ ਕਿਸਾ ਚਿਰ ਓਰਿਯਾਂਟਲ ਅਕੈਡਮੀ ਜਮ੍ਹਾਂ ਚ ਅਧਿਆਪਕ ਰੇਹ ਤੇ ਬਾਦ ਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਕਲਵਰਲ ਅਕੈਡਮੀ ਚ ਬਤੌਰ ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਅਡੀਟਰ ਕਰਦੇ ਰੇਹ।

28 ਏਂ ਬਾਰੋਂ ਦੀ ਭਰ ਜੁਆਨੀ ਚ 22 ਜੂਨ 1969 ਈ. ਦੀ ਰਾਤੀਂ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਨਾਗੀ ਤਾਰੈ ਕਨੜੇ ਛਹੋਈ ਜਾਨੇ ਕਰੀ ਇਸ ਲੌਹਕੀ ਬਰੇਸਾ ਦੇ ਕਵਿ ਦਾ ਕਾਲ ਹੋਈ ਗੇਆ।

II. ਸਾਹਿਤਿਕ ਯੋਗਦਾਨ :

ਕਵਿ ਚਰਣ ਸਿੰਹ ਹੁੰਦੀ ਪੈਹਲੀ ਰਚਨਾ ਸਾਈਸ ਕਾਲੇਜ, ਜਮ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਤ੍ਰਿਕਾ 'ਤਵੀ' ਚ ਸਨ 1957 ਚ ਛਪੀ ਹੀ ਤੇ ਬਾਦ ਚ ਡੋਗਰੀ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਸਮਾਰਕ ਚ ਔਨੇ ਕਰੀ ਤੱਦੀ ਨਿਰਾਂਤਰ ਸਾਧਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਗੇਈ।

ਮਾਰਚ 1964 ਈ. ਚ ਤੱਦਾ ਕਵਿਤਾ ਸਾਂਗੈਹ 'ਜੋਤ' ਛਪੇਆ। ਇਸ ਸਾਂਗੈਹ ਪਰ ਮਧੁਕਰ ਹੋਰੋਂ ਰਿਧਾਰਤੀ ਕਲਵਰਲ ਅਕੈਡਮੀ ਥਮਾਂ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ ਬੀ ਮਿਲੇਆ ਹਾ। 28 ਏਂ ਕਵਿਤਾਏਂ ਦੇ ਇਸ ਸਾਂਗੈਹ ਚ ਪ੍ਰਕ੃ਤਿ, ਸੰਘਰਾਂ, ਵਿਕਿਤਗਤ ਅਨੁਭਵੋਂ, ਨਰਾਸ਼ਾ—ਨਮੋਸ਼ਿਆਂ ਤੇ ਮੋਤੀ ਸਰਬਾਂਧੀ ਭਾਵ ਸੁਖਰਤ ਹੋਂਦੇ ਨ।

III. ਚਰਣ ਸਿੰਹ ਹੁੰਦੀ ਕਵਿਤਾਏਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੁਝਾਨ :

ਕਵਿ ਚਰਣ ਸਿੰਹ ਹੁੰਦੀ ਕਾਵਿ—ਸਾਧਨਾ ਦੇ ਨੇਕਾ ਰੰਗ ਨ। ਤੱਦੀ ਸੋਚ, ਅਦਾਧਗੀ ਤੇ ਸ਼ੈਲੀ ਚ ਬਕਖਰਾਪਨ ਏ। ਆਸਾ—ਨਿਰਾਸਾ ਦੀ ਝਲਕ, ਨਿਜੀ ਘੁਟਨ, ਸੰਘਰਾਂ ਰੋਮਾਂਸ, ਜੀਵਨ ਯਰਥਾਂ ਤੇ ਆਸਾਵਾਦੀ ਸੁਰ ਬਾਗੇ ਸਥ ਕਿਸ ਤੱਦਿਆਂ ਕਵਿਤਾਏਂ ਚ ਚਿਤ੍ਰਤ ਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਰੁਝਾਨਾਂ ਦਾ ਬਾਹੋਂ ਇਸ ਚਾਲੀ ਏ :—

ਦੇਸ਼ਪ੍ਰੇਸ ਦਾ ਰੁਝਾਨ :

ਕਵਿ ਚਰਣਸਿੰਹ ਹੁੰਦੀ ਕਵਿਤਾ 'ਕਿੰਦ' ਇਸ਼ਤੈ ਭਾਵ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਰਦੀ ਏ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਆਸਤੈ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋਨੇ ਆਸਤੈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦੀ ਏ। ਜਿਧਾਂ :—

'ਉਦਠੋ—ਉਦਠੋ ਹਦਦੇਂ ਦੇ ਆਲੇ ਸੁਨੋ
ਸੁਨੋ ਪੁਰਖੇਂ ਦਾ ਲਹੂ ਫਟਕਾਰੀ ਜਾਦਾ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਦਦੇਂ ਤੇ ਸਾਥ ਨੇਈ ਛੋਡੇਆ ਪਰ
ਹਿੰਸਤ ਹੌਸਲਾ ਦੇਸ ਕੀ ਹਾਰਾ ਜਾ ਦਾ।'

ਹਿਰਖ—ਧਾਰ ਦਾ ਰੁਝਾਨ :

ਕਵਿ ਚਰਣ ਸਿੰਹ ਹੁੰਦੀ ਕਵਿਤਾ ਚ ਰੋਮਾਂਸ ਸ਼ੰਗਾਰ ਬਡੇ ਤਗਧਡੇ ਦੇ ਰੂਪਾ ਚ ਚਤ੍ਰੋਏ ਦਾ ਏ, ਜਿਸਲੈ ਗੌਰੀ ਦੇ ਚੰਚਲ ਨੈਨ ਕਨੜੇ ਸ਼ਾਸ਼ਮਾਂਦੇ ਤੇ ਕਨੜੇ ਚੋਰੀ—ਚੋਰੀ ਦਿਖਦੇ ਹੋਈ ਗੁਜ਼ੀ ਭਾਸਾ ਚ ਕਿਸ

आਖਦੇ ਤੇ ਕਿਸ਼ ਸ਼ਪੈਲਦੇ ਨ। ਕਵਿਤਾ ਦਿਯਾਂ ਕਿਸ਼ ਪਂਗਤਿਆਂ ਝ'ਧਾਂ ਨ:-

‘ਏਹ ਚੰਚਲ ਸ਼ਾਸ਼੍ਮੈਕਲ ਤੇਰੇ ਨੈਨਾਂ ਗੌਰੀ,
ਮੀ ਦਿਕਖਨ ਸ਼ਰਮਾਨ ਦਨਾ ਫਹੀ ਦਿਕਖਨ ਚੋਰੀ।
ਇਕ ਅਨਬੋਲੀ ਓਚਨ ਗੁਜ਼ੀ ਭਾਸਾ ਬੋਲਨ,
ਕਿਸ਼ ਛਪਿਧਾਲਨ ਮੇਤ ਮਨਾ ਦਾ ਤੇ ਕਿਸ਼ ਖੋਹਲਨ।’’

ਕਵਿ ਦੀ ਨਜ਼ਰਾ ਚ ਸਲਵੀ ਪ੍ਰੀਤ ਤੇ ਸੂਲੀ ਦੀ ਸੇਜ ਐ। ਏਹ ਕੁਰਬਾਨਿਆਂ ਮਂਗਦੀ ਐ। ਦੱਖਾਵੇ ਤੇ
ਹਵਸ ਸ਼ਾ ਏਹਦਾ ਥਾਹਰ ਬੜਾ ਚੁਚਾ ਐ। ਜਿ'ਧਾਂ :—

‘ਸਾਥੀ ਤੋਡ ਨਮਾਨੇ ਗਿਤੈ,
ਦੁਖ ਜੀਵਨ ਭਰ ਢੋਨਾ ਪੌਂਦਾ।
ਸਲਵਾ ਹਿਰਖ ਕਮਾਨੇ ਗਿਤੈ
ਮਰਿਯੈ ਸਿਟ੍ਟੀ ਹੋਨਾ ਪੌਂਦਾ।’’

ਪ੍ਰਕ੃ਤਿ ਚਿਤ੍ਰਣ ਦਾ ਸੁਰ :

ਚਰਣ ਸਿੱਹ ਹੁਨ੍ਦੀ ਕਿਸ਼ ਕਵਿਤਾਏਂ ਚ ਪ੍ਰਕ੃ਤਿ—ਚਿਤ੍ਰਣ ਦਾ ਸੁਰ ਬੀ ਲਭਦਾ ਐ। ‘ਬਰਸਾਂਤ’
ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਬੋਲ ਨ :—

‘ਫਿਰੀ ਬਿਜ਼ਜ ਮਿਲਕੀ, ਫਿਰੀ ਬਦਲ ਛਾਏ
ਹਰੀ ਧਰਤ ਹੋਈ, ਨਮੈਂ ਪ੍ਰਾਣ ਬੱਸੇ।
ਗਲੋਂ ਕੰਗਰੇ ਦੇ ਸਿਲੀ ਡਿੱਗਲ ਹੱਸੇ।’’

ਨਿਰਾਸਾਵਾਦੀ ਰੂਝਾਨ:

ਆਧੁਨਿਕ ਭੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਚ ਨਿਰਾਸਾਵਾਦ ਦਾ ਰੂਝਾਨ ਸਿਰਫ ਹਿਰਖ—ਪ੍ਰੀਤ ਦੀ ਦੁਨਿਆ ਚ ਗੈ
ਨੇਈ ਲਭਦਾ, ਬਲਕੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਮੋਝ ਤਘਰ ਏਹਦੇ ਕਨ੍ਹੈ ਝੜਤ ਹੋਈ ਜਾਂਦੀ ਐ। ਨਿਰਾਸਾ ਦੀ ਇਸ
ਨਵੇਰ—ਗਬਾਰੀ ਦਾ ਅਤ ਨੇਈ ਹੌਂਦਾ ਦਿਖਿਯੈ ਕਵਿ ਚਰਣ ਸਿੱਹ ਹੋਰ ਇਸਗੀ ਕਲੈਹਨੀ ਭੈਨ ਆਕਿਖਿਧੈ
ਕੋਸਦਾ ਐ। ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਬੋਲ ਨ :—

‘ਦਿਨ ਨਰਾਸ ਤੇ ਰਾਤਾਂ ਦੁਆਸ ਨ,
ਸੋਗੀ ਬੁਆਜਾਂ ਗੈ ਜੋਕਿਧਾਂ ਗਾਸ ਨ।
ਜਿੰਦ ਦੁਆਸਿਧੇਂ ਦੇ ਹੋਰੇ ਚ ਆਈ,
ਮੈਤ ਬੀ ਸੈਹਲ ਨਿ ਜੀਨਾ ਬੀ ਫਾਈ।’’

जां फही 'निश्फल कामना' कविता दे बोल नः—

'जिस आसा ने सब किश जरेआ, उ'ऐ बनी नरासा।
एह झूरें दी डैन क्लैहनी, तरस निं खंदी मासा।।'

अज्ज दे युगा दी खोखली आधुनिकता, मारथाड़ ते इक-दूर शा अग्गे बधने दी होड़ बगैरा दा वर्णन कवि चरण सिंह होरें 'ओड़क मूँह ते छड़ियां जीभां, कविता च कीते दा ऐ। ते अज्ज दी हालात ते बातावरण आस्तै इस्सै आधुनिकता गी जिम्मेदार दस्से दा ऐ :—

'ते अस सारे, सच्च पुच्छो तां माहनू नेई
बस से'ई होआ दा, निरियां लत्तां निरियां बाहमां
नक्क, कन्न ते निरियां अक्खां
ओड़क मूँह ते छड़ियां जीभां
जो उमरै गी खाइयै आइयां,
जिनें बरेसै गी खाई जाना।।'

आशावादी रुझान :

कवि चरण सिंह हुंदी कविताएं दा मुक्ख सुर भामें निराशावादी ऐ पर ओह आशावादी बी हैन। जियां :—

'कल पूजाग एह दुनियां मिककी,
अज्ज बेशक्क एह निंददी।।'

निश्कर्ष :

इस सारे विश्लेशन परैन्त अस आखी सकने आं जे कवि चरण सिंह होरें अपनी थ्होड़ी हारी बरेसा च डोगरी कविता गी इन्ना मता समृद्ध कीता, जिसी डोगरे ते डोगरी भाशा कदें नेई भुल्ली सकदी ऐ। उ'दे काव्य च समाज दे हर इक समस्या दा वर्णन ऐ। उ'नें डोगरी कविता दे कन्नै-कन्नै डोगरी भाशा गी बी सग्गोसार कीता।

M.A. DOGRI

Course No. DOG 204

Unit - I

Semester - II

Lesson 3

ਪਦਮਾ ਸਚਦੇਵ ਤੇ ਯਸ਼ ਸ਼ਰ्मਾ ਹੁਂਦੀ ਕਵਿਤਾਏਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨ

I. ਜੀਵਨ-ਪਰਿਚੇ :

ਪਦਮਾ ਸਚਦੇਵ ਹੁਂਦਾ ਜਨਮ ਸਨ् 1940 ਈ. ਚ ਜਸ਼੍ਮੂ ਸ਼ੈਹਰਾ ਚ ਹੋਆ। ਇੰਦੇ ਪਿਤਾ ਪ੍ਰੋ. ਜਯਦੇਵ ਬਛੂ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਸਾਂਸਕ੍ਰਤ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਹੈ ਤੇ ਓਹ ਮੀਰਪੁਰ ਕਾਲੇਜ ਚ ਸਾਂਸਕ੍ਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਾਧਿਕ ਹੈ। 1947 ਈ. ਚ ਪਾਕਿਸ਼ਟਾਨੀ ਹਮਲੇ ਦੀ ਅਫਰਾਤਫਰੀ ਚ ਮੀਰਪੁਰ ਥਮਾਂ ਜਸ਼੍ਮੂ ਆਂਦੇ ਹੋਈ ਇੰਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਬਸ਼ੈ ਚ ਖੂਨੀ ਹਾਦਸੇ ਦਾ ਸ਼ਕਾਰ ਹੋਈ ਗੇ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਇਸ ਹਾਦਸੇ ਦਾ ਪਦਮਾ ਹੁਂਦੇ ਕੋਮਲ ਮਨੈ ਪਰ ਬਡਾ ਅਸਰ ਪੇਆ। ਓਹ ਇਕਦਮ ਅੰਤਰੂਖੀ ਹੋਇਆ ਆਤਮਚਿੰਤਨ ਦੀ ਬਤੌ ਪਰ ਮੁੜੀ ਪੇਇਆਂ, ਇਸ ਕਨੈ ਤੱਦੇ ਅੰਦਰ ਕਾਵਿ-ਚਿੰਤਨ ਦੇ ਗੁਣ ਬੰਦੋਨ ਲਗੀ ਪੇ। 23 ਜੁਲਾਈ 1957 ਈ. ਚ ਤੱਦਾ ਬਾਹੁ ਭੋਗਰੀ ਦੇ ਕਵਿ ਵੇਦਪਾਲ ਦੀਪ ਹੁਂਦੇ ਕਨੈ ਹੋਆ। ਪਰ ਮਤੇ ਚਿਰ ਇਹ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਨੇਈ ਰੇਹੀ ਸਕੇ ਤੇ 1966 ਈ. ਚ ਇੰਦਾ ਦੂਆ ਬਾਹੁ ਮੁਲਖਾ ਦੇ ਸੁਪ੍ਰਸਿੱਖ ਗਾਧਕ ਜਿ'ਨੇਂਗੀ 'ਸਿੱਹ ਬਨਦੂ' ਦੇ ਨਾਂਡ ਕਨੈ ਜਾਨੇਆ ਜਾਂਦਾ ਏ ਕਨੈ ਹੋਆ।

ਪਦਮਾ ਸਚਦੇਵ ਹੋਰ ਆਕਾਸ਼ਵਾਣੀ ਦਿਲ੍ਲੀ ਥਮਾਂ ਬਤੌਰ ਅਨੌਸਰ ਰਟੈਰ ਹੋਨੇ ਪਰੈਨਤ ਅਜ਼ਕਲ ਸਾਹਿਤਿ-ਸਿਰਜਨਾ ਚ ਮਸ਼਼ਕ ਨ।

II. ਰਚਨਾਂ ਤੇ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ :

ਪਦਮਾ ਸਚਦੇਵ ਹੋਰੋਂ 1955—56 ਦੇ ਬਾਰੋਂ ਚ ਭੋਗਰੀ ਦੀ ਇਕ ਕਵਿ-ਗੋਝਠੀ ਚ ਪੈਹਲੀ ਕਵਿਤਾ ਪਢੀ ਹੀ 'ਚਮਕੇ ਦੀ ਡਾਲੀ' ਤੇ ਇੰਦੀ ਦੂਰੂ ਕਵਿਤਾ ਹੀ 'ਏਹ ਰਾਜੇ ਦਿਯਾਂ ਮਣਿਆਂ ਤੁਂਦਿਯਾਂ ਨ?' ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਗੀ ਸੁਨਿਧੀ ਰਾਨੇ ਕਵਿ-ਲਖਾਰੀ ਇੰਦੀ ਕਵਿਤਾ—ਗੋਈ ਸ਼ਾ ਬਡੇ ਮਤੇ ਪ੍ਰਮਾਵਤ ਹੋਏ ਹੈ।

ਭੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਚ ਪਦਮਾ ਸਚਦੇਵ ਹੁਂਦੇ ਪੱਜ ਕਵਿਤਾ ਸਾਂਗੈਹ 'ਮੇਰੀ ਕਵਿਤਾ ਮੇਰੇ ਗੀਤ', 'ਤਵੀ ਤੇ ਚਨਹਾਂ', 'ਨਵੇਰਿਆਂ ਗਲਿਆਂ', 'ਪੋਟਾ—ਪੋਟਾ ਨਿਮੰਬਲ', 'ਉਤਰ ਬੈਹਨਾਂ' ਤੇ ਇਕ ਚਮੁਖੋਂ ਦਾ ਸਾਂਗੈਹ 'ਈਥਿਆਂ' ਅਪਨਾ ਸ਼ਹਤਵਪੂਰਨ ਥਾਹਰ ਰਖਦੇ ਨ। ਇੰਦੇ ਇਲਾਵਾ ਪਦਮਾ ਹੁਂਦੇ ਦੋ ਉਪਨਿਧਾਸ, ਕਹਾਨਿਆਂ,

ਕਥਿ—ਕਲਾਕਾਰੋਂ ਤੇ ਹੋਰ ਬੜੀ—ਬੜੀ ਹਸ਼ਿਤਿਆਂ ਦੇ ਸਾਕਾਤਕਾਰੋਂ ਬਗੈਰਾ ਪਰ ਅਧਾਰਤ ਕੇਈ ਰਚਨਾਂ ਰਚਿਯੈ ਦੌਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਏਂ ਗੀ ਸਮੁੱਦਾ ਕੀਤਾ। ਇਂਦੋਂ ਚ ‘ਸਵਦ ਮਿਲਾਵਾ’ (1987), ‘ਦੀਵਾਨਖਾਨਾ’ (1988–89), ‘ਗੋਦ ਮਰੀ’ (1990), ‘ਅਥ ਨ ਬਨੇਗੀ ਦੇਹਰੀ’ (1993), ‘ਨੌਸੀਨ’ (1995), ‘ਮਿਤਵਾ ਘਰ’ (1991–95), ਮੈਂ ਕਹਤੀ ਹੁੰ ਆਂਖਿਆਂ ਦੇਖੀ’ (1995), ਬੂਂਦ ਬਾਵੜੀ (2000) ਰਚਨਾ ਪ੍ਰਮੁਖ ਨ। ਇਂਦਿਆਂ ਖਾਸਿਆਂ ਰਚਨਾ ਅਜੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਅਧੀਨ ਨ।

ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਏਂ ਗੀ ਪਦਮਾ ਸਚਦੇਵ ਹੁੰਦੇ ਨਮੂਲੇ ਯੋਗਦਾਨ ਆਸਤੈ ਛੁਗਰ ਦੀ ਇਸ ਮੁਹਾਨ ਕਵਿਤੀ ਗੀ ਰਾਸ਼ਟ੍ਰੀ ਤੇ ਅਨਤਰਾਂਸ਼ਟ੍ਰੀ ਸਤਰ ਦੇ ਕੇਇਆਂ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਤ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰੋਂ ਕਨ੍ਨੈ ਸਮਾਨਤ ਕੀਤਾ ਗੇਦਾ ਐ। ਇਂਦਾ ਮੁਖਤਸਰ ਬਿੱਤ ਇਸ ਚਾਲੀ ਐ :—

1. ‘ਮੇਰੀ ਕਵਿਤਾ ਮੇਰੇ ਗੀਤ’ ਕਵਿਤਾ ਸਾਂਗੈਂਹ ਉਪਰ 1971 ਬਾਰੋਂ ਦਾ ਸਾਹਿਤਿ ਅਕਾਡਮੀ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ।
2. ‘ਨਵੇਰਿਆਂ ਗਲਿਆਂ’ ਕਵਿਤਾ ਸਾਂਗੈਂਹ ਪਰ 1983 ਬਾਰੋਂ ਦਾ ਜਮ੍ਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਕਲਿਆਲ ਅਕੈਡਮੀ ਦਾ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ।
3. 1987 ਬਾਰੇ ਚ ਸੋਵਿਧਤ ਲੈਂਡ ਨੇਹਰੂ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ।
4. ‘ਸਵਦ ਮਿਲਾਵਾ’ ਰਚਨਾਂ ਪਰ 1987–88 ਬਾਰੇ ਚ ਉਤਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਹਿੰਦੀ ਅਕੈਡਮੀ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ।
5. ‘ਪੋਟਾ—ਪੋਟਾ ਨਿਮੰਬਲ’ ਕਵਿਤਾ ਸਾਂਗੈਂਹ ਉਪਰ 1988 ਬਾਰੇ ਚ ਜਮ੍ਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਕਲਿਆਲ ਅਕੈਡਮੀ ਦਾ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ।
6. 1989 ਬਾਰੇ ਚ ਜੋ.ਏਂਡ.ਕੇ ਰੋਵ ਆਫ ਑ਨਰ ਤੇ ਉਤਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਕੈਡਮੀ ਲਖਨਾਲ ਥਮਾਂ ਸੌਹਾਰਦ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ।
7. 1990 ਬਾਰੋਂ ਚ ਹਾਰਮੋਨੀ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ।
8. 1993 ਬਾਰੋਂ ਚ ਰਾਜਾ ਰਾਮ ਮੋਹਨ ਰਾਯ ਕਲਾਸ਼ੀ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ
9. 1996 ਚ ਮਾਤਾ ਕੁਝੁਸ਼ ਕੁਮਾਰੀ ਅਨਤਰਾਂਸ਼ਟ੍ਰੀ ਹਿੰਦੀ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ।
10. 1998 ਬਾਰੋਂ ਚ ਆਂਧ੍ਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਆਸੇਆ ਆਨ੍ਧ ਜੋਸ਼ੁ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ।
11. ‘ਕੋਈ ਨੇਈ ਦ੍ਰਾਅਾ’ ਅਨੁਵਾਦ ਪਰ 2000 ਬਾਰੋਂ ਦਾ ਸਾਹਿਤਿ ਅਕਾਡਮੀ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ।
12. 26 ਜਨਵਰੀ 2001 ਗੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤਿ ਹੁੰਦੇ ਆਸੇਆ ਪਦਮਸ਼੍ਰੀ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ ਬਗੈਰਾ।

III. ਪਦਮਾ ਸਚਦੇਵ ਹੁਂਦੀ ਕਵਿਤਾਏਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੁਜ਼ਾਨ :

ਪਦਮਾ ਸਚਦੇਵ ਹੁਂਦੀ ਕਵਿਤਾ ਚ ਨਾਰੀ—ਵੇਦਨਾ, ਪ੍ਰਕੂਤਿ—ਚਿਤ੍ਰਣ, ਸ਼ਾਂਗਾਰ, ਨਰਾਸ਼ਾਂ—ਨਸੋਸ਼ਿਆਂ, ਦੇਸ—ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਵਤਨ ਪ੍ਰਤਿ ਮੋਹ, ਉਦ੍ਯੋਗੀਕਰਣ, ਪਰਿਵਰਣ ਦੇ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਨ ਤੇ ਇਕਕਲ ਖੋਰੀ ਬਗੈਰਾ ਦੇ ਰੁਜ਼ਾਨ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਪੈ ਚ ਉਭਰਦੇ ਨ। ਇੰਦਾ ਬਾਂਸ ਇਸ ਚਾਲਤੀ ਐ :—

ਨਾਰੀ—ਵੇਦਨਾ ਅਰਥਾਤ् ਨਾਰੀ ਮਨੈ ਦਿਧੋਂ ਕੋਮਲ ਮਾਵਨਾਏਂ ਦਾ ਚਿਤ੍ਰਣ :

ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਚ ਬੇਸ਼ਕ ਭਾਸੇ ਪੁਰਸ਼ ਕਵਿਧੋਂ ਹਿਰਖ—ਪਾਰ, ਸ਼ਾਂਗਾਰ ਤੇ ਸ਼ਾਂਜੋਗ ਤੇ ਬਜੋਗ, ਰੀਤਿ—ਰਵਾਜ਼ੋਂ ਬਗੈਰਾ ਦੇ ਵਰਣਨ ਚ ਨਾਰੀ—ਵੇਦਨਾ ਗੀ ਬੁਹਾਸ਼ਸਰਨੇ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤੇ ਦਾ ਐ ਪਰ ਜੇਹੜੀ ਗਲਲ ਕਵਿਤੀ ਪਦਮਾ ਸਚਦੇਵ ਹੋਰੋਂ ਆਕਖੀ ਦੀ ਐ, ਓਹਦੇ ਚ ਨਾਰੀ—ਵੇਦਨਾ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਸਵੀਰ ਸਾਮੈਂ ਆਂਦੀ ਐ। ਖਾਸ ਕਹਿਯੈ ‘ਮੇਰੀ ਕਵਿਤਾ ਮੇਰੇ ਗੀਤ’ ਕਵਿਤਾ ਸ਼ਾਂਗੈਹ ਦਿਧਾਂ ਕਵਿਤਾਂ ਨਾਰੀ ਸੁਆਤਮ ਕਨੈ ਜੁੜੀ ਦਿਧੋਂ ਅਨੁਮੂਤਿਧੋਂ ਤੇ ਤਾਂਹਗੋਂ—ਮੇਦੇ ਗੀ ਬਡੇ ਸੈਹਜ ਭਾਵ ਕਨੈ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਿਧਾਂ ਨ। ਦੇਸ ਨਿਕਾਲਾ, ਮੇਰਾ ਮੰਦਾ ਕਿ'ਧਾਂ ਬੁਜ਼਼ੀ ਮੇਰੀ ਹੀਖੀ ਕਿ'ਧਾਂ ਜਾਨੋ, ਨਿਕਕਡੇ ਫਾਂਗਡੂ ਉਚਵੀ ਤੱਤਾਨ, ਮਿਗੀ ਗਰਸੀ ਦੇਆਂ, ਸਰਸੀ ਨਰਸੀ ਦੇਆਂ ਆਦਿ ਗੀਤੋਂ ਤੇ ਕਵਿਤਾਏਂ ਚ ਪਾਂਕਿਧੋਂ ਦੇ ਮਦੇ ਦੇ ਭਾਵ ਬਡੇ ਮਨ ਛੂਹਨੇ ਆਹਲੇ ਨ। ਜਿ'ਧਾਂ :—

‘ਕੁਨ ਆਖਦਾ ਦੇਸ ਨਕਾਲਾ ਨੇਝੀ
ਸਾਲੂ ਫਟਟੇ ਦਾ ਬੁਕਕਲ ਮਾਰਾਂ ਕਿ'ਧਾਂ?
ਪਾਨੀ ਕਲਢਾਂ ਕਿ'ਧਾਂ, ਮਾਲ ਚਾਰਾਂ ਕਿ'ਧਾਂ
ਮੇਰੇ ਸਾਲੂਏ ਗੀ ਕੇਝ ਖੁਂਹਿਧਾਂ ਨ,
ਕਿਥਾ ਲੌਹਕਿਧਾਂ ਨ, ਕਿਥਾ ਢੂਹਗਿਧਾਂ ਨ,
ਸਾਰੇ ਚੇਤੇ ਨ ਮੇਰੇ ਧੋਕਡੇ ਦੇ,
ਸਾਂਗੇ ਸਾਥਨੋਂ ਦੇ, ਬੀਰ ਲੌਹਕਡੇ ਦੇ,
ਮਿਗੀ ਰੋਂਦਿਧਾਂ ਗੀ ਭੋਲੈ ਪਾਧਾ ਜਿ'ਨੈ,
ਘਰ ਅਪਨਾ ਜਾ ਗੀਤ ਗਾਧਾ ਜਿ'ਨੈ
ਘਰ ਸੌਹਰਿਧੋਂ ਜੀਨ ਸਖਾਲਾ ਨੇਝੀ
ਕੁਨ ਆਖਦਾ ਦੇਸ ਨਕਾਲਾ ਨੇਝੀ।’

ਜਾਂ ਪਹੀ —

‘ਬਡੇ ਹਿਰਖੈ ਨੇ ਬੋਬੋ ਆਖਦੇ ਗਿਲਲੁ ਨੇਝੀ ਦਿਕਖੇ,
ਮੇਰੀ ਅਕਖੀਂ ਨੈ ਧਾਰਾਂ ਹਾਮਕਦੇ ਛਿਲਲੁ ਨੇਝੀ ਦਿਕਖੇ’

ਮਿਗੀ ਗਰਮੀ ਦੇਆਂ, ਸਰਸੀ ਨਰਮੀ ਦੇਆਂ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਬੋਲ ਨ :—

‘ਮਿਗੀ ਗਰਮੀ ਦੇਆਂ, ਸਰਸੀ ਨਰਮੀ ਦੇਆਂ,
ਮਿਗੀ ਧੌਕੇ ਦਾ ਠੱਡੜੀ ਛਾ ਆਵੈ।
ਕੋਈ ਤੁਝਦਾ ਪਕਖਰੁ ਲਹੌ ਕਦੇ
ਕੋਈ ਜੋਗੀ ਆਨੀ ਮਿਕਖ ਮਗੈ ਕਦੇ
ਮੇਰੀ ਮਾੜ ਦਾ ਕੋਈ ਸਂਦੇਸ਼ਡਾ ਆਵੈ
ਮਿਗੀ ਧੌਕੇ ਦਾ ਠੱਡੜੀ ਛਾ ਆਵੈ।’’

ਪ੍ਰਕ੃ਤਿ ਚਿਤ੍ਰਣ :

ਪਦਮਾ ਸਚਦੇਵ ਹੁੰਦੀ ਕਿਸਾ ਕਵਿਤਾਏਂ ਚ ਪ੍ਰਕ੃ਤਿ—ਚਿਤ੍ਰਣ ਦਾ ਸੁਰ ਬੀ ਤਭਰਦਾ ਏ। ਖਾਸ ਕਾਰਿਯੈ ‘ਤਵੀ ਤੇ ਚਨਹਾਂ’ ਤੇ ‘ਮੇਰਾ ਮੰਦਾ ਕਿ’ਧਾਂ ਬੁਜ਼ੋ ਮੇਰੀ ਹੀਖੀ ਕਿ’ਧਾਂ ਜਾਨੋ’ ਕਵਿਤਾਏਂ ਚ। ‘ਤਵੀ ਚੇ ਚਨਹਾਂ’ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਬੋਲ ਨ —

ਦਿਕਖ ਤਵੀ ਦਾ ਨਿਰਮਲ ਪਾਨੀ, ਦਿਕਖ ਚਨਹਾਂ ਦੀ ਚਾਲ।
ਕੰਜਕਾ ਨਹੀਂ ਨਰਾਤੇ ਇਥੋਂ ਸੋਹਨੀ ਮਾਰੈ ਛਾਲ।।

“ਮੇਰਾ ਮੰਦਾ ਕਿ’ਧਾਂ ਬੁਜ਼ੋ ਮੇਰੀ ਹੀਖੀ ਕਿ’ਧਾਂ ਜਾਨੋ” ਕਵਿਤਾ ਚ ਬੀ ਢੁਗਗਰ ਧਰਤੀ ਦੇ ਨਰੋਏ ਸ਼ਲੈਪੇ, ਨਦਿਧੋ, ਨਾਡੂਏ, ਸਰੋ—ਦਰਿਆਏ, ਫਵਿਕਧੋ—ਟਿਲ੍ਹਾਏ, ਰੁਕਖੋ—ਬੂਹਟੋ, ਧਾਰੋ—ਨਾਲੋਂ ਬਗੈਰਾ ਦਾ ਖੁਲਿਲਿਧੈ ਵਰਣਨ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ। ਜਿ’ਧਾਂ :—

‘ਕਦੇਂ ਪੀਤਾ ਨੇਈ ਨਾਡੇਂ ਦਾ ਛਮਕਾ ਲਾਇਧੈ ਪਾਨੀ,
ਤੁਸੋਂ ਘਾਡੇਂ ਦੇ ਹੌਕੋਂ ਦੀ ਕਦੇਂ ਬੀ ਪੀਡੇ ਨੇਈ ਜਾਨੀ।’’

ਨਿਰਾਸਾਵਾਦੀ ਰੂਜ਼ਾਨ :

ਪਦਮਾ ਸਚਦੇਵ ਹੁੰਦਿਧੋ ਮਤਿਧੋ ਸਾਰਿਧੋ ਰਚਨਾਏਂ ਚ ਅਪਨੇ ਬੀਤੇ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਿਧੋ ਨਰਾਸਾਏ—ਨਾਕਮਿਧੋ ਦੀ ਝਲਕ ਦਿਖਨੇ ਗੀ ਮਿਲਦੀ ਏ। ਜਿ’ਧਾਂ :—

‘ਪੀਡਾ ਦਾ ਇਕ ਸ਼ੈਹਰ ਕਿ ਜਿਸ ਬਿਚਕ ਰੌਹਨੀ ਆਂ
ਹੀਖੀ ਦੀ ਇਕ ਲੈਹਰ ਕਿ ਜਿਸ ਬਿਚਕ ਬੌਹਨੀ ਆਂ
ਸੋਚੋਂ ਦੀ ਇਕ ਗਲੀ ਜੇਹੜੀ ਸੁਕਦੀ ਗੈ ਨੇਈ
ਗਲਤੋਂ ਦੀ ਇਕ ਗੋਦ ਕਿ ਜਿਸ ਬਿਚਕ ਸੌਨੀ ਆਂ।’’

ਜਾਂ ਪਹੀ—

‘ਸਾਡੇ ਹਿਰਖੈ ਦੀ ਗਲਲ ਖੁਆਰ ਹੋਈ
ਨਾਂ ਪਾਰ ਹੋਈ ਨਾਂ ਰੁਆਰ ਹੋਈ।’

ਵਤਨ ਪ੍ਰਤਿ ਧਾਰ ਦਾ ਰੁਝਾਨ:

ਪਦਮਾ ਸਚਦੇਵ ਹੁਂਦੀ ਕਵਿਤਾਏਂ ਚ ਦੇਸ—ਧਾਰ ਅਰਥਾਤ ਵਤਨ ਪ੍ਰਤਿ ਮੋਹ ਤੇ ਉਸਦੇ ਪ੍ਰਤਿ
ਖਿਚਚ ਸਾਫ ਝਲਕਦੀ ਏ। ਤਾਂਦੀ ਕਵਿਤਾਏਂ ਚ ਸਿਰਜ ਜਮ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਸ਼ਲੌਪੇ ਦਾ ਗੈ
ਵਰਣਨ ਨੇਈ ਏ ਸਗੂਆਂ ਦੇਸਾ ਚ ਫੈਲੇ ਦੇ ਆਤਕ ਤੇ ਲਗਵਾਦ ਦਾ ਵਰਣਨ ਬੀ ਏ। ‘ਪੋਟਾ—ਪੋਟਾ
ਨਿਮੱਚਲ’ ਸਾਂਗੈਹ ਦਿਯੋਂ ਮਤਿਯੋਂ ਸਾਰਿਯੋਂ ਕਵਿਤਾਏਂ ਚ ਏਹ ਰੁਝਾਨ ਦਿਖਾਨੇ ਗੀ ਮਿਲਦਾ ਏ। ਕਵਿਤਾ
ਦੇ ਬੋਲ ਨ—

‘ਸਰਗੀ ਬੇਲਲੈ ਨਹੋਰ—ਮਨਹੋਰੇ
ਕਚ੍ਚੀ ਨਹੇਰਨੀ ਝੁਲ੍ਹੀ ਲੋਕੋ
ਇਕ ਸ਼ਿਡਕਾ ਤੁਘਰ
ਸਾਗੋਸਾਰ ਸ਼ਮਾਨੈ ਥਲ੍ਹੈ
ਬਸ ਰੋਕਿਥੈ, ਇਨ੍ਹੇਂ ਗਿਲ੍ਲੁਏਂ ਗੀ
ਕੋਈ ਦਿਕਖੋ
ਜਤੀਸ ਕਰੀ ਗੇਆ।’

‘ਸ਼ਿਵ ਦਾ ਜੈਹਰ’ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਬੋਲ ਨ —

‘ਕੋਈ ਮਾਨਵਤਾ ਦਾ ਦੁਸ਼ਮਨ
ਜੈਹਰੋਂ ਦੀ ਚੂਂਢੀ ਲੇਈ ਆਧਾ
ਜੈਹਰ ਖਲਾਰੀ ਦਿੱਤਾ ਇਸ ਬੈਰੀ ਨੈ
ਮੇਰੇ ਡਲੇ ਦੇ ਅਨੰਦਰ
ਚੀਡੇਂ ਦੇ ਪਤਾਂ ਦੇ ਤੁਘਰ।’

‘ਰੌਂਗਲਾ ਕਸ਼ਮੀਰ’ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਬੋਲ ਨ—

‘ਕੇਹ ਹੋਆ ਕਸ਼ਮੀਰੈ ਗੀ
ਕੋਇਦੀ ਨਜਰ ਲਗਗੀ ਇਸ਼ਾਂ
ਬਾਦਿਧੈ ਚ ਕੁਨ ਬੜੀ ਆ
ਢਾਈ ਗੇਆ ਹਿਰਖੈ ਦੇ ਮੈਹਲ
ਪਾਇਆ ਡਲੈ ਚ ਕੈਹਰ।’

आशावादी रुझान :

कवित्री गੀ आशਾ ਏ ਜੇ ਇਕ ਦਿਨ ਐਸਾ ਜਰੂਰ ਐਨਾ ਏ ਜਦੂ ਏਹ ਆਂਤਕਵਾਦ ਤੇ ਉਗਰਵਾਦ ਖਤਮ ਹੋਈ ਜਾਨਾ ਏ। 'ਅਮਨ' ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਬੋਲ ਨ—

"ਮੀ ਮਰੋਸਾ ਏ
ਮਿਗੀ ਜਕੀਨ ਏ
ਮਿਗੀ ਏ ਤਵਾਰ ਹੌਸਲਾ
ਜੇ ਕਲਲ ਜਰੂਰ ਅਮਨ ਹੋਗ ।"

ਉਦ੍ਯੋਗੀਕਰਣ, ਪਧਾਰਣ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਤੇ ਇਕਕਲ ਸੋਖੀ ਦਾ ਰੁਜ਼ਾਨ :

'ਉਤਰ ਬੈਹਨੀ' ਕਵਿਤਾ ਸ਼ੰਘੈ ਦਿਯੇ ਕਿਸ ਕਵਿਤਾਏਂ ਚ ਸ਼ੈਹਰੀਕਰਣ ਕਰੀ ਸਭਤਾ, ਸ਼ੱਕੂਤਿ ਦੇ ਲੋਪਨ ਉਦ੍ਯੋਗੀਕਰਣ, ਪਧਾਰਣ ਕਰੀ ਹੋਨੇ ਆਹਲੇ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਨ ਇਕਕਲ ਖੋਰੀ ਦਿਯੇ ਬੁਰਾਇਆਂ ਬਾਅਦ ਦਾ ਸੁਰ ਟਕੋਹਦਾ ਲਮਦਾ ਏ। ਜਿ'ਧਾਂ :—

"ਜੇ ਪਿੰਡ ਇਧਾਂ ਗੈ ਖਾਲੀ ਹੋਂਦੇ ਰੇਹ
ਤਾਂ ਪਿੰਡੇ ਦੀ ਬਾਸਨ ਸਾਫ਼ੀ ਸ਼ੱਕੂਤਿ
ਬਿਤ੍ਤੀਤਾਂਦੀ ਫਿਰਗ
ਬਾਂਦ ਤੇ ਢੌਂਦੇ ਦਰਵਾਜੇ ਦਿਯੇ ਬਿਤ੍ਥੇ ਚਾ
ਬਗੀ ਜਾਹਗ ਸਭਤਾ
ਕੁਨ ਗੰਢਗ ਲੋਕ—ਗੀਤ ਕੁਨ ਪਾਗ ਕੀਕਲੀ
ਕੁਨ ਤਧਾਹਰੇ ਦੀ ਪਰਾਇਨਚਾਰੀ ਕਰਗ
ਅਡੇਓ, ਪਿੰਡ ਖਾਲੀ ਕਰਿਧੈ ਨੇਈ ਜਾਓ ।"

'ਤੁਸ ਹਾਰੈ ਗੀ ਉਠੀ ਜਾਓ' ਕਵਿਤਾ ਚ ਪਧਾਰਣ ਦੇ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਨ ਦੀ ਗਲਲ ਕੀਤੀ ਦੀ ਏ—

"ਕਾਰਖਾਨੇ ਦੇ ਧੁਂਏਂ ਦੀ ਕਾਲਖੈ ਇਚ
ਫ਼ਹੀ ਖਡੋਲਾ ਦਾ ਏ ਸੂਰਜ
ਅਕਥੀਂ ਚਾ ਕਢਦਾ ਏ ਚਿਘੜ
ਸੰਜ ਡਲਦੇ ਧੁਂਏਂ ਚਾ ਮਾਰਿਧੈ ਤਾਰੀ
ਤੁਪਦਾ ਜਾ ਦਾ ਏ ਰਸਤਾ ।"

'ਮੇਦਾਂ' ਕਵਿਤਾ ਚ ਕਵਿਤੀ ਪਦਮਾ ਸਚਦੇਵ ਹੋਰੇਂ ਇਕਕਲਖੋਰੀ ਤੇ ਆਪੇ—ਅਪਨੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾਏਂ ਗੀ ਬਾਂਦੈ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ—

“ਕੀ ਮਾਹਨੂ ਨੈ ਹਿਰਖ ਨੀਂ ਕਰਦਾ ਮਾਹਨੂ ਇਕਕਲਖੋਰਾ
 ਖਰਾ ਭਲਾ ਹਾ ਨਵਾਡੇ ਪਰ ਪੇਦਾ ਏ ਕੋਹਦਾ ਪੌਖਾ
 ਮਿਤਰੋ ਕੋਠੇ ਸਿਕਕੇ ਹੋਈ ਗੇ ਗਲਲਾਂ ਹੋਇਆਂ ਲਮਿਆਂ ਸਰੇਆਂ ਬਾਹੀ ਰਾਹਿਆਂ
 ਮੇਰਾਂ ।”

ਨਿਸ਼ਕਰਣ :

ਇਸ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਨ ਥਮਾਂ ਇਹ ਨਿਸ਼ਕਰਣ ਨਿਕਲਦਾ ਏ ਜੇ ਪਦਮਸ਼੍ਰੀ ਪਦਮਾ ਸਚਦੇਵ ਹੋਰ ਸਮਾਜ ਦੇ ਹਰ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇ ਪਰ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖਿਅਤ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿਆਂ ਤੇ ਖਾਸ ਕਰਿਧੈ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਗੀ ਸਮੂਦਾ ਕੀਤਾ। ਅਰਥਾਤ् ਹਿਰਖ—ਪਾਰ, ਪ੍ਰਕੂਤਿ—ਚਿਤ੍ਰਣ, ਆਸਾਂ, ਨਰਾਸਾਂ ਦੇ ਕਨ੍ਨੈ—ਕਨ੍ਨੈ ਨਾਰੀ ਵੇਦਨਾ ਤੇ ਉਦ੍ਯੋਗਿਕਰਣ, ਪਰ्यਾਵਰਣ, ਇਕਕਲਖੋਰੀ ਸੋਚ ਬਾਗੈਰਾ ਵਿਸ਼ੋਂ ਗੀ ਉਦਾਰੇਦਾ ਏ।

ਗੀਤਕਾਰ ਧਨ ਸ਼ਾਰਮਾ ਤੇ ਉਂਦੀ ਕਵਿਤਾਏਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨ

ਸ਼੍ਰੀ ਧਨ ਸ਼ਾਰਮਾ ਹੋਰੋਂ 19 ਫਰਵਰੀ 1929 ਗੀ ਸ਼੍ਰੀਨਗਰ ਚ ਪਾਂਡਿਤ ਹਰਦਿਆਲ ਸ਼ਾਰਮਾ ਤੇ ਮਾਂ ਦੁਗਾ ਦੇਵੀ ਹੁੰਦੇ ਘਰ ਜਨਮ ਲੇਅ। ਇਹ ਅਪਨੇ ਮਾਤਾ—ਪਿਤਾ ਦੀ ਸਭਾਨੋਂ ਥਮਾਂ ਬਢ਼ਡੀ ਸਾਂਤਾਨ ਹੈ। ਇਂਦਾ ਬਚਪਨ ਅਪਨੇ ਨਨਿਹਾਲ ਛੁਗਰ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿਦ਼ ਕਲਾ ਨਗਰੀ ਬਸੋਹਲੀ ਚ ਬੀਤੇਆ। ਚੌਥੀ ਕਲਾਸ ਬਸੋਹਲੀ ਚ ਪਾਸ ਕਰਨੇ ਪਹੈਨਤ ਇਹ ਜਸ਼ੂ ਤਠੀ ਆਏ ਤੇ ਰਣਵੀਰ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਚ ਪਫ਼ਨ ਲਗੀ ਪੇ। ਇਤਥੁਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ 1945 ਈ. ਚ ਦਸਮੀਂ ਕਲਾਸ ਪਾਸ ਕੀਤੀ। 1945 ਈ. ਚ ਦਸਮੀਂ ਕਲਾਸ ਪਾਸ ਕਰਨੇ ਪਹੈਨਤ ਇਹ ਪਟਵਾਰੀ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਆਸਟੈਚੁਨ ਹੋਏ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੌਕਰੀ ਨੇਈ ਕੀਤੀ।

ਉਸ ਪਹੈਨਤ ਤੁਨੋਂ ਪ੍ਰਿੰਸ ਆਫ਼ ਵੇਲਜ ਕਾਲੇਜ ਚ ਦਾਖਲਾ ਲੇਅ ਤੇ ਇਤਥੇ ਉਂਦੀ ਮਲਾਟੀ ਕੇਹਹਿ ਸਿੱਹ ਮਧੁਕਰ ਤੇ ਵੇਦਪਾਲ ਦੀਪ ਹੁੰਦੇ ਕਨ੍ਨੈ ਹੋਈ। ਕਾਲੇਜ ਦੇ ਦਿਨੋਂ ਚ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮਨਾਥ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੋਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਖੇ ਹਿੰਦੀ ਥਮਾਂ ਡੋਗਰੀ ਚ ਲਿਖਨੇ ਆਸਟੈਚੁਨ ਪ੍ਰੇਰਤ ਕੀਤਾ। ਧਨ ਸ਼ਾਰਮਾ ਹੋਰੋਂ ਰੇਡਿਓ ਕਲਾਸ ਜਸ਼ੂ ਚ ਅਪਨਿਆਂ ਵਿਵਸਾਧਿਕ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕੀਤਿਆਂ ਤੇ ਬਤੌਰ ਅਨੌਸਰ ਸੇਵਾ ਨਿਵ੍ਰਤ ਹੋਏ।

II. ਸਾਹਿਤਿ ਯੋਗਦਾਨ :

ਧਨ ਸ਼ਾਰਮਾ ਹੋਰ ਮਝੂਰ ਕਵਿ ਤੇ ਅਲਬੇਲੇ ਗੀਤਕਾਰ ਦੇ ਤੌਰ ਪਰ ਜਾਨੇ ਜਾਂਦੇ ਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਗੀ ਅਪਨੀ ਸਰੋਖੜ ਕਲਾ ਤੇ ਭਾਵ ਭਰੋਚੇ ਗੀਤੋਂ ਰਾਹੇ ਮਿਟਠੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਤੇ ਕੋਮਲਤਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕੀਤੀ। ਡੋਗਰੀ ਦੀ ਪੈਹਲੀ ਫਿਲਮ “ਗਲਲਾਂ ਹੋਇਆਂ ਬੀਤਿਆਂ” ਦੇ ਗੀਤ ਮਧੁਕਰ ਹੁੰਦੇ ਕਨ੍ਨੈ ਰਲਿਅਤੀ ਲਿਖੇ। ਫਿਲਮ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿਦ਼ੀ ਕਨ੍ਨੈ ਇਸ ਫਿਲਮ ਦਾ ਗੀਤ “ਸਾਂਝਾਂ ਧਿਰਦੇਧਾਂ ਚਿਤ ਕਮਲਾਈ ਜਾਂਦਾ” ਨੇ ਅਪਨਾ ਟਕੋਹਦਾ ਥਾਹਰ ਬਨਾਯਾ ਤੇ ਧਨ ਸ਼ਾਰਮਾ ਹੁੰਦੀ ਪਨਛਾਨ ਛੁਗਰ ਦੇ ਜਨ—ਜਨ ਚ ਕਾਰੋਆਈ। ਧਨ ਸ਼ਾਰਮਾ ਹੋਰੋਂ ਗੀ ਗੀਤੋਂ ਦਾ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਆਖੇਆ ਜਾਂਦਾ ਹਾ।

ਇੰਦਾ ਪੈਹਲਾ ਗੀਤ ਸਾਂਗੈਹ “ਜੋ ਤੇਰੇ ਮਨ ਚਿਤ ਲਗੀ ਜਾ” 1991 ਬਾਰੈ ਚ ਛਪੇਆ ਤੇ ਇਸ ਤੱਥ ਵਿੰਨੇਂਗੀ ਸਾਹਿਤਿ ਅਕਾਦਮੀ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ ਬੀ ਮਿਲੇਆ। ਇੰਦਾ ਦੂਆ ਕਵਿਤਾ ਸਾਂਗੈਹ “ਪੜਨ ਬੇਡੀ ਸਾਂਝ ਮਲਾਹ” 2002 ਬਾਰੈ ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ।

III. ਧਨ ਸ਼ਾਰਿਆ ਹੁਂਦੀ ਕਵਿਤਾਏਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨ :

ਧਨ ਸ਼ਾਰਿਆ ਹੁਂਦੀ ਸ਼ਾਯਰੀ ਚ ਕੋਈ ਰੰਗ ਮਿਲਦੇ ਨਾ। ਪ੍ਰਕ੃ਤਿ—ਚਿਤ੍ਰਣ, ਦੇਸ਼—ਪਾਰ, ਆਸਾਬਾਦੀ ਸੁਰ, ਨਾਰੀ—ਵੇਦਨਾ, ਹਿਰਖ ਪਾਰ ਬਗੈਰਾ ਸਭੈ ਰੂਪ ਦਿਕਖਨੇ ਗੀ ਮਿਲਦੇ ਨਾ।

ਦੇਸ਼—ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਰੂਜ਼ਾਨ :

ਧਨ ਸ਼ਾਰਿਆ ਹੁਂਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਗੀਤੋਂ ਚ ਸੁਕਖ ਤੌਰ ਪਰ ਦੇਸ਼—ਪ੍ਰੇਮ, ਦੇਸੈ ਦੀ ਰਖਾ, ਬੈਰਿਯੋ ਦੇ ਸੂਹੂ ਭਨਨੇ ਜਨੇਹ ਭਾਵ ਸੁਕਖ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ ਇਹ ਕਥਾਇਲੀ ਹਮਲੇ ਦਾ ਅਸਰ ਹਾ ਜੇਹਦੇ ਕਰੀ ਤਾਂਦੇ ਅਨੰਦਰ ਰਾਖਟੀ ਭਾਵੋਂ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਪਾਕਿਸ਼ਟਾਨੀ ਹਮਲੇ ਦੌਰਾਨ ਤਾਂਦੀ ਰਚਨਾ ‘ਕੁਨ ਆਖਦਾ ਐ ਭਾਗਰੇ ਭਰੀ ਗੇਦੇ’ ਇਕ ਲਲਕਾਰ ਭਰੋਚੀ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਇਨਾ ਗੈ ਨੇਈ ਵੇਸਾ ਦੇ ਛਾਦਰ ਸਪਾਹਿਯੋਂ ਅਨੰਦਰ ਦੇਸ਼—ਪਾਰ ਤੇ ਛਾਦਰੀ ਦਾ ਜਜ਼ਦਾ ਜਗਾਨੇ ਆਸਤੀ ਤਾਂਨੇ ਵੀਰ ਪਲੀ ਦੇ ਸੂਹਾਂ ਇਕ ਗੀਤ ਦੇ ਰੂਪਾ ਚ ਇੰਨ੍ਹੇ ਬੋਲਿਆਂ ਗੀ ਖੁਆਧਾ :—

“ਏਹ ਤੇਰੀ ਬਨਦੂਕ ਸਪਾਹਿਯਾ। ਏਹ ਤੇਰੀ ਤਲਵਾਰ,
ਚਢ ਘੋੜੇ ਪਰ ਓਹ ਰਣਵੀਰ ਕਰ ਛਤ੍ਰੂ ਸੱਹਾਰ।
ਚੈਨੋਂ ਕੂਹਟੋਂ ਗੁੰਜੈ ਤੇਰੇ ਨਾਂ ਦੀ ਜੈ—ਜੈ ਕਾਰ।।”

ਪ੍ਰਕ੃ਤਿ—ਚਿਤ੍ਰਣ ਦਾ ਰੂਜ਼ਾਨ :

ਧਨ ਸ਼ਾਰਿਆ ਹੁਂਦੇ ਸਾਰੇ ਗੀਤੋਂ ਤੇ ਕਵਿਤਾਏਂ ਚ ਬੌਲਿਯੋਂ ਦਾ ਹਾਸਾ, ਧਾਰੋਂ ਦੀ ਜੁਆਨੀ, ਨਾਡੂਰ ਦੀ ਮਰਤੀ, ਬਨੋਂ ਦਾ ਰੌਂਗਲਾਪਨ ਤੇ ਬਸੋਹਲੀ ਸ਼ਿਲਥ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਂਦੇ ਨਾ। ਇੰਨ੍ਹੋਂ ਨਦਿਯੋਂ ਦਾ ਮਾਨਵੀਕਰਣ ਕਰਦੇ ਹੋਈ ਤਾਂਦੇ ਰੰਗ ਰੂਪ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ। ਜਿਧਾਂ :—

ਜਾਜ਼ਜ਼ਰ ਗੌਰੀ ਤੇ ਤੌਹ ਬਿੰਦ ਸਾਂਖਲੀ
ਇਕ ਫੁਲਲ ਗੁਲਾਬ, ਦੂਰੂ ਚਮਧਾਕਲੀ।
ਇੰਨ੍ਹੋਂ ਦੌਨੋਂ ਦਾ ਰੂਪ—ਨਿਰਵਾਰ—
ਜਾਨੋਂ ਜਾਦੂ ਪਾਈ ਬੋ ਗੇਆ—
ਨੈਨੇ ਛਾਈ ਬੋ ਗੇਆ, ਡੰਗ ਲਾਈ ਬੋ ਗੇਆ।

जां पही—

“एह फ्हाड़े दियां नदियां न,
जां कोई उर्वशियां न।”

जां पही—

“कोई बदली गासें छाई, रामा नेई बरदी,
कुन जानै, के दरद—बछोड़े, कोहदी ऐ भरमाई
रामा नेई बरदी,
कोई बदली गासें छाई।।”

हिरख—प्रेम दा रुझान :

यश शर्मा हुंदे गीते च जित्थै इक पास्सै देसै दे गौरव ते प्रकृति—चित्रण दे भाव बड़े
जोशीले ते नरोए न उत्थै हिरख—प्यार दे भावें कन्नै सरबंधत गीत होर बी सुआए न। एह गीत
डोगरी साहित्य दा अनमुल्ला खजान्ना न। जियां :—

“संजां धिरदेआ चित्त कलमाई जंदा
जिने जाई परदेस लाए न डेरे,
उनें परदेसियों दा चेता आई जंदा।

तेरे बाज परदेसियां किया जीना,
तेरे बाज ओह सज्जना कियां जीना।”

रहस्यवाद :

रहस्यवाद दे भाव इस चाल्ली न :—

“एह! संजा दा ढलना, एह राती दा औना।
सितारें दी झलमल, सवेरे दा औना।
एह कुन ऐ, समें दी जो सूरत बदलदा ?
कदूं दा गै एह सिलसिला ऐ चला दा।
कदें इस दा जाना, कदें उसदा औना।”

आशावाद दा रुझान :

यश शर्मा हुंदे किश गीते ते कविताएं च नमीं आशा, नमें सवेरे दा सुर बी गुंजदा लमदा ऐ। जियां :

“संजां दे छौरे ढलदे न।
दिन डुब्बा न्हेरा पौन लगा।
बेलें बूहटें पलमोन लगा।
ऐ तांहग जिनें घर जाने दी,
ओह तौले—तौले चलदे न ॥”

नारी-वेदना दा रुझान :

नारी दे बैरी रूप दी गल्ल करचै तां ओहदे हिरदे च इक बड़ा मार्मिक थाहर अपने प्यौकियें आस्तै होंदा ऐ। पर जेकर उसी प्यौके घर कोई सम्मान नेई मिलै तां ओहदे पर केह बीतदी ऐ। गीतै दे बोल न :

“द्विकियै दे सिरे पर, पिप्पलै दा बूहटा
बावले दा चेता कराइ
नां मेरी अम्बड़ी, नां मेरा बावल,
कुन सांझो गले कन्नै ला—
ते भरी—भरी औन अकिखयां,
मारियै मडूका लांधिया,
भाबियां बी मड़ो सकियां ।।
कालजै कटारां लगियां ।।”

अमन ते शांति दा रुझान :

यश शर्मा होरें अमन ते शांति दी गल्ल बी अपनी कविताएं, गीतें च कीती दी ऐ। अपनी ‘अमन’ नां दी रचना च यश होर आखदे न—

“अमन जे होऐ तद्दै हरे—भरे खेतरें च,
पक्खरु डोआंदे गीत गांदियां न गोरियां।
अमन जे होऐ तद्दै जागदे न गीत सादे,

ਜਾਗੀ—ਜਾਗੀ ਪੌਦਿਆਂ ਨ ਮਾਸੇ ਦਿਯਾਂ ਲੋਰਿਆਂ।
ਮਾਸੇ ਦਿਧੇ ਲੋਰਿਆਂ ਤੇ ਗੋਰਿਮੇਂ ਦੇ ਗੀਤੋਂ ਗਿਤੈ,
ਅਸਨੈ ਦੀ ਲੋੜ ਉਜ਼ਜ ਅਸਨੈ ਦੀ ਲੋੜ ਏ।”

ਸ਼੍ਰੀ ਧਨ ਸ਼ਾਰੀ ਛੋਰੇ ਗੀਤ, ਕਵਤਾ, ਗਜ਼ਲ ਦੇ ਕਨੈ—ਕਨੈ ਨਾਟਕ ਬੀ ਲਿਖੇ। ਇੰਦਿਆਂ ਰਚਨਾਂ ਅੱਖੋਂ ਗੀ ਇਕ ਮੂਲ ਨਿਸ਼ਚਾ ਤੇ ਜੀਵਨ ਕਨੈ ਪਾਰ ਕਰਨਾ ਸਖਾਂਦਿਆਂ ਨ। ਧਨ ਸ਼ਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਸ਼ਾਯਰੀ ਦਾ ਸੌਂਦਰਧ ਲੋਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਨੀਂਹ ਪਰ ਟਿਕੇ ਦਾ ਏ। ਆਸ ਜਨ—ਜੀਵਨ ਇੰਦੇ ਚੇਤੋਂ ਚ ਬਸੇ ਦਾ ਏ। ਖੀਰ ਚ ਅਸ ਆਖੀ ਸਕਨੇ ਆਂ ਜੇ ਧਨ ਸ਼ਾਰੀ ਹੁੰਦਾ ਲੇਖਨ ਲਧ—ਤਾਲ ਤੇ ਸਾਂਗੀਤ ਚ ਬਜ਼ੇ ਦਾ ਏ, ਜੇਹਦੇ ਚ ਕੋਮਲ ਸ਼ਬਦੋਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਅਪਨਾ ਟਕੋਹਦਾ ਥਾਹਰ ਰਖਦਾ ਏ।

M.A. DOGRI

Course No. DOG 204

Unit - I

Semester - II

Lesson 4

ਜਿਤੇਨਦਰ ਉਧਮਪੁਰੀ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੁੰਦੀ ਕਵਿਤਾਏਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੁਝਾਨ
ਕਥਿ ਜਿਤੇਨਦਰ ਉਧਮਪੁਰੀ ਤੇ ਚਾਂਦੀ ਕਵਿਤਾਏਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੁਝਾਨ

I. ਜੀਵਨ-ਪਰਿਚੇ :

ਪਦਮਸ਼੍ਰੀ ਜਿਤੇਨਦਰ ਉਧਮਪੁਰੀ ਹੁੰਦਾ ਜਨਮ 1944 ਈ। ਚ ਉਧਮਪੁਰ ਚ ਹੋਆ। ਇਂਦਾ ਜੀਵਨ ਬਡਾ ਸ਼ਾਂਘਰਸ਼ਪੂਰਣ ਰੇਹਾ। ਨਿਕਕੀ ਬਰੇਸਾ ਚ ਗੈ ਇੱਦੇ ਸਿਰਾ ਪਰਾ ਮਾਊ ਦਾ ਸਾਧਾ ਤਠੀ ਗੇਆ ਤੇ ਘਰਾ ਦੀ ਮਾਲੀ ਹਾਲਤ ਬੀ ਠੀਕ ਨੇਈ ਹੀ। ਇਸਕਰੀ ਦਸਮੀ ਪਾਸ ਕਰਨੇ ਪਰੈਨਤ ਇਨੋਗੀ ਉਧਮਪੁਰ ਚ ਆਡਿਨੈਂਸ ਡਿਪੋ ਚ ਕਲਕ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨੀ ਪੈਈ। ਫਹੀ ਕਿਥ ਚਿਰ ਸ਼ਕੂਲਾ ਚ ਅਧਿਆਪਕ ਰੇਹ ਤੇ ਬਾਦ ਚ ਜਮ੍ਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਕਲਚਰਲ ਅਕੈਡਮੀ ਚ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨੇ ਬਾਦ ਰੇਡਿਯੋ ਕਸ਼ਮੀਰ ਜਮ੍ਮੂ ਚ ਅਪਨਿਆਂ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਿਆਂ ਤੇ ਹੁਨ ਇਹ ਰੇਡਿਯੋ ਕਸ਼ਮੀਰ ਜਮ੍ਮੂ ਥਮਾਂ ਕੇਨ੍ਦਰ ਨਿਦੇਸ਼ਕ ਦੇ ਪਦ ਉਪਰਾ ਸੇਵਾ ਸੁਕਤ ਨ। ਤੇ ਅਜ਼ ਬੀ ਸਾਹਿਤਿਕ ਸਿਰਜਨਾ ਚ ਲਗੇ ਦੇ ਨ।

ਇਸ ਸਮੂਲਕੀ ਸ਼ਾਂਘਰਸ਼ੀ ਜਾਤਰਾ ਦੇ ਦਰਾਨ ਜਿਤੇਨਦਰ ਉਧਮਪੁਰੀ ਹੋਰੋਂ ਸਾਹਿਤਿਕ ਸਿਰਜਨਾ ਦੇ ਕਨੈ—ਕਨੈ ਪਢਾਈ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਬੀ ਜਾਰੀ ਰਖੇਆ। ਹਿੰਦੀ, ਉਰ੍ਦੂ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਏਜੁਕੇਸ਼ਨ ਵਿਸ਼ੇ ਚ ਇਸ。 ਏ。 ਨ। ਹਿੰਦੀ, ਉਰ੍ਦੂ ਤੇ ਛੋਗਰੀ ਚ ਆਨਰਜ, ਪੀ. ਜੀ. ਡਿਪਲੋਮਾ ਇਨ ਜਨਲਿਜ਼ਮ ਦੇ ਇਲਾਵਾ “ਛੋਗਰੀ ਨਾਟਕਾਂ ਦੀ ਵਿਕਾਸ ਯਾਤਰਾ” ਵਿਸ਼ੇ ਪਰ ਪੀ. ਏਚ. ਡੀ. ਦੀ ਡਿਗ੍ਰੀ ਬੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਦੀ ਏ।

II. ਸਾਹਿਤਿਕ—ਸਿਰਜਨਾ :

ਕਥਿ ਜਿਤੇਨਦਰ ਉਧਮਪੁਰੀ ਹੋਰੋਂ ਗੀ ਲਿਖਨੇ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਅਪਨੇ ਪਿਤਾ ਸ਼੍ਰੀ ਜਗਨਾਥ ਗੁਪਤਾ ਹੁੰਦੇ ਸ਼ਾ ਹੋਈ। ਇਂਦੀ ਪੈਹਲੀ ਰਚਨਾ 1960 ਬਰੇ ਚ ‘ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਮਿਲਾਪ’ ਚ ਛਪੀ। ਇਂਦੀ ਸਾਹਿਤਿਕ—ਸਿਰਜਨਾ ਦਾ

ਬ੍ਰੌਰਾ ਇਸ ਚਾਲੀ ਏ :—

1. ਬਨਜਾਰਾ (ਕਵਿਤਾ ਸਂਗੈਹ)
2. ਚੇਤੋਂ ਦੇ ਸੂਰਜਮੁਖੀ (ਕਵਿਤਾ ਸਂਗੈਹ)
3. ਇਕ ਸ਼ੈਹਰ ਧਾਵੇ ਦਾ (ਕਵਿਤਾ ਸਂਗੈਹ) 1981 ਬ'ਰੇ ਦੇ ਸਾਹਿਤਿਕ ਅਕਾਦੇਮੀ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ ਕਨੈ ਪੁਰਸ਼ਕ੃ਤ
4. ਕਿਥ ਕਲਿਆਂ ਤਰੇ ਨਾਂ (ਕਵਿਤਾ ਸਂਗੈਹ)
5. ਬਸਤੀ—ਬਸਤੀ (ਗਜ਼ਲ ਸਂਗੈਹ)
6. ਪੀਡੇਂ ਦੀ ਬਰਾਤ (ਗਜ਼ਲ ਸਂਗੈਹ)
7. ਗੀਤ ਗੱਗਾ (ਗੀਤ ਸਂਗੈਹ)
8. ਚਾਨਨੀ (ਲਘੁ—ਕਾਵਿ)
9. ਜਿੱਤੋ (ਮਹਾਕਾਵਿ) ਪੁਰਸ਼ਕ੃ਤ
10. ਚੋਨਮੀ ਰੂਸੀ ਕਵਿਤਾ
11. ਅਲਕਸਾਂਦਰ ਬਲੋਕ ਦਿਯਾਂ ਕਵਿਤਾਂ
12. ਦਿਲ ਦਰਧਾ ਖਾਲੀ—ਖਾਲੀ (ਗਜ਼ਲ ਸਂਗੈਹ) ਪੁਰਸ਼ਕ੃ਤ
13. ਦੀਵਾਨ—ਏ—ਗਜ਼ਲ (ਗਜ਼ਲੋਂ ਦਾ ਦੀਵਾਨ)
14. ਭੁਗਰਨਾਮਾ (ਲਮ੍ਮਿਆਂ ਕਵਿਤਾਂ)
15. ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ
16. ਜੁਦਾਇਆਂ (ਸੁਫਿਯਾਨਾ ਕਲਾਸ)

ਝਾਨੇ ਰਚਨਾਏਂ ਦੇ ਝਲਾਵਾ ਜਿਤੇਨਦਰ ਉਧਮਪੁਰੀ ਹੋਰੋਂ ਮਤਿਆਂ ਸਾਹਿਤਿਆਂ ਰਚਨਾ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਚ ਰਚੀ ਦਿਯਾਂ ਨ। ਉਧਮਪੁਰੀ ਹੋਰੋਂ ਗੀ ਕੋਈ ਰਿਯਾਸ਼ਤੀ ਤੇ ਰਾਸ਼ਟ੍ਰੀ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰੋਂ ਕਨੈ ਸਮਾਨਤ ਕੀਤਾ ਗੇਦਾ ਏ। ਏਹ ਅਜ਼ਜ ਬੀ ਸਾਹਿਤਿ—ਸਿਰਜਨਾ ਚ ਲਗੇ ਦੇ ਨ।

III. ਕਵਿ ਜਿਤੇਨਦ੍ਰ ਉਧਮਪੁਰੀ ਹੁਂਦੀ ਕਵਿਤਾਏਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨ :

ਜਿਤੇਨਦ੍ਰ ਉਧਮਪੁਰੀ ਹੋਰ ਬਹੁਮੁਖੀ ਚਿੱਤਨ ਦੇ ਕਵਿ ਨ ਤੇ ਉਂਦੀ ਕਾਵਿ—ਸਾਧਨਾ ਦਾ ਖੇਤਰ ਬੜਾ ਬਿਸ਼ਾਲ ਐ। ਕੁਦਰਤੀ ਸ਼ਲੈਪਾ, ਹਿਰਖ—ਪਾਰ, ਸ਼ਾਂਗਾਰ, ਬਿਰਹ—ਬਜੋਗ, ਮਨੈ ਦੀ ਘੁਟਨ, ਬੇਦਨਾ, ਜੀਵਨ ਦੇ ਘਾਟੇ—ਕਮਿਆਂ ਤੇ ਲਚਾਰਿਆਂ, ਭੋਗੇ ਦੇ ਯਥਾਰਥ ਤੇ ਉਂਦੇ ਤਲਖ ਤਜਰਬੇ ਦੇ ਅਹਸਾਸ ਦਾ ਚਿੜਣ ਉਂਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਖੂਬੀ ਐ।

ਉਧਮਪੁਰੀ ਹੁਂਦੀ ਕਵਿਤਾਏਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨ ਇਸ ਚਾਲ੍ਹੀ ਨ :

ਜਿਤੇਨਦ੍ਰ ਉਧਮਪੁਰੀ ਹੁਂਦੀ ਔਸਤਨ ਕਵਿਤਾਏਂ ਚ ਨਿਜੀ ਦਰਦ ਦਾ ਅਹਸਾਸ ਬੜਾ ਛੂਹਗਾ ਐ ਪਰ ਏਹ ਅਹਸਾਸ ਪੂਰੀ ਮਾਨਵਤਾ ਦੇ ਦਰਦ ਦਾ ਏਹਸਾਸ ਦੋਅਾਂਦਾ ਐ। ਇਸ ਦਰਦ—ਬੇਦਨਾ ਦੀ ਸਸਾਲ ਝਾਂਨੇ ਕਿਥਾ ਪਂਗਤਿਆਂ ਚ ਦਿਕਖੀ ਜਾਈ ਸਕਦੀ ਐ:-

“ਜਖਮ ਨ ਅਲਲੇ ਬ, ਬਡੇ ਗੈਹਰੇ ਨ।
ਦੁਆਸਿਆਂ ਦੇ ਰਾਤ ਦਿਨ ਪੈਹਰੇ ਨ।
ਦਰਦ ਮੇਰੇ ਗੀ ਛੋਡ ਤੂ ਆਡਿਆਂ,
ਮੈਂ ਸੁੰਢੈ ਸ਼ਾ ਇਸਦਾ ਆਦੀ।
ਏਹ ਦੁਖ ਮੇਰੇ ਹਾਨੀ ਆਡਿਆਂ,
ਝਾਂਧੈ ਮੈਹਰਮ ਇਧੈ ਤਾਦੀ।”

ਜਾਂ ਫ਼ਹੀ —

“ਪੀੜਾ, ਬੇਦਨਾਂ, ਦਰਦ, ਕਸਾਲੇ
ਪਲ—ਪਲ ਮੈਂ ਤੇ ਦੁਖਡੇ ਪਾਲੇ।”

‘ਤੇਰੇ ਕਹਾਨੀ ਮੇਰੀ ਕਹਾਨੀ’ ਕਵਿਤਾ ਚ ਦਰਦ—ਗਮ ਨਿਜੀ ਹੋਰੇ ਚਾ ਨਿਕਲਿਐ ਸਾਰੀ ਸਨੁਕਖਤਾ ਗੀ ਸਮੇਟੀ ਲੈਂਦੇ ਨ—

ਆਸੈ—ਪਾਸੈ ਸਦਾ ਬੜੋਂਦਾ,
ਦੁਨਿਆਂ ਦੇ ਦੁਖ—ਦਰਦ ਨ ਮੇਰੇ।
ਏਹ ਮਿਹਨਤੂ ਨੇ ਘੁਲਦੇ ਮੁਖਡੇ
ਪੀਲੇ—ਮੁਸ਼ਕੇ ਜਦ ਨ ਮੇਰੇ।

जां फही—

“इस धरती दा हर इक माहनू
मेरा रूप मेरा परछामां।
जित्थै बसदी पीड़ दुआसी,
उ’ऐ थाहर मेरा सिरनामा।”

आशाबादी रुझान :

बेशकक उधमपुरी हुंदी मती सारियें कविताएं च दर्द—वेदना, निराशा बगैरा दे रुझान
झलकदे न उंदी कविताएं च आशा दी किरण बी मजूद ऐ। किश उदाहरण इस चाल्ली न—

“सोझ गुआची हासे रुस्से,
आस फिरी बी जीने दी।
अत्त पराना फट्टा चोला,
ममता फिरी बी सीने दी।”

जां फही—

“में सारै चानन बंडने न,
पतझड़े गी पत्तर देने न।
आसें दी बंझर धरती गी,
किश औंकर बत्तर देने न।”

दार्शनिकता दा रुझान :

जितेन्द्र उधमपुरी हुंदे मते सारे गीतें च दार्शनिकता दा भाव गूंजदा लभदा ऐ। इत्थै कवि
ने प्रभू गी प्रीतम ते इस संसार गी घौकड़ा गलाए दा ऐ। उंदा गलाना ऐ जे जियां जुआन होने
पर कुड़ियें दे मनै च उमंगा—तरंगा ते सद्वरां मठोंदियां न ते ओह अपने सज्जन अपने कैतै दे
घर जानै गितै मजबूर होई जंदियां न, इयां गै एह संसार ओपरा ते पराया जन लगदा ऐ ते ओह
प्रभू प्रीतम दे दर्शनें ते उसदी प्राप्ति लेई उत्तेजित होए दा तड़फी पौंदा ऐ। ‘बाबल घर हून मन
निं लगदा’ गीत च कवि दे इयै भाव मुखरत न। जियां

1) में निं रेही अज्ज जयानी,
होई गेई हून ते में स्यानी।
हून किन्ना चिर इत्थै रुकना,
हून नेई में इत्थै टिकना।
जुगें—जुगें दी में त्रेहाई,
कुसै निं मेरी प्यास बुझाई।
र'वै निं कोई छिंडा—छिन्ना,
दस्स घर तेरा दूर ऐ किन्ना।
की निं मेरी बेदन बंडदा,
बावल घर हून मन निं लगदा।”

निराशावादी रुझान :

जितेन्द्र उधमपूरी हुंदी कविता पर निराशावाद दी छाप बी सक्खर बझोंदी ऐ। ‘तेरी कहानी मेरी कहानी’ कविता च बरोधावास कारण नराशावाद आए दा ऐ, जदूं के ‘इक गुमनाम जीवन’ कविता च दोआसी, घुटन ते लचारी नराशा दा बायस बनी दियां न :-

कविता दे बोल न —

“अश्के
सुखने दी बस्ती शा दूर
कोई ऐ
उज्जङ्गे—उज्जङ्गे दा
खाना बदोश काफला
इक गुमनाम नगर
कल—मकल्ला टापू
जित्थै कुसै दे परतोने दी
कोई हीखी नेई
कोई आस नेई।।”

विरह—वेदना दा रुझान :

उधमपूरी होरें अपनी कविताएं च विरह—वेदना दी इक सुखम अनुभूति प्रगट कीती दी ऐ। जियां :—

“इयां गै भटकदा रेहा जीवन तेरे बगैर,
जियां क गिल्लू भुल्ली जा मेले च इककला।”

प्रगतिवादी रुझान :

उधमपूरी होरें जित्थै अपने काव्य च प्यार, शंगार, शलैपे, वेदना ते निजी दर्द ते संघर्ष दियां कवितां ते गीत लिखे न, उत्थै पूरी मानवता दी गल्ल बी कीती दी ऐ। प्रगतिवादी ते क्रांतीकारी कवितां बी लिखी दियां न। उंदी रचनाएं च इक ताजगी ऐ, रवानी ऐ ते झुनक देने दी स्मर्थ ऐ। नमें द्रिश्टीकोण ते प्रतीकें राहें डोगरी कविता गी इक नमीं दिशा दित्ती दी ऐ। भाशा शैली ते भाव—सौंदर्य प्रभावत करदे न। प्रगतिवादी कवि नमें समाज, नमें इतिहास ते निर्माण दी सोचदा ऐ। कविता दे बोल न —

“बगावत
हां! बगावत गै
अज्ज मेरा नारा ऐ,
हर भ्याग मांदगी ऐ,
इक नारा
इक क्रांति
इक बगावत
इक संघर्ष
ते इक सुच्चा गर्म लऊ जुआनी दा।”

‘कुन लिखग फिरी इतिहास’ कविता दे बोल न —

“चार—चफेरे गूंजन नगमें
तां जाइयै एहसास मठोंदे
कलम जे छुब्बै लहुए अंदर
तां जाइयै इतिहास लखोंदे।”

ਨਿਸ਼ਕਰਤਾ :

ਨਿਸ਼ਕਰਤਾ ਦੇ ਤੌਰ ਪਰ ਅਸ ਆਖੀ ਸਕਨੇ ਆਂ ਜੋ ਉਧਮਪੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਕਵਿਤਾ—ਯਾਤ੍ਰਾ ਦਾ ਲਕਘ ਸਾਰਵਮੈਂਸਿਕ ਐ। ਮਨੁਕਖੀ ਪੀੜ ਗੈ ਤਸਦਾ ਮੂਲ ਵਿਸ਼ੇ ਏ ਤੇ ਤੁਂਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਚ ਆਂਚਲਿਕਤਾ ਦੀ ਰੰਗਤ ਏ। ਭੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਚ ਉਧਮਪੂਰੀ ਜਨੇਹ ਕਵਿ ਦਾ ਹੋਨਾ ਏਕ ਫਖਰ ਆਫਲੀ ਗਲਲ ਏ।

.....

M.A. DOGRI

Course No. DOG 204

Unit - II

Semester - II

Lessons 5-7

Dogri Padya te Katha-Sahitya Da Itihas (1960 Isvi de baad)

1960 ਦੇ ਬਾਦ ਦੀ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨ

ਪਰਿਚਾਰ :—

ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਚ ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਕਵਿਯੋਂ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਸਪੋਲਿਆ, ਤਾਰਾ ਸੈਲਪੁਰੀ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪ੍ਰੇਮੀ, ਕੁਵਰ ਵਿਧੋਗੀ, ਅਮਿਸ਼ਾਪ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਰੀ ਹੁਂਦੀ ਕਵਿਤਾਏ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨੇ ਤੇ ਸਾਹਿਤਿਕ ਯੋਗਦਾਨ ਦੀ ਚੰਚਾ ਕੀਤੀ ਗੇਂਦੀ ਐ। ਹਰ ਪਾਠ ਚ ਦੱਡ-2 ਕਵਿਯੋਂ ਗੀ ਰਖੇਅਾ ਗੇਂਦਾ ਐ।

ਉਦੰਦੇਸ਼ :—

ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਦੇ ਪਾਠੋਂ ਪਛਿਧੈ ਗੀ ਪਾਦਯਕ੍ਰਮ ਚ ਲਗੇ ਦੇ ਕਵਿਯੋਂ ਤੇ ਉਂਦੀ ਰਚਨਾਏ ਦੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦੇ ਕਜ਼ੈ-2 ਉਂਦੀ ਕਵਿਤਾਏ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨੇ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਹੋਈ ਸਕਗ।

M.A. DOGRI

Course No. DOG 204

Unit - II

Semester - II

Lesson 5

ਮोਹਨਲਾਲ ਸਪੋਲਿਆ ਤੰਦੀ ਕਵਿਤਾਏਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨ

I. ਮੋਹਨਲਾਲ ਸਪੋਲਿਆ ਜੀਵਨ ਪਰਿਚਿਧੇ :—

ਭੁਗਰ ਲਾਕੇ ਚ ਕੇਈ ਐਸੇ ਮਨੇ ਪਰਮਨੇ ਦੇ ਕਵਿ, ਲਖਾਰੀ ਹੋਏ ਨ, ਜਿਨ੍ਹੇ ਅਪਨੇ ਲੇਖਨੀ ਰਾਹੋਂ
ਨ ਸਿਰਫ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਗੀ ਸਮੂਛ ਕੀਤਾ ਸਗੁਆ ਉਸਦਾ ਮਾਨ ਮੁਲਲ ਹੋਰ ਮਤਾ ਬਧਾਯਾ ਤੰਦੇ ਚਾ
ਮੋਹਨਲਾਲ ਸਪੋਲਿਆ ਹੋਰ ਇਕ ਨ।

ਜਨਮ :—

ਮੋਹਨਲਾਲ ਸਪੋਲਿਆ ਹੁੰਦਾ ਜਨਮ ਸਾਂਬਾ ਜਿਲੇ ਦੇ ਦਿਆਨੀ ਨਾਂ ਦੇ ਗ੍ਰਾਂਚ ਚ ਹੋਆ। ਇੰਦੇ ਪਿਤਾ
ਦਾ ਨਾਂ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰਭਗਤ ਪਾਧਾ ਤੇ ਮਾਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਪਰੇਸ਼ਵਰੀ ਦੇਵੀ ਹਾ।

ਸਿਖਿਆ :—

ਸਪੋਲਿਆ ਹੋਰੇਂ ਅਠਮੀਂ ਤਗਰ ਗੈ ਪਢਾਈ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਬਾਰੈ ਤੰਦਾ ਗਲਾਨਾ ਹਾ ਜੇ 'ਮਿਗੀ ਏਹ
ਆਖਦੇ ਝਾਕਾ ਨੇਈ ਔਂਦਾ ਜੇ ਮੈਂ ਸਕੂਲੈ ਚਾ ਬੱਡੀ ਘਟਟ ਵਿਦਾ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਏ। ਪਰ ਮਿਗੀ ਫਖਰ ਏ
ਜੇ ਪ੍ਰਕ੃ਤਿ ਦੇ ਸਕੂਲੈ ਦਾ ਅੱਤੇਂ ਅਜ਼ ਬੀ ਵਿਦਾਰ੍ਥੀ ਆਂ ਤੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਆਖਰੀ ਸਾਹ ਤਕ ਇਤਥੁੰ ਕਿਸ਼
ਨ ਕਿਸਾ ਹਾਸਲ ਕਰਦੇ ਰੈਹਨੇ ਦੀ ਸੇਰੇ ਬਿਚਵ ਚਾਹ ਮਜੂਦ ਏ।'

ਰੁਜਗਾਰ :—

ਇੰਦੇ ਪਿਤਾ ਹੋਰ ਬੰਜ ਬਪਾਰ ਤੇ ਸ਼ਹੂਕਾਰੀ ਕਰਦੇ ਹੋ ਤੇ ਸਪੋਲਿਆ ਹੋਰ ਬੀ ਇੱਤੇ ਕਮੈਂ ਚ ਹਤਥ
ਬਟਾਂਦੇ ਹੋ ਪਰ ਸਨ् 1947 ਦੇ ਰੌਲੇ ਚ ਓਹਕਾ ਬੰਜ—ਬਪਾਰ ਨੀ ਰੇਹਾ ਤੇ ਪਠਾਨਕੋਟ ਜਾਇਥੈ ਦਰਜਿਧੇ ਦਾ
ਕਮਮ ਸਿਕਖੇਆ ਤੇ ਸਾਬੇ ਆਈ ਪੁਜ਼ੇ। ਇਥੇ ਰੈਹਦੇ ਗੈ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਜੀਵਨ ਦੀ
ਮਡਕੋ—ਮਡਕੀ ਤੇ ਪਰਿਸਥਿਤਿਯੋਂ ਦੀ ਤਾਂਹਗ, ਦਰਦ ਨੇ ਗੈ ਇਨੋਂਗੀ ਹਰ ਚੀਜ ਗੈਹਰਾਈ ਕਨੈ ਸੋਚਨੇ—ਸਮਝਨੇ

ਦੀ ਸ਼ਕਿਤ ਪੈਦਾ ਕਰੀ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਉਂਦੇ ਅਨਦੈਰੈ ਦਾ ਕਵਿ ਜਾਗੀ ਪੇਆ ਤੇ ਕੋਈ ਅਨਮੋਲ ਰਚਨਾਂ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤ्य ਗੀ ਦਿੱਤਿਆ।

ਖੀਰ ਚ ਅਸ ਆਕਥੀ ਸਕਨੇਆਂ ਜੇ ਡੋਗਰੀ ਕਾਵਿ ਸਾਹਿਤਿ ਬਿਚਿ ਅਪਨਾ ਖਾਸ ਮਕਾਮ ਬਨਾਨੇ ਆਹਲੇ ਕਵਿ ਮੋਹਨਲਾਲ ਸਪੋਲਿਆ ਹੋਰ ਚਾਨਚਕ 25 ਮਈ 1992 ਗੀ ਇਸ ਸਾਂਸਾਰ ਥਮਾਂ ਵਿਦਾ ਹੋਈ ਗੇ। ਡੋਗਰੀ ਕਾਵਿ ਜਗਤ ਮੀ ਅਜੇ ਉਂਦੀ ਮਤੀ ਲੋੜ੍ਹ ਹੀ।

2. ਸਾਹਿਤਿਕ ਰਚਨਾ :—

- ਕ. ਸਜਰੇ ਫੁਲਲ (ਰਿਧਾਸਤੀ ਕਲਵਰਲ ਅਕੈਡਮੀ ਦੁਆਰਾ ਪੁਰਸ਼ਕ੃ਤ)
- ਖ. ਰਾਈਂਡੀ ਭਾਖਾਂ
- ਗ. ਰੰਗ ਰੁਕਖੇ ਦੇ
- ਘ. ਸੋਧ ਸਮੁੰਦਰੇ ਦੀ (ਸਾਹਿਤਿ ਅਕੈਡਮੀ ਦਿਲ੍ਲੀ ਪਾਸੇਆ ਪੁਰਸ਼ਕ੃ਤ)
- ਙ. ਚਾਨਨਾ ਸਫਰ (ਰਿਧਾਸਤੀ ਕਲਵਰਲ ਅਕੈਡਮੀ ਦੁਆਰਾ ਪੁਰਸ਼ਕ੃ਤ)

3. ਸਪੋਲਿਆ ਹੁਵੀ ਕਵਿਤਾਏਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੁਝਾਨ :—

ਦੇਸ਼-ਪਾਰ ਦਾ ਰੁਝਾਨ :— ਸਪੋਲਿਆ ਹੋਰੋਂ ਗੀ ਅਪਨੇ ਦੇਸੈ ਉਪਰ ਬੜਾ ਮਾਨ ਐ ਜੇਹਦੀ ਖਾਤਰ ਕਿਨ੍ਹੇ ਗੈ ਮਾਂ ਦੇ ਸਪੂਤੇ ਅਪਨੀ ਜਾਨ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰੀ ਦਿੱਤੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਰਨਾ ਕਬੂਲ ਕੀਤਾ ਪਰ ਅਪਨੇ ਦੇਸੈ ਦੀ ਲਾਜ ਬਚਾਈ। ਦੇਸੈ ਗੀ ਬਚਾਨੇ ਆਸਤੈ ਹਿੰਦੂ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ, ਸਿਕਖਾਂ ਆਪਸੀ ਏਕਤਾ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦਸ਼ੇਆ ਤੇ ਦੇਸੈ ਗੀ ਬੈਰਿਧਿਆਂ ਕੋਲਾ ਬਚਾਯਾ। ਉਦਾਹਰਣ :—

“ਇਸ ਦੇਸੈ ਖਾਤਰ ਬਚਚਾ ਕੇ ਦਸ਼ਾਂ,
ਕਿਨ੍ਹੇ ਗਬਰੂ ਫਾਂਸੀ ਉਪਰ ਮੁਲ੍ਲੀ ਗੇ ਹੈ।
ਕਿਨ੍ਹੇ ਲਾਲ ਜੋ ਮੌਤੀ ਨੈ ਲੜੀ ਪੇ ਹੈ,
ਦੂਆ ਜਿੰਦਗੀ ਦਾ ਮਤਲਬ ਮੁਲ੍ਲੀ ਗੇ ਹੈ।”

ਜਾਂ ਫਹੀ :—

‘ਮੇਰਾ ਦੇਸ਼ ਐ ਮਹਾਨ, ਡਾਹੜੀ ਛੈਲ ਇਸਦੀ ਸ਼ਾਨ, ਜੋਵਨ ਛਲਕਦਾ,
ਠੰਡੇ ਮਿਟਠੇ ਨ ਨੀਰ, ਉਚ੍ਚੇ ਗਾਸ ਛਹੋਂਦੇ ਪੀਰ, ਸਤਥਾ ਛਲਕਦਾ।।’

ਜਾਂ ਫਹੀ :—

‘ਸਿਕਖੋ ਹਿੰਦੂਆਂ ਜੋਧੋਆਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ।
ਬਨਿਯੈ ਏਕਤਾ ਦੀ ਤ੍ਰਿਕਥੀ ਧਾਰ ਚਮਕੋ।

इस देश दे दुश्मनें जालिमें दे,
चढ़ियै सिरै उपर वार—वार चमको ।”

आशावादी रुझान :— जेकर माहनू दे जीवन च दुख जां संघर्षमय जीवन मिलदा ऐ तां माहनू गी निराश नेई होना चाहिदा । जेकर अज्ज दुखें दा न्हेरा ऐ तां कल सुखें दी लोड बी जरूर औग पर लोड ऐ माहनू गी दुखें च बी आशावादी रौह्ने दी । जेकर माहनू आशावादी होऐ तां हर दुखै दा सामना करी सकदा ऐ । सपोलिया होर बी इस्सै आशावादी नजरिये गी सामने रखदे होई आखदे न :—

“कातल दा हीला सौ मन्नो, पर ममता नेई घबराई सकदी ।
भामें किन्नी काली रात होऐ, पर तारें गी नेई खाई सकदी ।
तूं इस न्हेरे संसारै च, इक दीया बनियै बलदा जा ।
इस गैहमा—गैहमी दे अंदर, चलदा जा साथी चलदा जा ।”

जां पही :—

“न्हेरियें अंदर गै दीया बलदा ऐ, शांति मगरा तुफान चलदा ऐ,
कालिये रातें चा दुख गै उगदे नेई, राती दी छाती च दिन बी पलदा ऐ” ॥

इक होर उदाहरण दिक्खो :—

“सारा दिन अग्गी च दिन जलदा रेहा ।
रात दा हर काला खिन छलदा रेहा ॥
साथ पर हीखी ने बिंद नेई छोड़ेआ
जिंदगी दा काफला चलदा रेहा ॥

प्रकृति चित्रण :— माहनू गी परमात्मा ने केई कुदरती नियामतें कन्नै नवाजे दा ऐ ते कोई बी माहनू इंदे थमां बक्ख होइयै नेई रेही सकदा । कुदरत दा माहनू कन्नै अनुब्रूट नाता ऐ । सपोलिया हुंदी कविताएं च बी प्रकृति चित्रण दा सुर उभरे दा लभदा ऐ । उदाहरण :—

“बसंती, लाल ते पीले दोआलै फुल्ल ज्हारां न,
पवा दियां अम्बरा सत्त—रंगिया फुहारां न ।
पवन दिंदी ऐ मिट्ठी लोरियां ते रौंस झुल्लै दी,
कदें इस पासै पौंदी ऐ, कदें उस पासै झुल्लै दी ।”

इक होर उदाहरण इस चाल्ली ऐ :-

‘दिक्ख तुआहं ओह धार बचारी,
जिया नमीं व्याहता नारी।
फुलें दा सालूं जन लेझयै
बलगै दी सदियें थूं बेहियै,
इस पासै चीड़े दियां सूकां,
ब्हारे च उठी नी हाम्बी,
जुआड़े च जिंदड़ी नेई सांबी।

हिरख—प्यार दा रुझान :- हिरख—प्यार बारे सपोलिया हुंदे भाव बड़े सशक्त न। ओह इक ऐसे सच्चे साथी दी तपाश च न, जेहड़ा उंदे आस्तै अपना सब किश समर्पित करी देए। मसाल दे तौरे उप्पर :-

‘इक दुनिया च रंग इब्बी ऐ
मुस्कराने च रंग इब्बी ऐ
कोल बौना मुहां नेई कूना
दिल चुराने दा ढंग इब्बी ऐ।’

जां पही :-

“मीं इस जीवन दे बागै च अजें फुल्लै गी तरसै ना
कुसै फुल्ल ते कलिया ने मेरी ऐ गल्ल नी बुज्जी
कोई पुच्छै तां दसां बी मी उस फुल्लै गी तुप्पा ना
अजे तगर जिसी इस्थे कुसै दी हाम्ब नीं पुज्जी।।”

क्रांतिकारी सुर :- सपोलिया हुंदी कविताएं च क्रांतिकारी सुर साफ झलकदा ऐ। इक्क सच्चा कवि उयै होंदा ऐ जेहड़ा लोकें च बदलाव आहनने आस्तै, क्रांति आहन्ने आस्तै उनेंगी प्रेरणा दिंदा ऐ।

“गुबर मनै दे” कविता दे बोल इस चाल्ली न :-

हर गल्ल होऐ दी पुटठी ही,
इक बाज कुतों दी उटठी ही।
ए जुत्म असें हुन जरना नेई,

मौती दे कोला डरना नेई।
 हुन चुप्प कुसै नेई रौहना ऐ,
 इतिहास बदलने पौना ऐ।
 इक दीया बुझदा—बुझदा हा,
 देसै गी किश नेई सुझदा हा।
 कोई बड़ी नमोशी छाई दी ही,
 लोकें गी कियामत चाही दी ही।”

जां पही :—

हाड़े दे जबर—जोर घटी जंदे न,
 बदले दे कालजे बी फटी जंदे न।
 हककै तै जदूं माहनू डटी जंदा ऐ,
 पर्वत बी उसदे अग्गो हटी जंदे न।

निराशावादी रुझान :— सपोलिया हुंदी कविता च निराशा दी झलक बी लभदी ऐ। कवि गी अपने जीवन कोला शिकायत ऐ जे उनेंगी जिंदगी दे सफर च कोई सुख रूपी छां नेई मिली ते हर बेल्लै दुखें दा गै सामना करना पेआ। कविता दे बोल न :—

“न कोई दिन सबल्ला आया, न चिन्ता बिन रात
 बून्द—बून्द नै सागर बनेआ,
 होए आ बिन्द गम्भीर
 हत्थ खलारे, पैर पसारे,
 पेह्या नीला—नीर।।”

M.A. DOGRI

Course No. DOG 204

Unit - II

Semester - II

Lesson 6

Dogri Padya te Katha-Sahitya Da Itihas (1960 Isvi de baad)

ਤਾਰਾ ਸਮੈਲਪੁਰੀ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪ੍ਰੇਸੀ ਤੇ ਕੁਵਰ ਵਿਧੋਗੀ ਤਾਂਦੀ
ਕਵਿਤਾਏਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੁਜ਼ਾਨ

1. ਤਾਰਾ ਸਮੈਲਪੁਰੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਪਰਿਚੇ :-

I. ਜਨਮ :-

ਤਾਰਾ ਸਮੈਲਪੁਰੀ ਹੁੰਦਾ ਜਨਮ 1 ਜੁਲਾਈ ਸਨ् 1926 ਗੀ ਜਿਲਾ ਸਾਬਾ ਦੇ ਗ੍ਰਾਂਡ ਸਮੈਲਪੁਰ ਚ ਹੋਆ। ਇੰਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਨਾਂ ਪਂਠ ਬਦਰੀਨਾਥ ਹਾ। ਓਹ ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਪਨੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਗ੍ਰਾਂਡ ਸਮੈਲਪੁਰ ਚ ਲੈਤੀ ਤੇ ਫ਼ਹੀ ਅਠਮੀ ਗ੍ਰਾਂਡ ਸਲਾਥਿਆ ਥਮਾਂ ਪਾਸ ਕੀਤੀ ਤੇ ਦਸਮੀਂ ਸਨ् 1944 ਚ ਮੀਰਪੁਰ ਚੌਮਕ ਦੇ ਸਟੇਟ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਚ ਪਾਸ ਕੀਤੀ। ਇਨ੍ਹੋਂਗੀ ਨੌਕਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੇ ਆਸਤੈ ਬਡੀ ਜਦ੍ਵੋਜੇਹਦ ਕੀਤੀ ਤੇ ਬਕਖ—ਬਕਖ ਜਗਹ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨੇ ਪੱਧੇਤ ਸਨ् 1968 ਚ ਜਾਮੂ—ਕਲਾਸ ਕਲਾਵਰਲ ਅਕੈਡਮੀ ਦੇ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ ਵਿਭਾਗ ਚ ਪੈਹਲੇ ਰਿਸਰਚ ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਤੇ ਫ਼ਹੀ ਅਸਿਸਟੈਂਟ—ਅਡੀਟਰ ਦੇ ਤੌਰ ਉਪਰ ਕਮਮ ਕਰਨ ਲਗੇ ਤੇ ਫ਼ਹੀ ਡੋਗਰੀ—ਡੋਗਰੀ ਸ਼ਾਬਕੋਸ਼ ਚ ਓਹਦੇ ਪੈਹਲੇ ਤੈ ਭਾਗ ਛਪਨੇ ਤਗਰ ਕਮਮ ਕਰਦੇ ਰੇਹ।

ਸਾਹਿਤਿ ਸਿਰਜਨਾ :-

ਤਾਰਾ ਸਮੈਲਪੁਰੀ ਹੋਰੋਂ ਸਬਨੋਂ ਥਮਾਂ ਪੈਹਲੀ ਕਵਤਾ ਗ੍ਰਾਂਡ ਗੁਢਾ ਸਲਾਥਿਆ ਚ ਅਠਮੀਂ ਪਢਦੇ ਹੋਈ ਲਿਖੀ ਹੀ ਪਰ ਸਹੇਈ ਸਾਹਿਤਿਕ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਇਨ੍ਹੋਂਗੀ ਦੀਨੂੰ ਭਾਈ ਪਤ ਹੁੰਦੇ ਕਵਤਾ ਸਾਂਗੈਹ “ਗੁਜ਼ਲੂਂ ਦਿਯਾਂ ਕਵਤਾ ਪਢਿਯੈ ਮਿਲੀ। ਇਸੈ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਗੀ ਲੇਝਿਯੈ ਤਾਂਨੋਂ ਅਪਨਿਆਂ ਕਵਤਾਂ ਜੋਰਦਾਰ ਢੰਗੈ ਕਨੈ ਲਿਖਿਆਂ ਤੇ ਤਾਂਦੀ ਸਾਂਮ—ਸਾਂਮਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੀ ਦਿੱਤੀ।

ਇਸ ਚਾਲੀ ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਸਾਹਿਤਿਕ ਸਫਰ ਚ ਇਕ ਨਮਾਂ ਲਖਾਰੀ ਕਨ੍ਹੇ ਟੁਰੀ ਪੇਆ। ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਗੀ ਤਾਰਾ ਸਮੈਲਪੁਰੀ ਹੁੰਦੇ ਜਨੇਹਾ ਹਾਸਥ—ਕਿਂਗ ਆਹਲਾ ਕਵਿ ਮਿਲੇਆ ਜਿੰਨ੍ਹੈ ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਸਾਹਿਤਿਕ ਸ਼ਤਰ ਗੀ ਹੋਰ ਤਬਤਾ ਚੁਕਕੇਆ।

18 ਅਕਤੂਬਰ 2011 ਗੀ ਉਂਦਾ ਸੁਰਗਵਾਸ ਹੋਈ ਗੇਆ।

II. ਰਚਨਾ :—

1. ਫੌਜੀ ਪਿਨਸ਼ਨਰ (ਕਵਿਤਾ ਸਾਂਗੈਂਹ 1956)
2. ਡੋਗਰੀ ਕਹਾਵਤ ਕੋਸ਼ (1962)
3. ਡੋਗਰੀ ਸੁਹਾਵਰਾ ਕੋਸ਼ (1966)
4. ਜੀਵਨ ਲੈਹਰਾਂ (1988)
5. ਵਿਗਬਾਨ

ਜੀਵਨ ਲੈਹਰਾ ਪਰ ਇਨੋਂਗੀ ਸਾਹਿਤਿ ਅਕੈਡਮੀ ਦਿੱਲੀ ਪਾਸੇਆ ਸਨ् 1990 ਬਾਰੇ ਦਾ ਪੁਰਸਕਾਰ ਬੀ ਦਿੱਤਾ ਗੇਦਾ ਏ।

ਤਾਰਾ ਸਮੈਲਪੁਰੀ ਹੋਰੋਂ ਕਵਿਤਾਏਂ ਦੇ ਅਲਾਵਾ ਜਾਤਰਾ ਲੇਖ ਤੇ ਰੇਖਾ—ਚਿਤ੍ਰ ਬੀ ਲਿਖੇ ਦੇ ਨ। ਗੀਤ, ਗਜ਼ਲਾਂ, ਭਜਨ, ਕੁੰਡਲਿਆਂ, ਕਿਤੇ, ਦੋਹਾ ਬਗੈਰਾ ਲਿਖਨੇ ਚ ਬੀ ਸਫਲ ਹੋਏ। ਇਹਦੇ ਅਲਾਵਾ ‘ਅਰੂਣਿਮਾ’ ਨਾਂ ਦੀ ਕਤਾਬ ਦਾ ਸਧਾਦਨ ਬੀ ਕੀਤਾ ਦਾ ਏ, ਜਿਸੀ ਰਿਯਾਸਤੀ ਕਲਾਕਾਰ ਅਕੈਡਮੀ ਪਾਸੇਆ 1959 ਬਾਰੇ ਚ ਛਾਪੇਆ ਗੇਦਾ ਏ।

III. ਤਾਰਾ ਸਮੈਲਪੁਰੀ ਹੁੰਦੀ ਕਵਿਤਾਏਂ ਦੇ ਰੂਜ਼ਾਨ ਇਸ ਚਾਲੀ ਨ :—

ਪ੍ਰਕ੃ਤਿ—ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਰੂਜ਼ਾਨ :— ਤਾਰਾ ਸਮੈਲਪੁਰੀ ਹੋਰ ਪ੍ਰਕ੃ਤਿ—ਪ੍ਰੇਮੀ ਨ। ਕਂਢੀ ਲਾਕਾ ਜਨਮ—ਭੂਮਿ ਹੋਨੇ ਕਰੀ ਏਹ ਕਂਢੀ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਥਮਾਂ ਚੰਗੀ ਚਾਲੀ ਵਾਕਫ ਨ। ਇਸੈ ਕਰੀ ਅਪਨੀ “ਕਂਢੀ” ਨਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਚ ਤੁਨੇ ਕਂਢੀ ਲਾਕੇ ਚ ਰੈਹਨੇ ਆਹਲੇ ਮੇਹਨਤਕਸ਼ ਲੋਕੋਂ ਦੀ ਹਿਸਤ ਤੇ ਹੌਸਲੇ ਦਾ ਬਡਾ ਸੁਨਦਰ ਵਰਣਨ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ।

ਜਿ'ਧਾਂ :—

“ਭਖੇ ਦਾ ਸੋਹਾ, ਪਨੇਆਈ ਬਡੀ ਪੇਦੀ ਏ।
ਸੁਕਕੀ ਗੇਦਾ ਪਾਨੀ ਆਕਖੋ ਫਵੀ ਫਿੰਡੀ ਗੇਦੀ ਏ॥।।
ਕੇਝ੍ਯੇ—ਕੇਝ੍ਯੇ ਮੀਲੋਂ ਪਰਾ ਪਾਨੀ ਆਹਨੀ ਪੀਂਦੇ ਨ।
ਚਲੋ ਦਸਸਾਂ ਕਫਿਆ ਦੇ ਲੋਕ ਕਿ'ਧਾਂ ਜੀਨਦੇ ਨ॥।।

तारा स्मैलपुरी होरें गी प्रकृति कन्नै इन्ना लगाव ऐ जे उ'दी कविताएं च छल—छल करदे
नाडू दोधी चाननी, सुंदर धारें दा शैल चित्रण होए दा ऐ। उदाहरण :—

“कल—कल करदे
छल—छल करदे
चांदी चिटटे चैचल नाडू
उच्चे फ्हाड़े धारें जाडे
डैह—डैह करदी चिट्ठी—चिट्ठी
चाननिया गी चरघे लांदी
सा—सा रे—रे सरगम गांदे।”

देश—प्रेम दा रुझान :— तारा स्मैलपुरी हुंदी कविताएं च देसै दे प्रति हिरख दी झलक बी
मिलदी ऐ। उ'नेंगी चंगी चाल्ली एहसास ऐ जे भारत देसै गी अजाद करोआने आस्तै किन्ने वीरें
अपने प्राण गोआए न पर वर्तमान समें च ओह भारत देसै दी जनता गी प्रेरणा दिंदे न जे उ'नेंगी
अपने प्राणे दे बलिदान बी देने पौन तां बी इस देसै दा मान ते अजादी गी बचाने आस्तै पिच्छे
नेई हटना चाहिदा। उदाहरण :—

“तोफे दे दहान्ने थों पुच्छो,
किन्ने माहनू गास छुआए।
गासा दे तारे थों पुच्छो,
कियां लोथडे उडदे आए।”

जां पही :—

“तुफान भाए ऐ जौरे दा, पर साथी किश्ती रुकै नेई।
इ'नें बिंबलदी भौड़े गी, गोड़े दे ख'ल्ल दबाई लैचै।
बाहमें बिच्च बिजली भरी लो, अज्ज भरियै चप्पू लाना ऐ।
प्राणे दी बाजी लाइयै बी, देसै दा मान बधाना ऐ।

व्यंगात्मक सुर :— तारा स्मैलपुरी हुंदी कविताएं च व्यंग दा सुर बी रले दा ऐ। स्मैलपुरी होरें
शोशणकर्त्ताएं दा व्यंग दे सुर च शैल—सरीखा चित्रण कीते दा ऐ ते उंदे उपर इक करारी चोट
कीते दी ऐ। शैल उदाहरण दिक्खो :—

ਕੋਈ ਬੜੇ ਸੁਵੇਂ ਲਾਲੇ ਨ, ਜੋ ਫਿਛੇ ਬਿਚਵਾ ਕਾਲੇ ਨ
 ਜਿਨ੍ਹੇ ਕੋਟਾਡੇ ਭਰੀ ਟਕਾਏ ਦੇ, ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਢਾਲੇ ਲਾਏ ਦੇ।
 ਕੋਈ ਮੈਂਹਗ ਕਰਾਨੇ ਆਹਲੇ ਨ, ਜਾਂ ਦੂਨ ਬਧਾਨੇ ਆਲੇ ਨ।
 ਜੇਹੜੇ ਜੈਟ ਬਨੇ ਦੇ ਜਗੈ ਦੇ
 ਏਹ ਕੇਹੜੇ ਸਾਹਬ ਨ ਲਾਂਗੈ ਦੇ।

ਜਾਂ ਫਹੀ :—

“ਕੋਈ ਅਜੋ ਬੀ ਖਲਲ ਦਰਹੋਡੈ ਦਾ, ਦੁਏਂ ਦੀ ਰਤ ਨਚੋਡੈ ਦਾ।
 ਅਜੇ ਪੈਹਲੀ ਅ’ਲਲੀ ਸੁਕਕੀ ਨੇਈ, ਕੋਈ ਨਮੇ ਗੇ ਸ਼ੋਸ਼ ਛੋਡੈ ਦਾ ॥।।
 ਕੋਈ ਸਿਦਧੈ ਰਸਤੇ ਚਲੇਆ ਨੇਈ, ਦੁਏ ਦੇ ਹਕਕ ਮਰੋਡੈ ਦਾ।
 ਕੁਤੈ ਪੇਦੇ ਜਾਲੋ ਖਾਲੇ ਨ, ਕੋਈ ਸਾਮ੍ਭੇ ਦਾ ਕੋਈ ਛੋਡੈ ਦਾ।
 ਝੂਠੈ ਦੇ ਪੌਦੇ ਪੋਬਾਰਾਂ ਸਚਵ ਅਜੇ ਬੀ ਰੌਦਾ ਜਾ ਕਰਦਾ ॥”

ਧਾਰਮਿਕ ਆਡਮ਼ਰੇ ਦਾ ਵਿਰਾਘ :— ਤਾਰਾ ਸਮੈਲਪੁਰੀ ਹੋਰੋਂ ਗੀ ਓਹ ਲੋਕ ਨਾਪਸਾਂਦ ਨ, ਜੇਹੜੇ ਧਰਮ ਦੀ
ਆਡ ਲੇਝਿਧੈ ਬਕਖ—ਬਕਖ ਚਾਲਲੀ ਦੇ ਪੇਖਨ ਕਿਥੈ ਭਗਤੇ, ਬਾਬੇ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਿਧੈ ਮਂਗਦੇ ਨ। ਐਸੇ ਲੋਕ
ਸਮਾਜ ਦੀ ਤਰਕਕੀ ਆਸਤੈ ਅੜਚਨ ਨ ਜੇਹੜੇ ਕੋਈ ਕਮਮ—ਰੁਜਗਾਰ ਨੇਈ ਕਰਦੇ ਤੇ ਬੇਹਲਲੇ ਮਹਿਧੈ ਖਾਨਾ
ਜਾਨਦੇ ਨ। ਕਵਿ ਦੀ “ਬਾਵੇ” ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਬੋਲ ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਨ :—

“ਹੈ ਕੋਈ ਧਰਮੀ, ਹੈ ਕੋਈ ਦਾਤਾ,” ਦੂਰਾ ਬਾਜ ਗ੍ਰੂਜਦੀ ਆਈ
 ਕੋਈ ਪੂਜਾ ਕੀ ਲੁਟਿਆ ਦੇ—ਦੇ, ਹੈ ਕੋਈ ਭਗਤ—ਭਗਤਨੀ ਸਾਈ ॥।।
 ਦਿਨ ਚਢਦੇ ਗੈ ਚਾਫ ਪੇਈ ਗੇਈ, ਏਹ ਧਾਡੇ ਦਿਯਾਂ ਧਾਡਾ ਬਾਵੇ।
 ਬਨ ਸਬਨੇ ਰੂਪ ਧਾਰਿਧੈ, ਪੁਨ—ਪਾਪ ਦੇ ਦੇਨ ਲਾਰਾਵੇ ॥।।

2. ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪ੍ਰੇਮੀ ਤੇ ਉਂਦੀ ਕਵਿਤਾਏਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੁਜ਼ਾਨ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਪਰਿਚਾਰੈ :—

I. ਜਨਮ :—

ਕਵਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੁਨਦਾ ਜਨਮ ਸਨ् 1943 ਈ. ਚ ਉਧਮਪੁਰ ਜਿਲਾ ਰਾਮਨਗਰ ਤਸੀਲ ਦੇ ਗ੍ਰਾਂ
ਕਸੂਰੀ ਚ ਪੰ. ਬੇਲੀ ਰਾਮ ਪਰਾਸ਼ਾਰ ਹੁਨਦੇ ਘਰ ਹੋਆ। ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋਰੋਂ ਸਕੂਲ ਜਾਨੇ ਥਮਾਂ ਪੈਹਲੋਂ ਗੈ ਸਾਂਕੂਤ ਦਿਯਾਂ
ਖਾਸਿਆਂ ਕਤਾਬਾਂ ਪਢੀ ਦਿਯਾਂ ਹਿਥਾਂ। ਉਂਦੀ ਪ੍ਰਾਇਸ਼ਰੀ ਤਗਰ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾ ਅਪਨੇ ਗ੍ਰਾਂ ਚ ਗੈ ਹੋਈ। ਅਠਮੀਂ
ਮਿਡਲ ਸਕੂਲ ਘੋਰੜੀ ਤੇ ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਰਾਮਨਗਰ ਥਮਾਂ ਪਾਸ ਕੀਤੀ। ਸਾਈਸ ਕਾਲੇਜ ਜਮ੍ਹਾਂ ਥਮਾਂ
ਸਾਈਸ ਵਿਸ਼ੇ ਚ ਏਮ.਎. ਕੀਤੀ ਤੇ ਫਹੀ ਓਹ ਸਕੂਲ ਚ ਪਢਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਫਹੀ ਸਨ् 1967 ਚ ਏਹ ਸ਼ਿਕਾ

विभाग च अध्यापक लगभी गे ते इंदी नियुक्ति बसैतगढ़ होई। उत्थे गै इन्हें लगातार साहित्य—सिरजना शुरू कीती।

II. साहित्यक योगदान :

रचना :

1. त्रुम्बां (हास्य—व्यंग लेख संग्रह)
2. इक कोठा दस दुआर (कहानी संग्रह)
3. वेदन धरती दी (महाकाव्य) सन् 1987 च साहित्य अकादेमी पुरस्कार कन्नै सम्मानत।
4. ललकार (कविता संग्रह)

प्रकाश प्रेमी होरें 1967 ई. च लिखना शुरू कीता। नौकरी दे दौरान ओह कास्यूनिस्ट बिचार धारा कन्नै जुडे दे रेह। शुरू—शुरू च ते ओह हास्य व्यंग भरोचियां कवितां लिखदे रेह पही सयासी सोच पर बी उन्हें कविता दी धारा गी इक नमां मोड़ दित्ता ते प्रगतिवादी कवितां लिखियां।

III. प्रकाश प्रेमी हुन्दी कविताएं दे प्रमुख रुझान :

प्रकाश प्रेमी हुन्दी सोच मुक्ख रूपै च प्रगतिवादी ऐ। शोशत जनता तांई उंदे मनै च साहनुभूति ऐ, ओह अधिकारें आरतै जन—संघर्ष दी चेतना जगांदे न। इंदियें कविताएं दे प्रमुख रुझान इस चाल्ली न —

प्रगतिवादी ते क्रांति दा सुर :

प्रेमी हुंदिये मतियें सारियें कविताएं च प्रगतिवादी रुझान लभदा ऐ। ओह जन—जागरन, जन—क्रांति ते साम्यवादी समाज ते परिवर्तन दी सोचदे न। जियां :—

“जदूं गीत कान्नी ऐ क्रांति दा गांदी
तदूं गै एह सुत्ती दी स्थिटी जगांदी।”

जां फही –

“खड़ोती दी पूंजी दी कंधा गी ढाई दे
पूंजी पति लेई तूं भट्ठी भखाई दे।
लहुए दा बदला तूं लै लहुए कन्ने
ऐसे तूं क्रांति दे बाजे बजाई दे।

प्रकाश प्रेमी होर शोशत ते दवोई–लतड़ोई दी जनता गी जगाने ते क्रांति करने दा सादृश दिंदे न।

जियां :—

“चलो शोशतो तुस मजूर करसानो
चलो हक्क लैने गी मेरे जुआनो
एह गांडीव अर्जुन दा बेल्ला ऐ पेदा
गीता दी पोत्थी गी हत्थै च लेइयै।

समाजी नेताएं पर चोट दा सुर :

कवि दी त्रिक्खी गल्ल स्यासी नेताएं दी करतूतें पर त्रिक्खी चोट करदी ऐ। जियां :—

“हलदी ऐ सारी एह शासन प्रणाली
जदूं कलम बनदी बंदूकै दी नाली।”

‘में तदूं तक जीना ऐ’ कविता दे बोल न –

“जिस दिन धरती होग पवित्र
शोषक दी तलवारें शा।
भोले पैंछी सुखै नै जीवन
बचडन गुज्जियें मारें शा।”

प्रकाश प्रेमी हुंदा 11 सर्ग पर अधारत महाकाव्य ‘बेदन धरती दी’ सन् 1985 च प्रकाशत होआ। डोगरी भाषा दा एह महाकाव्य नायका प्रधान ऐ। नायका द रूप नारी, धरती ते प्रकृति ऐ ते इनें दौनें दी इक सजीव, सुंदर ते मार्मिक कथा ऐ। नारी ते धरती दमें जनानियां न। दमें अथाह बेदन छपैलियै शलैपै गी जन्म दिंदियां न। दौनें दी बेदना सांझी ऐ। इस रचना च पौराणक तत्थे-कथें दा समनवय ऐ। आदिकाल शा चलदे आवा करदे नारी दे स्वाभिमान, सत्ता ते ओहदे

ਪਰ ਨਿਰਾਂਤਰ ਸ਼ੋ਷ਣ ਦੀ ਦਾਸਤਾਂ ਗੈ ਇਸ ਕਾਵਿ ਦਾ ਕੇਂਦ੍ਰ—ਬਿੰਦੂ ਐ। ਕਹਿ ਦੀ ਸੋਚ ਇਤਥੋਂ ਕੋਰੀ ਕਾਲਪਨਿਕ ਨੇਈ ਵਿਜ਼ਾਨਕ ਰੇਹੀ ਐ। ਇਸ ਮਹਾਕਾਵਿ ਚ ਬੀ ਕੇਈ ਰੁਜ਼ਾਨ ਤੇ ਸੁਰ ਉਥਰਦੇ ਨ, ਤੁਂਦੇ ਚ ਸੁਕਖ—ਸੁਕਖ ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਨ :—

ਧਰਮਾਰਥਵਾਦ :

“ਮੁਕਖੇ ਮਾਹਨੂ ਗੀ ਜਾਨ ਦਾ ਸੋਹ ਬੀ ਹੋਏ,
ਸੋਚ ਕੁਝਦੀ ਛੜੀ ਅਨਜਲ ਨੇਈ ਥਹੋਏ।
ਫਿਲ ਮੁਕਖਾ ਦਿਲੈ ਦੇ ਦਮਾਕੈ ਦਾ ਤਾਂ,
ਭਾਰ ਸੁਕਕੇ ਦੇ ਲਾਰੈਂ ਦਾ ਓ ਨੇਈ ਢੋਏ।”

ਦਾਰਸ਼ਨਿਕਤਾ ਦੇ ਭਾਵ :

“ਕੋਈ ਸੌਨ ਬੈਠਾ ਹਾ ਕੇਝਿਧੋਂ ਬ'ਰੇ ਦਾ,
ਤੁਪਾ ਦਾ ਹਾ ਤਥੁ 'ਕੇ ਆਤਮਾ ਐ' ?
ਕੋਈ ਲਾਈ ਬੈਠਾ ਹਾ ਅੰਮਰ ਨ ਜਿ'ਧਾਂ,
ਸੋਚਦਾ ਕੇਹ ਚੀਜ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਐ ?”

ਨੀਤਿ :

“ਸੁਰਗ ਧਰਤੀ ਬਨਾਨੀ, ਧਰਮ ਰਾਜੇ ਦਾ,
ਲੋਕ ਰਸਤੇ ਪਰ ਲਾਨੇ ਕਰਮ ਰਾਜੇ ਦਾ।
ਸਖਤੀ ਬਰਤਨ ਬੀ ਪੌਂਦੀ ਭਲਾਈ ਗਿਤੈ,
ਭਲੇਆਂ ਦਿਲ ਨੇਈ ਚਾਹਿਦਾ ਨਰਮ ਰਾਜੇ ਦਾ।”

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋਰੋਂ ਕਾਵਿ ਚ ਜਿਤਥੋਂ ਤੁਚੇ ਸਾਹਿਤਿਕ ਭਾਵੋਂ ਗੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਐ ਤਥੋਂ ਕਾਵਿਕਲਾ ਦੇ ਅਧਾਰ ਪਰ ਸ਼ਾਬਦੋਂ ਦੇ ਹਿੱਜ਼ੋਂ ਚ ਆਪਾਰਾਜੀ, ਕਿਥ ਸਰਵਕਾਰੀ ਪੁਰਾਣਕ ਤਥੋਂ ਦੀ ਅਪਨੇ ਗੈ ਢੁਗੈ ਨੇ ਤਸ਼ਰੀਟ ਜਾਂ ਖੱਡਨ ਕੀਤੇ ਦਾ ਐ। ਕੁਲ ਸਲਾਇਥੈ ਦਿਕਖੇਆ ਜਾ ਤਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੁਨਦਾ ਲੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿਗੀ ਸਾਂਗਸੇਸਾਰ ਕਰਨੇ ਲੇਈ ਬਡਾ ਸਫਲ ਪ੍ਰਯਾਸ ਕੀਤਾ ਗੇਦਾ ਐ।

3. ਕੁਂਵਰ ਵਿਧੋਗੀ ਤੰਦੀ ਕਵਿਤਾਏਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੁਜ਼ਾਨ

ਜੀਵਨ ਪਰਿਚੇ :-

ਸਾਹਿਤਿ ਜਗਤ ਚ ਕਿਥ ਲਖਾਰੀ ਐਸੇ ਹੋਂਦੇ ਨ, ਜੇਹੜੇ ਬਾਕੀ ਲਖਾਰਿਯੋਂ ਕੋਲਾ ਹਟਿਥੈ ਰਸਤਾ ਬਨਾਂਦੇ ਨ ਤੇ ਇਸ ਰਸਤੇ ਉਘਰ ਚਲਦੇ—ਚਲਦੇ ਅਪਨੀ ਇਕ ਬਕਖਰੀ ਪਛਾਨ ਬਨਾਂਦੇ ਨ। ਇਧਾਂ ਗੈ ਅਪਨੀ ਬਕਖਰੀ ਪਛਾਨ ਬਨਾਨੇ ਆਵਲੇ ਲਖਾਰੀ ਦਾ ਨਾਂ ਐ ਕੁਂਵਰ ਵਿਧੋਗੀ। ਜਿਨੇ ਬੇਸ਼ਕਕ ਮਾਤਿਆਂ ਰੱਚਨਾਂ ਨੇਈ ਲਿਖਿਅਾਂ ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬੀ ਲਿਖੇਆ ਓਹ ਲਾਜ਼ਵਾਬ ਤੇ ਬੇਜੋਡ ਬਨਿਥੈ

ਸਾਮਨੇ ਆਇਆ। ਡੋਗਰੀ ਚ ਸਾਨੇਟ ਵਿਧਾ ਕੁਵਰ ਵਿਧੋਗੀ ਹੁੰਦੀ ਗੈ ਦੇਨ ਏ। ਵਿਧੋਗੀ ਹੋਰੋਂ ਗੈ ਪੈਂਫਲੋ—ਪੈਂਫਲ ਸਾਨੇਟ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ।

ਜਨਮ :-

ਕੁਵਰ ਵਿਧੋਗੀ ਹੁੰਦਾ ਜਨਮ 4 ਸਿਤਾਬਰ 1940 ਗੀ ਗੈਰ ਗ੍ਰਾਂਡ ਚ ਹੋਆ। ਇੰਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਠਾਂ ਪੁਰਖ ਸਿੱਹ ਹਾ ਤੇ ਓਹ ਪੁਲੀਸ ਵਿਭਾਗ ਚ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਹੈ। ਵਿਧੋਗੀ ਹੋਰ ਪੱਧ ਮਾਝ ਹੈ ਤੇ ਇਂਦਿਆਂ ਛੇ ਮੈਨਾ ਹਿਆਂ। ਵਿਧੋਗੀ ਹੋਰ ਅਪਨੇ ਮੈਨ—ਮਾਝ ਚਾ ਸਾਰੇ ਕੋਲਾ ਬੜ੍ਹਦੇ ਹੈ। ਮਾਤਾ—ਪਿਤਾ ਦੀ ਮੌਤੀ ਦੇ ਬਾਦ ਸਾਰੇ ਮੈਨ ਮਾਝ ਦਾ ਜਿਅਮਾ ਇੰਦੇ ਸਿਰ ਆਈ ਗੇਆ।

ਸ਼ਿਕਾਇ :-

ਵਿਧੋਗੀ ਹੋਰੋਂ ਅਪਨੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਸ਼ਿਕਾਇ ਗੈਰ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ, ਸਰੋਰ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਤੇ ਪਕਕਾ ਡੱਗਾ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਥਮਾਂ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ। ਛੇਮੀ ਕੋਲਾ ਦਸਮੀਂ ਤਕਰ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਮੈਮੋਰੀਯਲ ਰਾਜਪੂਤ ਸਕੂਲ ਥਮਾਂ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਤੇ ਪਫੀਂ ਪ੍ਰਿਸ ਅੱਫ ਕਲੇਜ ਕਾਲੇਜ ਚ ਦਾਖਲਾ ਲੇਈ ਲੇਆ। ਇੰਦੀ ਕਾਲੇਜ ਦੀ ਮੁਢਲੀ ਪਢਾਈ ਘਰੈ ਦੀ ਆਰਥਕ ਤਾਂਗੀ ਕਾਰਣ ਖਰਾਬ ਗੈ ਰੇਹੀ। ਵਿਧੋਗੀ ਹੋਰੋਂ ਬੀ.਎ਸ.ਸੀ. ਪੀ.ਜੀ.ਡੀ.ਏਮ. ਏਮ.ਬੀ.ਏ ਤੇ Post Graduation in Journalism ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਦੀ ਏ।

ਵਿਧੋਗੀ ਹੋਰ ਫੁਟਬਾਲ ਦੇ ਅਚਛੇ ਖ਼ਾਫ਼ਾਰੀ ਬੀ ਰੇਹ ਨ ਤੇ ਤੁਨੋਂ ਅੱਲ ਜੇ.ਏਨ.ਡ.ਕੇ ਸਕੂਲ ਦੀ ਟੀਮ ਦੀ ਕਪਤਾਨੀ ਬੀ ਕੀਤੀ ਦੀ ਏ। ਲਿਖਨਾ ਇਨੋਂ ਕਾਲੇਜ ਦੇ ਦਿਨੋਂ ਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਵਿਧੋਗੀ ਹੋਰ 1957 ਥਮਾਂ 1961 ਤਗਰ ਕਾਲੇਜ ਦੀ 'ਤਵੀ' ਪਤਕਿਆ ਦੀ ਤਦੂ ਤੇ ਅਂਗੇਜੀ ਸੈਕਸ਼ਨ ਦੇ ਅਡੀਟਰ ਬੀ ਰੇਹ। ਤੁਨੋਂ ਅਪਨੇ ਵਿਦਾਰੀ ਜੀਵਨ ਚ 'ਮੋਲੀ' ਨਾਂ ਦੀ ਨਜਮ ਲਿਖੀ ਹੀ। ਜੇਹਡੀ ਏਕ ਬੇਹਤਰੀਨ ਨਜਮ ਹੀ ਤੇ ਵੇਦਰਾਹੀ ਹੋਰੋਂ ਇਸੀ ਜੋਜਨਾ ਰਸਾਲੇ ਚ ਛਾਪੇਆ।

ਵਿਧੋਗੀ ਹੋਰ 1961 ਈਂਤ ਵਾਧੁਸੇਨਾ ਚ ਪਾਧਲਟ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨੇ ਆਸਤੈ ਏਧਰ ਫੋਰਸ ਫਲਾਈਂਗ ਕਾਲਜ ਚ ਤਠੀ ਗੇ। ਨੌਕਰੀ ਦੌਰਾਨ ਏਹ ਸਾਰੇ ਹਿਦੋਸਤਾਨ ਤੇ ਏਹ ਦੇ ਟਾਪੂਏਂ ਚ ਘੂਸ੍ਥੇ। 1988 ਈਂਤ ਅਪਨੀ ਘਰੈ ਆਹਲੀ ਦੀ ਮੌਤੀ ਦਾ ਇਨੋਂਗੀ ਗੈਹਰਾ ਸਦਮਾ ਲਗਗਾ ਤੇ ਏਧਰ ਫੋਰਸ ਚ ਗ੍ਰੂਪ ਕੈਪਟਨ ਦੇ ਰੰਕ ਥਮਾ ਇਸ਼ਟੀਕਾ ਦੇਇਥੈ ਘਰ ਤਠੀ ਆਏ ਤੇ ਰਾਜਸਥਾਨ ਚ ਮੀਲਵਾਡਾ ਥਾਹਰ ਚੱਪਰ ਬਸ਼ੀ ਗੇ। 1992 ਈਂਤ ਇਨੋਂ ਅਪਨੇ ਦੂਆ ਬਾਹ ਸੁਧਾ ਚਤੁਰਧੇਦੀ ਕਨੈ ਕੀਤਾ। ਓਹ ਇੰਦੌਰ ਦਿਧਾਂ ਰੈਹਨੇ ਆਹਲਿਆਂ ਨ। ਓਹ ਰਾਜਸਥਾਨ ਸ਼ਿਕਾਇ ਚ 10+2 ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਧਾਨਾਚਾਰੀ ਹਿਆਂ।

ਤਾਂਧਾ ਤੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਚ ਸਦਾ ਰੈਹਨੇ ਆਸਤੈ ਕੋਈ ਨੈਈ ਆਉਂਦਾ। ਅਖੀਰ ਇਕ ਨ ਇਕ ਦਿਨ ਹਰ ਕੁਸੈ ਨੈ ਜਾਨਾ ਏ। ਇਧਾਂ ਗੈ ਵਿਧੋਗੀ ਹੋਰ ਬੀ 16 ਸਿਤਾਬਰ 2015 ਗੀ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਗੀ ਅਲਵਿਦਾ ਆਕਿਖਾਈ ਗੇ ਤਠੀ ਤੇ ਇਕ ਬਕਖਰੀ ਸ਼ਖੀਧੀਤ ਬਕਖਰੀ ਪਂਚਾਨ ਬਨਾਨੇ ਆਹਲਾ ਲਖਾਰੀ ਸਦਾ ਆਸਤੈ ਸੇਈ ਗੇਆ।

2. ਰਚਨਾ :-

1. ਘਰ (ਲਸ਼ੀ ਕਹਿਤਾ — 1979)
2. ਪੈਂਫਲਿਆਂ ਬਾਂਗਾ (200 ਸਾਨ੍ਨਟ ਦਾ ਸਂਗ੍ਰੈਹ — 1987)

अपनी घर नांड दी कताब उपर इनेंगी 1980 बरे दा साहित्य अकादमी दा पुरस्कार मिली चुके दा ऐ।

3. वियोगी हुंदी कविताएं दे प्रमुख रुझान इस चाली न :-

हिरख-प्रेम दा रुझान :- वियोगी हुंदी कविताएं च हिरख प्रेम दा सुर झलकदा सेही हुंदा ऐ। वियोगी होर बी आम मनुकर्ख आडर इस आपमुहरे छुम्ब कोला छुड़की नेई सके। उदाहरण :-

“कुड़ी ओ पिंड ‘बगूने’ दी मुह-लगगनी ते चंबल,
ओहदे शैल शलैपे उपर पेई री मेरी नजर।
उसी दिविखयै दिल खुश होदा, रक्खना उसगी कोल.
जिच्चर जीवन, उच्चर साढ़ी प्रीत गै होनी घर।”

जां पही :-

“मिगी चाही सकी नी तूं तुगी मैं बे-पनाह चाहेआ।
दिला च बिजन तेरै बिद बी संतोश नी अडिये।”

कवि दा मन्नना ऐ जे सच्चे हिरखी ते हिरखै च नुफा-नुकसान किश नेई सोचदे। ओह ते अपना सब-किश कुरबान करियै बी हिरखै गी तोड़ चाढ़दे न। जियां :-

“रहां, रिज्जदियां ते पकदियां इस हिरखी आवे च,
जियां दाने भुजदे न भखी दी भट्ठिया उपर।”

नारी वेदना दा रुझान :- वियोगी होर नारी मनै दी वेदना गी समझदे न। इस्सै करी भगवान राम गी भामें पूरी दुनिया पूजदी ऐ, पर वियोगी होर उसदी खिलाफत करदे न। जे ओह कनेहा भगवान हा जिसने अग्नि परिक्षा देने दे बावजूद बी अपनी घरैआहली सीता माता दा त्याग करी दित्ता। वियोगी होर नारी दे दुख-दर्द गी, ओहदी लोड़े-थोड़े गी समझदे सेही होंदे न। जियां :-

“अपने अहंकार लेई जिस राम ने लंका जिती,
बालमीकी ने उसी भगवान बरोबर कीता।
उसी कोई प्यार निहा जानकी माई कन्ने,
तां गै धुब्बे दे गलानेर धरा कड़दी दित्ता।”

दार्शनिकता दा सुर :- कुंवर वियोगी हुंदी कविताएं च दार्शनिकता दा सुर बड़ा टकोहदा झलकदा ऐ। उंदा गलाना ऐ जे रुह बड़ी साफ-सुच्ची चीज ऐ ओह शरीर गी कैदखाना समझदी ऐ ते तौले कोला तौला ओहदे थमां मुक्त होना चांहदी ऐ। विशे-भोगें थमां दूर रेहियै रुह म्हेशा आरतै शरीरक बंधने थमां आजाद होना चांहदी ऐ। जियां :-

“कोई खाका जां कलेवर जां कोई आकार नीं
 प फिरी बी हरती उप्पर बेथेई छांदी ऐ रुह।
 देहा गी एह समझदी ऐ कैदखाने दे समान
 सारी उमर छोड़ने दे बास्ते पांदी ऐ रुह।”

इक होर उदाहरण इस चाल्ली ऐ :-

‘दिना दे खीरले दिन बल्ले-बल्ले डुब्बा करदे न
 ए मेरी जिंदगी दे ध्याडे दी सज्जा दा बेल्ला ऐ।
 नशान न्हेरे दे धूड़-मधूड़े लब्बा करदे न,
 में बेहियै सोचा ना – ए जिंदडी कैसी झमेल्ला ऐ।’

व्यंगात्मक सुर :- इंदी कविताएं च व्यंग दी झलक बी साफ लभदी ऐ। धर्म दे नांड उप्पर बपार करने आहले पंत
 ते उत्थूं दे बसनीके दे व्यवहार गी दिकिखयै कवि गी बड़ा कश्ट होंदा ऐ, ओह इन्हें शब्दें च साफ झलकदा ऐ :-

‘पंते बेची ओड़े दा ऐ बाहवे आहली माता गी,
 ते जम्मू दे बशिदै तै बनज-बपार ऐ इब्बी।’

कवि गी एह लोक सिर्फ उपरा गै शाकाहारी लगदे न पर अंदरा थमां इंदी मानसिकता मासांहारी ऐ। जियां :-

‘मगर कटडे शा लेइयै, तेरे दरबारा तगर माता,
 बजाहर सारे जीव-जंतू भार्मे शाकाहारी न,
 प एहके बाहरले बतीरे दे ओहलै मगर माता,
 ए लोक अंदरा सारे दे सारे मासाहारी न।’

मातृ भाषा कन्नै हिरखै दा रुज्जान :- हर माहनू गी अपनी जन्म भूमि, मातृभाषा कन्नै अत लगाव हुंदा ऐ। मातृभूमि
 ते मातृभाषा गै मनुकछी जीवन दे बूहटे दियां ओह जडा न, जिनेंगी बूहटा अपने कोला बक्ख नेई करी सकदा। एह
 हिरख होर बी मता होई जदा ऐ जिसलै मनुकख अपनी मातृभूमि कोला दूर होऐ। इयां गै वियोगी होर नौकरी दे दौरान
 बक्ख-बक्ख झलाके च बी रेह पर अपनी मातृभूमि ते मातृभाषा कन्नै उंदा अनसंभ हिरख बने दा रेहा। जेहडा उदाहरण
 इस चाल्ली ऐ :-

“अस जेहकी बोलिलयां गी सुनदे-सुनदे बड़े होई जन्ने,
 सुआए ओहदी झुगे दे कुतै बी झांकी नीं सकदे
 ते अपनी तीखमीं सोयें गी इन्ही खूबियां कन्ने,
 कर्दें बी सत बखली बोलिलयां च आक्खी नीं सकदे।।”

जां पही इक भाव इस चाल्ली ऐ :-

“नसीब मेरे हे फुट्टे दे, ऐसी बेवा बोल्ली दी,
नरोइ शैली कन्नै मिगी इन्ना इशक होया ऐ।
करोड़ा रजशां जरियै मे कीती सेवा बोल्ली दी,
प मेरी कोशशों दा बेड़ा सारा गरक होया ऐ।”

दुख-दर्द दा भाव :- जीवन दुख-सुख दा संगम ऐ। जेकर दुख ऐ ते सुख बी औग। दिन-राती आह्ला लेखा
दुख-सुख दा चक्कर चलदा गै राँहदा ऐ। पर माहनू गी दुखे कोला घावरना नेई चाहिदा। दुखें कोला घावरियै कर्दे
बी माहनू मंजल प्राप्त नेई करी सकदा। मसाल ऐ तौर उपर :-

“गमें गी चूसेआ हा ते दुखें दी तपश लैती ही,
प. जेहड़ी सेध फगड़ी ही ओहदे शा बकथी नीं होआ।।”

इक होर उदाहरण इस चाल्ली ऐ :-

“पही बिल्कुल उआं गै सुनियै ए मेरा खनकदा हास्सा,
कुसै गी मेरे रोने दी दनां बी भिनक नी पाँदी।।”

जिसलै माहनू गी अपनी किस्मतू कशा मनचाहेआ नेई मिले तां उसी अपने भागें कन्ने शिकायत बनी दी राँहदी
ऐ। जियां :-

“मेरे भागें च शोहरत नेई गुमनामी बी हैन्नी सी,
मे अपने झूरें ते पीड़ें दे कन्नै खेढ़दा राँहन्ना।।”

M.A. DOGRI

Course No. DOG 204

Unit - II

Semester - II

Lesson 7

Dogri Padya te Katha-Sahitya Da Itihas (1960 Isvi de baad)

ਕਵਿ ਅਭਿਆਪ ਤੇ ਦਰਸਨ ਦਰਸ਼ੀ ਹੁਂਦੀ ਕਵਿਤਾਏਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨ

ਕਵਿ ਅਭਿਆਪ ਤੇ ਚਾਂਦੀ ਕਵਿਤਾਏਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨ

I. ਜੀਵਨ—ਪਰਿਚੇ :

ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੰਦ੍ਧ ਕਵਿ ਅਭਿਆਪ ਹੁਂਦਾ ਪੂਰਾ ਨਾਂਤ ਕੁਲਦੀਪ ਕੁਮਾਰ ਸ਼ਾਰਮਾ ਐ। ਇੰਦਾ ਜਨਮ 8 ਅਕਤੂਬਰ 1953 ਚ ਜ਼ਾਨ ਚੰਦ ਸ਼ਾਰਮਾ ਹੁਂਦੇ ਘਰ ਰਾਮਨਗਰ ਚ ਹੋਆ। ਇੰਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਡਾਕਖਾਨੇ ਚ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੇ ਹੈ। ਤੀਸਰੀ ਜਮਾਤਾ ਤਗਰ ਇੰਦੀ ਪਢਾਈ ਰਾਮਨਗਰ ਚ ਹੋਈ, ਬਾਦ ਚ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਬਦਲੀ ਉਧਮਪੁਰ ਹੋਈ ਗੋਈ ਤੇ ਏਹ ਬੀ ਉਧਮਪੁਰ ਆਈ ਗੇ। ਸਤਮੀਂ ਤਗਰ ਦੀ ਪਢਾਈ ਉਧਮਪੁਰ ਤੇ ਅਠਮੀਂ ਦੀ ਜਮਾਤ ਮਿਡਿਲ ਸਕੂਲ ਗਫੀ ਉਧਮਪੁਰ ਥਮਾਂ ਪਾਸ ਕੀਤੀ। ਫਹੀਂ ਏਹ ਪਰਤਿਯੈ ਰਾਮਨਗਰ ਤਠੀ ਗੇ ਤੇ 9ਮੀਂ ਥਮਾਂ 11ਮੀਂ ਤਗਰ ਦੀ ਪਢਾਈ ਉਥੈ ਹੋਈ। 12ਮੀਂ ਇੰਨੋਂ ਡਿਗੀ ਕਾਲੇਜ ਉਧਮਪੁਰ ਥਮਾਂ ਪਾਸ ਕੀਤੀ। 7 ਜੂਨ 1969 ਗੀ ਇੰਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਕਾਲ ਹੋਈ ਗੇਆ। ਘਰੈ ਦੀ ਆਰਥਕ ਸਿਥਤਿ ਖੜੀ ਨੇਈ ਹੋਨੇ ਕਰੀ ਇੰਨੋਂ ਕੇਈ ਨੌਕਰਿਆਂ ਕੀਤਿਆਂ ਤੇ ਕਨੌ—ਕਨੌ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਪਢਾਈ ਬੀ ਕਰਦੇ ਰੇਹ।

ਏਹ ਮਾਨਸਰ ਮੈਹਕਮਾ ਝੀਰੀਗੇਸ਼ਨ ਚ ਤੈ ਸਹੀਨੇ ਵਰਕ—ਸੁਪਰਾਵਾਇਜ਼ਰ ਰੇਹ। ਇੰਨੋਂ ਕੋ ਓਪਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਇਟੀ ਉਧਮਪੁਰ ਤੇ ਚਨੈਨੀ ਚ ਬਤੌਰ ਕਲਕ ਕਮਮ ਬੀ ਕੀਤਾ। ਇੰਦੀ ਪਕਕੀ ਨੌਕਰੀ ਮੈਹਕਮਾ ਹਾਰਟੀਕਲਚਰ ਚ 1977 ਚ ਲਗਦੀ ਤੇ ਸਨ् 1982 ਈ. ਤਗਰ ਇਸਤੈ ਮੈਹਕਮੇਂ ਚ ਕਲਕ ਦਾ ਕਮਮ ਕਰਦੇ ਰੇਹ। ਜੂਨ 1982 ਗੀ ਏਹ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਚ ਅਧਿਆਪਕ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਏ ਤੇ ਇਸਲੈ ਅਂਗੇਜ਼ੀ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਲੈਕਚਰ ਦੇ ਔਹਦੇ ਪਰ ਰਿਟਾਯਰ ਹੋਏ।

ਇੰਨੋਂ ਨੌਕਰੀ ਦੇ ਕਨੌ—ਕਨੌ ਅਪਨੀ ਪਢਾਈ ਬੀ ਜਾਰੀ ਰਕਖੀ। 1971 ਚ ਇੰਨੋਂ ਡੋਗਰੀ ਵਿਸ਼ੇ ਚ ਸ਼ਿਰੋਮਣਿ, 1975 ਚ ਖੇਡਾ ਕਾਲੇਜ ਅਮੂਤਸਰ ਥਮਾਂ ਹਿੰਦੀ ਟਾਈਪ ਦਾ ਡਿਪਲਮਾ, 1976 ਚ ਬੀ. ਎., 1980 ਚ ਏਮ. ਏ. ਅਂਗੇਜ਼ੀ ਵਿਸ਼ੇ ਚ, 1985 ਚ ਏਮ. ਏ. ਡੋਗਰੀ ਵਿਸ਼ੇ ਚ ਤੇ 1994 ਚ ਬੀ. ਏਡ. ਜ਼ਮ੍ਮੂ

यूनिवर्सिटी थमां पास कीती। एहदे इलावा इ'नें अलीगढ़ मुस्लिम यूनिवर्सिटी थमां आनर्ज उर्दू दी परीक्षा बी पास कीती दी ऐ। इ'नें गी हिंदी, उर्दू, डोगरी ते अंग्रेज़ी भाशाएं दा खासा ज्ञान ऐ ते इ'नें 13–14 ब'रे दी बरेसा च गे साहित्य सिरज़ना च पैर पाई दित्ता हा। इ'दियां मतियां सारियां उर्दू नज़्मा 'रहनुमा—ए—कौन' अखबार च छपी दियां न। उर्दू नज़्म दा इक उदाहरण इस चाल्ली ऐ:—

"इस अधेरे घर में कहीं तो रोशनी हो
रोज आशयां बनाते हैं जलाने के लिए।"

II. साहित्य योगदान :

कवि अभिशाप होरें लौहकी बरेसा च गै लिखना शुरू करी दित्ते दा हा। डोगरी भाशा च इ'नें डोगरी दे प्रसिद्ध कवियें वेदपाल दीप, यश शर्मा, केहरि सिंह मधुकर, दीनू भाई पंत बगैरा थमां प्रभावत होइयै सन् 1970 च लिखना शुरू कीता। इ'दी रचनाएं दा ब्यौरा इस चाल्ली ऐ:—

1. **"काली चिड़ी"** (कविता संग्रह) कवि अभिशाप हुंदा एह पैहला कविता संग्रह 1990 च प्रकाशत होआ। इस संग्रह च 15 लम्हियां कवितां न।
2. **"लालसा"** अभिशाप हुंदा दूआ कविता संग्रह 1992 च प्रकाशत होआ। इस संग्रह च 70 कवितां न। इस संग्रह पर इ'नें गी साहित्य अकादेमी पुरस्कार प्राप्त होए दा ऐ।
3. **"खलार"** इ'दा त्रिया कविता संग्रह 'खलार' नांड कन्नै सन् 1997 च प्रकाशत होआ।

कवि अभिशाप होरें गी बक्ख—बक्ख संस्थाएं पास्सै समानत कीता गेदा ऐ।

III. कवि अभिशाप हुंदी कविताएं दे प्रमुख रुझान :

कवि अभिशाप हुंदा काव्य साहित्य सोचें—विचारें दे गुङ्गले कन्नै उलझे दा ऐ। इ'दे कविता साहित्य च भासै कुसै बी किस्म दा रुझान की नेई होए, इ'यां सेही होंदा जे ओह पूरी चाल्ली उसदा चिंतन करी चुके दे न। अर्थात् हर गल्ल जां भाव गी स्पष्ट कीते दा ऐ। इ'दियां कविताएं च अक्सर सम्राजी शक्तियें आसेआ कीते जाने आहलें अत्याचारे ते शोशन दी झलक मिलदी ऐ। अभिशाप होरे आम जनता दी मानसिकता गी चंगी चाल्ली ने समझदे न ते अपनी पैनी सोच कन्नै अपनी कविताएं राहें उनेंगी सुर प्रधान करदे ने। उंदी कविता आम लोकें दी कविता ऐ ते समाज दी भाशा दा कम्म करदी ऐ। इ'यै नेह वातावरण दे बाबजूद बी किश

ਕਵਿਤਾਏਂ ਚ ਕਵਿ ਦੀ ਸੋਚ ਅਧਿਆਤਮਕਾਦੀ ਤੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਲਮਦੀ ਐ।

ਹਿਰਖ—ਪਾਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਸਮਾਜ ਗੀ ਵਿਵਸਥਿਤ ਤੇ ਸ਼ਵਸਥ ਰਖਨੇ ਆਸਟੈ ਉਤਸੂ ਦੇ ਲੋਕੋਂ ਚ ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ, ਸਦਾਚਾਰ ਤੇ ਏਕਤਾ ਜਨੇਹ ਗੁਣੋਂ ਦਾ ਹੋਨਾ ਲਾਜਮੀ ਐ। ਏਹ ਸਬ ਕਿਸ਼ਾ ਤਾਂ ਗੈ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਈ ਸਕਦਾ ਐ ਜਿਸਲੈ ਸਾਰੇ ਹਿਰਖ—ਪਾਰ ਤੇ ਏਕਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਕਨ੍ਹੈ ਰੈਹਨ। ਇਂਦਿਯੋਂ ਕਵਿਤਾਏਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੁਜ਼ਾਨ ਇਧਾਂ ਨ :—

ਏਕਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ :

ਕਵਿ ਅਮਿਸ਼ਾਪ ਹੋਰੋਂ ਅਪਨੀ ਰਚਨਾਏਂ ਚ ਆਪਸੀ ਮੇਦਮਾਵ ਗੀ ਛੋਡਿਯੋਂ ਸਾਰੋਂ ਗੀ ਇਕ ਹੋਇਥੈ ਰੈਹਨੇ ਦਾ ਸਨੇਹਾ ਦਿੱਤੇ ਦਾ ਐ। ਚੰਦਾ ਆਖਨਾ ਐ ਜੇ ਸਾਰੋਂ ਗੀ ਇਕ ਰੰਗ ਧਾਰਨੀ ਏਕਤਾ ਦੇ ਰੰਗ ਚ ਰੰਗੋਇਥੈ ਰੈਹਨਾ ਚਾਹਿਦਾ ਜਿ'ਧਾਂ :—

ਹਰ ਰੰਗ ਔਨਾ,
ਹਰ ਰੰਗ ਜਾਨਾ ਐ,
ਹਰ ਕੋਈ ਰੰਗੋਏ ਦਾ
ਤੌਲੇ ਦਾ ਤੇ ਬਾਨਾ ਐ।”

ਪ੍ਰਕ੃ਤਿ—ਚਿਤ੍ਰਣ :

ਕੋਈ ਬੀ ਮਨੁਕਖ ਪ੍ਰਕ੃ਤਿ ਥਮਾਂ ਬਕਖਰਾ ਹੋਇਥੈ ਨੇਈ ਰੇਹੀ ਸਕਦਾ। ਪ੍ਰਕ੃ਤਿ ਕਨ੍ਹੈ ਮਨੁਕਖ ਦਾ ਬਢਾ ਗੂੜਾ ਸਰਬਥਾਂ ਐ। ਕਵਿ ਅਮਿਸ਼ਾਪ ਦੇ ਬੋਲ ਨ :—

”ਕਹਾਨੀ ਸੰਜਾ ਦੀ ਕੋਖ,
ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੈਹਰੋਂ ਦੀ ਛਾਤੀ ਚ,
ਨਮਾਂ ਸੰਗੀਤ ਛੇਡਿਦੀ ਐ।”

ਰਹਸ਼ਵਾਦੀ ਬਿਚਾਰ :

ਅਮਿਸ਼ਾਪ ਹੁੰਦੀ ਸਤਿਧੋਂ ਸਾਰਿਧੋਂ ਕਵਿਤਾਏਂ ਚ ਰਹਸ਼ਵਾਦੀ ਬਿਚਾਰੋਂ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਬੀ ਹੋਈ ਦੀ ਐ। ਇਸ ਰੁਜ਼ਾਨ ਬਾਰੈ ਕਵਿ ਦੇ ਸੁਖਮ ਬਿਚਾਰ ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਨ :—

”ਮੇਰੀ ਮਡਕਨਾ ਤੇਰੀ ਮਡਕਨਾ,
ਮਤਾ ਨਾਜਕ ਕੋਈ ਰਿਖਤਾ ਐ
ਕਦੋਂ ਤੂਂ ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਦਾ,
ਕਦੋਂ ਤੂਂ ਦੂਰ ਸੇਹੀ ਹੋਨਾ।”

ਕਰਮ ਸ਼ੀਲਤਾ ਦਾ ਸੁਰ :

ਕਰਮ ਖੇਤਰ ਦੀ ਬਤਾ ਪਰ ਚਲਨੇ ਤੇ ਅਗੋਂ ਬਧਨੇ ਦੀ ਆਸ ਲੇਝੈ ਚਲਨੇ ਆਹਲੇ ਕਵਿ ਅਮਿਸ਼ਾਪ ਹੋਰ ਆਖਦੇ ਨ :

“ਗੀਤ ਮੰਜਲ ਦੇ ਗਾਂਦੇ ਚਲੋ ਸਾਥਿਧੋ,
ਪੈਰ ਅਗੜੇ ਬਧਾਵੇਂ ਚਲੋ ਸਾਥਿਧੋ।”

ਸਾਂਘਰਸ਼ ਤੇ ਕ੍ਰਾਂਤਿ ਦਾ ਰੁਝਾਨ :

ਕਵਿ ਅਮਿਸ਼ਾਪ ਹੋਰ ਮੁਕਖ ਤੌਰਾ ਪਰ ਸਾਂਘਰਸ਼ ਤੇ ਕ੍ਰਾਂਤਿ ਦੇ ਕਵਿ ਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਪਨੀ ਰਚਨਾਏ ਰਾਹੋਂ ਆਮ ਜਨਤਾ ਗੀ ਸਾਂਘਰਸ਼ ਕਰਨੇ ਦਾ ਸਨੇਹਾ ਦਿੱਤੇ ਦਾ ਏ। ਹਰ ਕੁਸੈ ਗੀ ਅਗੋਂ ਬਧਨੇ ਆਸਟੈ ਸਾਂਘਰਸ਼ ਤੇ ਕਰਨਾ ਗੈ ਪੌਂਦਾ ਏ ਤੇ ਸਾਂਘਰਸ਼ ਅਪਨੀ ਚਰਮ ਸੀਮਾ ਪਰ ਪੁਜਨੇ ਪਰ ਕੋਈ ਬਾਰੀ ਕ੍ਰਾਂਤਿ ਦਾ ਰੂਪ ਬੀ ਧਾਰਣ ਕਰੀ ਸਕਦਾ ਏ। ‘ਕਾਲੀ ਚਿੜੀ’ ਕਵਿਤਾ ਸਾਂਗੈਹ ਚ ਕਵਿ ਅਮਿਸ਼ਾਪ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਚ ਬੀ ਸਾਂਘਰਸ਼ਕਾਵਾਦ ਤੇ ਕ੍ਰਾਂਤਿ ਦਾ ਸੁਰ ਗੁੰਜਦਾ ਏ। ਜਿ'ਧਾਂ :—

“ਤੁਧਾ ਕਰਨ ਕਵਤਾ ਦੀ ਤਸ ਪਡਤੀ ਗੀ
ਜਿਸਦਾ ਝਕਕ—ਝਕਕ ਅਕਖਰ ਲਭਦਾ
ਰੋਜ ਭਧਾ ਸੈਲਲੀ—ਸੈਲਲੀ ਖਬਲੀ ਉਘਰ”

ਇਸੈ ਚਾਲੀ ‘ਸਾਂਘਰਸ਼ ਝਕਕ ਬਰਦਾਨ’ ਕਵਿਤਾ ਚ ਬੀ ਸਾਂਘਰਸ਼ ਤੇ ਕ੍ਰਾਂਤਿ ਦੇ ਸੁਰ ਝਲਕਦੇ ਨ। ਜਿ'ਧਾਂ :—

“ਕੀ ਮਾਂ ਤੇਰਾ ਕੋਮਲ ਚਾਰਾ/ ਤੀਰ ਚਲਾਈ
ਫੂਕਾ ਕਰਦੇ ਮਾਂ ਪੁਤਰ ਤੇਰੇ
ਕੀ ਦੁੜ੍ਹ ਜੈਹਰ ਬਨਿਯੈ ਛੁਂਗ ਲਾਈ ਜਂਦਾ।
ਮਾਝ ਦੀ ਛਾਤੀ ? ਫਹੀ ਬੀ ਤੂਂ ਚੁਪਚਾਪ
ਖੜ੍ਹੋਤੀ ਜੁਗੈ—ਜੁਗੈ ਸ਼ਾ ਦਿਕਖਾ ਕਰਨੀਂ?

ਜਾਂ ਪਹੀ —

“ਅੌਂ ਖੜ੍ਹੋਤੀ ਪੈਹਲੀ ਪੌਡੀ—ਮਂਗਾ ਕਰਨਾਂ
ਵਿਸਾਲ ਕਲਪਨਾ/ ਸੁਚ੍ਚੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ
ਹਿਰਖੇ ਦੇ ਮੋਤੀ। ਮਨੁਕਖਤਾ ਦੇ ਮੋਤੀ
ਤਸ ਮਹਾਕਾਵਿ ਲੇਈ ਦਿਵਿ ਕਾਵਿ ਲੇਈ,
ਲਿਖੀ ਲੈ ਕੋਈ ਸੁਂਦਰ ਪਡਤੀ.....

ਸੈਲਲੇ—ਸੈਲਲੇ ਖੇਤਰ ਦਿਕਖੀ
ਛੂਹਗੀ ਡਬਰੀ ਗੋਤੇ ਲਾਂਦਾ
ਤੁਧਾ ਕਰਨਾਂ ਕੋਈ ਸੁਚਵਾ ਮੋਤੀ ।”

ਨਿਸ਼ਕਰਥ :

ਨਿਸ਼ਕਰਥ ਦੇ ਤੌਰ ਪਰ ਅਸ ਆਕਖੀ ਸਕਨੇ ਆਂ ਜੇ ਕਵਿ ਅਮਿਆਪ ਹੁਂਦੀ ਕਵਿਤਾਏਂ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੁਜ਼ਾਨ ਸਾਂਘਰਸ਼ ਤੇ ਕ੍ਰਾਂਤਿ ਦਾ ਏ ਪਰ ਏਹੁਦੇ ਕਨ੍ਹੈ ਕਨ੍ਹੈ ਹਿਰਖ—ਪਾਰ, ਏਕਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਬਗੈਰਾ ਸੁਰੇ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਬੀ ਕੀਤੀ ਦੀ ਏ।

ਕਵਿ ਦਰਸ਼ਨ ਦਰਸ਼ੀ ਤੇ ਚੰਦੀ ਕਵਿਤਾਏਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੁਜ਼ਾਨ

I. ਜੀਵਨ—ਪਰਿਚੇ :

ਦਰਸ਼ਨ ਦਰਸ਼ੀ ਹੁਂਦਾ ਜਨਮ 25 ਮਾਰਚ 1949 ਈ. ਚ ਭੁਗਰ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਦ ਸਾਹਿਤਕ ਧਰਤੀ ਭਡ਼ਕੂ ਚ ਹੋਆ। ਇਂਦਾ ਪੂਰਾ ਨਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਕੁਮਾਰ ਵੈਦ ਏ। ਏਹ ਪਢਾਈ—ਲਖਾਈ ਚ ਮੁੰਡਾ ਥਮਾਂ ਗੇ ਤੇਜ਼ ਹੇ ਤੇ ਅਪਨੀ ਕਲਾਸਾ ਚ ਫਰਸਟ ਔਦੇ ਹੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁੰਡੂ ਦੇ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਥਮਾਂ 1963 ਚ ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਪਾਸ ਕੀਤੀ ਤੇ ਸਾਈਸ ਕਾਲੇਜ ਥਮਾਂ ਬੀ. ਐਸ. ਸੀ. ਕੀਤੀ। ਇਸਦੇ ਪਰੰਤ ਜਮ੍ਮੂ ਯੂਨਿਵਰਸਿਟੀ ਥਮਾਂ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਵਿਸ਼ੇ ਚ ਏਮ. ਏ. ਕੀਤੀ। ਦਰਸ਼ਨ ਸ਼ਰਮਾ ਹੋਰ ਸ਼ੁਰੂ ਚ ਅਧਿਆਪਕ ਰੇਹ ਤੇ ਫ਼ਹੀ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਸਕੂਲ ਲੈਕਚਰਰ ਰੇਹ। ਇਸੈਂ ਦੌਰਾਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੇ. ਐ. ਏਸ. ਦੀ ਪਰੀਕਸ਼ਾ ਪਾਸ ਕੀਤੀ ਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸੈਕਟਰੀ ਦੇ ਔਹਦੇ ਪਰ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਏ। ਤੇ ਬਕਖ—ਬਕਖ ਔਹਦੇ ਪਰ ਸਮੇਂ—ਸਮੇਂ ਪਰ ਨਿਯੁਕਿਤ ਪਰੰਤ ਹੂਨ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਹੋਇਥੈ ਸਾਹਿਤਿਕ ਸਿਰਜਨਾ ਚ ਲਗਗੇ ਦੇ ਨ।

II. ਸਾਹਿਤਕ ਯੋਗਦਾਨ :

ਦਰਸ਼ਨ ਦਰਸ਼ੀ ਹੋਰੋਂ ਗੀ ਵਿਦਾਰਥੀ ਜੀਵਨ ਥਮਾਂ ਗੇ ਸਾਹਿਤਕ ਕਨ੍ਹੈ ਰੁਚਿ ਰੇਹੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਛੇਮੀ—ਸਤਮੀ ਜਮਾਤਾ ਚ ਕੇਈ ਉਚਚਕੋਟਿ ਦੇ ਉਪਨਿਆਸ ਤੇ ਦੂਝਧਾਂ ਰਚਨਾਂ ਪਢਿਆਂ ਤੇ ਚੰਦੇ ਥਮਾਂ ਪ੍ਰਮਾਵਤ ਹੋਏ। ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਰ ਸ਼ੁਰੂ—ਸ਼ੁਰੂ ਚ ਉਰ੍ਦੂ ਭਾਸ਼ਾ ਚ ਲਿਖਦੇ ਹੇ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੀ ਗਜ਼ਲ ਲਿਖਨੇ ਦੀ ਸ਼ੈਲ ਮਹਾਰਤ ਏ। ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਚ ਇਨ੍ਹਾਂ 1980ਏਂ ਦੇ ਦਾਹਕੇ ਚ ਲਿਖਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਹੂਨੇ ਤਗਰ ਇਂਦੇ ਦੋ ਕਵਿਤਾ ਸਾਂਗੈਹ ਤੇ ਇਕ ਉਪਨਿਆਸ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਏ ਦਾ ਏ :

1. ਕਾਰੇ ਕਾਕਲ ਕੋਰਿਯਾਂ ਤਲਿਧਾਂ (ਕਵਿਤਾ ਸਾਂਗੈਹ)
2. ਸ'ਜਾਂ ਝਾਂਕਨ ਦੁਆਰੀ—ਦੁਆਰੀ (ਕਵਿਤਾ ਸਾਂਗੈਹ)
3. ਗਾਸ ਓਪਰਾ ਧਰਤ ਬਗਾਨੀ (ਉਪਨਿਆਸ)

III कवि दर्शन दर्शी हुंदी कविताएं दे प्रमुख रुझान :

दर्शन दर्शी हुंदी कविता च बहुरंगी तस्वीरा झलकदियां न। इ'दियां मतियां सारियां कवितां स्वच्छंद न। इ'नें अपनियें कविताएं च समाज दे हर पैहलू गी उजागर कीते दा ऐ। प्रकृति चित्रण, फ्हाड़ें च व्याप्त समस्याएं, शोशन बगैरा दा वर्णन बड़े सरोखड़ ढंग कन्नै कीते दा ऐ। इ'दी कविताएं दे प्रमुख रुझान इस चाल्ली न :—

प्रकृति—चित्रण :

कवि दर्शन दर्शी होरें अपने जीवन दा मता सारा हिस्सा फ्हाड़े च गुजारे दा ऐ ते ओह फ्हाड़ें ते फ्हाड़ें दी सुंदरता कन्नै चंगी चाल्ली परिचित न। उ'नें अपनियें कविताएं च फ्हाड़े दी सैलतन, ठंडियें फुहारें, नाडुएं ते नालें ते धारें दे वर्णन कीते दे न।

फ्हाड़े च व्याप्त शोशन दा रुझान :

कवि दर्शन दर्शी होरें जित्थे इक पास्सै फ्हाड़ें दी सुंदरता ते प्रकृति चित्रण दा बखान कीते दा ऐ उत्थे दुए पास्सै फ्हाड़े दी बुराइयें गी बी बांदै करने दी कोशश कीती दी ऐ। खास करियै शाहुकारें ते सरकारी मुलाज़में आसेआ आम लोकें दे कीते जाने आहले शोशन दी तस्वीर बांदै कीती दी ऐ। जां इ'यां आक्खी लो जे कवि ने छड़ी सुंदरता दा गै बखान नेई कीते दा ऐ, इथ्युआ दी कुरुपता दा चित्रण बी कीते दा ऐ। जियां :—

सुनिया धारां
पीलियां नारां
सूहा टोपू लड्डा—गाटू
ब्याजू पैसे रसदे—बसदे
लोक ते सारे उज्जड़े दे जन
ध्याड़े कटदे नसदे—नसदे।

इस कविता च कवि ने जगह—जगह सुंदर प्रतीक बरते दे न। जियां 'ब्याजू पैसे' सूदखोर लेई, 'सूहां टोपू' पुलिस आहले आस्तै, 'लड्डा' मैहकमा माल दा ते 'माटू' मैहकमा जगलात दा प्रतीक ऐ। एह सभै लोक फ्हाड़े गी लुटने च लग्गे दे न। अर्थात् इ'नें मैहकमें दे मलाजमें दा दूर—दरै'डै ते फ्हाड़े च खासा दबदबा होंदा ऐ ते लोकें दा शोशन करदे न। इस समस्या गी कवि दर्शन दर्शी होरे अपनी कविता राहें पेश करने दो कोशश कीती दी ऐ।

ਦਰਸ਼ਨ ਦਰਸ਼ੀ ਹੋਰੇਂ ਇਕ ਹੋਰ ਕਵਿਤਾ ਚ ਸ਼ੋਸ਼ਨ ਦੀ ਯਥਾਰਥ ਤਸਵੀਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨੇ ਦੀ ਕੋਸ਼ਾਸ਼ ਕੀਤੀ ਦੀ ਏ। ਜਿ'ਧਾਂ :

”ਜਾਗਤ ਹੂਨ ਨਿਕਕਰ ਨਿੰ ਪਾਂਦਾ,
ਲਾੜੀ ਪ੍ਰੂਜਾ—ਪਾਠਨ ਹੋਈ ਗੇਝੁ,
ਤਾਂਹਗਾ ਰਕਕਡੁ ਹੋਈ ਪੇਝਧਾਂ ਨ
ਸੁਖਨੇ ਸਾਂਢ—ਜਨਾਨੀ ਹੋਈ ਗੇ।
ਰੋਜ ਬਾਂਦੋਨਾਂ, ਰਾਜੇ ਬਰੋਨਾ
ਹੂਨ ਇੱਨਾ ਗੈ ਜੀਵਨ ਧਾਰਾ,
ਤਾਂਏ ਬਤ ਤੇ ਇਧੈ ਬਾਸੀ
ਜੀਵਨ ਜਿ'ਧਾਂ ਜੂਨ ਚਰਾਸੀ।”

ਬੇਸਾਂਦੋਖੀ ਦਾ ਸੁਰ :

ਦਰਸ਼ਨ ਦਰਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਕਿਸ਼ ਕਵਿਤਾਏਂ ਚ ਲੋਕੋਂ ਚ ਫੈਲਦੀ ਬੇਸਾਂਦੋਖੀ ਤੇ ਇਕ—ਦੂਏ ਥਮਾਂ ਅਗੇ
ਨਿਕਲਨੇ ਦੀ ਲਗਦੀ ਦੀ ਹੋਡੁ ਬਗੈਰਾ ਦੇ ਸੁਰ ਬੀ ਮੁਖਰਤ ਹੋਂਦੇ ਨ। ਕਵਿ ਦਾ ਆਖਨਾ ਏ ਜੇ ਅਜਜ ਮਾਹਨੂ
ਗੀ ਅਪਨੇ ਧਨ—ਦੌਲਤ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਘਣੁ ਏ ਤੇ ਦੂਏ ਦਾ ਧਨ—ਦੌਲਤ ਦਿਕਿਖਧੈ ਅਸਾਂਤੋ਷ ਦੀ ਭਾਵਨਾ
ਬਧਾ ਕਰਦੀ ਏ। ਅਪਨੀ ਸਂਪਤੀ ਤੁਚਛ ਮਾਤਰ ਸੇਹੀ ਹੋਂਦੀ ਏ। ਜਿ'ਧਾਂ :

”ਕਟੋਰੈ ਚ ਸਾਗਰ ਪਾਇਧੈ, ਬੁਕਕੈ ਚ ਧਰਤ ਸਜਾਇਧੈ
ਖੁਸ਼ ਹੈ ਅਸ, ਅਪਨੇ ਆਪਾ ਚ ਰਾਜਾ ਹੈ।....

ਦਿਕਖੇਅਾ ਜੇ, ਗੁਆਂਡੀ ਨੇ ਸਾਗਰ ਤ੍ਰਾਮਬੜੀ ਚ ਪਾਏ ਦਾ ਏ ਤੇ ਧਰਤੁ ਗੀ ਸ਼ੈਲ ਬਡ਼ੇ ਬੇਹੜੇ ਸਜਾਏ
ਦਾ ਏ।

ਉਸ ਦਿਨ ਸ਼ਾ
ਅਸ ਰਾਜੇ ਥਮਾਂ ਰਕ ਹੋਈ ਗੇਦੇ ਆਂ
ਲਮਾ ਬੇਹੜਾ ਬਡ਼ੀ ਪਰਾਤ ਤੁਪਣ ਲੇਹੀ ਪੇਦੇ ਆਂ

ਕਵਿ ਦਰਸ਼ੀ ਹੋਰੇਂ ਬਡੀ ਮਾਵਪੂਰਾਂ ਗਲਲਾ ਗੀ ਸੁਨਦਰ ਪ੍ਰਤੀਕ ਰਾਹੋਂ ਸੁਨਦਰ ਡੰਗੈ ਕਨੜੈ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ
ਦਾ ਏ।

ਹਿਰਖ—ਪਾਰ ਦਾ ਰੁਸ਼ਾਨ :

ਦਰਿਆ ਹੁਵਿਧਿਯੋ ਸਾਰਿਧਿਯੋ ਕਵਿਤਾਏ ਚ ਹਿਰਖ—ਪਾਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਸੁਰ ਮੁਖਰਤ ਹੋਂਦੇ ਨ। ਤਾਂਦੀ ਕਵਿਤਾਏ ਦਾ ਹਿਰਖ—ਪਾਰ ਛੜਾ ਆਖਿਕ ਮਸ਼ੂਕ ਆਹਲਾ ਪਾਰ ਨੇਈ। ਓਹ ਪੂਰੇ ਸੱਸਾਰ ਚ ਰੈਹਨੇ ਆਹਲੇ ਦੇ ਪਾਰ ਦੀ ਗਲਲ ਕਰਦੇ ਨ। ਓਹ ਅਜ਼ਜ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਚ ਇਕ—ਦੂਏ ਆਸਟੈ ਘਟਦੇ ਆਦਰ—ਮਾਨ ਦੀ ਗਲਲ ਕਰਦੇ ਨ। ਤਾਂਦਾ ਆਖਨਾ ਏ ਜੇ ਪਾਰ ਕਨ੍ਹੈ ਗੇ ਸਥ ਕਿਥ ਹਾਸਲ ਕਰੀ ਸਕਨੇ ਆਂ।

ਦਰਿਆ ਦਰਿਆ ਹੁਂਦੀ 'ਪਾਰ ਹੋਏ ਬਸ ਪਾਰ ਹੋਏ' ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਭਾਵ ਇਧਾਂ ਨ :—

ਨਾਂ ਜਮਾਂ ਨੇਈ ਤਫਰੀਕ ਹੋਏ
ਨਾਂ ਜਰਬ ਨਾਂ ਕੋਈ ਤਕਸੀਮ ਹੋਏ
ਦੁਨਿਆ ਦੇ ਲਾਗ—ਪਲੇਚੇ ਸ਼ਾ
ਬਸ ਮੁਕਤ ਮੇਰਾ ਸੱਸਾਰ ਹੋਏ
ਬਸ ਹਿਰਖ ਹੋਏ ਬਸ ਪਾਰ ਹੋਏ

ਹਰ ਦੇਸ਼ ਗੀ ਤਾਂਦੀ—ਤਾਂਦ ਕਰੋ,
ਬੈਰੋ—ਬਰਾਈ ਗੀ ਬਦ ਕਰੀ
ਮਾਹਨੂ ਦੀ ਮਨੁਕਖਤਾ ਬਲਾਂਦ ਕਰੀ
ਨਾਂ ਤਾਂਕ ਛੋਏ ਤਲਵਾਰ ਹੋਏ
ਨਾਂ ਬਰੋਸਰੀ ਲੇਈ ਥਾਹਰ ਹੋਏ
ਆਸਕ—ਮਾਸੂਕ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਬਿਚਵ
ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਹਾਰ ਸ਼ਾਂਗਾਰ ਹੋਏ
ਬਸ ਪਾਰ ਹੋਏ ਬਸ ਪਾਰ ਹੋਏ।

ਜਾਂ ਫ਼ਹੀ—

ਨਾਂ ਕੋਠੀ ਹੋਏ ਨਾਂ ਕਾਰ ਹੋਏ
ਬਸ ਤੁੰਜਲ—ਤੁੰਜਲ ਪਾਰ ਹੋਏ
ਨਫਰਤ ਦੇ ਜਨ੍ਹੀ—ਬਟਟੋਂ ਲੇਈ
ਕੁਸੈ ਕੁਚੂ ਬੀ ਨਿ ਥਾਹਰ ਹੋਏ।"

ਕਵਿਤਾ ਆਹਲਾ ਲੇਖਾ ਡੋਗਰੀ ਗਜ਼ਲ ਚ ਬੀ ਦਰਿਆ ਦਰਿਆ ਹੁਂਦਾ ਇਕ ਖਾਸ ਥਾਹਰ ਏ। ਤਾਂਦੀ ਗਜ਼ਲੋਂ ਚ ਹਿਰਖ—ਪਾਰ, ਮਾਹਨੂ ਦੀ ਕਦਰ ਤੇ ਮਨੁਕਖਤਾ ਅਜ਼ਜੈ ਦੇ ਜਮਾਨੇ ਦਾ ਬਨਾਵਟੀਪਨ, ਰੌਲੀ—ਰਣਾ, ਦਾਰਸ਼ਨਿਕਤਾ ਤੇ ਆਸਾਵਾਦੀ ਤੇ ਪ੍ਰਗਤਿਵਾਦੀ ਸੋਚ ਦੇ ਸੁਰ ਗੁੰਜਦੇ ਨ। ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਤਾਂਨੋਂ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਕਨ੍ਹੈ—ਕਨ੍ਹੈ ਡੋਗਰੀ ਗਜ਼ਲ ਗੀ ਬੀ ਖਾਸਾ ਮਕਬੂਲ ਕੀਤਾ ਏ। ਕਿਥ ਇਕ ਸ਼ੋਝੇ ਦੇ ਭਾਵ ਦਿਕਖੋ:

किश्तें च इश्क करना तां गुआंढी कोल जा,
इत्थे करम समूलचे ते सारे रक्त जरा।
सूरज ने तेरे शैहर बी देझ जाने नींदरे,
तूं भित्त अपनी आस दे बिंद टारे रक्ख जरा

जां फही—

“आरकैस्ट्रा दे शोर च खिल्लरी गेझ जेहडी,
ओह हया, ओह शरम में तलाशदा रेहा।”

इस शोर दा भाव दिक्खो

“एह इश्क, एह शराब न सब आरजी नशे
जीने दे इंदे बाज बी किश चारे रक्ख जरा।”

M.A. DOGRI

Course No. DOG 204

Unit - III

Semester - II

Lessons 8-10

1960 ਦੇ ਬਾਦ ਦੀ ਡੋਗਰੀ ਗਜ਼ਲ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨ

ਪਰਿਚੇ :

ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਚ ਤੈ ਪਾਠ ਨ। ਜਿੰਦੇ ਚ ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਗਜ਼ਲਕਾਰੋਂ – ਪ੍ਰੋ. ਰਾਮਨਾਥ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰੀ, ਵੇਦਪਾਲ ‘ਦੀਪ’, ਰਾਮਲਾਲ ਸ਼ਾਰ्मਾ, ਸ਼ਿਵਰਾਮ ਦੀਪ, ਅਥਿਵਨੀ ਮਗੋਤ੍ਰਾ ਤੇ ਵੀਰੇਨਦ ਕੇਸਰ ਹੁਂਦੀ ਗਜ਼ਲਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨੇ ਤੇ ਸਾਹਿਤਿਕ ਜੋਗਦਾਨ ਦੀ ਚੱਚਾ ਕੀਤੀ ਗੇਂਦੀ ਏ। ਹਰ ਪਾਠ ਚ ਦਾਂਝਾਂ–ਦਾਂਝਾਂ ਸ਼ਾਯਰੇਂ ਗੀ ਰਖੇਆ ਗੇਦਾ ਏ।

ਉਦੱਦੇਸ਼ :

ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਦੇ ਪਾਠੋਂ ਗੀ ਪਫ਼ਿਲੇ ਵਿਦਾਰਥੀਂ ਗੀ ਪਾਠਧਾਰੀ—ਕ੍ਰਮ ਚ ਲਗੇ ਦੇ ਸ਼ਾਯਰੇਂ ਤੇ ਤਾਂਦੀ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਕਨੈ—ਕਨੈ ਤੁਂਦੀ ਗਜ਼ਲਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨੋਂ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਛੋਈ ਸਕਗ।

ਪਾਠ ਪ੍ਰਕਿਧਿਆ :

ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਦੇ ਹਰ ਇਕ ਪਾਠ ਗੀ ਤ੍ਰਾਂਝਾਂ ਹਿੱਸੇ ਚ ਬੰਡੇਆ ਜਾਹੁਗ :—

- I ਸ਼ਾਯਰੇ ਦਾ ਜੀਵਨ—ਪਰਿਚੇ
- II ਸਾਹਿਤਿਕ ਜੋਗਦਾਨ
- III ਗਜ਼ਲਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨ

M.A. DOGRI

Course No. DOG 204

Unit - III

Semester - II

Lesson 8

रामनाथ शास्त्री ते वेदपाल 'दीप' हुंदी गज़लें दे प्रमुख रुझान

1. परिचे :

इस पाठ च प्रो. रामनाथ शास्त्री ते वेदपाल 'दीप' हुंदे जीवन ते साहित्यक परिचे दे कन्नै उंदियें गज़लें दे प्रमुख रुझानें सरबंधी जानकारी दित्ती गेदी ऐ।

2. उद्देश्य :

इस पाठ गी पढियै विद्यार्थी डोगरी दे प्रसिद्ध गज़लकार प्रो. रामनाथ शास्त्री ते वेदपाल 'दीप' हुंदे जीवन ते साहित्यक परिचे ते उंदी गज़लें दे प्रमुख रुझानें बारै जानकारी हासल करी सकडन। ते इ'नें गज़लकारें बारै पुच्छे गेदे सुआलें दे उत्तर देने च समर्थ होई सकडन।

पद्मश्री प्रो. रामनाथ शास्त्री ते उंदी गज़लें दे प्रमुख रुझान।

I. पद्मश्री प्रो. रामनाथ शास्त्री-जीवन-परिचे :

डोगरी दे प्रसिद्ध कवि, आलोचक, कहानीकार, निबंध लेख ते नाटककार प्रो. रामनाथ शास्त्री हुंदा जन्म 15 अप्रैल 1914 ई. च पं. गौरी शंकर हुंदे घर होआ। इ'नें अपना व्यवसाहिक जीवन स्कूली अध्यापक दे तौरा पर शुरू कीता ते फही 1943 ई. च प्रिंस आफ वेल्ज़ कालेज (जी. एम. कालेज) च हिंदी ते संस्कृत दे प्रोफैसर नियुक्त होए। कालेज थमां रटैर होने परैत सन् 1971 च जम्मू यूनिवर्सिटी दे डोगरी रिसर्च सैल दे सीनियर फैलो नियुक्त होए ते फही 1975-76 च जम्मू कश्मीर अकैलमी आफ आर्ट, कल्चर एंड लैंग्वेजिज च डोगरी डिक्षणारी दे 'चीफ अडीटर' नियुक्त कीते गे ते डोगरी डिक्षणारी दियें छे जिल्दें दा सम्पादन दा काम पूरा करियै उत्थूं दा सेवा निवृत होए। प्रो. रामनाथ शास्त्री होर डोगरी दी सारें शा पैहली साहित्यक संस्था "डोगरी संस्था" दे संस्थापकें चा इक न। 8 मार्च 2009 गी प्रो. रामनाथ शास्त्री हुंदा सुर्गवास होई गेआ।

II. साहित्यक योगदान :

डोगरी साहित्य ते संस्कृति दे विकास च प्रो। रामनाथ शास्त्री होरे बड़ी लगन, हिम्मत ते मेहनत कन्नै कम्म कीते दा ऐ। शास्त्री होरे इक यथार्थवादी ते प्रगतिशील विचारे दे लेखक न। इ'ने कविता, गज़ल, गीत, कहानी, नाटक, निबंध लेख, आलोचना आदि विद्याएं च साहित्य-सिरजना करियै डोगरी साहित्य गी समृद्ध कीता। शास्त्री होरे हिंदी, संस्कृत, अंग्रेजी बगैरा दूद्ययें भाशाएं दिये रचनाएं च इ'दे डोगरी अनुवाद बी खासी मात्रा च कीते दे न। साहित्य योगदान दा व्यौरा इस चाल्ली ऐ :—

1. धरती दा रिन	(कविता संग्रह)
2. तलखियां	(गज़ल संग्रह)
3. बदनामी दी छां	(कहानी संग्रह 1976 ब'रे दे साहित्य अकादमी पुरस्कार कन्नै सम्मानत)
4. झकदियां किरणां	(एकांकी संग्रह)
5. बावा जित्तो	(नाटक)
6. बावा जित्तो	(बावा जित्तो दे जीवन दा व्यौरा ते कारक दा साहित्य मूल्यांकन)
7. नमां ग्रां	(नाटक, दीनू भाई पंत ते रामकुमार अबरोल हुंदे कन्नै मिलियै लिखे दा)

इ'ने रचनाएं दे इलावा शास्त्री होरे "डोगरी संस्था" दी त्रैमासक पत्रिका "नमीं चेतना" दे नब्बे दे करीब अंके दा ते होरे बी मतियें सारियें पुस्तकें दा संपादन कीते दा ऐ। शास्त्री होरे अनुवाद दे खेतरा च बी खासा योगदान दित्ता दा ऐ।

प्रो। रामनाथ शास्त्री हुंदे साहित्यक जोगदान गी दिखदे होई इ'नें गी केई पुरस्कारें ते उपाधियें कन्नै नमाजेआ गेदा ऐ। जिं'दे च रियास्ती कल्वरल अकादमी दा राब आफ़ ऑनर, जम्मू यूनिवर्सिटी आसेआ डी० लिट० दी उपाधि बी शामल ऐ। इसदे इलावा इ'नेंगी 1991 ब'रे च भारत सरकार आसेआ पद्मश्री दी उपाधि दा सम्मान बी प्राप्त ऐ। 2001 ब'रे च इ'नेंगी साहित्य अकादेमी दी सारें शा बड़ी सदस्यता कन्नै बी सम्मानत कीता गेदा ऐ।

III. ਸ਼ਾਯਰ ਪ੍ਰੋ. ਰਾਮਨਾਥ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦੀ ਗਜ਼ਲੋਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨ :

ਡੋਗਰੀ ਗਜ਼ਲ ਦੇ ਖੇਤਰਾ ਚ ਪ੍ਰੋ. ਰਾਮਨਾਥ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦਾ ਗਜ਼ਲ ਸਾਂਗੈਂਹ 'ਤਲਖਿਆਂ' ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਥਾਹਰ ਰਖਦਾ ਏ। ਇਸ ਸਾਂਗੈਂਹ ਚ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦਿਆਂ ਗਜ਼ਲਾ ਸਾਂਸਾਰੀ ਤਜਰਬੇ ਦਿਆਂ ਗਵਾਹ ਸਾਰਣੀ ਨ। ਇਸ ਸਾਂਗੈਂਹ ਦਿਧੇ ਗਜ਼ਲੋਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਹੁਦੁਨ, ਝਕ, ਪਾਰ ਵੇਦਨਾ ਤੇ ਨੀਤਿ ਦੇ ਕਨੈ—ਕਨੈ ਨਿਜੀ ਘੁਟਨ, ਖਿੰਜ, ਬਦਲੋਂਦੇ ਦੌਰ ਦੇ ਰੰਗ ਦੀ ਅਕਾਸ਼ੀ ਬਗੈਰਾ ਸ਼ਾਮਲ ਨ। ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦਿਆਂ ਗਜ਼ਲਾਂ ਤੱਦੇ ਵਕਿਤਗਤ ਰੂਪੈ ਚ ਕੀਤੇ ਗੇਦੇ ਸਮਾਂਦਗਤ ਤਜਰਬੇ ਦੀ ਝਲਕ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਨ। ਤੱਦਾ ਸਮੂਲਚੀ ਜਨਤਾ ਚ ਜਾਗ੍ਰਤਿ ਪੈਦਾ ਕਰਿਯੈ ਪ੍ਰਤਿਕ੍ਰਿਧਾ ਆਸਤੈ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦੇਨੇ ਆਹਲਾ ਏ। ਇੰਦੀ ਗਜ਼ਲੋਂ ਚ ਆਏ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨ ਇਸ ਚਾਲੀ ਏ:-

ਮੇਹਨਤਕਸ਼ੀ ਤੇ ਪ੍ਰਗਤਿ ਦਾ ਰੂਜ਼ਾਨ :

ਡੋਗਰੀ ਸ਼ਾਯਰੀ ਚ ਮੇਹਨਤਕਸ਼ੀ ਤੇ ਸਾਂਘਰੀ ਕਰਨੇ ਦਾ ਸੁਰ ਬਡਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਰੇਹਾ ਏ। ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦੇ ਮੂਜਬ ਅਤੀਤ ਦੇ ਬਿਸਲੇ ਚੇਤੇ ਤਰਕਕੀ ਦੇ ਰਸਤੇ ਚ ਕੋਈ ਰੋਕਾਂ ਪਾਂਦੇ ਨ। ਇਸ ਕਰੀ ਮਨੁਕਖੈ ਗੀ ਜੇਕਰ ਅਗੋਂ ਬਧਨਾ ਏ ਤਾ ਪਿਛਲੇ ਚੇਤੋਂ ਅਰਥਾਤ् ਭੂਤਕਾਲ ਗੀ ਮੁਲਲਨਾ ਪੌਂਦਾ ਏ ਤੇ ਅਗੋਂ ਗੀ ਬਧਨੇ ਤੇ ਮੰਜਲ ਗੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨੇ ਵੇ ਜਲਨ ਕਰਨੇ ਪੌਂਦੇ ਨ। ਜਿਧਾਂ :—

“ਆਖਰ ਸਫਰ ਕਟੋਂਦਾ ਏ ਚਲਿਯੈ ਗੈ ਦੋਸਤੋ
ਸੋਚੋਂ ਦੇ ਗਾਸ ਤੱਡਿਡਿਧੈ ਕੁਦਰੇ ਪਯੋਏ ਨੇਈ ।”

ਜਾਂ ਫ਼ਹੀ—

“ਕਿਨਾ ਕ ਗਾਸ ਅਪਨਾ ਏ, ਕਿਨਾ ਕ ਢੂਹਗਾ ਏ
ਬੈਠੋ—ਬਠਾਏ ਪੈਨਿਛਿਆ ਏਹ ਮੇਤ ਥਹੋਏ ਨੇਈ ।”

ਜੀਵਨ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਸੁਰ :

ਜਨਮ ਪਰੈਤ ਮੌਤ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਅਟਲ ਦਸ਼ਤੂਰ ਏ, ਭਾਏ ਕੋਈ ਜ਼ਹਾਰ ਸਬੀਲਾ ਕਾਰੈ ਮੌਤ ਕੌਲਾ ਕੋਈ ਨੇਈ ਬਚੀ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਬਾਰੈ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦਾ ਆਖਨਾ ਏ ਜੇ ਮਰਨਾ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਤ ਨੇਈ ਨਮੀਂ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਏ। ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦਾ ਸ਼ੋਝਰ ਏ—

“ਸਡੇ ਪੀਲੇ ਨਮੋਂ ਨਿਕਲੇ,
ਰਮਜ ਜੀਨੇ ਦੀ ਰੁਕਖ ਸਮਜ਼ੇ ।”

ਹਿਰਖ—ਪਾਰ ਦੇ ਭਾਵ :

ਹਿਰਖ—ਪਾਰ ਬਾਰੈ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦੇ ਖਾਲ ਬੱਡੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਨ। ਹਿਰਖੈ ਦਾ ਸੌਦਾ ਘਾਟੇ ਦਾ ਸੌਦਾ

ऐ। लाभ—हानि सोचने आहले हिरख—प्यार दे रस्ते पर नेई चली सकदे। इस बत्ता पर चलने आस्तै हौसला, जिगरा होना लाजमी ऐ। शायर दे बोल न—

“ग’ली हिरख्यै दी यारो कोई बनजै दी मंडी नेई,
खुशी दी जिंस दे बदले तां हौके अस्थरुं थ्होए।”

शायर दा आखना ऐ जे डरी सैहमी दी जिंदगी च बी जान जोर पैदा होई जांदी ऐ :—

“इश्क ते इक तपश ऐ, एह जिसी थ्होई गई,
कायर डरी दी जिंदगी च जान फही आई गई।”

जां फही—

“मुहब्बत दी संधा जेहडे खेढदे न,
उ’नें कोई औखी फही बाजी निं हारी।”

रिश्वतखोरी ते मतलब परस्ती जनेही बुराइयें खलाफ सुर :

रिश्वतखोरी ते मतलब—परस्ती जनेहियां मलामतां इस समाज गी निंगला करदियां न। शास्त्री होरें रिश्वतखोरी गी इक बिसला नाज गलाए दा ऐ, जिसी खाने परेत्त लोग न्यां नेई करी सकदे ते गल्त फैसले लैंदे न। जियां :—

“नीला गगन ते ऐ ब, उङ्घङ्घने दी सकत नेई,
पैंछी तूं खाद्धा की भला बिसला एह नाज ऐ।”

इस्सै चाल्ली मतलब परस्ती दी सोच समाज दिन—ब—दिन समाज च फैलदी जा करदी ऐ। लोग मतलबी होंदे जा करदे न। शास्त्री होरें इस शेषर च इस्सै भाग गी उजागर कीते दा ऐ :—

“असें मुस्कराइयै कुआली लेआ तां,
उ’ने लाना लाया जे ऐ कोई चालां।”

निराशावादी रुझान :

प्रो. रामनाथ शास्त्री हुंदी शायरी च निराशावादी सुर बी उभरें दे न। केइयें शोडरें च शायर गी लगदा ऐ मंजल पाना बड़ा मुश्कल ऐ अर्थात बस्स थमां बाहर ऐ ते नराशा झलकदी ऐ। जियां :

“थककी दी टोर अविखयें लाचारियें दा रंग,

ਮਂਜਲ ਅਜੋਂ ਏ ਦੂਰ, ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਦਾ ਕੇ ਬਨਗ?"

ਜਾਂ ਫ਼ਹੀ—

"ਜੀਨਾ ਜੇ ਗੀਤ ਹਾ, ਤਾਂ ਗਾਨਾ ਅਸੋਂ ਨਿ ਆਯਾ,
ਫੁਲਿੱਦਾ ਹਾਰ ਹਾ ਤਾਂ ਪਾਨਾ ਅਸੋਂ ਨਿ ਆਯਾ।"

ਸਾਮਂਤੀ ਨਿਯਾਮ ਤੇ ਸਰਮਾਧਾਦਾਰੋਂ ਦਾ ਬਰੋਧ :

ਸਾਸਤ੍ਰੀ ਛੋਰੋਂ ਸਾਮਂਤੀ ਨਿਯਾਮ ਰਾਜੇ—ਮਹਾਰਾਜ਼ੋਂ ਆਸੇਆ ਅਪਨੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨੇ ਲਖੋਏ ਗੇਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਪਰ ਕਾਨੀ ਚੁਕਕੀ ਦੀ ਏ ਤੇ ਜਨਤਾ ਗੀ ਦਸ਼ਨੇ ਦੀ ਕੋਥਾਂ ਕੀਤੀ ਦੀ ਏ ਜੇ ਏਹ ਸਥ ਕਿਸ਼ ਲੋਕੋਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਏ। ਅਸਲੀ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਆਮ ਲੋਕੋਂ ਕਨੈ ਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਯਰੋਂ ਚ ਆਮ ਜਨਤਾ ਦੀ ਗਲਲ ਕੀਤੀ ਗੇਦੀ ਏ ਤੇ ਰਾਤੋਂ ਦਾ ਪਕਖ ਨੇਈ ਲੈਤਾ ਗੇਦਾ। ਜਿ'ਧਾਂ :—

ਚ'ਊ ਜਨੇ ਦੇ ਕਿਸੇ ਗੀ ਇਤਿਹਾਸ ਕਿ'ਧਾਂ ਆਖਚੈ
ਅਸਲ ਗਲਲ ਤੇ ਲੋਕ ਨ, ਰਾਜੇ ਦਾ ਜੈਨਜੈ ਕਾਰ ਨੇਈ।"

ਜਾਂ ਫ਼ਹੀ—

"ਜਾਗੀ ਖੜੋਏ ਤਾ ਪਰਬਤ ਬੀ ਢਾ,
ਰੋਹਾ ਨੈ ਦਿਕਖੈ ਤਾਂ ਮੇਹਲਿੱਦੀ ਗੀ ਖਾ।"

ਇਸੈ ਚਾਲ੍ਲੀ ਸਾਸਤ੍ਰੀ ਛੋਰੋਂ ਜਨਤਾ ਗੀ ਸਾਮਂਤੀ ਸਰਮਾਧਾਰੀ ਸ਼ਵਾਰਥ ਦੀ ਸਰਪਰਸ਼ੀ ਦੇ ਖਲਾਫ ਜਾਗ੍ਰਤ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਲੋਕੋਂ ਗੀ ਸਮਾਜੀ ਹਾਲਤ ਕਨੈ ਪੂਰੀ ਚਾਲ੍ਲੀ ਵਾਕਫ ਕਰਾਏ ਦਾ ਏ। ਤਾਂਨੇ ਏਹ ਸਮਝਾਨੇ ਦੀ ਕੋਥਾਂ ਕੀਤੀ ਦੀ ਏ ਜੇ ਜਨਤਾ ਸੁਖੈ ਕਨੈ ਰੌਹਨਾ ਚਾਂਹਦੀ ਏ, ਪਰ ਇਥੈ ਲੋਕਤਤ੍ਰ ਛੜਾ ਨਾਂਡ ਦਾ ਏ। ਇਥੈ ਲੋਕਤਤ੍ਰ ਸਿਰਫ ਕਾਗਜ਼ੋਂ—ਪਤ੍ਰੋਂ ਤਗਰ ਗੈ ਸੀਮਤ ਏ। ਜਿ'ਧਾਂ :—

"ਜਨਤਾ ਬਚੈਰੀ ਰੋਏ ਬੀ ਤਾਂ ਰੋਏ ਕਿ'ਧਾਂ ਏ,
ਏਕ ਕਾਗਜੇ ਦੀ ਲਿਖਤ ਜੇ ਜਨਤਾ ਦਾ ਰਾਜ ਏ।"

ਜਾਂ ਫ਼ਹੀ—

"ਲਾਚਾਰ ਲੋਕ ਅਨਗਿਨਤ, ਮੌਜੋਂ ਚ ਕੋਈ—ਕੋਈ,
ਮੁਕਖੋਂ ਦਾ ਰਾਜ ਨੇਈ ਅਜੋਂ, ਮੁਕਖੈ ਦਾ ਰਾਜ ਏ।"

ਆਧੁਨਿਕ ਸਮਾਜ ਦੇ ਰੂਪ ਦਾ ਰੁਝਾਨ :

ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦਿਯੋਂ ਗਜ਼ਲੋਂ ਚ ਅਖੋਗੀ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮਾਜ ਦਿਧਿਆਵਾਂ ਚਾਲਿਆਂ ਤੇ ਹੁਨਰੀ ਖਾਸਿਧਿਆਵਾਂ ਬਾਰੈ ਤਾਂਦੇ ਤਜਰਬੇ ਦੀ ਝਲਕ ਲਭਦੀ ਏ। ਅਜ਼ਜ਼ੈ ਦੇ ਜਮਾਨੇ ਚ ਤਾਂਏ ਲੋਕ ਸੁਖੀ ਰੇਹੀ ਸਕਦੇ ਨ, ਜੇਹੜੇ ਚਲਾਕ ਹੋਨ ਤੇ ਜਿ'ਨੋਂਗੀ ਰੂਪ—ਕਰੂਪ ਧਾਰਣੋਂ ਦੇ ਹੁਨਰ ਆਂਦੇ ਹੋਨ। ਸਿਫ਼੍ਰ—ਸਾਦੇ ਮਾਹਨੂੰਏਂ ਦਾ ਜੀਨਾ ਕਠਨ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਜਿ'ਧਾਂ :—

"ਕੋਈ ਰਾਜ ਨੇਈ ਏ ਜਿੰਦਗੀ, ਪਰ ਜਿੰਦਗੀ ਦਾ ਰਾਜ ਏ,
ਓਬੜ ਬਾਜਾਡ, ਬਜਦਾ ਨੇਈ, ਏਹ ਹੁਨਰਮਦੇ ਦਾ ਸਾਜ ਏ।"

ਜਾਂ ਫਿੰਨੀ—

"ਜੂਠੈ ਦੀ ਗਲਲ ਕਰਦੇ ਓ, ਫੀ ਓਡ ਟੁਕਦੇ ਓ,
ਹੁਨਰੀ ਮਰਹਕਖਾ ਏ ਤੁਸੋਂ ਪੌਨਾ ਤੁਆਰਨਾ।"

ਸਮਾਜੈ ਦੇ ਝਾਂਨੇ ਧਰਮ—ਮੰਦੇਂ ਦੇ ਬਾਦ, ਬਨੇ ਦੇ ਰਸ਼ਾ ਸਮਝਾਂਦੇ ਹੋਈ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੋਰੋਂ ਜੀਵਨ ਦੇ ਤਤ੍ਵੇ ਪਰ ਖਾਸੀ ਲੋਡ ਪਾਈ ਦੀ ਏ :—

ਕਾਲਜ—ਸਕੂਲ ਸਾਰੈ ਗੈ, "ਜਸ਼ਿਹੀ" ਹੋਈ ਗੇ,
ਯਾਗਤ ਸਬਕ ਦੇਏ ਦੇ ਨ, ਮਾਸਟਰ ਨ ਪਢੈ ਦੇ।"

X X X X X

"ਏਹ ਲੁਟਟ, ਕਪਟ, ਚੋਰਿਆਂ, ਧੜੇ ਕਤਲ ਤੇ "ਰੇਪ",
ਬੀਡ ਏ ਖਲਾਰੇ ਕੁਨ੍ਨ ਹੈ, ਜੇਹੜੇ ਰਢੈ ਦੇ।"

ਨਿਸ਼ਕਰਥ :

ਇਸ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਨ ਪੱਤ ਅਸ ਆਕਖੀ ਸਕਨੇ ਆਂ ਜੇ ਪ੍ਰੋ. ਰਾਮਨਾਥ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੋਰੋਂ ਸਾਹਿਤਿਧਿਆਵਾਂ ਦੀ ਵਾਕੀ ਵਿਦਿਆਏਂ ਦੇ ਕਨ੍ਨੈ—ਕਨ੍ਨੈ ਲੋਗਰੀ ਗਜ਼ਲ ਗੀ ਬੀ ਮਕਬੂਲ ਬਨਾਏ ਦਾ ਏ। ਤਾਂਨੇਂ ਲੋਗਰੀ ਗਜ਼ਲ ਚ ਸਮਾਜ ਚ ਦਰਪੇਸ਼ ਸਾਰੀ ਸਮਸਥਾਏਂ ਗੀ ਅਪਨੇ ਗਜ਼ਲਿਆਂ ਰਾਹੋਂ ਬਾਂਦੈ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ ਤੇ ਜਨਤਾ ਗੀ ਸੌਹੜਾ ਬੀ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ। ਅਰਥਾਤ् ਤਾਂਨੇਂ ਆਸ ਜਨਤਾ ਦੀ ਗਲਲ ਕੀਤੀ ਦੀ ਏ।

3.4 ਵੇਦਪਾਲ 'ਦੀਪ' ਤੇ ਚਾਂਦੀ ਗਜ਼ਲਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੁਝਾਨ :

I. ਜੀਵਨ—ਪਰਿਚੇ :

ਲੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਚ ਗਜ਼ਲ ਗੀ ਪ੍ਰਮੁਖ ਥਾਹਰ ਦੋਆਨੇ ਆਹਲਾ ਸ਼ਾਯਰ ਵੇਦਪਾਲ 'ਦੀਪ' ਪ੍ਰਤਿਮਾਸ਼ਾਲੀ

ਲੇਖਕੇ ਚਾ ਇਕ ਹਾ। ਪਤ੍ਰਕਾਰਿਤਾ, ਸਾਹਿਤਿਆ ਤੇ ਸਿਧਾਸਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਚ ਉਸਨੇ ਅਪਨੀ ਪ੍ਰਤਿਮਾ ਦਾ ਸਥਾਨ ਦਿੱਤਾ। ਵੇਦਪਾਲ 'ਦੀਪ' ਹੁਂਦਾ ਜਨਮ 3 ਜੂਨ 1929 ਗੀ ਜਸ਼੍ਮੂ ਸ਼ੈਹਰਾ ਚ ਪਂ. ਅਮਰਚੰਦ ਧਰਮਟ ਹੁਂਦੇ ਘਰ ਹੋਆ। 'ਦੀਪ' ਹੋਰੇਂ ਲਿਖਨਾ ਕਾਲੇਜ ਦੇ ਦਿਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਹਾ ਤੇ ਤਾਂਨੇ ਦਿਨੋਂ ਹਿੰਦੀ ਚ ਲਿਖਦੇ ਹੋ। ਦਸਵੀਂ ਚ ਸਿਧਾਸਤਾ ਚ ਫਸਟ ਆਨੇ ਪੱਤੇ ਦੀਪ ਹੋਰ 1945 ਈ. ਚ ਪ੍ਰਿੱਸ ਆਫ਼ ਬੇਲਜ਼ ਕਾਲੇਜ ਚ ਦਾਖਲ ਹੋਈ ਗੇ। ਕਾਲੇਜ ਚ ਪਢਾਈ ਦੇ ਕਨੌ—ਕਨੌ ਸਾਹਿਤਿਕ ਤੇ ਰਾਜਨੈਤਿਕ ਗਤਿਵਿਧਿਆਂ ਚ ਬੀ ਹਿੱਸਾ ਲੈਨ ਲਗੀ ਪੇ ਹੋ। ਸਨ 1952 ਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਖਨਾਡੁ ਵਿਸ਼ਵਿਦਿਆਲਾਦ ਥਮਾਂ ਹਿੰਦੀ ਵਿਸ਼ੇ ਚ ਏਮ. ਏ. ਕੀਤੀ ਤੇ ਕੋਈ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨੇ ਦੇ ਬਜਾਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਜਨੀਤਿ ਗੀ ਅਪਨਾਯਾ। 4 ਫਰਵਰੀ 1995 ਗੀ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਇਸ ਸਾਧਕ ਦਾ ਸੁਰਗਵਾਸ ਹੋਈ ਗੇਆ।

II. ਸਾਹਿਤਿਕ ਯੋਗਦਾਨ :

ਦੀਪ ਹੋਰੇਂ ਸਨ 1948 ਚ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਚ ਲਿਖਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਹੁਂਦੀ ਹਿੱਤਾ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ "ਬਾਪੂ ਦੀ ਸਾਂਘੀ ਕਪੂਰਾ" ਨਾਂ ਦੀ ਇਕ ਲਮੀ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖੀ। ਇਸ ਥਾ ਪੈਹਲੋਂ ਓਹ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਚ ਲਿਖਦੇ ਹੋ। ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਚ ਦੀਪ ਹੋਰੇਂ ਨਮੀਂ ਅਜਾਦਿਆਂ, ਬਦਲੀ ਗੇਈ ਦੁਨੀਆਂ ਜਾਂ ਬਦਲੀ ਗੇਈ ਅਕਥ, ਕਲ ਹਾਂ ਮੈਂ ਕਲਲਾ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਨਿੰ ਗਨੋਨ ਅਜ਼ਜ, ਮੈਖਾਨੇ, ਫਾਲਤੂ ਕਮ ਬਗੈਰਾ ਸੁਨਦਰ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਪੂਰਣ ਕਵਿਤਾਂ ਨ। ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਚ ਤਾਂਦੀ ਇਕ ਰਚਨਾ 'ਅਸ ਤੇ ਆਂ ਬਨਜਾਰੇ ਲੋਕ' ਗਜ਼ਲ ਸਾਂਗੈਹ ਛਧੀ ਦੀ ਏ। ਇਸ ਪੁਸ਼ਟਕ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੀ ਰਿਧਾਸਤੀ ਕਲਵਰਲ ਅਕੈਡਮੀ ਦਾ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ ਬੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਦਾ ਏ।

III. ਵੇਦਪਾਲ 'ਦੀਪ' ਹੁਂਦੀ ਗਜ਼ਲਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰਲ੍ਝਾਨ :

ਵੇਦਪਾਲ ਦੀਪ ਹੁਂਦਾ ਡੋਗਰੀ ਦਾ ਪੈਹਲਾ ਗਜ਼ਲ ਸਾਂਗੈਹ "ਅਸ ਤੇ ਆਂ ਬਨਜਾਰੇ ਲੋਕ" 1968 ਚ ਛਪੇਆ। ਇਸੈ ਕਰੀ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿ ਚ ਵੇਦਪਾਲ ਦੀਪ ਹੁਂਦੀ ਪਨਥਾਨ ਇਕ ਗਜ਼ਲਗੇ ਸ਼ਾਯਰ ਦੇ ਰੂਪ ਚ ਟਕੋਹਦੀ ਏ। ਦੀਪ ਹੋਰੇਂ ਡੋਗਰੀ ਚ ਉਸਲੈ ਗਜ਼ਲ ਲਿਖੀ ਜਿਸਲੈ ਬਿਰਲੇ—ਬਿਰਲੇ ਸਾਧਕ ਗਜ਼ਲ ਦੀ ਇਸ ਰਿਧਾਜ ਚ ਲਗੇ ਦੇ ਹੋ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਜ਼ਲਾਂ ਚ ਹੁਸਨ, ਪਾਰ, ਇਕ ਰੋਮਾਂਸ ਬੀ ਏ ਤੇ ਨਕਾਮੀ ਦੀ ਚੁਮਨ, ਧੁਟਨ ਬੀ। ਸਾਂਝੀ ਰੱਗਤ ਦੇ ਕਨੌ—ਕਨੌ ਸਮਾਜੀ ਅਕਾਸੀ ਬੀ ਮਜੂਦ ਏ। ਤਾਂਦੀ ਗਜ਼ਲਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰਲ੍ਝਾਨਾਂ ਦਾ ਬਾਂਸਾ ਇਸ ਚਾਲ੍ਲੀ ਏ :—

ਹਿਰਖ—ਪਾਰ ਦਾ ਰਲ੍ਝਾਨ :

ਵੇਦਪਾਲ 'ਦੀਪ' ਹੁਂਦੀ ਸ਼ਾਯਰੀ ਚ ਹਿਰਖ—ਪਾਰ ਦਾ ਹਰ ਰੱਗ ਦਿਖਨੇ ਗੀ ਮਿਲਦਾ ਏ। ਸਾਂਝੀ, ਵਿਜੋਗ, ਵਿਰਹ ਅਰਥਾਤ ਕੁਤੈ ਚੇਤੋਂ ਦੀ ਝੌਂਗਰੀ ਛਾਂ ਬੀ ਏ, ਬਛੋਡੇਂ ਦੀ ਸੁਲਗਨ ਤੇ ਧੁਖਨ ਬੀ, ਕੁਤੈ ਖੁਸ਼ੀ ਏ ਤੇ ਕੁਤੈ ਹੌਕੋਂ ਅਤਥਰਾਂ ਆਹਲਾ ਰੱਗ ਬੀ।

जियां :—

“उंदा बाददा हा जां साढा हा कसूर,
हुंदे रेह अस जिंदडी भर लूर—लूर।”

जां पही :—

“हिरखै दी रीत रस्म उआं गै, जियां के ही,
कुर्त दा ओह लंगार उआं गै, जियां के हा।”

इस शेडर दे भाव न—

“मेरी गोआची दियें प्रीत कदें भविक्खा लब्म मुऱ्ठियै,
में तेरी हीखी च हर खिनै नै पन्छानू समझी व्यहार कीता।”

इयां गै दीप होरें अपनी शायरी च शलैपे दा वर्णन बी कीते दा ऐ। उंदे मताबक इश्क
दे बिना हुस्न ते हुस्न दे बिना इश्क दा बजूद गै नेई होंदा। अर्थात् दोऐ इक—दूए दे पूरक न।
जियां :—

“बकख गै सुच्चे छलैपे दा गुहाड़
नेई इसी कज्जल दनासा चाहिदा।”

जां पही—

“रात औंदी जियां तेरे बाल करी जंदे न छां
तेरे ओठे साहीं ऐ, बडले दी लाली केह करां।”

निराशावादी रुझान :

इंदियें गज़लें च निराशावादी सुर बी टकोहदे सनोचदे लभदे न। जियां :—

“साह लैने दा इक झरस्स ऐ, कोई रस नेई बाकी,
कट्टें न जियां दुनियां च बेगार आं अस लोक।”

आशावादी रुझान :

‘दीप’ हुंदियें गज़लें च निराशा दे कन्नै आशावादी सुर बी सनोचदे न। की जे निराशा
दे कन्नै—कन्नै जिंदगी च आशां बी होंदियां न, तां गै मनुकख अग्गे बधदा ते तरक्की करदा ऐ।
जियां :—

”ਨਹੋਰਾ ਏ ਗੁਪ਼, ਦੂਰ ਏ ਬਡਲਾ ਤੇ ਮਨ ਦੁਆਸ,
ਬਾਲੋ ਦੀਆ, ਛੇਡੋ ਕੋਈ ਰਾਗ ਨਮੀਂ ਤਰਜ |”

ਜਾਂ ਫ਼ਹੀ —

”ਸਦਾ ਪਤੜਾਡ ਆਹਲੇ ਝੂਰੇ ਨਿੰ ਰੌਹਨੇ
ਨਮੇਂ ਢੂਰ ਫੁਟਨੇ ਨਮੇਂ ਬੂਰ ਪੈਨੇ |”

ਕ੍ਰਾਂਤਿਕਾਰੀ ਰੁਜ਼ਾਨ :

’ਦੀਪ’ ਹੁੰਦੀ ਗਯਲੇਂ ਚ ਕ੍ਰਾਂਤਿਕਾਰੀ ਭਾਵ ਬੀ ਸੁਖਰਤ ਹੋਂਦੇ ਲਭਦੇ ਨ। ਤੰਦੀ ਗਯਲੇਂ ਦਾ ਅਸਲੀ ਸਜੇਹਾ ਕ੍ਰਾਂਤਿ ਦੀ ਭਾਵਜਾ ਗੀ ਲੇਝਧੈ ਨਮਾਂ ਨਜ਼ਾਮ ਕਾਯਮ ਕਰਨਾ ਏ। ਏਹ ਸਮਾਜੀ ਨਾਂਬਰੋਬਰੀ, ਸ਼ੋਸ਼ਨ, ਅਤਿਆਚਾਰੀ, ਜਾਤਿਗਾਦ ਤੇ ਭਗਣਾਚਾਰ ਆਖਰ ਕ੍ਰਾਂਤਿ ਗੀ ਜਨਮ ਦਿੰਦੇ ਨ ਤੇ ਮੇਹਨਤਕਥ ਅਪਨੇ ਹਕ ਦੀ ਖਾਤਰ ਦਰਾਟੀ ਦੇ ਥਾਹਰ ਹਤਥੇ ਚ ਤਲਵਾਰ ਲੇਝਧੈ ਰਣ—ਖੇਤਰ ਚ ਆਈ ਜਾਂਦੇ ਨ। ’ਦੀਪ’ ਹੁੰਦੀ ਸ਼ਾਯਰੀ ਚ ਇਸ ਭਾਵ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਦਿਕਖੋ :—

”ਉਟਠੀ ਏ ਰਾਤ ਨਡਾਲ ਕੁ ਜਰੋ, ਸਮਾਂ ਬਦਲਨੇ ਆਹਲਾ ਏ।
ਬਡਲੇ ਨੇ ਮਾਰੀ ਛਾਲ ਕ ਜਰੋ, ਸਮਾਂ ਬਦਲਨੇ ਆਹਲਾ ਏ।।”

ਜਾਂ ਫ਼ਹੀ —

”ਮੁਰੜਾਏ ਦੇ ਪੱਤਰ ਬੀ, ਪੇ ਬਿ'ਮਲੀ ਨ ਮੁਝਾਂ,
ਆਕਥੀ ਗੋਆ ਕਨ੍ਹੋਂ ਚ, ਕੇਹ ਬਾਊ ਦਾ ਫਨਾਕਾ।”

X X X X X

ਓਹ ਮੁੰਚਾਲ ਤਾਂ ਕੇਹ ਝਕਖਡ ਚਲੇ ਜੇ ਤਾਂ ਕੇਹ
ਛਿਗਗ ਕੁਦੈ ਜੇ, ਛਿਗਗ ਕੋਈ ਉਜ਼ਜ਼ਾ ਮਨਾਰਾ।”

ਰਾਜਨੈਤਿਕ ਰੁਜ਼ਾਨ :

’ਦੀਪ’ ਹੋਰੋਂ ਅਪਨੀ ਸ਼ਾਯਰੀ ਚ ਰਾਜਨੀਤਿ ਸਰਬੰਧੀ ਸੁਰੋਂ ਗੀ ਥਾਹਰ ਦਿੱਤੇ ਦਾ ਏ। ਜਿ'ਧਾਂ :—

”ਏਹ ਗਲਲ ਨੇਈਂਕ ਕੁ'ਨ ਜਿਤਗ,
ਦਿਕਖਾਂ ਕ ਨਾਓ ਏ ਕੁਤ ਪਾਸੈ।”

ਪ੍ਰਗਤਿਵਾਦੀ ਰੁਜ਼ਾਨ :

ਵੇਦਪਾਲ ’ਦੀਪ’ ਹੋਰ ਮੁਕਖ ਤੌਰਾ ਪਰ ਪ੍ਰਗਤਿਵਾਦੀ ਬਿਚਾਰ ਧਾਰਾ ਦੇ ਸ਼ਾਯਰ ਨ। ਓਹ ਸਾਮਤ

ਵਾਦ ਤੇ ਪ੍ਰਾਜੀਵਾਦ ਦੇ ਬਰੋਧੀ ਨ। 'ਦੀਪ' ਹੋਰੇ ਅਪਨੀ ਗਜ਼ਲ ਗੋਈ ਚ ਜੀਵਨ ਦਿਧੇ ਨਿਰਾਸ ਗਲਿਧੇ ਦੀ ਗਲਲ ਛੋਡਿਧੈ ਅਪਨੇ ਤਦਮ ਤੇ ਹੌਸਲੇ ਦੀ ਗਲਲ ਗਲਾਈ ਦੀ ਏ। ਤਸਗੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਏ ਜੇ ਤਦਮ ਤੇ ਹੌਸਲੇ ਕਨੈ ਹਰ ਇਕ ਵਿਪਰੀਤ ਪਰਿਥਿਤਿ ਦਾ ਸਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਈ ਸਕਦਾ ਏ।

ਜਿ'ਧਾਂ :—

"ਮਨੈ ਗੀ ਕੁਤੈ ਬਕਖੀ ਲਾਨਾ ਗੈ ਪੈਂਗ।
ਤਬਾਹੀ ਸ਼ਾ ਇਸਗੀ ਬਚਾਨਾ ਗੇ ਪੈਂਗ।"

X X X X X

"ਅਜੋਂ ਮੇਦ ਬਾਕੀ ਏ ਤੱਦੇ ਥਮਾਂ,
ਅਜੋਂ ਸਿਲਸਿਲੇ ਗੀ ਬਧਾਨਾ ਗੈ ਪੈਂਗ।"

ਜਾਂ ਫਹੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ੋਝ ਦੇ ਭਾਵ ਨ :—

"ਮਸ਼ੁਏ ਗੀ ਜੇਹੜਾ ਛਲਲ ਬੀ ਬੰਗਾਰਦਾ ਰੇਹਾ,
ਤਾਏ ਕਲਾਵਾ ਦੇਈ ਕਰੀ ਇਸੀ ਤਾਰਦਾ ਰੇਹਾ।"

ਮਜ਼ਾਫ਼ਬ ਪਰਸ਼ਟੀ ਦਾ ਬਰੋਧ :

'ਦੀਪ' ਹੁੰਦੀ ਸ਼ਾਯਰੀ ਚ ਮੁਲਲੇਂ ਪਂਤੇ ਪਰ ਬਾਂਗ ਦਾ ਸੁਰ ਖਾਸਾ ਤ੍ਰਿਕਖਾ ਏ। ਜਿ'ਧਾਂ

"ਮਨਦਰੇ ਤੇ ਮਸੀਤੋਂ ਚ ਨੇਈ ਮਾਹਨੂ ਕੋਈ ਮਿਲੇਆ,

ਕੋਈ ਹਿੰਦੁਪਨੈ ਈ ਰੇਏ ਕੋਈ ਦਸ਼ੈ ਮੁਸਲਮਾਨੀ।"

ਜਾਂ ਫਹੀਂ

"ਆਰਤੀ ਲੋਡ ਕੇਹ ਕਰੈ ਮਹਨਤਾ, ਅਜੋਂ ਤੇਰੀ ਬੁਢੀ,
ਆਦ—ਕਦੀਮੀ ਦੇ ਗੈ ਨਹੋ ਥਮਾਂ ਅਗੋਂ ਨੇਈ ਬਧੀ।"

ਇਸ ਸ਼ੋਝ ਦੇ ਭਾਵ ਨ :—

"ਸਾਫੇ ਮੈਖਾਨੇ ਚ ਫਹੀਂ ਬੀ, ਦੁਕਖੋਂ ਦਾ ਕਿਥਾ ਲਾਜ ਤੇ ਏ,,
ਤੇਰੀ ਕੇਹ ਮਸੀਤੀ ਮੁਲਲਾਂ ਤੂਂ ਦਸ਼ ਕਿਨ੍ਹੇ ਤਾਰੇ ਲੋਕ।"

ਜਾਂ ਫਹੀਂ :—

ਤਾਂਏ ਕਿਲਲਾ ਮੰਦਰੈ ਦਾ, ਧਰਮ ਸੌਗਲ ਗਲ ਅਜੋਂ,
ਏ ਕਸਰ ਬਨਮਾਨਸਾ! ਮਾਹਨੂੰ ਖੋਆਨੇ ਆਸਟੈ।”

ਉਪਰ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਰੁਝਾਨੇਂ ਦੇ ਝਲਾਵਾ ਛੋਰ ਬੀ ਕਿਥ ਰੁਝਾਨ 'ਦੀਪ' ਹੁੰਦੀ ਸ਼ਾਯਰੀ ਚ ਤਭਰਦੇ ਨ, ਜਿ'ਧਾਂ— ਪ੍ਰਕ੃ਤਿ—ਚਿਤ੍ਰਣ, ਸਚਵਾਈ, ਬੇਨਧਾਈ, ਦਾਰਸ਼ਨਿਕਤਾ ਬਗੈਰਾ। ਅਰਥਾਤ् ਦੀਪ ਛੋਰੇਂ ਅਪਨੀ ਸ਼ਾਯਰੀ ਚ ਸਮਾਜ ਦੇ ਹਰ ਪੈਹਲੂ ਪਰ ਗਲਲ ਕੀਤੀ ਦੀ ਏ। 'ਦੀਪ' ਲੋਗਰੀ ਦੇ ਆਗੂ ਗਜ਼ਲਗੇ ਸ਼ਾਯਰ ਹੇ। ਜਿਸਦੀ ਸ਼ਾਯਰੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਧਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਤਜਮਾਨੀ ਦੇਨੇ ਕਰੀ ਹਰ ਬੇਲੱਤੈ ਹਰ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਚ ਅਪਨਾ ਮਾਨ—ਮੁਲਲ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨੇ ਆਹਲੀ ਏ।

M.A. DOGRI

Course No. DOG 204

Unit - III

Semester - II

Lesson 9

रामलाल शर्मा ते शिवराम दीप हुंदी गज़लें दे प्रमुख रुझान

1. परिचे :

इस पाठ च प्रो० रामलाल शर्मा ते शिवराम दीप हुंदे जीवन परिचे, साहित्यक योगदान दे कनै उंदियें गज़लें दे प्रमुख रुझानें बारै जानकारी दित्ती गेदी ऐ।

2. उद्देश्य :

इस पाठ गी पढिये विद्यार्थी डोगरी दे प्रसिद्ध शायर रामलाल शर्मा ते शिवराम दीप हुंदे जीवन ते साहित्यक परिचे ते उंदी गज़लें दे प्रमुख रुझानें बारै जानकारी हासल करी सकडन। ते इंदे बारै पुच्छे गेदे सोआलें दे उत्तर देने च समर्थ होई सकडन।

3. शायर रामलाल शर्मा ते उंदी गज़लें दे प्रमुख रुझान

I. जीवन परिचे :

कवि रामलाल शर्मा हुंदा जनम जिला सांबा दा गुढा स्लाथिया ग्रांड च 13 अक्टूबर सन् 1905 ई० पं० लछमनदास हुंदे घर होआ। इंदे पिता जी दा लौहका-मुट्टा कारोबार हा। सन् 1925 ई० च, लौहकी बरेसा च इनें गी मैहकमा जंगलात च नौकरी श्होई गेई। सन् 1960 ई० च, मैहकमा जंगलात चा रेंज-अफसर दे औहूदे परा रटैर होए। कवि रामलाल शर्मा होर इक ऐसे लखारी हे जिनें रटैर होन परैन्त साहित्य सिरजना शुरू कीती। उनें कोई सट्ठें ब'रे दी उमरी च लिखना शुरू कीता हा ते खीरले साहें तगर मात्तरभाशा डोगरी दी सेवा करदे रेह। ते खीर 8 मार्च 1995 गी लम्मी बमारी परैत्त एह अपनी जीवन जातरा पूरी करी गे।

II. साहित्यक योगदान :

रामलाल शर्मा होर 1960 ई० च मैहकमा जंगलात थमां 35एं ब'रें दी नौकरी करियै

ਰਟੈਰ ਹੋਏ। ਰਟੈਰ ਹੋਨੇ ਪੱਤੇ ਤਾਂਦੀ ਮਲਾਟੀ ਡੋਗਰੀ ਸਾਂਥਾ ਦੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਸਾਥਿਯੋਂ ਕਨੈ ਹੋਈ ਤੇ ਮਾਤਰਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਮਾਤ੍ਰਭੂਮਿ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਤਾਂਦੀ ਅਨਥਕ ਸਾਧਨਾ ਤੇ ਨਰੋਏ ਜ਼ਬੇ ਗੀ ਦਿਕਿਖਿਯੈ ਤਾਂਨੇਂਗੀ ਲਿਖਨੇ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਥ਼ਹੋਈ। ਫਲਸਰੂਪ 1963 ਬ'ਰੋਂ ਚ ਤਾਂਦਾ ਪੈਹਲਾ ਕਵਿਤਾ ਸਾਂਗੈਹੁੰ “ਕਿਰਣ” ਛਪੇਆ, ਜਿਸ ਤੱਥਰ ਤਾਂਨੇਂਗੀ ਰਿਧਾਸਤੀ ਕਲਵਰਲ ਅਕੈਡਮੀ ਦਾ 700 ਰੁਪੇ ਦਾ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ ਥ਼ਹੋਆ। ਇਸਦੇ ਬਾਦ 1969 ਈ. ਚ “ਇਨਦਰਧਨਖ” ਤੇ 1975 ਚ “ਸਰਗਮ” ਨਾਂਡ ਦੇ ਦੋ ਸਾਂਗੈਹੁੰ ਛਪੇ। ਜਿਂਦੇ ਚ ਕਵਿਤਾਏਂ ਦੇ ਕਨੈ—ਕਨੈ ਗਜ਼ਲਾਂ ਬੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਿਯਾਂ।

1985 ਚ ਤਾਂਦਾ ਗਜ਼ਲ ਸਾਂਗੈਹੁੰ “ਰਤੁ ਦਾ ਚਾਨਨ” ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ, ਜਿਸ ਤੱਥਰ ਇਨੇਂਗੀ 1988 ਬ'ਰੋਂ ਦਾ ਸਾਹਿਤਿਕ ਅਕਾਦਮੀ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ ਥ਼ਹੋਆ। ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮਲਾਲ ਸ਼ਾਰਮਾ ਹੋਇਆ ਸਾਹਿਤਿਕ ਕਵਿਤਾ ਗੋਈ ਦੇ ਕਨੈ—ਕਨੈ ਡੋਗਰੀ ਗਈ ਲੇਖਨ ਚ ਢੀ ਅਪਨਾ ਜੋਗਦਾਨ ਦਿੱਤਾ। “ਗ੍ਰੰਡੀ ਧਰਤੀ ਦਾ ਜਿੰਦਗੀ ਨਾਮਾਂ।” ਨਾਂਡ ਕਨੈ ਲੇਖ—ਸਾਂਗੈਹੁੰ ਜਿਸ ਚ ਢੁਗਗਰ ਜਨ—ਜੀਵਨ ਜਾਨਿ ਢੁਗਗਰ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੃ਤਿ, ਮੁਗੋਲ, ਸਾਂਸਕ੃ਤਿ ਬਗੈਰਾ ਕਨੈ ਸਰਬਧਤ 12 ਲੇਖ ਸ਼ਾਮਲ ਨ, 1989 ਬ'ਰੇ ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ।

III. ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮਲਾਲ ਸ਼ਾਰਮਾ ਹੁਂਦੀ ਗਜ਼ਲੋਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੁਜ਼ਾਨ :

ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮਲਾਲ ਸ਼ਾਰਮਾ ਹੁਂਦੀ ਕਵਿਤਾ ਤੇ ਗਜ਼ਲਗੋਈ ਦਾ ਅਧਿਧਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਤਾਂ ਏਹ ਗਲਲ ਸਾਮਨੈ ਆਂਦੀ ਏ ਜੇ ਤਾਂਦੇ ਲੇਖਨ ਚ ਮੁੰਡੈ ਥਮਾਂ ਗੈ ਪਰਿਪਕਤਾ ਤੇ ਪੁੱਖਗੀ ਦੇ ਗੁਣ ਮਜ਼ੂਦ ਰੇਹ ਨ, ਓਹ ਮਾਮੈ ਤਾਂਦੀ ਪੈਹਲੀ ਪੁਸਤਕ ‘ਕਿਰਣ’ ਦੀ ਪੈਹਲੀ ਰਚਨਾ ‘ਬਾਂਸੀ’ ਹੀ ਜਾਂ ਤਾਂਦੇਂ ਗਜ਼ਲ ਸਾਂਗੈਹੁੰ ‘ਰਤੁ ਦਾ ਚਾਨਨ’ ਦਿਯਾਂ ਗਜ਼ਲਾ ਹਿਯਾਂ। ਦਰਅਸਲ ਤਾਂਦੇ ਲੇਖਨ ਦੀ ਸੀਰ ਜੀਵਨ ਭਰ ਦਿਇੋਂ ਆਪ ਬੀਤਿਧੀਂ ਤੇ ਜਗਬੀਤਿਧੀਂ ਦੇ ਕਮ ਤੇ ਕਰਖਤ ਅਨੁਭਵਿਂ ਥਮਾਂ ਫੁਟੀ ਨਿਕਲੀ, ਇਸਲੇਈ ਤਾਂਦੇਂ ਸਮੂਲਚੇ ਲੇਖਨ ਚ ਭਾਵ—ਅਨੁਮੂਤਿ ਤੇ ਭਾਵ—ਅਭਿਵਿਕਿਤ ਦੀ ਸਥਾਨਕਤਾ ਦਾ ਗੁਣ ਬਰੋਬਰ ਬਨੇ ਦਾ ਰੇਹਾ।

ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮਲਾਲ ਸ਼ਾਰਮਾ ਹੁਂਦੀ ਸਾਹਿਤਿਕ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੁਜ਼ਾਨਾਂ ਦੀ ਗਲਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਤਾਂ ਇਨ੍ਦੀ ਸਾਹਿਤਿਕ ਮਨੁਕਖੀ ਦਰਦ—ਬੇਦਨ, ਧਾਰਮਕ ਪਖ਼ਲੋਂ ਦੀ ਨਖੇਡੀ ਤੇ ਮਲੋਕੜ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸ਼ੋਸ਼ਨ ਦੀ ਲਾਚਾਰੀ ਤੇ ਬੇਬਸੀ ਕਨੈ ਲਾਵਰੇਜ਼ ਏ।

ਦਰਦ—ਬੇਦਨ ਦਾ ਰੁਜ਼ਾਨ :

ਅਜ਼ਜ਼ੈ ਦੇ ਜਮਾਨੇ ਚ ਜੀਵਨ ਦੀ ਹਵਦ ਪੜਾਂਡ ਚ ਮਾਹਨੂ ਗੀ ਦਰਦ—ਬੇਦਨ ਦਾ ਏਹਸਾਸ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਹੋਸ਼ ਸਮਾਲਦੇ ਗੈ ਚਿੰਤਾ, ਝੂਰੇ ਤੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨਿਆਂ ਮਨੁਕਖੈ ਗੀ ਧੇਰੀ ਲੈਂਦਿਆਂ ਨ। ਜੀਵਨ ਦਿਇੋ ਲੋਡੋਂ—ਥੋਡੋਂ, ਖੋਖਿਲੇ ਸਮਾਜੀ ਢਿੱਚਰੇ, ਝੂਠੀ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਦਿਇੋ ਦੋਹਰੀ ਨੀਤਿਧੀਂ ਤੇ ਡਿਗਦਿਇੋ ਸਮਾਜੀ, ਇਖਲਾਕੀ ਤੇ ਸਿਧਾਸੀ ਕਦਰੋਂ ਅਗੋਂ ਮਾਹਨੂ ਬੇਬਸ ਤੇ ਲਾਚਾਰ ਮਸੂਸ ਕਰਦਾ ਏ। ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਰਾਮਲਾਲ ਸ਼ਾਰਮਾ ਹੋਇਆਂ ਲੋਕ ਜਮਾਨਾ, ਸਮਾਜ ਤੇ ਫ਼ਹੀ ਕੁਲ ਸੰਸਾਰ ਚ ਫੈਲੇ ਦੇ ਦਰਦ—ਬੇਦਨ ਗੀ ਆਪੋ—ਅਪਨੇ ਅਂਦਾਜ਼ ਚ ਬਿਆਨ ਕਰਿਯੈ ਮਾਹਨੂ ਗੀ ਦਰਪੇਸ਼ ਦੁਕਖ—ਕਸਾਲੋਂ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕੀਤੀ ਦੀ ਏ। ਸਾਹਿਤ ਨੇ ਇਸਾਂ ਮਨੁਕਖੀ

ਦਰ੍ਦ—ਬੇਦਨ ਗੀ ਕੁਤੈ ਸੈਹਜ—ਸਰਲ ਅੰਦਾਜ ਚ ਤੇ ਕੁਤੈ ਕਟਾਕ਼ਵਾਦੀ ਸੁਰੈ ਚ ਧਾਨਿ ਵਾਂਗਾਤਮਕ ਲੈਹਜੇ
ਚ ਬੁਹਾਸ਼ੇ ਦਾ ਏ। ਗਯ਼ਲੋਂ ਦੇ ਕਿਥਾ ਸ਼ੋਝ ਇਸ ਚਾਲੀ ਨ :—

“ਪਡਾਂ ਕੋਲ ਦਿਕਖੀ ਨਿੰ ਖੁਸ਼ਿਆਂ ਮਨਾਓ,

ਮੈਂ ਬੇਹੜੇ ਚ ਦਿਕਖੇ ਮਸਾਫਰ ਲਟੋਂਦੇ।”

ਸਮਾਜ ਚ ਅਜ਼ਜ ਕੁਸੈ ਦਾ ਦਰ੍ਦ ਪੁਛਣੇ—ਜਾਨਨੇ ਜਾਂ ਕੁਸੈ ਦੇ ਮਨੈ ਚ ਕੁਸੈ ਆਸਤੈ ਕੁਖ—ਪੀਡ
ਨੇਈ, ਸਭਨੋਂ ਗੀ ਆਪੋ—ਅਪਨੀ ਪੇਂਦੀ ਏ। ਇਸ ਚਾਲੀ ਦੀ ਵਾਤ ਬੇਦਨ ਗੀ ਸ਼ਰਮਾ ਹੋਰੋਂ ਸਰਲ ਲੈਹਜੇ ਚ
ਝਾਂਧਾਂ ਬਾਨ ਕੀਤ ਦਾ ਏ :—

“ਤੇਰੀ ਕੋਈ ਪੀਡ ਪਾਂਛਾਨਗ
ਇਤਥੈਂ ਓਹਕੀ ਗਲਲ ਨੇਈ ਏ।”

ਜਾਂ ਫ਼ਹੀ :—

“ਕਦੂ ਪੀਡ ਬੁਝੀ ਕੁਸੈ ਨੈ ਪਰਾਈ,
ਜਦੋਂ ਤਕ ਨਿੰ ਅਪਨੇ ਸਿਰੈ ਸਿਦਧੀ ਆਈ।”

ਇਕ ਹੋਰ ਸ਼ੋਝ ਦੇ ਭਾਵ ਦਿਕਖੋ :—

“ਲਾਗਾਰ ਸਨੈ ਦਾ ਕੁਸਗੀ ਦਸ਼ਾਂ,
ਕੁਨ ਦਸ਼ਗ ਏਹ ਅਮ਼ਵਰ ਸੀਏ।”

ਸ਼ੋਸ਼ਨ, ਬੇਨਧਾਈ ਤੇ ਫਕੱਫਕੀ ਦਾ ਰਲਾਨ :

ਰਾਮਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ ਹੋਰੋਂ ਸ਼ੋਸ਼ਨ, ਬੇਨਧਾਈ, ਫਕੱਫਕੀ ਤੇ ਮਾਹਨੂ ਗੀ ਤਲਲੂ ਬਨਾਨੇ ਬਗੈਰਾ ਬਾਰੈ ਗੀ
ਬੀ ਅਪਨੀ ਸ਼ਾਯਰੀ ਚ ਥਾਹਰ ਦਿੱਤੇ ਦਾ ਏ। ਅਜ਼ਜ ਏਸਾ ਸਮਾਂ ਏ ਜੇ ਜੇਹੜੇ ਮੇਹਨਤ ਕਰਦੇ ਨ ਤਾਂਨੋਂ ਗੀ
ਛਿਡਕ ਭਰਿਧੈ ਖਾਨੇ ਗੀ ਨੇਈ ਝੋਂਦੀ ਤੇ ਬੇਲਲੇ ਮੌਜਾਂ ਮਾਰਦੇ ਨ। ਸ਼ੋਸ਼ਕ ਵਰਗ ਆਸੇਆ, ਸ਼ੋਸ਼ਤ ਹੋਨੇ
ਆਹਲੇ ਵਰਗ ਬਾਰੈ ਸ਼ਾਯਰ ਦਾ ਆਖਨਾ ਏ ਜੇ ਇਸੈ ਕਰੀ ਮੀਰੇਂ ਤੇ ਗਰੀਬੋਂ ਦੇ ਬਖ਼ਕਾਰ ਤੇ ਸ਼ੋਸ਼ਤ ਵਰਗ ਦੇ
ਦਰ੍ਦ ਗੀ ਸ਼ਾਯਰ ਰਾਮਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ ਹੋਰੋਂ ਝਾਂਧਾਂ ਬਾਨ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ :—

“ਕੋਹਲ ਭਰੋਂਦੇ ਹੋਰ ਕੁਸੈ ਦੇ
ਕਰਸਾਨ ਛੜਾ ਏ ਰਾਂਹਦਾ—ਬਾਂਹਦਾ”

ਜਾਂ ਫ਼ਹੀ :—

“ਫੇਰਾਂ ਮਖਮਲ ਬੁਨਨੇ ਆਹਲੇ,
ਲਾਂਦੇ ਕੈਸੀ ਫਟ੍ਟੇ ਸੀਏ।”

ਝ'ਨੋ ਸ਼ੋਝੋਂ ਦੇ ਭਾਵ ਦਿਕਖੋ :—

“ਇਕ ਤਨੈ ਪਰ ਲੀਰਾਂ—ਲੀਰਾਂ
ਇਕ ਤੁਘੈ ਦਾ ਸਖਮਲ ਖਾਸਾ ।”

X X X X X

“ਕੁਸੈ ਗੀ ਨੇਈ ਪੈਰ ਧਰਨੇ ਦਾ ਥਾਹਰਾ
ਕੋਈ ਇਤੇ ਲੇਟੇ ਦਾ ਜਡਾਂ ਬਧਾਈ ।”

ਸ਼ਾਹੋਂ—ਸ਼ਾਹੁਕਾਰੋਂ ਆਸੇਆ ਲੋਕੋਂ ਦੇ ਸ਼ੋਸ਼ਨ ਕਹਿਯੈ ਤਜੋਰਿਧਾਂ ਭਰਨੇ ਤੇ ਜੁਲਮੋ—ਸਿਤਮ ਦੀ
ਇੱਤਹਾਡ ਬਾਰੈ ਸ਼ਾਯਰ ਦੇ ਤਰਜ ਤੇ ਵਧਾਂ ਮਰੇ ਤ੍ਰਿਕਖੇ ਸੁਰ ਝ'ਧਾਂ ਨ :—

“ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਤਜੋਰੀ ਚ ਹੈ ਮਾਲ ਕਿਨਾ,
ਚਬਕਖੋਂ ਦੇ ਕਰਲਦਦ ਮੁਕਖੋਂ ਦੇ ਦਸਦੇ ।”

ਜਾਂ ਫ਼ਹੀ :—

“ਤਾਂ ਇਕ ਮੈਹਲ ਖਡੋਂਦਾ ਇਤੈ,
ਸੌ ਕੁਲਲਾ ਕੋਈ ਜਿਸਲੈ ਢਾਂਦਾ ।”

ਕ੍ਰਾਤਿਕਾਰੀ ਸੁਰ :

“ਜਿਸਲੈ ਦਰਦ—ਵੇਦਨ, ਸ਼ੋਸ਼ਨ ਤੇ ਅਤਿਆਚਾਰੋਂ ਦੀ ਅਤਿ ਹੋਈ ਜਾਂਦੀ ਏ ਤਾਂ ਸ਼ਾਯਰ ਕ੍ਰਾਤਿਕਾਰੀ
ਪ੍ਰਤਿਕਿਧਿਆ ਦਸ਼ਨੇ ਲੇਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋਈ ਉਠਦਾ ਏ :—

“ਕਦੂਂ ਤਕ ਨ ਜਿਤ੍ਤੋ ਨੇ ਖਾਨੇ ਕਟਾਰੇ,
ਤੇ ਮੈਹਤੇ ਵੇ ਹਤ੍ਥੋਂ ਖਲਾਡੇ ਲਟੋਨਾ ।”

ਜੀਵਨ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਰੁਜ਼ਾਨ :

ਰਾਮਲਾਲ ਰਾਮਾ ਹੁੰਦੀ ਸ਼ਾਯਰੀ ਚ ਜੀਵਨ—ਦਰਸ਼ਨ ਸਰਬਧੀ ਸ਼ੋਝ ਬੀ ਦਿਕਖਨੇ ਗੀ ਮਿਲਦੇ ਨ।
ਜਨਮ ਦੇ ਬਾਦ ਮੌਤ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਅਟਲ ਨਿਧਿ ਏ, ਭਾਮੋਂ ਕੋਈ ਤਕਖ ਕੋਸ਼ਾਂ ਕਰੈ ਮੌਤ ਕੋਲਾ ਕੋਈ ਨੇਈ
ਬਚੀ ਸਕਦਾ। ਇਸੈ ਭਾਵ ਗੀ ਸ਼ਾਯਰ ਰਾਮਲਾਲ ਰਾਮਾ ਹੋਰੋਂ ਝ'ਧਾਂ ਵਧਾਨ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ :—

“ਘਰੋਨੇ ਛਾ ਸ਼ਾਪ ਲੇਇਧੈ, ਚਢਕਾ ਏ ਹਰ ਧਾਡਾ,
ਟੁਕੜੀ ਏ ਰਾਤ ਕਾਤੀ, ਲੇਇਧੈ ਝ'ਧੈ ਖਤੋਲੇ ।”

ਹਿਰਖ—ਪਾਰ ਦਾ ਰੁਜ਼ਾਨ :

ਹਿਰਖ—ਪਾਰ ਦੇ ਸੁਰੋਂ ਗੀ ਬੀ ਸ਼ਾਯਰ ਰਾਮਲਾਲ ਰਾਮਾ ਹੋਰੋਂ ਅਪਨੀ ਸ਼ਾਯਰੀ ਚ ਥਾਹਰ

ਦਿੱਤੇ ਦਾ ਏ। ਜਿਧਾ:-

“ਓਹ ਅਕਿਖਿਯੋਂ ਦੇ ਮੈਹਰਸਮ, ਸੁਹਾਂ ਕਦੇਂ ਨਿੰ ਬੋਲਲੇ,
ਹਿਰਖੈ ਦਾ ਬਨਜ ਹੋਂਦਾ ਏ, ਬਿਨਾ ਮਿਨੇ ਤੇ ਤੋਲਲੇ ।”

ਜਾਂ ਫ਼ਹੀ :—

“ਸਿਜ਼ੇ ਦੇ ਏਹ ਨੈਨ ਤਮਰੀ ਨਿੰ ਸੁਕਕੇ
ਕੁਤੈ ਅਕਖ ਜਿਸਦੀ ਜਦੂ ਬੀ ਲਡੀ ਏ।”

ਪ੍ਰਗਤਿਵਾਦੀ ਬਚਾਰਥਾਰਾ ਤੇ ਹਕੀਕਤ ਪਸ਼ਦਾਨਾ ਸੋਚ ਦਾ ਰੁਸ਼ਾਨ :

ਸ਼ਾਯਰ ਰਾਮਲਾਲ ਸ਼ਾਰਮਾ ਹੁੰਦੀ ਸੋਚ ਤੇ ਬਚਾਰਥਾਰਾ ਪ੍ਰਗਤਿਵਾਦੀ ਤੇ ਹਕੀਕਤ ਪਸ਼ਦਾਨਾ ਰੇਹੀ ਏ। ਤਾਂਨੋਂਗੀ ਮੇਹਨਤ ਤੇ ਕਰਮਠਤਾ ਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹਾ ਤੇ ਧਾਰਮਕ ਤੇ ਸਮਾਜੀ ਪਖ਼ਬਣੇ ਤੇ ਦਿਖਾਵੇਂ ਪਰ ਬਡੀ ਖਿੰਝਾਂ ਹੀ। ਤਾਂਦੇ ਖਾਸੇ ਸ਼ੋਝਰ ਐਸੇ ਨ ਜਿਂਦੇ ਚ ਜੰਦੇ ਮਾਹਨੂੰਏਂ ਗੀ ਰੁਟਾਂਟੀ ਦੇ ਤਸੇ ਸ਼ਹਾਰਨੇ ਤੇ ਸੋਏ ਦੇ ਸਰਾਧੋਂ ਤੇ ਜਬਰਿਧੋਂ ਚ ਅੰਨਾ ਪੈਸਾ ਰੋਡਿਧੈ ਦਖਾਵਾ ਕਰਨੇ ਤੇ ਧਾਰਮਕ ਪੇਖਨਵਾਦ ਦੀ ਨਖੇਢੀ ਦਾ ਸੁਰ ਸੁਆਧਾ ਏ। ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਚ ਫੈਲੀ ਦੀ ਇਧੈ ਨੇਹੀ ਬੁਰਾਇਹਾਂ ਦੀ ਨਖੇਢੀ ਸ਼ਾਯਰ ਰਾਮਲਾਲ ਸ਼ਾਰਮਾ ਹੋਰੋਂ ਇਸ ਚਾਲੀ ਕੀਤੀ ਦੀ ਏ :—

ਮਾਂਗੈ ਕੋਈ ਪਾਸੜਾ, ਏਹ ਨਿ ਦੁਆਲ ਘੁਟਟ,
ਮਹੀ ਸ਼ਿਵੇਂ ਧ ਗਾਗਰਾਂ ਏਹ ਢਾਲਦੇ ਨ ਲੋਕ।

X X X X X

“ਨਹੋਰੇ ਚ ਤੋਸਦੇ ਭਾਏਂ ਕਟਾਂਟੀ ਤਾਂਨੇ ਬਰੇਸ,
ਪਿਛਾਂ ਦੀਏ ਸੁਹਾਲਿਧੋਂ ਪਰ ਬਾਲਦੇ ਨ ਲੋਕ।”

ਧਾਰਮਕ ਪੇਖਨਵਾਦ ਤੇ ਅਡਮ਼ਬਰੋਂ ਦਾ ਬਰੋਧ :

ਦੁਨਿਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਬੀ ਧਰਮ ਕਦੇਂ ਬੈਰ—ਬਰੋਧ ਜਾਂ ਲੜਾਈ—ਜ਼ਗਡੇ ਦੀ ਬਤ ਨੇਈ ਦਸ਼ਦਾ। ਸਾਰੇ ਧਰਮ ਇਕ—ਮਿਕ, ਆਪਸੀ ਭਾਇਚਾਰੇ ਤੇ ਹਿਰਖ—ਸਮੌਧ ਬਗੈਰਾ ਦਾ ਸਬਕ ਦਿੰਦੇ ਨ। ਪਰ ਧਰਮ ਦੇ ਠੇਕੇਦਾਰ ਸੁਲਲਾਂ—ਪਤ ਧਰਮ ਦੀ ਗਲਤ ਬਾਖਦਾ ਕਰਿਧੈ ਲੋਕੋਂ ਦੀ ਅਕਖਿਂ ਲੇਤਰ ਪਾਇਧੈ ਲੋਕੋਂ ਗੀ ਸੂਰਖ ਬਨਾਇਧੈ ਅਪਨਾ ਤਲਲੂ ਸਿੜਾ ਕਰਦੇ ਨ। ਰਾਮਲਾਲ ਸ਼ਾਰਮਾ ਹੁੰਦੀ ਸ਼ਾਯਰੀ ਚ ਇਨ੍ਹੋਂ ਧਾਰਮਕ ਅਡਮ਼ਬਰੋਂ ਪਰ ਖਾਸੀ ਕਰਾਰੀ ਚੋਟ ਕੀਤੀ ਗੇਂਦੀ ਏ :—

“ਜੇਹਕੇ ਜਿਨਾ ਧੂਫ ਧਖਾਂਦੇ,
ਓਹ ਤਨਾ ਅਕਖਿਂ ਲੇਤਰ ਪਾਂਦੈ।

X X X X X

ऐसे दा गै पढ़न वजीफा,
मुल्ला पंडत, म्हैंत, पुजारी ।”
जां फही :-

“पल्ले तेरे है जे दक्खन,
तां लैएआ इंदी परदक्खन ।”

निश्कर्ष :

निश्कर्ष दे तौर पर अस आखी सकनेआं जे रामलाल शर्मा हुंदी गजलगोई च मनुकखी दर्द—बेदन दी शिद्धत बक्ख—बक्ख रंगे ते ढंगे च प्रगटोई दी ऐ। शर्मा हुंदी शायरी च समाज दा हर रंग व्याप्त ऐ। हिरख—प्यार, जीवन—दर्शन, शोशन, समाजी फर्कोफर्की, धार्मक पेखनवाद, प्रगतिवादी सोच बगैरा दी तर्जमानी होई दी ऐ। भाखें—खुआनें दे सुंदर प्रयोगें दे इलावा अलंकारे दा बनकदा—फबदा प्रयोग बी शर्मा हुंदी शायरी च अर्थगत चम्तकार पैदा करदा ऐ।

16.4 शिवराम दीप ते उंदी गजलें दे प्रमुख रुझान :

I. जीवन परिचे :

डोगरी दे मशहूर कवि ते शायर शिवराम दीप हुंदा जन्म 14 सितम्बर 1945 गी जम्मू शैहरा च श्री सूंदर दास हुंदे घर होआ। 1963 ई. च इंदे पिता जी दा देहांत होई गेआ ते थोहड़े चिरै मगरा इंदी माता जी दा बी काल होई गेआ। तंगी—तोसियें च बी इनें बी.एस.सी. तगर दी पढ़ाई जारी रक्खी ते बाद च एम.ए. उर्दू पी.एच.डी. डिग्री बी प्राप्त कीती। ‘दीप’ होरें किश चिर रेडियो कशमीर जम्मू च बतौर कापिस्ट कम्म कीता ते फही रियास्ती कलचरल अकैडमी दे डोगरी शब्द—कोश विभाग च बतौर असिस्टेंट अडीटर कम्म करदे रेह। 20 जनबरी 1998 गी इंदा सुर्गवास होई गेआ।

II. साहित्यक योगदान :

शिवराम ‘दीप’ होरें सन् 1967–68 च साईंस कालेज जम्मू दी पत्रिका ‘तवी’ दा सम्पादन बी कीता ते उनें दिनें गै उंदा पैहला गीत फुलबाड़ी पत्रिका च छपेआ हा। सन् 1968 च डोगरी संस्था दे सम्पर्क च औने परैत इनें लगातार लिखना शुरू कीता ते परिणाम स्वरूप सन् 1969 च इंदा पैहला कविता संग्रह “इक लीकर केई परछामें” छपियै सामनै आया। इंदियें बाकी दी रचनाएं दा ब्यौरा इस चाल्ली ऐ :-

- मांगमी लत्तों दी दोड़ (कविता संग्रह)
- पीड़ पखेरु सुन्ने गास (कविता संग्रह)
- गमलें दे कैक्टस (गज़ल संग्रह)

‘गमलें दे कैक्टस’ गज़ल संग्रह पर इन्हें रियास्ती कल्वरल अकैडमी ते 1984 बरे दा साहित्य अकादेमी दा पुरस्कार प्राप्त होआ। इन्हें इलावਾ शिवਰाम दीਪ होरें कਿਥ ਕਤਾਬੋਂ ਤੇ ਪਤ੍ਰਿਕਾਏਂ ਦਾ ਸਮਾਦਨ ਬੀ ਕੀਤੇ ਦਾ ਐ।

III. ਸ਼ਾਯਰ ਸ਼ਿਵਰਾਮ ਦੀਪ ਹੁਂਦੀ ਗਜ਼ਲਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੁਜ਼ਾਨ :

ਸ਼ਿਵਰਾਮ ਦੀਪ ਹੁਂਦੀ ਗਜ਼ਲਾਂ ਚ ਸਮਾਜ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦੀ ਧੁਟਨ, ਕੌਡਤਨ, ਦਰਦ—ਬੇਦਨ ਤੇ ਪ੍ਰਗਤਿਬਾਦੀ ਸੁਰ ਬੀ ਸਨੋਚਦੇ ਨ। ਅਰਥਾਤ ਤਾਂਦੀ ਗਜ਼ਲਾਂ ਚ ਜੀਵਨ ਦੀ ਧਭਕਨ ਸਨੋਚਦੀ ਐ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਜ਼ਲਾਂ ਚ ਆਏ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੁਜ਼ਾਨੋਂ ਦਾ ਬਾਹਰ ਇਸ ਚਾਲ੍ਹੀ ਐ :—

ਜੀਵਨ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਰੁਜ਼ਾਨ :

ਭਾਰਤ ਦਰਸ਼ਨ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੋਂ ਮਤਾਬਕ ਮਰਨਾ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਤ ਨੇਈ ਨਮੀਂ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਦੀ ਨਸ਼ਾਨੀ ਐ। ਇਸਦੀ ਭਾਵ ਗੀ ਸ਼ਾਯਰ ਸ਼ਿਵਰਾਮ ‘ਦੀਪ’ ਹੋਰ ਇਧਾਂ ਬਾਣ ਕਰਦੇ ਨ :—

“ਏਹ ਬੇਰੈਨਕੀ, ਰੈਨਕੋਂ ਦਾ ਖਜਾਨਾ
ਮੈਹਰਮ ਮਨੈ ਦੀ ਬਨਾਈ ਤੇ ਦਿਕਖੋ।”

ਸ਼ੋਸ਼ਨ, ਬੇਨਾਈ ਤੇ ਸਰਮਾਧਾਦਾਰੋਂ ਦੇ ਖਲਾਫ ਬਗਾਵਤ ਦਾ ਸੁਰ :

ਸ਼ਿਵਰਾਮ ‘ਦੀਪ’ ਹੁਂਦੀ ਸ਼ਾਯਰੀ ਚ ਪੁੰਜੀਪਤਿਧੀਂ ਤੇ ਸਰਮਾਧਾਦਾਰੋਂ ਖਲਾਫ ਬਗਾਵਤ ਦਾ ਸੁਰ ਬੜਾ ਟਕੋਹਦਾ ਐ। ਗਰੀਬ ਤੇ ਮੇਹਨਤਕਸ਼ ਕਮਮ ਕਰੀ—ਕਰੀ ਹੁਟਟੀ ਜਾਂਦੇ ਨ, ਪਰ ਤਾਂਨੇਂ ਗੀ ਢਿੜਡ ਮਹਿਧੈ ਖਾਨੇ ਗੀ ਰੁਟਟੀ ਨਸੀਬ ਨੇਈ ਹੋਂਦੀ। ਦੂਏ ਪਾਸ੍ਤੇ ਕਿਥ ਲੋਕ ਬੇਲ੍ਹੇ ਰੇਹਿਧੈ ਮੌਜਾਂ ਮਾਰਦੇ ਨ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਸ਼ਾਯਰ ਦੇ ਖਾਲ ਐ —

“ਸਗਗੇ ਸਾਰੀ ਆਹਲਾ ਬੂਹਟਾ ਗਾਸ ਲਗਾ ਐ ਛੂਹਨ,
ਦੂਰ ਪਤਾਲੇ, ਪੌਡੇ ਪਲਚੇ ਮੁਕਖੋਂ ਦੇ ਪਰਛਾਮੇ।”

ਨਿਰਾਸ਼ਾਵਾਦੀ ਰੁਜ਼ਾਨ :

ਸ਼ਿਵਰਾਮ ਦੀਪ ਹੁਂਦੀ ਕਿਥ ਗਜ਼ਲਾਂ ਚ ਨਿਰਾਸ਼ਾਵਾਦੀ ਸੁਰ ਬੀ ਸਨੋਚਦਾ ਲਭਦਾ ਐ। ਮਨੁਕਖ ਕੇਵੇਂ ਬਾਰੀ ਦੁਖੋ—ਕਸਾਲੇਂ ਕਾਰਣ ਨਿਰਾਸ਼ਾਵਾਦੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂਦਾ ਐ ਤੇ ਉਸੀ ਲਗਦਾ

ऐ जे सारियां मुसीबतां ओहदे आस्तै न। शायर ने इस सुर दी तर्जमानी इ'यां कीती दी ऐ :—

“टाहली दुक्खें दी झौगरी।
छिंबी दी दूनी पौंगरी।”

जां फही —

“एह सुनसान गमें दी बस्ती
हासा लभदा टामां—टामां।”

राजनैतिक रुझान :

शिवराम ‘दीप’ हुंदी शायरी च राजनैतिक सुरें गी बी थाहर दित्ता गेदा ऐ। जनता अपने नुमाइंदे इस करी चुनदे न तां जे उंदी भलाई—बेहतरी आस्तै कम्म करन। पर अज्ज उल्ट होई गेदा राजनेता आम जनता दी भलाई—बेहतरी गी छोड़ियै अपनी ते अपने सगें सरबधियें दी भलाई—बेहतरी दी सोचदे न। देसै गी जां कुसै कौम गी बनाना जां बगड़ना इ'नें राजनेताएं दे हत्थ होंदा ऐ। शायर दे बोल नः—

“असें फड़ाई दित्ती ऐ मशाल तेरे हत्थ,
दे रोशनी जां झुगियें गी बाल तेरे हत्थ।”

मेहनतकशी ते प्रगतिवाद दा रुझान :

माहनू मेहनती ते हिम्मती होए तां ओहदे आस्तै कोई बी मंजल दूर नेई होंदी, ओह लक्ख अड़चनें दे बाबजूद अपनी मंजल हासल करदा ऐ। मनुक्ख च उद्दम ते हौंसले दा होना लाजमी ऐ। उद्दम ते हौंसले दे बगैर मनुक्ख किश बी हासल नेई करी सकदा। उद्दम ते हौंसले आहलां मनुक्ख हर मुश्कल कम्म जां मंजल गी सौख्या करी लैंदा ऐ। शायर ने इस भाव दी तर्जमानी इ'यां कीती दी ऐ :—

“फाड़े ते सीन्ने तानियै पाइयां रुकावटा,
फही बी चलै लुआरदी रुक्खें दे फर्द ल्हा।”

आशावादी रुझान :

जेकर जीवन च नराशा औंदियां न तां आशा बी औंदिया न। ऐसा नेई ऐ जे कुसै गी जीवन भर दुक्ख गै झल्लने पौन, सुख आवै गै नेई। जेकर सुख अस्थाई ऐ तां दुक्ख भी स्थाई

ਨੇਈ ਏ। ਅਜ਼ਜ ਦੁਕਖ ਏ ਤਾਂ ਕਲ ਜਿੰਦਗੀ ਚ ਸੁਖ ਬੀ ਜ਼ਰੂਰ ਔਗ। ਢੇਰੀ ਢਾਇਧੈ ਬੇਈ ਰੌਹਨੇ ਕਨੈ ਕੋਈ ਬੀ ਮਸਲਾ ਹਲ ਨੇਈ ਆਂਦਾ। ਮਨੁਕਖ ਗੀ ਉਦਦਮੀ ਤੇ ਆਸਾਵਾਦੀ ਹੋਨਾ ਚਾਹਿਦਾ। ਸ਼ਾਯਰ ਦੇ ਬੋਲ ਨ :—

“ਪਲ—ਪਲ ਜੇਹੜੇ ਬਸੋਂਦੇ ਪੈਰ,
ਤੌਲੇ ਦਹਾਨੁ ਹੋਂਦੇ ਪੈਰ।”

ਸ਼ਿਵਰਾਮ ‘ਦੀਪ’ ਹੁੰਦਾਂ ਕਾਵਿ ਜਿਤਥੈ ਭਾਵ—ਪਕਖ ਪ੍ਰਧਾਨ ਏ ਉਤਥੈ ਕਲਾ ਪਕਖ ਚ ਬੀ ਪੁੱਖਤਾਗੀ ਏ। ਤਾਂ ਅਪਨੀ ਸ਼ਾਯਰੀ ਚ ਸਮਾਜ ਦੇ ਹਰ ਪੈਹਲੂ ਗੀ ਛੂਹਨੇ ਦਾ ਜਲਨ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ ਆਮ ਜਨਤਾ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕੀਤੀ ਦੀ ਏ। ਇੰਦਾ ਕਾਵਿ ਸੁਂਦਰ ਰੂਪਕਿਂ, ਅਲਕਾਰੇਂ ਆਦਿ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਨੈ ਹੋਰ ਬੀ ਸਜੀਵ ਹੋਈ ਉਠਦਾ ਏ।

M.A. DOGRI

Course No. DOG 204

Unit - III

Semester - II

Lesson 10

ਅਖਿਵਨੀ ਮਗੋਤ੍ਰਾ ਤੇ ਵੀਰੇਨਕ ਕੇਸਰ ਹੁੰਦੀ ਗਜ਼ਲੋਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂੜਿਆਨ

1. ਪਰਿਚੇ :

ਇਸ ਪਾਠ ਚ ਅਖਿਵਨੀ ਮਗੋਤ੍ਰਾ ਤੇ ਵੀਰੇਨਕ ਕੇਸਰ ਹੁੰਦੇ ਜੀਵਨ ਪਰਿਚੇ, ਸਾਹਿਤਿਕ ਯੋਗਦਾਨ ਤੇ ਤਾਂਦਿਧਿਆਂ ਗਜ਼ਲੋਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂੜਿਆਨੋਂ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗੇਦੀ ਐ।

2. ਉਦਦੇਸ਼ਾਂ :

ਇਸ ਪਾਠ ਗੀ ਪਢਿਏ ਵਿਦਾਰੀ ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਖ ਕਵਿ ਤੇ ਸ਼ਾਯਰ ਅਖਿਵਨੀ ਮਗੋਤ੍ਰਾ ਤੇ ਵੀਰੇਨਕ ਕੇਸਰ ਹੁੰਦੇ ਜੀਵਨ—ਪਰਿਚੇ, ਸਾਹਿਤਿਕ ਯੋਗਦਾਨ ਤੇ ਤਾਂਦਿਧਿਆਂ ਗਜ਼ਲੋਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂੜਿਆਨੋਂ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਕਰੀ ਸਕਣ। ਤੇ ਇੰਦੇ ਬਾਰੈ ਪੁਛੇ ਗੇਦੇ ਸੁਆਲੋਂ ਦੇ ਉਤਤਰ ਦੇਨੇ ਚ ਸਮਰਥ ਹੋਈ ਸਕਣ।

3. ਅਖਿਵਨੀ ਮਗੋਤ੍ਰਾ ਤੇ ਤਾਂਦਿਧਿਆਂ ਗਜ਼ਲੋਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂੜਿਆਨ

I. ਜੀਵਨ ਪਰਿਚੇ :

ਅਖਿਵਨੀ ਮਗੋਤ੍ਰਾ ਹੁੰਦਾ ਜਨਮ 9 ਸਿਤਮਬਰ 1948 ਈ। ਚ ਜਮ੍ਮੂ ਚ ਇਕ ਭਾਵਨ ਪਰਿਵਾਰ ਚ ਹੋਆ। ਇੰਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਨਾਂ ਸ਼੍ਰੀ ਹਰਿਚਂਦ ਮਗੋਤ੍ਰਾ ਹਾ। ਇਨੌਂਗੀ ਬਡੇ ਬੇਹੱਡੇ ਆਹਲੇ ਮਗੋਤ੍ਰੇ ਆਖਦੇ ਹੈ। ਅਖਿਵਨੀ ਮਗੋਤ੍ਰਾ ਹੋਰ ਚਾਰ ਭਾਇ ਤੇ ਇਕ ਭੈਨ ਹੈ। ਅਖਿਵਨੀ ਹੋਰੇ ਪਦਾਰਥ—ਲਖਾਰਿ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਹਾ ਪਰ ਕਿਸਮਤ ਨੈ ਸਾਥ ਨੇਈ ਦਿੱਤਾ। ਸਨ् 1962 ਈ। ਚ ਇੰਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਸੁਰਗਿਆਸ ਹੋਈ ਗੇਆ। ਤਾਂਗ—ਦਸਤੀ ਤੇ ਘਰੈ ਦੀ ਮਾਲੀ ਹਾਲਤ ਖਾਸਤਾ ਹੋਨੇ ਦੇ ਬਾਬਜੂਦ ਅਖਿਵਨੀ ਹੋਰੇਂ ਆਨਾਂ ਡੋਗਰੀ (ਸ਼ਿਰੋਮਣਿ) ਤੇ ਬੀ। ਏ। ਤਗਰ ਦੀ ਸ਼ਿਕ਼ਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। 1966 ਈ। ਚ ਰੀਜਨਲ ਰਿਸਰਚ ਲਬਾਟ੍ਰੀ ਚ ਨੌਕਰੀ ਲਗਗੀ ਪਰ ਦ'ਊ ਬਾਰੇ ਪੱਤੇ ਇਸ਼ਟੀਫਾ ਦੇਈ ਓਡੇਆ। ਤੇ ਫਿੰਨ ਜਿਂਦਗੀ ਦੀ ਗੜ੍ਹੀ ਰੇਹੜਨੋਂ ਆਸਤੈ ਚਾਹੀ ਦੀ ਰੇਹੜੀ ਬੀ ਲਾਨੀ ਪੇਈ ਤੇ ਬਾਦ ਚ ਜਮ੍ਮੂ ਸ਼ੈਹਰੋਂ ਦਿਧਿਆਂ ਸੁਕਾਮੀ ਪ੍ਰੈਸੋਂ ਚ ਕਮਾਂਡਰ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਿਧੈ ਗੁਜਰ—ਬਸਰ ਕਰਨੀ

ਪੇਈ। 17 ਅਪ੍ਰੈਲ 2001 ਗੀ ਲੌਹਕੀ ਜਨੇਹੀ ਮਾਂਦਗੀ ਦੇ ਬਾਦ ਇੰਦਾ ਸੁਗਵਾਸ ਹੋਈ ਗੇਆ ਤੇ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਅਨਮੋਲ ਕਵਿ ਤੇ ਸ਼ਾਯਰ ਭਲੇਆਂ ਆਸਤੈ ਬਿਛੜੀ ਗੇਆ।

II. ਸਾਹਿਤ्यਕ ਜੋਗਦਾਨ :

ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤ्य ਜਗਤ ਗੀ ਅਖਿਵਨੀ ਮਗੋਤ੍ਰਾ ਨੇ ਕਵਿਤਾ, ਲਾਗੂ ਕਵਿਤਾ, ਗਜ਼ਲ ਤੇ ਕਹਾਨਿਯਾਂ ਕਨੈ ਸਾਗੋਸਾਰ ਕੀਤਾ। ਅਖਿਵਨੀ ਮਗੋਤ੍ਰਾ ਹੁੰਦੀ ਪੈਹਲੀ ਕਾਵਿ—ਰਚਨਾ “ਖੁਬਟਿਆਂ” 1973 ਬਾਰੇ ਚ ਛਪੀ, ਦੂਜੀ ਰਚਨਾ ਕਹਾਨੀ—ਸਾਂਗੈਹ “ਖੀਰਲੀ ਬੁੰਦ” 1974 ਚ, ਤ੍ਰੀ ਰਚਨਾ ਲਾਗੂ ਕਵਿਤਾ “ਲੈਹਰਾਂ” 1975 ਈ। ਚ ਛਪੀ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ “ਮੇਰੀ ਬਸਤੀ ਮੇਰੇ ਲੋਕ” ਗਜ਼ਲ ਸਾਂਗੈਹ 1981 ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ। ਇੰਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਗਜ਼ਲ ਸਾਂਗੈਹ “ਪੂਨੀ—ਪੂਨੀ ਬਟਟੀ ਰਾਤ” (ਗਜ਼ਲਾਂ ਦੀ ਕੁਲਿਲਿਆਤ), ਜਿਸ ਚ 127 ਗਜ਼ਲਾਂ ਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ। ਇੰਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਕਵਿਤਾ ਸਾਂਗੈਹ “ਜੁਲਲ ਬਡਾ ਦੇਆ ਪਤਤਰਾ” ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ, ਜਿਸ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੀ ਸਾਹਿਤ्य ਅਕਾਦਮੀ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਆ। ਇਹ ਤੱਦੀ ਇਕ ਉਤਕ੃ਸ਼ਟ ਰਚਨਾ ਏ ਤੇ ਡੋਗਰੀ ਕਾਵਿ—ਜਗਤ ਦੀ ਇਕ ਅਨਮੋਲ ਰਚਨਾ। ਇਹ ਆਧੁਨਿਕ ਕਾਵਿ ਦਾ ਖੁਬਸੂਰਤ ਨਮੂਨਾ ਏ।

III. ਅਖਿਵਨੀ ਮਗੋਤ੍ਰਾ ਹੁੰਦੀ ਗਜ਼ਲਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨ :

ਨਮੀਂ ਪੀਢੀ ਦੇ ਗਜ਼ਲਗੇ ਸ਼ਾਯਰੇ ਚ ਅਖਿਵਨੀ ਮਗੋਤ੍ਰਾ ਇਕ ਟਕਾਹੁਦਾ ਨਾਂਡ ਏ। ਉਸਦੀ ਗਜ਼ਲਾਂ ਚ ਵਿਚਾਰੋਂ ਦੀ ਪੁਖ਼ਤਾਗੀ ਏ, ਆਖਨੇ ਦਾ ਅਂਦਾਜ ਪੈਨਾ ਏ, ਗਲਲੈ ਦਾ ਅਸਰ ਏ, ਤਰਕ ਤੇ ਦਲੀਲ ਏ, ਭਾਸ਼ਾ ਚ ਡੋਗਰਿਧਿ ਦਾ ਰੰਗ ਮੁਹਾਬਰੇਦਾਰ ਏ, ਜੀਵਨ ਦਾ ਤਤਥ—ਤਜ਼ਰਵਾ ਏ ਤੇ ਸਭਨੋਂ ਸ਼ਾ ਬਦਲ ਬੇਬਾਕੀ ਦਾ ਗੁਣ ਏ। ਸਾਮੂਹਿਕ ਤੌਰਾ ਪਰ ਦਿਕਖੇਓ ਜਾ ਤਾਂ ਅਖਿਵਨੀ ਮਗੋਤ੍ਰਾ ਹੁੰਦੀ ਸ਼ਾਯਰੀ ਬਨ—ਸਵਨੇ ਜ਼ਜ਼ਬਾਤੇ ਦਿਖੇ ਲੈਹਰੇ ਦਾ ਇਕ ਸਾਗਰ ਏ, ਜਿਸ ਚ ਕੇਈ ਲੈਹਰਾਂ ਬਡਿਆਂ ਮੂਹਜੂਦ ਨ ਤੇ ਕਿਸਾ ਲੈਹਰਾਂ ਚੁਪਚਾਪ, ਸੀਲ ਸੁਆਤਮ ਕਰੀ ਝੂਹ੍ਹਾਂ ਚ ਜਾਇਥੈ ਸਮਾਦਿਧਾਂ ਨ ਤੇ ਫ਼ੀ ਮਨੈ ਗੀ ਜਾਈ ਝੱਝੋਝਦਿਧਾਂ ਨ, ਪਰ ਲੈਹਰਾ ਸਭੈ ਆਮ ਨ।

ਅਖਿਵਨੀ ਮਗੋਤ੍ਰਾ ਹੁੰਦੀ ਗਜ਼ਲਾਂ ਚ ਮੁਕਖ—ਗਰੀਬੀ, ਦੁਖ—ਦਰਦ, ਕਸਾਲੇ, ਹਿਰਖ—ਪਾਰ, ਅਧਿਆਤਮਕ ਤਥਾਂ ਦੁਨੀਧਾਂ—ਸਮਾਜ, ਰੀਤ—ਨੀਤ, ਜਮਾਨਾ ਤੇ ਹਾਲਾਤ ਬਾਗੈਰਾ ਸਭੈ ਕਿਸਾ ਏ। ਇੰਦੀ ਗਜ਼ਲਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨੇ ਦਾ ਬਾਹਰ ਇਸ ਚਾਲ੍ਹੀ ਏ :—

ਮੁਕਖ—ਗਰੀਬੀ, ਦੁਖ—ਦਰਦ ਤੇ ਔਖੇ—ਮਸੀਬਤੋਂ ਦਾ ਰੂਜ਼ਾਨ :

ਅਖਿਵਨੀ ਮਗੋਤ੍ਰਾ ਹੋਰ ਜਿਸਲੈ ਜੀਵਨ ਦਿਖੇ ਲਾਚਾਰਿਧਿ—ਗਰੀਬੀ, ਮੁਕਖ, ਦੁਖ—ਦਰਦ, ਕਸਾਲੇ, ਬੇਦਨ, ਔਖੇ—ਮਸੀਬਤੋਂ ਦੀ ਗਲਲ ਕਰਦੇ ਨ ਤਾਂ ਗਲਲ ਔਸਤਨ ਲਕਾਈ ਦੀ ਹੋਂਦੇ ਹੋਈ ਬੀ ਸੇਹੀ ਹੋਂਦਾ ਏ ਜੇ ਇਨਕਰਾਦਿਧਿ ਦਾ ਰੰਗ ਉਭਰਾ ਕਰਾ ਕਰਦਾ ਏ। ਦਰਅਸਲ ਅਖਿਵਨੀ ਮਗੋਤ੍ਰਾ ਹੁੰਦਾ ਅਪਨਾ ਜੀਵਨ ਬੀ ਘਾਟੇ—ਕਮਿਧਿ, ਤੇ ਤਾਂਗੀ—ਤੋਸਿਧਿਆਂ ਆਹਲਾ ਰੇਹਾ ਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਨਖੀਂ ਸਭਾਡ ਕਰੀ ਅਂਦਰ ਬਡਿਧੈ ਮੁਕਖਾਂ ਛਿਡ਼ਦ ਰਾਤ ਕਟਟੀ ਹੋਗ ਪਰ ਅਪਨੀ ਗਰੀਬੀ ਬੇਬਸੀ ਦਾ ਬਖਾਨ ਬਾਹਰ ਕਦੋਂ ਨੇਈ ਕੀਤਾ। ਇਹੈ ਮਾਵ ਤੱਦੀ

شਾਧਰੀ ਰਾਹੇ ਝਾਂਧਕੇਂ ਦੇ ਨ :—

“ਕੇਹੁ ਦਸਤਾਂ ਛੂਨ ਦੋਸਤੋ ਕਿਧਾਂ ਗੁਜ਼ਾਰੀ ਜਿੰਦਗੀ,
ਮੋਮਬਤੀ ਹੀ ਕੋਈ ਝਾਂਧਾਂ ਹੀ ਸਾਰੀ ਜਿੰਦਗੀ ।”

ਜਾਂ ਫ਼ਹੀ —

“ਮੁਕਖੈ ਦਾ ਨਾਚ ਦਿਕਖਨਾ ਜੇਕਰ ਤਾਂ ਬਿੰਦ ਟੈਹਰ,
ਸੂਰਜ ਗੀ ਮਾਸਾ ਢਲਨ ਦੇ ਭੇਰੇ ਸ਼ਾ ਕਿਸਾ ਪਰੋ ।”

ਹਿਰਖ—ਪਾਰ ਦਾ ਰੁਝਾਨ :

ਮਗੋਤ੍ਰਾ ਹੁੰਦੀ ਸ਼ਾਧਰੀ ਕੋਈ ਦਿਲਲਗੀ ਸੌਦਾ ਨੇਈ ਤੇ ਨਾਂ ਗੈ ਏਹ ਸੁਖ ਰਮਾਨ ਤੇ ਅਧਿਆਸੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਐ। ਬਲਕੇ ਸਚਾ ਹਿਰਖ ਕਰਨੇ ਆਸਟੈ ਪੁੱਖਾ ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਂਦੀ ਐ। ਕੋਈ ਦਮ—ਖਮ ਰਖਨੇ ਆਹਲਾ ਗੈ ਇਸ ਰਸਤੇ ਪਰ ਚਲੀ ਸਕਦਾ ਐ। ਇਸ ਭਾਵ ਜਾਂ ਰੁਝਾਨ ਗੀ ਸ਼ਾਧਰ ਨੇ ਬਡੇ ਸੁਖਮ ਅੰਦਾਜ਼ ਚ ਬਕਖ—ਬਕਖ ਚਾਲਲੀ ਦਿਯੇ ਅਭਿਵਿਕਿਤਿਆਂ ਰਾਹੋਂ ਝਾਂਧਾਂ ਬਾਨ ਕੀਤੇ ਦਾ ਐ :—

“ਜਿ’ਨੈਂ ਫੁਲਲ ਤੋੜੇ ਨਿਂ ਕਾਂਡੇ ਸ਼ਾ ਢਰਦੇ,
ਓਹ ਹਿਰਖੀ ਗੈ ਨੇਈ, ਓਹ ਛੱਡੇ ਹੋ ਬਪਾਰੀ ।”

ਜਾਂ ਫ਼ਹੀ —

“ਸੇਜੋਂ ਦੀ ਨੇਈ, ਦੀਵਾਨਗੀ ਸੂਲੀ ਦੀ ਗਾਹਕ ਐ,
ਕਰੋਓ ਦਨਾ—ਕ ਸੋਚਿਥੈ ਦੀਵਾਨਗੀ ਦੀ ਗਲਲ ।”

ਇਸ ਸ਼ੋਝਰ ਦਾ ਭਾਵ ਦਿਕਖੋ—

“ਹਿਰਖ ਪਾਲਨਾ ਢਾਹਡਾ ਔਖਾ,
ਭਾਰੋਂ ਕਨੜੈ ਹਾਰ ਨਿੱ ਸਜਦੇ ।”

ਜਾਂ ਫ਼ਹੀ—

“ਸੱਜ ਘਰੋਂਦੇ ਹੁਟਟੀ ਜਾਨਾ,
ਏਹ ਹਿਰਖਿਆਂ ਦੀ ਰੀਤ ਨੇਈ ਐ ।”

ਅਣਿਵਨੀ ਮਗੋਤ੍ਰਾ ਹੁੰਦੀ ਸ਼ਾਧਰੀ ਚ “ਸਾਕੀ” ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਪ੍ਰਯੋਗ ਬੀ ਬਡੇ ਰਸ਼੍ਝੀ ਲੈਹਜੇ ਚ ਹੋਏ ਦਾ ਐ। ਸ਼ਾਧਰ ਨੇ ਕੁਤੈ ਸਮਾਜੀ ਨਾਂ ਬਰੋਬਰੀ, ਪਕਖਪਾਤੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਤੌਰਾ ਪਰ “ਸਾਕੀ” ਸ਼ਬਦ ਦੀ

ਬਰਤੂਨ ਕੀਤੀ ਦੀ ਏ ਤੇ ਕੁਤੈ ਦਪਾਸੈ ਲਾਹ ਠੁਆਨੇ ਆਹਲੇ ਦਲਾਲ, ਬਚੋਲੋਂ ਜਾਂ ਰਥਾਰੇ ਆਸਟੈ। ਸ਼ਾਯਰ ਦੇ ਬੋਲ ਨ:-

ਅਸੋਗੀ ਥਹੋਗ ਸਾਕਿਧਾਂ ਤੇਰੇ ਸ਼ਾ ਕਿਥ ਨਧਾਂ,
ਮੈਫ਼ਲ ਚ ਤੇਰੀ ਸੋਚਿਧੈ ਝਾਂਧੈ ਰਲੇ ਹੇ ਅਸ।

X X X X X

ਜੋ ਹੇਰੀ ਫੇਰਿਧੇ ਦਿੰਦਾ ਏ ਅਪਨੇ ਆਖਕ ਗੀ,
ਓਹ ਸਾਫੀ "ਅਖਿਵਨੀ" ਤੁਕਕੀ ਦੁਆਲ ਮੁਸ਼ਕਲ ਏ।

ਜਾਂ ਪਹੀ—

"ਸਾਡੈ ਦਰਦ ਜਾਂ ਖੁਸ਼ਿਧਾਂ ਹਸ਼ਸਨ,
ਸਾਕੀ ਤੇਰਾ ਦਪਾਸੈ ਲਾਹ।"

ਫਕੌ—ਫਕੀ ਦੇ ਖਲਾਫ ਸੁਰ :

ਅਖਿਵਨੀ ਮਗੋਤ੍ਰਾ ਹੁੰਦੀ ਸ਼ਾਯਰੀ ਚ ਫਕੌ—ਫਕੀ ਦੀ ਏਹ ਅਗਗ ਹੋਰ ਬੀ ਮਡਕੀ ਤਠੀ ਦੀ ਏ। ਜਿਸਲੈ ਬੇਲਲੈ ਰੇਹਿਧੈ ਮੌਜਾਂ ਮਾਰਨੇ ਆਹਲੇ ਮੇਹਨਤਕਥਾਂ ਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਨ ਤਾਂ ਸ਼ਾਯਰ ਤਡਫੀ ਤਠਦਾ ਏ ਤੇ ਉਸ ਭਾਵ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਝਾਂਧਾਂ ਕਰਦਾ ਏ :—

"ਚਫੇਰੈ ਕੋਟ ਹਾ ਤਚਵਾ ਤਾਂ ਜ਼ਹਾਰ ਪਦੰ ਹੈ,
ਲੋਈ ਦੀ ਕਿਰਣ ਨੈ ਖਾਵਾ ਮੇਰੇ ਬਨੇਰੇ ਗੀ।"

ਕ੍ਰਾਂਤਿਕਾਰੀ ਤੇ ਵਿਦ੍ਰੋਹ ਦਾ ਸੁਰ :

ਅਖਿਵਨੀ ਮਗੋਤ੍ਰਾ ਹੁੰਦੀ ਸ਼ਾਯਰੀ ਚ ਜਿਤਥੈ ਫਕੌ—ਫਕੀ ਤੇ ਸ਼ੋਸ਼ਨ ਦੀ ਕਹਾਨੀ ਬੜੀ ਬੇਰਨਾ ਭਰੋਚੇ ਅਂਦਾਜ਼ ਚ ਬਧਾਨ ਏ ਤਥੈ ਝਾਂਨੇ ਜ਼ਿਆਦਤਿਧੇਂ ਦੇ ਖਲਾਫ ਵਿਦ੍ਰੋਹ ਤੇ ਕ੍ਰਾਂਤਿ ਦੇ ਸੁਰ ਬੀ ਬੱਡੇ ਮੁਖਰਤ ਨ। ਇਸ ਬਾਰੈ ਸ਼ੋਝਰ ਦਿਕਖੋ :—

"ਮਨੈ ਦੇ ਸਬਰ ਗੀ ਆਖੋ ਹੂਨ ਬਦਲੋ ਸਮੇ ਦੀ ਲੋਡ,
ਨਿਂ ਬੇਹਿਧੈ ਝੂਰ ਛਾਤੀ ਚ ਬਨੀ ਲਾਵਾ ਦਨਾ—ਕ ਫੁਟਟ।"

ਪ੍ਰਗਤਿਵਾਦੀ ਰੂਜ਼ਾਨ :

ਪ੍ਰਗਤਿਵਾਦੀ ਰੂਜ਼ਾਨ ਚ ਧਾਰਮਕ ਤੇ ਹੋਰ ਏਹ ਸਮਾਜੀ ਪੱਖਡੇ ਦੀ ਨਖੇਡੀ ਕੀਤੀ ਗੇਦੀ ਏ। ਸੁਲਲਾਂ, ਪਂਤ, ਮੌਲਵੀ ਬਗੈਰਾ ਸਥ ਮਗਵਾਨ ਦੇ ਨਾਂਡ ਪਰ ਆਮ ਜਨਤਾ ਗੀ ਬੇਬਕੂਫ ਬਨਾਇਥੈ ਸ਼ੋਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਨ। ਦੂਜ

ਪਾਰਸੈ ਦੁਨਿਆ ਆਨੀ—ਜਾਨੀ ਏ ਦਾ ਪਾਠ ਰਟਨੇ ਆਹਲੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰੋਂ ਬਕਖੀ ਸ਼ਾਯਰ ਨੇ ਤ੍ਰਿਕਖੇ ਲੈਹਜੇ ਕਨੈ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਸਾਧੇ ਦਾ ਏ :—

“ਕੋਈ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਹਾ ਗਲਲੇ ਗੀ ਸਥਾ ਟੇਕਦਾ ਜਾ ਦਾ,
ਤੇ ਕਨੈ ਆਖਦਾ ਜਾ ਦਾ ਹਾ ਦੁਨਿਆ ਆਨੀ—ਜਾਨੀ ਏ।”

ਅਧਿਆਤਮਕਵਾਦ ਤੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕਤਾ ਦੀ ਰੰਗਤ :

ਅਖਿਵਨੀ ਮਗੋਤ੍ਰਾ ਹੁੰਦੀ ਗਜ਼ਲਗੋਈ ਚ ਅਧਿਆਤਮਕਵਾਦ ਤੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕਤਾ ਦੀ ਰੰਗਤ ਬੀ ਬਲੀ ਨਰੋਈ ਤੇ ਹਕੀਕੀ ਜਜਬੇ ਦਾ ਨੂਰ ਬਖੇਰਦੀ ਲਮਦੀ ਏ। ਸ਼ਾਯਰ ਦਾ ਭਾਵ ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਏ :—

“ਅਜੋਂ ਤੇ ਅੰਦਰ ਨਹੋਰ—ਮਨਹੋਰ,
ਕਿਧਾਂ ਆਖਾਂ ਚਢੇਆ ਦਿਨ।”

ਜਾਂ ਫਹੀ—

“ਰੋਕਦਾ ਅਪਨੇ ਨੇ ਮਿਲਨੇ ਸ਼ਾ ਮਿਗੀ ਮਹੇਸ਼ਾਂ ਗੈ,
ਮੇਰੀ ਨਿਯਤ ਏ ਜਾਂ ਏਹ ਛਲ ਏ ਦਮਾਗਾ ਅੰਦਰ।”

ਆਸਾਵਾਦੀ ਰੁਜ਼ਾਨ :

ਅਖਿਵਨੀ ਮਗੋਤ੍ਰਾ ਹੁੰਦੀ ਸ਼ਾਯਰੀ ਚ ਸਮਾਜੀ ਫਕੱਤ—ਫਕੱਤ, ਸ਼ੋਸ਼ਨ, ਹਰਖ—ਪਾਰ ਤੇ ਵਿਦ੍ਰੋਹ ਤੇ ਕ੍ਰਾਂਤਿ ਦੇ ਸੁਰੇ ਦੇ ਕਨੈ ਮੇਹਨਤਕਸ਼ੀ, ਸਾਂਘਰਸ਼ ਤੇ ਕਰਮਠਤਾ ਦੇ ਸੁਰ ਬੀ ਪ੍ਰਗਤਿਵਾਦੀ ਤੇ ਆਸਾਵਾਦੀ ਰੁਜ਼ਾਨੇ ਦੀ ਸੁਆਈ ਬੀ ਦਿੰਦੇ ਨ। ਸ਼ਾਯਰ ਸੁਜਕ ਮਨੁਕਖੈ ਗੀ ਆਸਾਵਾਦੀ ਹੋਨਾ ਚਾਹਿਦਾ। ਜੀਵਨ ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਗੁਰ ਗੁਰ ਹਿਮਤ, ਹੌਸਲਾ ਤੇ ਕਰਤਬਕਸ਼ੀਲਤਾ ਏ। ਇਸ ਰੁਜ਼ਾਨ ਬਾਰੈ ਚੰਦ ਸ਼ੇਡਰ ਝੁਧਾਂ ਨ :

“ਮਜੇ ਨੈ ਕਿਥਤਧਾ ਗੀ ਜਾਨ ਦੇ ਹਾਂ ਢੂਹਗੇ ਚ,
ਓਹ ਜੇਹੜੀ ਢੁੱਬੀ ਨਿੰ ਕਿਧਾ ਕ ਤਰਨੀ ਏ।”

X X X X X

“ਉਡੀ ਮਨੈ ਦੇ ਪੈਂਛਿਆ ਸਕਤੇ ਥਮਾਂ ਬੀ ਬਾਹਰ,
ਸਤਤੋਂ ਸ਼ਮਾਨੇ ਸ਼ਾ ਪਰੋਂ ਤਸ ਸ਼ਾ ਬੀ ਹੋਰ ਕਿਥ।”

ਜਾਂ ਫਹੀ —

“ਜੇਹੜੀ ਪਾਰ ਪੁੱਜੀ ਓਹ ਹਿਮਤ ਖੁਆਈ,
ਮਿਆਟੈ ਰਾਬੈ ਤਾਂ ਲਚਾਰੀ ਬਨੇ।”

ਇਸ ਚਾਲ੍ਲੀ ਅਥਿਵਨੀ ਮਗੋਤ੍ਰਾ ਹੋਰੋਂ ਜਿਥੈ ਇਕ ਪਾਰਸੈ ਡੋਗਰੀ ਚ ਇਕ ਸੁਲਝੇ ਦੇ ਲੇਖਕ, ਕਵਿ ਤੇ ਗਜ਼ਲਗੇ ਸ਼ਾਯਰ ਦੇ ਰੂਪਾ ਚ ਅਪਨਾ ਟਕੋਹਦਾ ਥਾਹਰ ਬਨਾਯਾ ਉਥੈ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਤੇ ਗਜ਼ਲ ਗੀ ਅਪਨੀ ਪ੍ਰਤਿਆ ਕਨੈ ਨਮਿਆਂ ਦਿਸਾਂ ਤੇ ਨਮੋਂ ਆਧਮ ਬੀ ਦਿੱਤੇ। ਇਸ ਚਾਲ੍ਲੀ ਅਥਿਵਨੀ ਮਗੋਤ੍ਰਾ ਹੁਂਦੀ ਸ਼ਾਯਰੀ ਚ ਸਮਾਜ ਦੇ ਹਰ ਇਕ ਪੈਹਲੂ ਦਾ ਚਿਤ੍ਰਣ ਹੋਏ ਦਾ ਏ।

ਵੀਰੇਨਕ ਕੇਸਰ ਤੇ ਤਾਂਦੀ ਗਜ਼ਲੋਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨ :

I. ਜੀਵਨ ਪਰਿਚੇ :

ਡੋਗਰੀ ਕਵਿ ਤੇ ਸ਼ਾਯਰ ਵੀਰੇਨਕ ਕੇਸਰ ਹੁੰਦਾ ਜਨਮ ਸਨ् 1945 ਈ. ਚ ਹੋਆ ਹਾ। ਇਂਦੀ ਸ਼ਕੂਲੀ ਪਢਾਈ ਦੇ ਦਰਾਨ ਗੈ ਇੰਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਸੁਰਗਵਾਸ ਹੋਈ ਗੇਆ ਤੇ ਬਚਪਨ ਚ ਗੇ ਤਾਂਗੀ—ਤੋਸਿਧੇ ਤੇ ਦੁਖ—ਕਸਾਲੇਂ ਦਾ ਸਾਮਨਾ ਕਰਨਾ ਪੇਆ। ਦਸਮੀਂ ਪਾਸ ਕਰਨੇ ਪਰੈੱਤ ਇਨੋਂਗੀ ਸ਼ਕੂਲੈ ਚ ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨੀ ਪੇਈ। ਇਨੋਂ ਆਰਟ ਚ ਡਿਸ਼ਲੋਮਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਆਪਕ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਈ ਗੇ। ਬਾਦ ਚ ਨੌਕਰੀ ਦੇ ਦਰਾਨ ਇਨੋਂ ਬੀ. ਎. ਤੇ ਬੀ. ਏਡ. ਦਿਯਾਂ ਪਰੀਕਸ਼ਾ ਬੀ ਪਾਸ ਕੀਤਿਆਂ। ਇਹ ਇਸ ਬਲਵੈ ਮਾਸਟਰ ਦੇ ਔਹਦੋਂ ਪਰਾ ਰਟੈਰ ਹੋਇਥੈ ਸਾਹਿਤਿਕ ਸਿਰਜਨਾ ਚ ਮਸ਼਼ਵਰਾ ਨ ਹੋਵਾਂਦਾ ਹੈ।

II. ਸਾਹਿਤਿਕ ਯੋਗਦਾਨ :

ਵੀਰੇਨਕ ਕੇਸਰ ਹੋਰੋਂ 1969 ਈ. ਚ ਲਿਖਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਤੇ ਇਂਦੀ ਪੈਹਲੀ ਕਵਿਤਾ 1970 ਈ. ਚ ਫੁਲਵਾੜੀ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਚ ਛਪੀ ਹੈ। ਅਨੁਦੂ ਥਮਾ ਹੂਨੈ ਤਗਰ ਲਗਾਤਾਰ ਅਪਨਿਆਂ ਕਵਿਤਾਏ, ਗੀਤੋਂ, ਗਜ਼ਲਾਂ ਆਦਿ ਰਚਨਾਏਂ ਕਨੈ ਡੋਗਰੀ ਕਾਵਿ—ਸਾਹਿਤਿਕ ਗੀ ਸਮੂਦਾ ਕਰਾ ਕਰਦੇ ਨ।

ਵੀਰੇਨਕ ਕੇਸਰ ਹੁੰਦਿਆ ਹੂਨੈ ਜਗਰ ਜੇਹਡਿਆਂ ਕਵਿਤਾਂ, ਗੀਤ ਤੇ ਗਜ਼ਲੋਂ ਦਿਯਾਂ ਪੁਸ਼ਟਕਾਂ ਛਪੀ ਚੁਕੀ ਦਿਯਾਂ ਨ। ਤਾਂਦਾ ਬਾਬੂ ਇਸ ਚਾਲ੍ਲੀ ਏ :—

1. ਗਿਲਲਾ ਬਾਲਨ (ਕਵਿਤਾ ਸਾਂਗੈਹ; 1980 ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ।)
2. ਕਿਥ ਕਿਰਚਾ ਕਿਥ ਤੁਰਿਆਂ (ਕਵਿਤਾ ਸਾਂਗੈਹ; 1986 ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ।)
3. ਲਾਵਾ (ਗਜ਼ਲ ਸਾਂਗੈਹ; 1983 ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ।)
4. ਸੀਰਾਂ (ਗਜ਼ਲ ਸਾਂਗੈਹ; 1993 ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ।)
5. ਨਿਗਦੇ ਰੰਗ (ਗਜ਼ਲ ਸਾਂਗੈਹ; 1993 ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ।)
6. ਔਂਸਿਧਾਂ (ਗਜ਼ਲ ਸਾਂਗੈਹ; 2005 ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ।)

ਸਨ् 1977 ਚ ਇਨੋਂਗੀ ਇੰਦੇ ਗਜ਼ਲ ਸਾਂਗੈਹ “ਸੀਰਾਂ” ਪਰ ਰਿਯਾਸਤੀ ਕਲਵਰਲ ਅਕੈਡਮੀ ਦਾ

ਪੁਰਸਕਾਰ ਤੇ 2001 ਬਾਰੇ ਦਾ ਸਾਹਿਤਿ ਅਕਾਦਮੀ ਪੁਰਸਕਾਰ ਇੰਦੇ ਗਜ਼ਲ ਸੱਗੈਹ “ਨਿਗਧੇ ਰੰਗ” ਪਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਆ।

III. ਵੀਰੇਨਦ੍ਰ ਕੇਸਰ ਹੁੰਦੀ ਗਜ਼ਲੋਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨ :

ਵੀਰੇਨਦ੍ਰ ਕੇਸਰ ਹੁੰਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਰਚਨਾਏਂ ਚ ਯਥਾਰਥ ਦੇ ਕਨੈ—ਕਨੈ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਨੁਭਵ, ਘੁਟਨ, ਦਰਦ—ਬੇਦਨ, ਨਿਰਾਸ—ਮਾਧੂਸੀ ਬਗੈਰਾ ਦੇ ਸੁਰ ਹਾਬੀ ਹੋਏ ਦੇ ਲਭਦੇ ਨ। ਨਿਜੀ ਦਰਦ—ਬੇਦਨ ਤੇ ਦੁਖ—ਤਕਲੀਫ਼ ਦਾ ਚਿਤ੍ਰਣ ਮਤੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਾਯਰੇਂ ਦੀ ਸ਼ਾਯਰੀ ਚ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਵੀਰੇਨਦ੍ਰ ਕੇਸਰ ਹੁੰਦੀ ਸ਼ਾਯਰੀ ਚ ਬੀ ਦੁਖ—ਤਕਲੀਫ਼ ਤੇ ਦਰਦ—ਬੇਦਨ ਦਾ ਰੂਜ਼ਾਨ ਮੁਖਰਤ ਹੋਏ ਦਾ ਲਭਦਾ ਏ। ਜਿ'ਧਾਂ :

“ਸਿਰੋ—ਸਿਰੋ ਮੈਂ ਠੋਏ ਛਾਲੇ,
ਮੇਰੇ ਲੇਈ ਜੋ ਹੋਏ ਛਾਲੇ।

X X X X X

“ਥੂਹਰੇ ਸਾਰ ਗੈ ਮੇਰੇ ਕੋਲਾ
ਫੁਟਾਈ ਫੁਟਾਈ ਰੋਏ ਛਾਲੇ।”

ਵੀਰੇਨਦ੍ਰ ਹੁੰਦੀ ਸ਼ਾਯਰੀ ਚ ਛਾਲੇ, ਕਾਂਡੇ, ਖਾਰੇ ਬਗੈਰਾ ਪ੍ਰਤੀਕਿਂ ਦੀ ਖਾਸੀ ਬਰਤੂਨ ਹੋਈ ਦੀ ਏ। ‘ਕਾਂਡੇ’ ਪ੍ਰਤੀਕ ਦੀ ਬਰਤੂਨ ਸ਼ਾਯਰ ਨੇ ਇਸ ਚਾਲ੍ਹੀ ਕੀਤੀ ਦੀ ਏ :—

“ਹਰ ਅੰਗੈ ਗੀ ਭਾਖੇ ਕਾਂਡੇ
ਏਵ ਰਤਿੋਂ ਦੇ ਚਾਖੇ ਕਾਂਡੇ।

X X X X X

ਮਿਟਾਈ ਖਾਟਾਈ ਕੌਡੇ—ਕਸੈਲੇ,
ਕੇਸਰ ਚਾਖੇ ਭਾਖੇ ਕਾਂਡੇ।

ਦਾਰ්ਨਿਕਤਾ ਤੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਦਾ ਰੂਜ਼ਾਨ :

ਦੁਖ—ਤਕਲੀਫ਼ ਤੇ ਪੀਡੇ—ਕਸਾਲੇਂ ਦੇ ਝਲਾਵਾ ਦੂਆ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨ ਦਾਰਨਿਕਤਾ ਤੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਦਾ ਏ। ਜਿਥੋਂ ਸ਼ਾਯਰ ਦੁਖ—ਤਕਲੀਫ਼ ਦੀ ਅਤਿ ਚ ਬੀ ਸੁਖ ਦੀ ਅਨੁਮੂਤਿ ਦੀ ਸ਼ਿਦਦਤ ਮਸੂਸ ਕਰਦਾ ਏ। ਇਸ ਬਾਰੈ ਸ਼ਾਯਰ ਦਾ ਭਾਵ ਇਧਾਂ ਏ :—

“ਅਦੂੰ ਮੈਂ ਉਨਾ ਸੀਤਲ ਹੋਆ,
ਜਿਨਾ ਅੰਦਰ ਛਾਰ ਭਰੋਚਾ।”

X X X X X

”ਉਨਾ ਕਮਲ ਆਂਗਰ ਖਿੜੇਆ,
ਜਿਨਾ ਮਿਲੇਆ ਗਾਰ ਭਰੋਚਾ।
ਝੁਲ੍ਸੈ ਭਾਵ ਗੀ ਸ਼ਾਯਰ ਦੂਰ ਅੰਦਾਜ ਚ ਝਿਧਾਂ ਆਖਦਾ ਏ :—

“ਖਾਲੀ ਕਰ ਜੇ ਭਰਨਾ ਏ ਤਾਂ
ਭੁਬਦਾ ਜਾ ਜੇ ਤਰਨਾ ਏ ਤਾਂ।”

ਸ਼ਾਯਰ ਦੇ ਆਖਨੇ ਦਾ ਮਤਲਬ ਏ ਜੇ ਕਿਸ਼ ਹਾਸਲ ਕਰਨਾ ਹੋਏ ਜਾਂ ਮੰਜਲ ਹਾਸਲ ਕਰਨੇ ਆਸਟੈ ਅਪਨੇ ਆਪੈ ਗੀ ਤੁਸਦੇ ਕਾਬਲ ਬਨਾਨਾ ਪੌਂਦਾ ਏ। ਅਰਥਾਤ ਗੁਣ ਗੈਹਣ ਕਰਨੇ ਆਸਟੈ ਅਪਨੇ ਅੰਦਰਾ ਅਵਗੁਣੋਂ ਗੀ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਪੌਂਦਾ ਏ। ਜਿਧਾਂ :—

“ਡਾਹਡੋਂ ਕੋਲਾ ਡਰਨੇ ਬਟਟੇ
ਭਰ ਆਪੂ ਸ਼ਾ ਡਰਨਾ ਏ ਤਾਂ।

ਰਚਨਾਤਮਕ ਸੋਚ ਦਾ ਰੁਝਾਨ :

ਵੀਰੇਨਦ ਕੇਸਰ ਹੁੰਦੀ ਸ਼ਾਯਰੀ ਚ ਤ੍ਰਿਆ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੁਝਾਨ ਗੂਢ ਤੇ ਰਚਨਾਤਮਕ ਸੋਚ ਦਾ ਏ ਜਿਸ ਚ ਸ਼ਾਯਰ ਗੀ ਇਹ ਰਸ਼ਜ ਸਮਝਾ ਆਈ ਗੇਦੀ ਏ ਜੇ ਕਾਂਡੇ, ਕਿਰਚੋ, ਖੁਂਘੋਂ ਦਾ ਪਨਛਾਨੂ ਗੈ ਜੀਵਨ ਦੇ ਤਤਥੈ ਗੀ ਸਮਝੀ ਸਕਦਾ ਏ। ਸਾਹਨੂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਚ ਔਨੇ ਆਹਲਿਧਾਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਤਸੀ ਸੁਖ ਤੇ ਅਰਾਮ ਦੀ ਸ਼ਹਤਾ ਦਸਦਿਧਾਂ ਨ। ਇਸ ਬਾਰੈ ਸ਼ਾਯਰ ਦਾ ਭਾਵ ਝਿਧਾਂ ਏ :—

“ਖੁਹਾ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਸੀਨਾ ਆਯਾ,
ਮਰਨਾ ਆਯਾ ਜੀਨਾ ਆਯਾ।”

ਜਾਂ ਫਹੀ—

“ਲੋਡ ਏ ਲਗੀ ਰਤਾਂ ਬਾਲੀ,
ਠੱਡਾ ਪੇਝਧਾਂ ਪੀਡਾ ਪਾਲੀ।”

ਝਿਧੈ ਰਚਨਾਤਮਕ ਸੋਚ ਹੂਨ ਇਕ ਕਦਮ ਅਗੋਂ ਹੋਇਥੈ ਜਨਤਾ ਦੀ ਭਲਾਈ ਆਸਟੈ ਅਪਨੇ ਆਸਟੈ ਸੂਕ਼ਮ ਸ਼ਾ ਸੂਕ਼ਮ ਤੇ ਵਾਪਕ ਸ਼ਾ ਵਾਪਕ ਹੋਨਾ ਚਾਂਹਦੀ ਏ। ਇਸ ਗਲਲਾ ਗੀ ਸ਼ਾਯਰ ਨੇ ਝਿਧੈ ਨੇਂ ਸ਼ੋਧਰੋਂ ਚ ਝਿਧਾਂ ਵਿਧਾਂ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ :—

“ਮੀ ਫੁਗੋਂ ਦਾ ਗਾਸ ਕਰੀ ਦੇ,
ਜਾਂ ਫੁਲਿੋਂ ਦੀ ਬਾਸ ਕਰੀ ਦੇ।”

ਜਾਂ ਫਹੀ—

“ਜਿਤ ਪੈਂਛੀ ਡੀਕਾਂ ਲਾਈ ਰਜ਼ੇ,
ਸ਼ਹਕੀ ਓਹ ਪਨਿਆਸ ਕਰੀ ਦੇ।”

ਵੀਰੇਨਦਰ ਕੇਸਰ ਹੁੰਦੀ ਸ਼ਾਯਰੀ ਦੇ ਕਲਾਪਕਥ ਦਾ ਸਰਬਾਂਧ ਏ ਬਜ਼ਨ, ਬੈਹੜ, ਕਾਫਿਆ ਤੇ ਰਦੀਫ ਹਰ ਲਿਹਾਜ ਕਨੌ ਸਿਰ ਕਲਾਪਕਥ ਏ। ਕੇਸਰ ਹੋਰੇਂ ਪ੍ਰਤੀਕੋਂ, ਅਲਕਾਰੋਂ ਸਰਬਾਂਧੀ ਏਸੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤੇ ਦੇ ਨ ਜੋਹੜੇ ਤੁਹੂ ਦੇ ਮਨੇ ਦੇ ਸ਼ਾਯਰੇਂ ਦੀ ਸ਼ਾਯਰੀ ਚ ਤੇ ਮਿਲਦੇ ਨ ਪਰ ਬਾਕੀ ਦਿਧੇਂ ਆਧੁਨਿਕ ਭਾਸ਼ਾਏਂ ਚ ਇੱਨ੍ਹੇ ਸਟੀਕ ਤੇ ਸਰੋਖੜ ਨੇਈ। ਇਸ ਚਾਲੀ ਦੇ ਬੇਸਮਾਰ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵੀਰੇਨਦਰ ਕੇਸਰ ਦੀ ਸ਼ਾਯਰੀ ਚ ਚਮਤਕਾਰ ਆਹਨਨੇ ਕਰੀ ਤਉਦੇ ਫਨੀ ਪੈਹਲੂ ਗੀ ਸਗੋਸਾਰ ਕਰਦੇ ਨ।

ਨਿਸ਼ਕਈ

ਨਿਸ਼ਕਈ ਦੇ ਤੌਰ ਪਰ ਅਸ ਆਕਥੀ ਸਕਨੇ ਆਂ ਜੇ ਵੀਰੇਨਦਰ ਕੇਸਰ ਹੁੰਦੀ ਸ਼ਾਯਰੀ ਜੀਵਨ ਧਰਥ, ਸਮਾਜਿਕ ਪਰਿਸਥਿਤਿਆਂ, ਤੇ ਨਿਜੀ ਅਨੁਭਵਾਂ ਤੱਥ ਅਧਾਰਤ ਏ।

M.A. DOGRI

Course No. DOG 204

Unit - IV

Semester - II

Lesson 11-13

Dogri Padya te Katha-Sahitya Da Itihas (1960 Isvi de baad)

1960 ਦੇ ਬਾਦ ਦੀ ਭੋਗਰੀ ਕਹਾਨੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨ

ਪਰਿਚੇ

ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਚ ਤੈ ਪਾਠ ਨ। ਜਿਂਦੇ ਚ ਭੋਗਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਕਹਾਨੀਕਾਰੋਂ – ਨਰੇਨਦ ਖ਼ਜੂਰਿਆ, ਮਦਨ ਸ਼ਾਰਮਾ, ਓਸ ਗੋਸ਼ਵਾਮੀ, ਬਂਧੁ ਸ਼ਾਰਮਾ, ਕ੃ਣ ਸ਼ਾਰਮਾ ਤੇ ਸ਼ਿਵਦੇਵ ਸਿੱਹ ਸੁਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦੀ ਕਹਾਨਿਯੋਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨੋਂ, ਜੀਵਨ ਪਰਿਚੇ ਤੇ ਸਾਹਿਤਿਕ ਧੋਗਦਾਨ ਦੀ ਚੰਚਾ ਕੀਤੀ ਗੇਂਦੀ ਏ। ਹਰ ਪਾਠ ਚ ਦ'ਊ—ਦ'ਊ ਕਹਾਨੀਕਾਰੋਂ ਗੀ ਰਖੇਅਾ ਗੇਂਦਾ ਏ।

ਉਦ੍ਦੇਸ਼

ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਦੇ ਪਾਠੋਂ ਗੀ ਪਢਿੱਥੈ ਵਿਧਾਰਿਥੋਂ ਗੀ ਪਾਠਾਂ—ਕ੍ਰਮ ਚ ਲਾਗੇ ਦੇ ਕਹਾਨੀਕਾਰੋਂ ਤੇ ਤੱਦੀ ਰਚਨਾਏਂ ਤੇ ਤੱਦੀ ਕਹਾਨਿਯੋਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨੇ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਹੋਈ ਸਕਗ।

ਪਾਠ—ਪ੍ਰਕਿਧਾ

ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਦੇ ਹਰ ਇਕ ਪਾਠ ਗੀ ਤ੍ਰਾਂ ਹਿੱਸੋਂ ਚ ਬਂਡੇਅਾ ਜਾਹਗ :—

- (i) ਕਹਾਨੀਕਾਰੋਂ ਦਾ ਜੀਵਨ—ਪਰਿਚੇ
- (ii) ਸਾਹਿਤਿਕ ਧੋਗਦਾਨ
- (iii) ਕਵਿਤਾਏਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨ

M.A. DOGRI

Course No. DOG 204

Unit - IV

Semester - II

Lesson 11

ਕਹਾਨੀਕਾਰ ਨਰੇਨਦ੍ਰ ਖਜੂਰਿਆ ਤੇ ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਸ਼ਾਰਮਾ ਹੁਂਦੀ
ਕਹਾਨਿਧਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨ :

1. ਪਰਿਚੇ

ਇਸ ਪਾਠ ਚ ਨਰੇਨਦ੍ਰ ਖਜੂਰਿਆ ਤੇ ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਸ਼ਾਰਮਾ ਹੁਂਦੇ ਜੀਵਨ—ਪਰਿਚੇ, ਸਾਹਿਤਿਕ ਯੋਗਦਾਨ ਤੇ ਤਾਂਦਿਧਿਆਂ ਕਹਾਨਿਧਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨੈਂ ਸਰਬਾਂਧੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗੇਦੀ ਏ।

2. ਉਦਦੇਸ਼

ਇਸ ਪਾਠ ਗੀ ਪਟਿਆਲੀ ਵਿਦਾਰੀ ਭੋਗਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੰਘ ਕਹਾਨਿਕਾਰੋਂ ਸ਼੍ਰੀ ਨਰੇਨਦ੍ਰ ਖਜੂਰਿਆ ਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਮਦਨਮੋਹਨ ਸ਼ਾਰਮਾ ਹੁਂਦੇ ਜੀਵਨ ਪਰਿਚੇ, ਸਾਹਿਤਿਕ ਯੋਗਦਾਨ ਤੇ ਤਾਂਦਿਧਿਆਂ ਕਹਾਨਿਧਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨੈਂ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਕਰੀ ਸਕਣ। ਤੇ ਤਾਂਨੈਂ ਕਹਾਨੀਕਾਰੋਂ ਬਾਰੈ ਪੁਛੇ ਗੇਦੇ ਸੁਆਲੋਂ ਦੇ ਉਤਤਰ ਦੇਨੇ ਚ ਸਮਰਥ ਹੋਈ ਸਕਣ।

3. ਕਹਾਨੀਕਾਰ ਨਰੇਨਦ੍ਰ ਖਜੂਰਿਆ ਤੇ ਤਾਂਦਿਧਿਆਂ ਕਹਾਨਿਧਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨ

I. ਜੀਵਨ—ਪਰਿਚੇ :

ਭੋਗਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੰਘ ਕਹਾਨੀਕਾਰ ਨਰੇਨਦ੍ਰ ਖਜੂਰਿਆ ਹੁਂਦਾ ਜਨਮ ਸਨ् 1933 ਈ. ਚ ਖਜੂਰਿਆ ਪਰਿਵਾਰ ਚ ਪਾਂ. ਗੌਰੀ ਸ਼ਾਂਕਰ ਹੁਂਦੇ ਘਰ ਹੋਆ। ਇਹ ਭੋਗਰੀ ਦੇ ਮਨੋ—ਪਰਸ਼ਾਨੇ ਦੇ ਗਤਿਕਾਰ ਵਿਸ਼ਵਨਾਥ ਖਜੂਰਿਆ ਤੇ ਤਾਂਵਕੋਟਿ ਦੇ ਸਾਹਿਤਿਕਾਰ, ਪਦਮਸ਼੍ਰੀ ਪ੍ਰੋ. ਰਾਮਨਾਥ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁਂਦੇ ਲੌਹਕੇ ਭਾਡ ਹੈ। 1956 ਬਾਰੇ ਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਕਰ ਦੀ ਪਰੀਕਸ਼ਾ 70 ਫੀਸਦੀ ਨਮੰਬਰ ਲੋੜੀਂਧੈ ਪਾਸ ਕੀਤੀ। ਇੱਥੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿਤਾਮਹਿਰ ਮਹੀਨੇ ਏਹ ਸਕੂਲ ਮਾਸਟਰ ਦੇ ਤੌਰ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਈ ਗੇ। ਫਿਰੀ 1957 ਬਾਅਦ ਚ ਨਰੇਨਦ੍ਰ ਖਜੂਰਿਆ ਹੋਰੇ ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਦਾ ਮਤੇਹਾਨ ਸਿਰਫ਼ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਕਨੌਂ ਤੇ 1961 ਬਾਅਦ ਚ ਏਫ.਎. (ਸਿਰਫ਼ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ) ਦੀ ਪਰੀਕਸ਼ਾ ਪਾਸ ਕੀਤੀ।

ਨਰੇਨਦ੍ਰ ਖਜੂਰਿਆ ਹੋਰੋਂ ਮਾਸਟਰ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕੋਈ ਅਟ੍ਰ ਬਾਰੇ ਕੀਤੀ ਤੇ ਫ਼ਹੀ 1964 ਚ ਰਿਯਾਸਤੀ ਕਲਵਰਲ ਅਕਾਦਮੀ ਚ ਇੰਦੀ ਨਿਯੁਕਿਤ ਹਿੰਦੀ ਅਡੀਟਰ ਦੇ ਤੌਰ ਪਰ ਹੋਈ ਗੇਈ। ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੰਢ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਨਰੇਨਦ੍ਰ ਖਜੂਰਿਆ ਹੋਰ 37 ਬਾਰੋਂ ਦੀ ਬਰੇਸਾ ਚ 28 ਅਪ੍ਰੈਲ 1970 ਗੀ ਏਹੁ ਸੰਸਾਰ ਛੋਡਿਥਾ ਪਰਲੋਕ ਸਥਾਰੀ ਗੇ।

II. ਸਾਹਿਤਕ ਯੋਗਦਾਨ :

ਨਰੇਨਦ੍ਰ ਖਜੂਰਿਆ ਹੋਰੋਂ ਸਨ् 1955—56 ਚ ਲਿਖਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਤੇ 12 ਏਂ ਬਾਰੋਂ ਦੇ ਲੈਹਕੇ ਹਾਰੇ ਅਰਸੇ ਚ ਕਹਾਨਿਧੀਂ ਦੇ ਝਲਾਵਾ ਰੇਡਿਓ ਨਾਟਕ, ਏਕਾਂਕਿਆਂ, ਇਕ ਉਪਨਿਆਸ, ਤੇ ਕਿਥ ਬਾਲ ਏਕਾਂਕੀ ਬੀ ਲਿਖੇ। ਅਨੁਵਾਦ ਸਾਹਿਤ ਚ ਬੀ ਨਰੇਨਦ੍ਰ ਹੁਂਦਾ ਸ਼ਹਿਰਪੂਰਣ ਜੋਗਦਾਨ ਐ। ਇੰਦਿਧੀਂ ਰਚਨਾਏਂ ਦਾ ਬਾਂਬੀ ਇਸ ਚਾਲੀ ਐ:-

1. ਕੋਲੋਂ ਦਿਧਾਂ ਲੀਕਰਾਂ (ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ)
2. ਨੀਲਾ ਅੰਬਰ ਕਾਲੇ ਬਦਲ (ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ, ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ ਸ਼ਾ ਪੁਰਸ਼ਕ੃ਤ)
3. ਰੋਚਕ ਕਹਾਨਿਆਂ (ਬਾਲ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ)
4. ਰਾਸਤੇ ਪਰ (ਹਿੰਦੀ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ)
5. ਸ਼ਾਨੋ (ਡੋਗਰੀ ਉਪਨਿਆਸ)
6. ਡੌਦਿਧਾਂ ਕਨਥਾਂ (ਸਟੇਜ ਨਾਟਕ)
7. ਅਸ ਭਾਗ ਜਗਾਨੇ ਆਹਲੇ ਆਂ (ਬਾਲ ਏਕਾਂਕੀ)
8. ਰਾਸਤਾ ਕਾਂਟੇ ਔਰ ਹਾਥ (ਹਿੰਦੀ ਨਾਟਕ)
9. ਅਪਨੇ—ਪਰਾਏ (ਡੋਗਰੀ ਨਾਟਕ)

‘ਅਸ ਭਾਗ ਜਗਾਨੇ ਆਲੇ ਆਂ ਤੇ ‘ਅਪਨੇ—ਪਰਾਏ’ ਰਚਨਾਂ ਮਰਣੋਪਰਾਨਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਏ। ਨਰੇਨਦ੍ਰ ਖਜੂਰਿਆ ਹੋਰੋਂ ਗੀ ਤੱਦੀ ਸ਼ਾਹਕਾਰ ਰਚਨਾ ‘ਨੀਲਾ ਅੰਬਰ ਕਾਲੇ ਬਦਲ’ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ ਪਰ 1970 ਬਾਰੋਂ ਚ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ ਦਾ ਪੈਹਲਾ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ ਥਿਆ। ਜੇਹੜਾ ਤੱਦੇ ਮਰਣੋਪਰਾਨਤ ਤੱਦੀ ਬੀ ਮੰਪਤੀ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਲਲਿਤਾ ਖਜੂਰਿਆ ਹੋਰੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ।

ਡੋਗਰੀ ਦੀ ਪੈਹਲੀ ਫਿਲਮ ‘ਗਲਲਾਂ ਹੋਇਆਂ ਬੀਤਿਆਂ’ ਦੀ ਕਹਾਨੀ ਦੇ ਲੇਖਕ ਬੀ ਨਰੇਨਦ੍ਰ ਖਜੂਰਿਆ ਹੋਰ ਹੈ।

III. ਨਰੇਨਦ੍ਰ ਖਜੂਰਿਆ ਹੁੰਦੀ ਕਹਾਨਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨ :

ਡੋਗਰੀ ਕਥਾ—ਸਾਹਿਤਿ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਖਡੇਰਨੇ ਆਫਲੇ ਕਹਾਨੀਕਾਰੋਂ ਚ ਨਰੇਨਦ੍ਰ ਖਜੂਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਸਿਰਮੌਰ ਥਾਹਰ ਏ। ਡੋਗਰੀ ਕਥਾ—ਸਾਹਿਤਿ ਦੇ ਖੇਤਰ ਚ ਨਰੇਨਦ੍ਰ ਖਜੂਰਿਆ ਹੁੰਦੇ ਤੈ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ ਛਪਿਯੈ ਸਾਮਨੇ ਆਏ। ਇੰਦਾ ਪੈਹਲਾ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ “ਕੋਲੋਂ ਦਿਯਾਂ ਲੀਕਰਾਂ” 1959 ਬਾਰੇ ਚ ਛਪੇਆ। ਨਰੇਨਦ੍ਰ ਖਜੂਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਇਹ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ ਤਤਕਾਲੀਨ ਸਮਾਜ ਦਿਧਿਆਂ ਲਈ ਚੂਸ ਪਰਮਪਰਾਏਂ ਤੇ ਜੀਵਨ ਦਿਧਿਆਂ ਕੌਡਿਆਂ ਸਚਾਈਆਂ ਪਰ ਅਧਾਰਤ ਏ। ਇਸ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ ਦਿਧਿਆਂ ਕਹਾਨਿਆਂ ਚ ਦੋ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨ ਉਬਰਦੇ ਨ ਪਰਮਪਰਾਵਾਦੀ ਤੇ ਨਮੀਂ ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਰੂਜ਼ਾਨ। ਇਸ ਸਾਂਗੈਹ ਦਿਧਿਆਂ ‘ਕੋਲੋਂ ਦਿਯਾਂ ਲੀਕਰਾਂ’, ‘ਪਰਮੇਸ਼ਾਰਾ ਦੀ ਕਰਨੀ’ ਤੇ ‘ਏਹ ਹਸਦੇ—ਬਸਦੇ ਲੋਕ’ ਪਰਮਪਰਾਵਾਦੀ ਰੂਜ਼ਾਨ ਆਹਲਿਆਂ ਕਹਾਨਿਆਂ ਨ।

“ਕੋਲੇ ਦਿਯਾਂ ਲੀਕਰਾਂ” ਸਾਂਗੈਹ ਦਿਧਿਆਂ ‘ਦਿਨਬਾਰ’, ‘ਧਰਤੀ ਦੀ ਬੇਟੀ’ ਤੇ ‘ਕੀ ਫੁਲਲ ਬਨੀ ਗੇ ਭਾਰੇ’ ਡੋਗਰੀ ਕਥਾ ਸਾਹਿਤਿ ਚ ਨਮੀਂ ਚੇਤਨਾ ਦਿਧਿਆਂ ਕਹਾਨਿਆਂ ਨ।

ਨਰੇਨਦ੍ਰ ਖਜੂਰਿਆ ਹੋਰੋਂ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਨਿਆਂ ਚ ਕਲਿਆਨੀਲਤਾ ਦੇ ਬਜਾਏ ਅਪਨੇ ਅਗਮੋ—ਪਿਛੋਂ ਫਿਰਨੇ ਆਫਲੇ ਜਾਨਿ ਜੀਂਦੇ—ਜਾਗਦੇ ਮਾਹਨੂੰਏਂ ਦੇ ਦੁਖ—ਕਸਾਲੇਂ ਦਾ ਚਿਤ੍ਰਣ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ।

ਨਰੇਨਦ੍ਰ ਖਜੂਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਦੂਆ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ “ਰੋਚਕ ਕਹਾਨਿਆਂ” ਨਾਂਡ ਕਨੈ 1962 ਬਾਰੇ ਚ ਛਪੇਆ। ਇਹ ਇਕ ਬਾਲ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ ਏ। ਇਸ ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ 13ਾਂ ਕਹਾਨਿਆਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਵਸਤੁ ਬਾਲ ਮਨੋਵਿਜਾਨ ਤੇ ਬਾਲ ਜਗਤ ਕਨੈ ਸਰਬਧਤ ਏ। ਸਭਨੇ ਕਹਾਨਿਆਂ ਦੇ ਪਾਤਰ ਜਾਗਤ ਨ ਤੇ ਇੰਦੀ ਬਰੇਸ ਤੇ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਸ਼ਤਰ ਛੇਮੀਂ—ਸਤਮੀਂ ਤਗਰ ਦਾ ਏ। ਨਰੇਨਦ੍ਰ ਖਜੂਰਿਆ ਹੋਰੋਂ ਆਪੂ ਮਾਸਟਰ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕੀਤੀ ਦੀ ਹੀ ਤੇ ਸ਼ਕੂਲੀ ਜਾਗਤੋਂ ਕਨੈ ਕਰੀਬੀ ਸਰਬਧ ਹੋਨੇ ਕਰੀ ਜਾਗਤੋਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਗੀ ਸ਼ੈਲ ਚਾਲਲੀ ਜਾਨੇਆ, ਪਰਖੇਆ ਤੇ ਪਢੇਆ ਗੇਦਾ ਏ। ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਨਿਆਂ ਚ ਰੋਚਕਤਾ, ਕਲਾਤਸਕਤਾ ਤੇ ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਤੈਨੋਂ ਗੁਣੇਂ ਗੀ ਸਮੇਟਾਓ ਗੇਦਾ ਏ, ਜੇਹੜਾ ਨਾਂ ਸਿਰਫ ਜਧਾਨੋਂ—ਜਾਗਤੇ ਗੀ ਬਲਕੇ ਹਰ ਤਮਰ ਦੇ ਪਾਠਕੋਂ ਗੀ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦਾ ਏ। ਇਸ ਸਾਂਗੈਹ ਦਿਧਿਆਂ ਮਤਿਆਂ ਸਾਰਿਆਂ ਕਹਾਨਿਆਂ ਜਾਗਤੋਂ ਚ ਪਢਾਈ ਦੀ ਰੱਚਿ ਪੈਦਾ ਕਰਨੇ ਆਹਲਿਆਂ ਨ। ਤਾਂਨੋਂ ਬਾਲ ਕਹਾਨਿਆਂ ਦਾ ਬਡ਼ਾ ਗੁਣ ਆਪਸੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦਾ ਸਨੇਹਾ ਦੇਨਾ ਏ। ਮਤਿਆਂ ਸਾਰਿਆਂ ਕਹਾਨਿਆਂ ਚ ਦੋਸਤ ਜਾਗਤ ਬਕਖ—ਬਕਖ ਧਰਮੋ—ਮਜ਼ਹਬੋਂ ਦੇ ਨ ਤੇ ਰਲੀ—ਮਿਲਿਐ ਰੋਹੁੰਦੇ ਤੇ ਕਿਟਠੇ ਗੈ ਕਮ ਕਰਦੇ ਨ।

ਨਰੇਨਦ੍ਰ ਖਜੂਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਤ੍ਰਿਧਾ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ “ਨੀਲਾ ਅੰਬਰ ਕਾਲੇ ਬਦਲ” 1967 ਬਾਰੇ ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ। ਇਸ ਸਾਂਗੈਹ ਦਿਧਿਆਂ ਪਂਦਰੋਂ ਕਹਾਨਿਆਂ ਦੇ ਬਕਖ—ਬਕਖ ਰੂਜ਼ਾਨ ਉਬਰਿਧੀ ਸਾਮਨੇ ਆਂਦੇ ਨ ਅਰਥਾਤ ਕਹਾਨੀਕਾਰ ਨੇ ਸਮਾਜੀ ਵਿਸਾਂਗਤਿਆਂ ਦੇ ਬਕਖ—ਬਕਖ ਪੈਹਲੂਏਂ ਗੀ ਅਧਾਰ ਬਨਾਏ ਦਾ ਏ। ਇਸ ਸਾਂਗੈਹ ਦਿਧਿਆਂ ਨਾਟਕ ਦਾ ਹੀਰੋਂ, ‘ਅਪਨਾ—ਅਪਨਾ ਧਰਮ’, ‘ਮਾਂ ਤੂ ਲੋਰੀ ਗਾ’ ‘ਪੈਂਛੀ ਪਰਤੋਏ ਪਰ’, ‘ਧੋਗ ਖੱਡਿਤ’ ਤੇ ‘ਸਦਦਰੋ ਦਾਈ’ ਆਦਿ ਕਹਾਨਿਆਂ ਦਾ ਡੋਗਰੀ ਦੀ ਨਮੀਂ ਚੇਤਨਾ ਦਿਧਿਆਂ ਕਹਾਨਿਆਂ ਚ ਸ਼ਾਮਾਰ ਹੋਂਦਾ

ਏ। ਝਾਨਿਧਿਆਂ ਚ ਸਾਂਘਰਸ਼, ਸਮਾਜੀ ਚੇਤਨਾ ਤੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਯਥਾਰਥ ਏ। ਏਹ ਕਹਾਨਿਆਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੌਰ ਪਰ ਜੀਵਨ ਦੇ ਬਣੇ ਕੋਲ ਨ। ਝਾਨਿਧਿਆਂ ਚ ਮੌਲਕਤਾ ਏ, ਲਾਚਾਰੀ ਏ। ਗੁਰਬਤ, ਝਾਨਿਆਂ ਅਧਿਕਾਰੋਂ ਪ੍ਰਤਿ ਬੇਨਿਆਈ ਤੇ ਝਾਨਿਧਿਆਂ ਚ ਪ੍ਰਤਿ ਬਗਾਬਤ ਦੇ ਸੁਰ ਜੀਵਨ ਦੀ ਭਿਗਦਿਧਿਆਂ ਕਦਰੋਂ ਤੇ ਸੁਖੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਝਾਨਿਧਿਆਂ ਚ ਦਿਕਖੀ ਜਾਈ ਸਕਦੀ ਏ।

'ਨਾਟਕ ਦਾ ਹੀਰੋ' ਤੇ 'ਮਾਂ ਤੂਂ ਲੋਰੀ ਗਾ' ਕਹਾਨਿਆਂ ਭਾਰਤ ਪਰ ਚੀਨੀ ਹਮਲੇ ਸ਼ਾ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋਇਥੈ ਲਿਖਿਆਂ ਗੇਦਿਧਿਆਂ ਨ। ਏਹ ਕਹਾਨਿਆਂ ਦੇਸ਼—ਪਾਰ ਦੇ ਜ਼ਬੇ ਕਨੈ ਓਤ—ਪ੍ਰੋਤ ਨ।

'ਧੋਗ ਖਾਂਡਿਤ' ਇਕ ਹਾਸ਼ਿਆਂ—ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਹਾਨੀ ਏ। ਏਹਦੇ ਚ ਘਰੇਲੂ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦਾ ਵਧਗਾਤਮਕ ਚਿਤ੍ਰਣ ਬਣੀ ਖੂਬੀ ਕਨੈ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ।

'ਝਕ ਪਤਝੜ ਦਾ', 'ਝਕ ਕਵਤਾ ਦਾ ਅਂਤ, 'ਮਕਦੇ ਲੋਰੇ ਸੈਲਿਯਾਂ ਬੂਟਿਆਂ', 'ਸਚ ਜੇਹੜਾ ਤ੍ਰਾਮੇਂ ਦੇ ਪਟੇ ਪਰ ਨੇਈ ਲਖੋਆਂ, 'ਨੀਲਾ ਅੰਬਰ ਕਾਲੇ ਬਦਲ', 'ਸਦਦਰੋ ਦਾਈ' ਬਗੈਰਾ ਕਹਾਨਿਆਂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਰੁਫਿਗਤ ਤੇ ਬਦਲਿਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ—ਮੁਲਿਆਂ ਬਿਕਾਰ ਟਾਕਰੇ ਦੀ ਸਿਥਤਿ ਪੈਦਾ ਕਰਦਿਧਿਆਂ ਨ। 'ਝਕ ਪਤਝੜ ਦਾ' ਕਹਾਨੀ ਤੁਹਾਨੇ ਲੋਕਿਆਂ ਦੇ ਅਂਤਰੰਨ ਦਾ ਚਿਤ੍ਰਣ ਕਰਦੀ ਏ, ਜੇਹੜੇ ਸੂਝਾਵਾਨ ਤੇ ਜ਼ਾਨਵਾਨ ਹੋਂਦੇ ਹੋਈ ਬੀ ਪੈਸੇ ਦੀ ਖਾਤਰ ਕੁਸੈ ਕੁਕਰਮ ਦਾ ਭਾਗੀਦਾਰ ਬਨਦੇ ਨ।

'ਕਾਸ਼ਤੁ ਦਾ ਕਾਲਾ ਤਿੱਤਰ', 'ਝਨਾਮੀ ਕਹਾਨੀ' ਤੇ 'ਸਦਦਰੋ ਦਾਈ' ਇਸ ਸੰਗ੍ਰੈਹ ਦਿਯਾ ਉਤਕ੃ਸ਼ਟ ਕਹਾਨਿਆਂ ਨ। 'ਕਾਸ਼ਤੁ ਦਾ ਕਾਲਾ ਤਿੱਤਰ' ਕਹਾਨੀ ਚ 'ਕਾਸ਼ਤੁ' ਪ੍ਰਤੀਕ ਤੁਹਾਨੇ ਬੇਸ਼ਾਹਾ ਵਿਧਵਾ ਜਨਾਨਿਆਂ ਦੀ ਜੇਹੜਿਆਂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਕ੍ਰੂਰ ਹਤਥੇ ਚ ਮਾਨਸਿਕ ਤੇ ਸ਼ਾਰੀਰਕ ਜਾਤਨਾ ਮੋਗਾ ਕਰਦਿਧਿਆਂ ਨ। 'ਸਦਦਰੋ ਦਾਈ' ਇਕ ਮਾਰੀਕ ਕਹਾਨੀ ਏ। ਜਿਸ ਚ ਸਦਦਰੋ ਦਾਈ ਦਾ ਚਰਿਤ੍ਰ ਬਣੀ ਕੁਛਲਤਾ ਕਨੈ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗੇਦਾ ਏ। 'ਝਨਾਮੀ ਕਹਾਨੀ' ਚ ਕਹਾਨੀਕਾਰ ਝੁੱਗਰ ਚ ਵਾਪਸ ਗਰੀਬੀ ਦੀ ਸਮਸਥਾ ਗੀ ਬਾਂਦੈ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ। ਏਹ ਗਰੀਬੀ ਦੀ ਜਾਤਨਾ ਦਾ ਬਖਾਨ ਕਰਨੇ ਆਹਲੀ ਬੇ ਜੋੜ ਕਹਾਨੀ ਏ। ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਚ ਕਿਨ੍ਹੇ ਗੈ ਜਾਗਤ ਪ੍ਰੇਮੂ ਆਹਲਾ ਲੇਖਾ ਚਾਹ ਬੇਚਦੇ, ਸਿਡਕੈਂ ਤੁਪਰ ਬੈਠੇ ਦੇ ਬੂਟ ਪਾਲਣ ਕਰਦੇ ਨ ਜਾਂ ਹੋਟਲਿਆਂ—ਫਾਰਮਾਂ ਪਰ ਝੂਠੇ ਭਾਂਡੇ ਮਾਂਝਾਂਦੇ ਨ ਤੇ ਸ਼ੋਸ਼ਨ ਤੇ ਅਤਿਆਚਾਰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਾ ਕਰਦੇ ਨ। ਪ੍ਰੇਮੂ ਦਾ ਅਪਨੇ ਮਾਸਟਰ ਗੀ ਏਹ ਆਖਨਾ—'ਨੇਈ ਜੀ ਏਹ ਕਿਧਾਂ ਹੋਈ ਸਕਦਾ ਏ? ਮੈਂ ਚਾਰ ਸਾਲ ਝਾਨਿਧਿਆਂ ਚ ਕੋਲ ਪਢੇ ਦਾ ਆਂ। ਜਨਮ ਭਾਏ ਮਾਂ—ਬਲਕਿ ਦਿਵਾਂ ਨ ਪਰ ਆਦਮੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗੈ ਬਨਾਵੇ ਨ।' ਮਾਸਟਰ ਕਹਾਨੀਕਾਰੈ ਗੀ ਅੰਦਰੋ—ਅੰਦਰੀ ਬਣੀ ਬਣੀ ਝੁਨਕ ਦਿੰਦਾ ਏ ਤੇ ਝਨਾਮੀ ਕਹਾਨੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਖਮਾਰੀ ਉਤਰੀ ਜਾਂਦੀ ਏ।

ਨਿਸ਼ਕਰਣ :

ਇਸ ਸਥਾਨ ਪਰੈਤਾਂ ਨਰੇਨਦਰ ਖਜੂਰਿਆ ਹੋਰੇਂ ਗੀ ਜੇਕਰ ਆਰਥਿਕ ਤੇ ਸਮਾਜਕ ਸ਼ੋਸ਼ਨ ਥਮਾਂ ਪੀਡਿਤ ਲੋਕਿਆਂ ਦਾ ਸਸੀਹਾ ਗਲਾਇਆ ਜਾ ਤਾਂ ਇਸ ਚ ਕੋਈ ਬਧੀਕ ਗਲਲ ਨੇਈ ਏ। ਨਰੇਨਦਰ ਖਜੂਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਸਾਰਾ ਸਾਹਿਤਿਆਂ ਇਸ ਗਲਲਾ ਦਾ ਸਥਾਨ ਏ ਜੇ ਤੁਹਾਨੇ ਮਲੋਕਡੇ ਗਰੀਬੀਆਂ ਗ੍ਰਾਈ ਤੇ ਅਨਪਢ, ਦੂਰ—ਦਰੇਖੇ ਬਸ਼ਨੇ

ਆਹਲੇ ਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਦਲਿਤ ਵਰਗ ਗੀ ਅਪਨੀ ਕਲਮ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇ ਬਨਾਯਾ ਤੇ ਉਂਦੇ ਦੁਖ—ਦਰਦ ਗੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਦਿੱਤੀ।

4. ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਸ਼ਾਰ੍ਮਾ ਤੇ ਉਂਦਿਧੀਂ ਕਹਾਨਿਧੀਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨ :

I. ਜੀਵਨ ਪਰਿਵੇ :

ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਸੁਪ੍ਰਸਿਦਦ ਤੇ ਸ਼ਾਸਕਤ ਕਹਾਨੀਕਾਰ ਪ੍ਰੋ. ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਸ਼ਾਰ੍ਮਾ ਹੁੰਦਾ ਜਨਮ 1934 ਈ. ਚ ਜਾਮ੍ਹੂ ਸ਼ੈਹਰਾ ਚ ਹੋਆ। ਸ਼ਾਰ੍ਮਾ ਹੁੰਦੀ ਸਕੂਲੀ ਸ਼ਿਕਿਆ ਲੋਅਰ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲ ਚ ਹੋਈ ਤੇ ਪਫੀ ਰਣਵੀਰ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਥਮਾਂ ਦਸਮੀਂ ਪਾਸ ਕੀਤੀ। ਏਹਦੇ ਪਰੈਨਟ ਗਾਂਧੀ ਮੈਮੋਰਿਯਲ ਸਾਈਸ ਕਾਲੇਜ ਥਮਾਂ ਬੀ. ਐ. ਪਾਸ ਕੀਤੀ। ਇਸਦੇ ਪਰੈਤਾਂ ਬੀ. ਐ.ਡ. ਕਹਿਯੈ ਸਕੂਲ ਮਾਸਟਰ ਲਗਗੀ ਗੇ। ਨੌਕਰੀ ਦੇ ਦਰਾਨ ਐਮ. ਐ. ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਕੀਤੀ ਤੇ 1963 ਈ. ਚ ਕਾਲੇਜ ਲੈਕਚਰਰ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਏ। ਬਕਖ—ਬਕਖ ਕਾਲਜ਼ੋਂ ਚ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨੇ ਪਰੈਤਾਂ ਰਟੈਰ ਹੋਇਯੈ ਸਾਹਿਤਿਕ ਸਿਰਜਨਾ ਕਹਿਯੈ ਸੁਰ੍ਗ ਸਥਾਰੀ ਗੇ।

II. ਸਾਹਿਤਿਕ ਯੋਗਦਾਨ :

ਪ੍ਰੋ. ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਸ਼ਾਰ੍ਮਾ ਹੋਰੇਂ 1952 ਈ. ਚ ਲਿਖਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿ ਗੀ ਅਪਨੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਕਹਾਨਿਧੀਂ, ਉਪਨਿਆਸ, ਨਾਟਕਾਂ ਤੇ ਏਕਾਂਕਿਧੀਂ ਕਨ੍ਹੈ ਨਵਾਜੇਆ ਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾਏਂ ਦਾ ਵਿੱਤੀ ਇਸ ਚਾਲ੍ਹੀ ਏ :—

1. ਖੀਰਲਾ ਮਾਹਨੂ	(ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ)
2. ਚਾਨਨੀ ਰਾਤ	(ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ)
3. ਤਾਰੇਂ ਦੀ ਲੋ	(ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ)
4. ਦੁੱਖ, ਲਛੁ, ਜੈਹਰ	(ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ)
5. ਨਾਯਕ	(ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ)
6. ਧਾਰਾਂ ਤੇ ਧੂੰਡਾ	(ਉਪਨਿਆਸ)
7. ਜਨੌਰ	(ਰੰਗਮਚੀ ਨਾਟਕ)
8. ਇਕ ਜਨਮ ਹੋਰ	(ਰੇਡਿਯੋ ਨਾਟਕ)
9. ਬੰਜਰ	(ਰੇਡਿਯੋ ਨਾਟਕ)
10. ਇਕ ਪਰਛਾਮਾਂ ਬਦਲੀ ਦਾ	(ਰੰਗਮਚੀ ਨਾਟਕ)

11.	अंगारे दी लो	(रेडियो नाटक)
12.	यात्रू	(रेडियो नाटक)
13.	अम्बर छूटै धरत नमानी	(रेडियो नाटक) बगैरा।

इ'नेंगी इं'दे कहानी संग्रैह “दुङ्ग, लहु, जैहर” उपर साहित्य अकादेमी दा पुरस्कार थोए दा ऐ। इसदे इलावा रियास्ती कल्चरल अकैडमी, आकाशवानी, सरकारी ते गैर-सरकारी साहित्यक संगठनें आसेआ प्रो. शर्मा होरें गी इं'दियें साहित्यक सेवाएं आस्तैं समें-समें पर पुरस्कृत कीता गेदा ऐ।

III. प्रो. मदन मोहन शर्मा हुंदी कहानियें दे प्रमुख रुझान :

डोगरी कथा साहित्य दे खेतर च प्रो. मदन मोहन शर्मा हुंदे पंज कहानी संग्रैह छपियै सामनै आए न। इं'दा सिलसिले बार व्यौरा इस चाल्ली ऐ :-

1. खीरला माहनू :

प्रो. शर्मा हुंदा एह कहानी संग्रैह सन् 1959 च प्रकाशत होआ। शुरू-शुरू दियां कहानियां भावुकता प्रधान न। इस संग्रैह दियें किश कहानियें च आदर्शवादी सुर बी सामनै औदा ऐ। ‘एह मर्द बी’ इक साधारण पर रोचक कहानी ऐ। इसदा कथानक हास्य प्रधान होने दे बाबजूद प्रभावपूर्ण ऐ। ‘एह घर’ कहानी च दरानी—जठानी दी लड़ाई ते फही उंदे च सुलाह होई जाने दी कहानी ऐ। भाशा शैहरी होंदे होई बी ओहदे च नखार ऐ।

‘खीरला माहनू’ मोनोलाग पर लिखी गेदी इक ज़ज़बाती कहानी ऐ। इस च मां अपने पुतरै च इक ऐसे जुआन देश भगत दे गुणे दी परछाई दिखदी ऐ जेहड़ा ग्रांड-ग्रां ते घर-घर अजादी दा सनेहा लेइयै पुजदा ऐ।

‘शाह’ कहानी च धीँ गी कुसै शाहुकारे शा लैते दे ब्याजू पैसे आंगर समझेआ जंदा ऐ। रुढ़िवादी बिचार धारा दे ताने—बाने च बनाई दी इक सधारण कहानी ऐ।

2. चाननी रात :

मदन मोहन शर्मा हुंदा एह कहानी संग्रैह 1960 च प्रकाशत होआ। इस संग्रैह दियें कहानियें च मती प्रौढ़ता दिक्खने गी मिलदी ऐ। मनोविज्ञानक पक्ख उभरियै सामनै आए दा ऐ। ‘चार बुड्डे ते चार परिया’ कहानी गी छोड़ियै बाकी दियां पंज कहानियां—‘प्हाड़ी कां’, ‘जबाबी

ਚਿਟ੍ਰਿਠਧਾਂ, 'ਜਲਲੀ' 'ਨਮਾਂ ਗੀਤ' ਤੇ 'ਚਾਨਨੀ ਰਾਤ' ਕਲਾ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਅਧਾਰ ਪਰ ਸਫਲ ਕਹਾਨਿਆਂ ਨ।

'ਫਾਡੀ ਕਾਂ' ਇਕ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਕਹਾਨੀ ਏ। ਏਹ ਘਰੇਲੂ ਨੌਕਰਾਨੀ ਦੇ ਇਕ ਦੁਢ਼ ਬੇਚਨੇ ਔਨੇ ਆਹਲੇ ਫਾਡੀ ਜਾਗਤੈ 'ਗੁਜਰੂ' ਕਨ੍ਹੈ ਓਹਦੇ ਹਿਰਖ ਦੀ ਕਹਾਨੀ ਏ। ਗੁਜਰੂ ਇਕ ਦਿਨ ਚਲਾਕ ਫਾਡੀ ਕਾਂ ਆਹਲਾ ਲੇਖਾ ਤਸੀ ਹੋਟਲ ਦੇਝੇ ਫੁਰੂ ਹੋਈ ਜਂਦਾ ਏ। 'ਜਲਲੀ' ਇਕ ਗ੍ਰੌਂਗੀ, ਬੋਲੀ ਜੁਆਨ ਕੁਝੀ ਦੀ ਕਹਾਨੀ ਏ ਜੇਹਦੇ ਚ 'ਜਲਲੀ' ਨਾਂ ਦੇ ਪਾਤਰ ਕਨ੍ਹੈ ਸਮਾਜ ਦੇ ਇੱਜਤਦਾਰ ਕਾਲੀ ਕਰਤੂਤ ਕਰਦੇ ਨ। 'ਚਾਨਨੀ ਰਾਤ' ਕਹਾਨੀ ਚ ਖੈਰੂ, ਲਮਭਡਾਰੈ ਕਨ੍ਹੈ ਚਲੇ ਆਵਾ ਕਰਦੇ ਬੈਰ ਗੀ ਤਾਗਨੇ ਦੀ ਗਲਲ ਸੋਚਦਾ ਏ। ਏਹਦੇ ਚ ਓਹਦੇ ਨਿਕਕੇ ਭਾਡ ਦਾ ਹਤਥ ਏ ਕੀ ਜੇ ਓਹ ਲਮਭਡਾਰੈ ਦੀ ਧੀਡ ਕਨ੍ਹੈ ਹਿਰਖ ਕਰਦਾ ਏ।

3. ਤਾਰੋਂ ਦੀ ਲੋਡ :

ਸਨ् 1965 ਚ ਨਰੇਨਦ੍ਰ ਖਯੂਰਿਆ ਹੁਂਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ 'ਤਾਰੋਂ ਦੀ ਲੋਡ' ਛਪਿਥੈ ਸਾਮਨੈ ਆਯਾ। ਇਸ ਸਾਂਗੈਹ ਦਿਇਆਂ 'ਨਦ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਬਿਲਲੀ', 'ਸਿਧੀ ਬਿਜਨ ਮੋਤੀ', 'ਰਾਨੀ ਜੀ', 'ਛੌਧਾ ਅੰਬਰ ਤਲਲਰਦੀ ਬਾਂਹ' ਤੇ 'ਮੁਨਸ ਮਰਵੀ' ਸ਼ੈਲ ਤੇ ਸ਼ਸ਼ਕਤ ਕਹਾਨਿਆਂ ਨ।

'ਨਦ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਬਿਲਲੀ' ਇਕ ਦੁਕਾਨਦਾਰੇ ਦੀ ਬਚ੍ਚੇ ਆਸਟੈ ਤਾਂਹਗੇ ਤੇ ਮਮਤਾ ਪਰ ਆਧਾਰਤ ਕਹਾਨੀ ਏ। ਕਹਾਨੀ ਚ ਨਂਦਸ਼ਾਹ ਦਾ ਕਿਰਦਾਰ ਬੜੇ ਮਨੋਵਿਜ਼ਾਨਕ ਢੰਗੈ ਕਨ੍ਹੈ ਤਉਰਿਥੈ ਸਾਮਨੇ ਆਏ ਦਾ ਏ। 'ਰਾਨੀ ਜੀ' ਚ ਇਕ ਵਿਧਵਾ ਦਾ ਸਜੀਵ ਚਿਤ੍ਰਣ ਸਾਡੈ ਸਾਮਨੈ ਔਂਦਾ ਏ। 'ਸਿਧੀ ਬਿਜਨ ਮੋਤੀ' ਬੀ ਜਾਨਦਾਰ ਕਹਾਨੀ ਏ। ਪ੍ਰੋ. ਸਾਰਮਾ ਹੁਂਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਹਾਨਿਆਂ ਦੇ ਪਾਤਰ ਯਥਾਰਥ ਦੇ ਧਰਾਤਲ ਪਰ ਖੜ੍ਹੇਤੇ ਦੇ ਨ। ਲੋਗਰੀ ਕਥਾ ਸਾਹਿਤਿਕ ਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਨਿਆਂ ਦੀ ਗਿਨਤਰੀ ਸ਼੍ਰੇ਷਼ਠ ਕਹਾਨਿਆਂ ਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਏ।

4. ਦੁਢ਼, ਲਹੂ, ਜੈਹਰ :

ਸਨ् 1971 ਚ ਪ੍ਰੋ. ਸਦਨ ਮੋਹਨ ਸਾਰਮਾ ਹੁਂਦਾ ਏਹ ਇਕ ਸ਼ਹਤਵਪੂਰਨ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ ਛਪੇਆ। ਇਸ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ ਪਰ ਸਾਰਮਾ ਹੋਰੇ ਗੀ ਸਾਹਿਤਿਕ ਅਕਾਦਮੀ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ ਬੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਆ। ਇਸ ਸਾਂਗੈਹ ਦਿਇਆਂ ਕਹਾਨਿਆਂ ਚਾ 'ਪਤਥਰੀ', 'ਮੇਰੀ ਗਲੀ ਦਾ ਪਾਪ', 'ਸਾਫ਼', 'ਕੂਕ' ਤੇ 'ਦੁਢ਼, ਲਹੂ, ਜੈਹਰ' ਸਫਲ ਤੇ ਸ਼ਸ਼ਕਤ ਕਹਾਨਿਆਂ ਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਨਿਆਂ ਚ ਅਸੋਂਗੀ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮਾਜ, ਤ੍ਰਿਟਦੇ ਸਿੜ੍ਹਾਂਤਾਂ, ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਤੇ ਆਮ ਆਦਮੀ ਦੇ ਮਨੈ ਦੀ ਖਿੰਚਾ, ਘੁਟਨ ਤੇ ਸਾਂਘਰਥ ਦੇ ਯਥਾਰਥ ਦੇ ਸਜੀਵ ਚਿਤ੍ਰ ਲਮਦੇ ਨ। ਮਾਹੌਨੂ ਦਾ ਮਨੋਵਿਜ਼ਾਨਕ ਪਕਖ ਬਡੀ ਸਫਲਤਾ ਕਨ੍ਹੈ ਤਉਰੇਅਾ ਗੇਦਾ ਏ।

'ਮੇਰੀ ਗਲੀ ਦਾ ਪਾਪ' ਇਕ ਮਨੋਵਿਜ਼ਾਨਕ ਤੇ ਸਫਲ ਕਹਾਨੀ ਏ। ਮਹਲਿ ਦੀ ਇਕ ਵਿਧਵਾ ਦੀ ਇਕ ਕੁਝੀ ਪਰ ਕੀਤੇ ਗੇਦੇ ਅਨਥ ਦੀ ਕਹਾਨੀ ਏ। 'ਕੂਕ' ਕਹਾਨੀ ਚ ਪੈਂਸ਼ਨਰ ਸਾਂਸਾਰ ਚਾਂਦ ਸਾਰਮਾ ਹੁੰਦੇ ਪੈਂਸ਼ਨੀ ਜੀਵਨ, ਚਾਂਦੀ ਸੋਚੋਂ, ਫਿਕਰੇ ਬਗੈਰਾ ਦੇ ਯਥਾਰਥ ਚਿਤ੍ਰਣ ਦੀ ਸਫਲ ਕਹਾਨੀ ਏ। 'ਇਕ ਆਦਮੀ ਦੀ ਮੌਤ' ਤੇ 'ਮਾਫ਼ੀ' ਦੋਏ ਕਹਾਨਿਆਂ ਦੁਖਾਂਤ ਨ। 'ਇਕ ਆਦਮੀ ਦੀ ਮੌਤ' ਇਕ ਐਸੇ ਕਿਰਦਾਰ ਦੀ ਕਹਾਨੀ ਏ, ਜੇਹੜਾ

ਜੀਵਨ ਭਰ ਈਮਾਦਾਰ ਰੇਹਾ, ਘਰ—ਬਾਹਰ, ਨਾਤੇ—ਸਾਕੋਂ ਤੇ ਸਮਾਜ ਕਨੈ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਦਾ ਰੇਹਾ। ਪਰ ਬਾਦ ਚ ਅਮੀਰੀ ਦੇ ਸੁਖਨੇ ਪੂਰੇ ਕਰਨੇ ਆਸਟੋ ਏਸਾ ਬਦਲੇਆ ਜੇ ਓਹਦੇ ਆਸਟੌ ਆਤਮ ਹਤਿਆ ਦੇ ਛੁਟ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨੇਈ। 'ਇਕ ਲਮਕਦੀ ਲੋਥ' ਕਹਾਨੀ ਦੀ ਨਾਥਕਾ 'ਮਗਗੋ' ਜੁਆਨ ਤੇ ਖੁਬਸੂਰਤ ਬਾਲ—ਵਿਧਵਾ ਐ, ਜੇਹੜੀ ਅਪਨੀ ਝੱਜਤ ਲਟੋਈ ਜਾਨੇ ਦੇ ਕਾਰਣ ਫਾਹ ਲਗੀ ਮਰੀ ਜਾਂਦੀ ਐ। ਇਸ ਕਹਾਨੀ ਚ ਕਹਾਨੀਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਦੱਸਨੇ ਦਾ ਜਲਨ ਕੀਤੇ ਦਾ ਜੇ ਰਿਖਤੇਦਾਰੇ ਦੇ ਰੂਪੈ ਚ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਚ ਕਿਥਾ ਨੇਹ ਸਾਫ਼ ਬੀ ਪਲਦੇ ਨ, ਜੇਹੜੇ ਮੌਕਾ ਦਿਖਦੇ ਗੈ ਲੱਗ ਮਾਰੀ ਦਿੰਦੇ ਨ। ਇਹ ਇਕ ਮਨੋਵਿਜਾਨਕ ਤੇ ਸਮਾਜੀ ਧਰਾਂਦਰ ਦੀ ਕਹਾਨੀ ਐ।

'ਦੁੱਢ਼, ਲਹੂ, ਜੈਹਰ' ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ ਦਿਯਾਂ ਕਿਥਾ ਕਹਾਨਿਆਂ ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਚਾਰ ਧਾਰਾ ਆਹਲਿਆਂ ਬੀ ਹੈਨ। 'ਪਤਥਰੀ', 'ਸ਼ੌਂਕਰੀ ਦਾ ਬੁਡ਼ਾ' ਤੇ 'ਰਾਨੀ ਜੀ' ਕਹਾਨਿਯੋਂ ਗੀ ਇਸ ਕੋਟਿ ਚ ਰਖੇਆ ਜਾਈ ਸਕਦਾ ਐ। 'ਪਤਥਰੀ' ਕਹਾਨੀ ਇਕ ਐਸੇ ਪਾਤ੍ਰ ਦੇ ਸ਼ਾਮਲ ਕਹਾਨੀ ਐ ਜੇਹੜੀ ਪਤਥਰੀ ਦੀ ਮਰੀਜ ਐ ਤੇ ਅਸਪਤਾਲ ਦੇ ਦਸਘੋਟੂ ਵਾਤਾਵਰਣ ਗੀ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨੇਈ ਕਰੀ ਪਾਂਦੀ। ਓਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖਿਨੋਂ ਚ ਮੌਤੀ ਗੀ ਬਡੇ ਨੇਡੇ ਦਾ ਦਿਖਦੀ ਐ ਤੇ ਖੀਰ ਇਸ ਮਾਨਸਿਕ ਸ਼ਾਮਲ ਚ ਹਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਐ। 'ਸ਼ੌਂਕਰੀ ਦਾ ਬੁਡ਼ਾ' ਇਕ ਮਨੋਵਿਜਾਨਕ ਕਹਾਨੀ ਐ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਨਿਯੋਂ ਦੇ ਕਿਥਾ ਸੁਕਖ ਪਾਤਰ ਜੀਵਨ ਸ਼ਾਮਲ ਦੇ ਕਨੈ—ਕਨੈ ਮੌਤੀ ਆਹਲੇ ਪਾਰਸੈ ਬਧਦੇ ਨ।

5. ਨਾਥਕ :

ਪ੍ਰੋ. ਸ਼ਰਮਾ ਹੁੰਦਾ 22 ਕਹਾਨਿਯੋਂ ਦਾ ਸਾਂਗੈਹ 'ਨਾਥਕ' 1986 ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ। ਇਸ ਸਾਂਗੈਹ ਦਿਯਾਂ ਕਹਾਨਿਆਂ ਆਧੁਨਿਕ ਕਹਾਨਿਯੋਂ ਦੀ ਗਿਨਤਰੀ ਚ ਆਂਦਿਧਾਂ ਨ। ਪਾਤਰੋਂ ਦੀ ਮਨੋਸਿਥਤਿ ਦਾ ਜਾਨਦਾਰ ਚਿਤ੍ਰਣ, ਮਨੋਵਿਜਾਨਕ ਧਰਾਤਲ ਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਾਨਦਾਰ ਐ ਜੇ ਪਾਠਕ ਅਪਨੇ ਆਪੈ ਗੀ ਕਿਰਦਾਰੋਂ ਚਾ ਇਕ ਸਮਝਨ ਲਗੀ ਪੈਂਦੇ ਨ। ਇਸ ਸਾਂਗੈਹ ਚ 'ਟ੍ਰੇਨ', 'ਨਹੋਰੇ ਦੇ ਕੈਂਦ੍ਰੀ', 'ਕੀਡ਼ਾ' 'ਨਾਥਕ' ਸੂਰਜ ਦੀ ਆਤਮਕਥਾ ਬਾਗੇ ਜਾਨਦਾਰ ਤੇ ਸ਼ਾਸ਼ਕਤ ਕਹਾਨਿਆਂ ਨ।

ਨਿਸ਼ਕਰਤ :

ਪ੍ਰੋ. ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁੰਦਿਧਿਆਂ ਕਹਾਨਿਯੋਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਨ ਕਰਨੇ ਪੈਰੈਂਟਾਂ ਖੀਰ ਚ ਅਸ ਆਕਖੀ ਸਕਨੇ ਆਂ ਜੇ ਸ਼ਰਮਾ ਹੋਰੋਂ ਸ਼ੁਰੂ—ਸ਼ੁਰੂ ਚ ਪਰਮਪਰਾਵਾਦੀ ਰੁਝਾਨ ਗੀ ਲੇਝਿਅਤ ਕਹਾਨਿਆਂ ਲਿਖਿਆਂ ਪਰ ਸਮੇਂ ਦੇ ਕਨੈ—ਕਨੈ ਤੱਦੇ ਕਹਾਨੀ ਲੇਖਨ ਚ ਬਦਲਾਵ ਆਇਆ ਤੇ ਤੱਨੋਂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਹਰ ਪੈਹਲੂ ਗੀ ਅਪਨੀ ਕਹਾਨਿਆਂ ਚ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤੇ ਦਾ ਐ। ਅਰਥਾਤ, ਤੱਨੋਂ ਆਧੁਨਿਕ ਰੁਝਾਨਾਂ ਗੀ ਲੇਝਿਅਤ ਬੀ ਕਥਾ—ਸਾਹਿਤਿ ਰਚੇਆ।

M.A. DOGRI

Course No. DOG 204

Unit - IV

Semester - II

Lesson 12

ओम गोस्वामी ते बंधु शर्मा हुंदी कहानियें दे प्रमुख रुझान

1. परिचे :

इस पाठ च कहानीकार ओम गोस्वामी ते बंधु शर्मा हुंदे जीवन—परिचे, साहित्यक योगदान ते उंदियें कहानियें दे प्रमुख रुझानें सरबंधी जानकारी दिती गेदी ऐ।

2. उद्देश्य :

इस पाठ गी पढ़ियै विधार्थी डोगरी दे प्रसिद्ध कहानिकारें ओम गोस्वामी ते बंधु शर्मा हुंदे जीवन परिचे, साहित्यक योगदान ते उंदियें कहानियें दे प्रमुख रुझानें बारै जानकारी हासल करी सकडन। ते उनें कहानीकारें बारै पुच्छे गेदे सोआलें दे उत्तर देने च समर्थ होइ सकडन।

3. कहानीकार ओम गोस्वामी ते इंदियें कहानियें दे प्रमुख रुझान

I. जीवन—परिचे :

डोगरी दे साहित्यकार लॉ. ओम गोस्वामी हुंदा जन्म सितम्बर 1947 ई. च पंडत बलदेव राज हुंदे घर होआ। गोस्वामी होरें इक सरकारी स्कूलै च पंजमी पास करने परैतं रणबीर हाई स्कूल च दाखला लैता। एह अपनी स्कूली शिक्षा दरान डिवेटें, खेडें ते सांस्कृतिक गतिबिधियें च बधी चढ़ियै हिस्सा लैंदे हे। स्कूली शिक्षा परैतं इनें जिसलै साईंस कालेज जम्मू च दाखला लैता तां इंदी प्रतिस्पर्धा दा दायरा होर बधी गेआ ते उथो बी अपनी इक विशेष पञ्चान बनाई। कालेज दी पढ़ाई दे कन्नै—कन्नै इनें प्राईवेट तौरा पर हिंदी च प्रभाकर दी परीक्षा बी पास करी लैती। कालेज दी पढ़ाई परैतं इनें एम. एस. सी. दे दौरान इंगलिश लिटरेचर ते शिरोमणी दे इम्तिहान बी पास कीते। इनें जदूं बी कोई परिक्षा दिती, एह म्हेशा ओहदे च अब्बल औंदे रेह। ओम

गोस्वामी होर रियासती कल्चरल अकैडमी चा मुक्ख—संपादक दे औहदे परा पिंशनी होइयै अज्जकल डोगरी साहित्य सिरजना च जोगदान देआ करदे न।

I. साहित्यक योगदान :

ओम गोस्वामी होरे डोगरी गी बडा मता उच्चकोटि दा साहित्य प्रधान कीता ऐ। इ'ने मौलक साहित्य दे कनै—कनै अनुवाद ते संपादन दा कम्म बी कीते दा ऐ। इ'दी रचनाएं दा मुख्यर व्यौरा इस चाल्ली ऐ :—

डोगरी रचनां :

1. नैह ते पोटे (कहानी संग्रह, 1971 ई. च प्रकाशत होआ)
2. हाशिये दे नोट्स (कहानी संग्रह, 1972 ई.)
3. न्हेरे दा समुंदर (कहानी संग्रह, 1974 ई. रियासती कल्चरल अकैडमी आसेआ पुरस्कृत)
4. सुन्ने दी चिडी (कहानी संग्रह, 1983 ई., इस पुस्तक पर 1986 ई. गी साहित्य अकादेमी पुरस्कार प्राप्त होआ)
5. न्हेरै धिरी दी इक पुली (कहानी संग्रह, 1988 ई.)
6. पगडंडी पर सूरज (कहानी संग्रह, 1989 ई., रियासती कल्चरल अकैडमी शा पुरस्कृत)

आलोचना :

कवि हरदत्त—व्यक्तित्व ते कृतित्व – 1979 ई.

परमानन्द अलमस्त—व्यक्तित्व ते कृतित्व—1982 ई.

परख ते पड़ताल—साहित्यक निबंध 1983 ई.

विश्वनाथ खजूरिया—मोनोग्राफ 1995 ई.

दीनू भाई पंत—मानोग्राफ 1995 ई.

रामलाल शर्मा—मोनोग्राफ 2001 ई.

नाटक :

बाल एकांकी – 1973 ई०

उपन्यास :

- (i) पल खिन – 1996 (रियासती कल्वरल अकैडमी आसेआ पुरस्कृत)
- (ii) कमालपुर दी करामात – 1996 (रियासती कल्वरल अकैडमी आसेआ पुरस्कृत)

संपादन :

अंबर, नगीं चेतना, जोत, साढ़ा साहित्य 1973–1987, डोगरी ते हिंदी दे किश अंके दे इलावा केई चाली दियें कताबे दा रियासती कल्वरल अकैडमी ते साहित्य अकादेमी दिल्ली आस्तै संपादन कीते दा।

हिंदी रचनां :

कहानी संग्रह :—

- (i) निवसित – 1975 ई०
- (ii) बारह कहानियां – 1981 ई० (रियासती कल्वरल अकैडमी आसेआ 1982 ब'रे च पुरस्कृत)
- (iii) सर्द आग – 1983 ई० (रियासती कल्वरल अकैडमी आसेआ पुरस्कृत)
- (iv) श्री कालीवीर – शोध-प्रबंध

लेख संग्रह :—

दायित्व – 1987 ई० (इस संग्रह पर 1988 ब'रे आस्तै हिंदी निदेशालय दा पुरस्कार प्रदान कीता गेदा ऐ)।

अनुवाद :—

प्रतिनिधि डोगरी कहानियां दां हिंदी अनुवाद 1985 ई०

इसदे इलावा ओम गोस्वामी हुंदा मता सारा साहित्य अनछपेआ बी ऐ ते ओह होर साहित्य सिरजना च व्यस्त न।

III. ઓમ ગોસ્વામી હુંદી કહાનિયે દે પ્રમુખ રૂજાન :

ડોગરી કથા—સાહિત્ય દે ખેતરે ચ ઓમ ગોસ્વામી હુંદે અજ્જૈ તગર દે કહાની સંગ્રહ છીપી ચુકે દે ન। ઇં'દિયે કહાનિયે દા અધ્યયન કરને પર એહ ગલ્લ બાંદે હોંદી એ જે ઇં'દી કહાનિયે દે વિશે પૂરી ચાલ્લી સમાજ કન્નૈ જુડે દે ન તે સમાજ ચ રોહને આહલે મનુક્ખેં દી તર્જમાની કરદે ન। ગોસ્વામી હુંદી કહાનિયે ચ ભારતી જન—જીવન કન્નૈ સરબધંત સ્થિતિયે—પરિસ્થિતિયે, અનુભૂતિયે તે હર રોજ ભોગને આહલિયેં સમર્યાએં દે દર્શન હોંદે ન। ઇં'દિયે કહાનિયે દે વિશે દે સરબધ બ્યાહ યૌન—સરબધ, અગુઆ લોકેં દી ખ્યચરી સોચ, મરીજેં પ્રતિ હિરખ, ઈમાનદારી, આમ પત્રકારે આસેઆ કીતી જાને આહલી બ્લૈક—મેલિંગ, પછ્યમી સભ્યતા દા ચઢા રંગ, રિશ્વતખોરી, રૂજાગાર જુટાને આસ્તૈ સાહિત્યકારોં દી દૌડું, છુહા—છાત, બાલ માનસિકતા, અંતર આત્મા દી ફટકાર તે પરામાનવી શક્તિયે બગેરા દી સમાજ ચ પક્કી હોંદ બગેરા કન્નૈ એ। અર્થાત् ઓમ—ગોસ્વામી હોરેં સમાજ દે હર પૈહલૂ જાં ઇં'યાં આક્ષી લાઓ જે મનુક્ખ જો કિશ દિક્ખા, સુના તે ભોગા કરદા એ, સબ કિશ ઉંદિયે કહાનિયે દા વિશે એ।

ગોસ્વામી હુંદા પૈહલા કહાની સંગ્રહ ‘નૈંહ તે પોટે’ 1971 ચ પ્રકાશાત હોઆ। ‘નૈંહ તે પોટે’ શીર્ષક અપને આપ ગૈ જીવન ચ ભોગ જાને આહલે સુખ—દુખ, સચ્ચ—ઝૂઠ, જીવન દે યથાર્થ દે નેડમેં સરબધોં બક્કી શારા કરંદા એ। કહાનિયે દા પરિવેશ ગ્રાઉં તે શૈહરી દોનેં કિસ્મેં દા એ।

ઇં'દા દૂઓ કહાની સંગ્રહ ‘હાશિયે દે નોટ્સ’ 1972 ઈ. ચ પ્રકાશાત હોઆ। ઇસ સંગ્રહ દિયે કહાનિયે ચ કહાનીકાર ને શિલ્પ તે શૈલી દે સ્તર પર કેર્ઝ તજરબે કીતે દે ન પર દ્રિશ્ટીકોણ ચ કોર્ઝ તબદીલી નેર્ઝ આર્ઝ દી એ। કહાનિયે ચ સમાજક ઘટનાએં દા બઢા યથાર્થ ચિત્રણ હોએ દા એ। સમાજ ચ પખંડ, પેસે દે અજ્જૈ દે ઇસ મશીની યુગ દે કલ્પેપન દે અહ્સાસ દા પ્રભાવશાલી વર્ણન હોએ દા એ।

ઇં'દા ત્રિયા કહાની સંગ્રહ ‘ન્હેરે દા સમુંદર’ 1973 ઈ. ચ પ્રકાશાત હોઆ। ‘સાઈં’, ‘પટોર્ઝ દી ઇટ્ટ’ તે ‘ચક્કી’ ઇસ સંગ્રહ દિયાં શ્રેષ્ઠ કહાનિયાં ન। આમ આદમી દી રોજ ભોગદી જિંદગી દિયાં કહાનિયાં ન। જિસ સમાજી વ્યવસ્થા ચ અસ અપને આપ ગી સુરક્ષત સમજાને આં, અંદરો—અંદરી ઊએ અર્સેગી કિસ ચાલ્લી ખા કરવી એ તે નચોડે કરવી એ કહાનીકાર ને બડે ખૂબસુરત ઢંગે કન્નૈ પેશ કીતે દા એ।

ગોસ્વામી હુંદા ચૌથા કહાની સંગ્રહ 1983 ઈ. ચ “સુન્ને દી ચિંડી” નાડ કન્નૈ પ્રકાશાત હોઆ। ‘મગરમચ્છ’, ‘સુન્ને દી ચિંડી’, ‘નર્કજૂન’, ‘મ્હાત્મદારી’, ‘કીંગરે આહલા ચન્ન’ તે ‘દદરી’ ઇસ સંગ્રહ દિયાં સફલ તે સર્વશ્રેષ્ઠ કહાનિયાં ન।

ਗੋਸ਼ਵਾਮੀ ਹੁੰਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਕਹਾਨੀ ਸੰਗੈਹ “ਨਹੋ ਧਿਰੀ ਦੀ ਪੁਲੀ” 1988 ਚ ਛਪਿਥੈ ਸਾਮਨੇ ਆਇਆ। ਇਸ ਚ ਕਹਾਨੀਕਾਰ ਨੇ ਗਲਾਏ ਦਾ ਏ ਜੇ ਅਜੜ੍ਹੇ ਦੇ ਦੌਰ ਚ ਹਰ ਆਦਮੀ ਆਸਦਨ ਬਧਾਨੇ ਦੀ ਕੋਥਾਂ ਚ ਬਿਵਸਤ ਏ। ਓਹ ਚਾਂਹਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹਵੇਂ ਕਥਾ ਮਤੇ ਸ਼ਾ ਮਤੀ ਧਨ—ਵੈਲਤ ਹੋਏ ਤੇ ਸਾਰੋਂ ਸ਼ਾ ਮੀਰ ਖੋਆ। “ਬਿਖੜੀ ਬਤਾ ਦੀ ਚਾਨਨੀ” ਕਹਾਨੀ ਇਸਦਾ ਸ਼ਸ਼ਕਤ ਉਦਾਹਰਣ ਏ।

ਗੋਸ਼ਵਾਮੀ ਹੁੰਦਾ ਛੇਮਾਂ ਕਹਾਨੀ ਸੰਗੈਹ “ਪਗਡ਼ਡੀ ਦਾ ਸੂਰਜ” 1989 ਈ. ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ। ਇਸ ਸੰਗੈਹ ਦੀ ‘ਪਗਡ਼ਡੀ ਦਾ ਸੂਰਜ’ ਕਹਾਨੀ ਚ ਕਹਾਨੀਕਾਰ ਨੇ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਚ ਵਾਪਟ ਬੇਮੇਲੇ ਬਾਹੁ ਦੀ ਕੁਰੀਤੀ ਪਰਾ ਪਦਾ ਗੁਹਾਡੇਂ ਦੀ ਕੋਥਾਂ ਕੀਤੀ ਦੀ ਏ। ਦੂਰ—ਦਰੱਡੈ ਇਲਾਕੇਂ ਚ ਅਜ਼ਜ ਬੀ ਏਹ ਇਕ ਗੰਭੀਰ ਸਮਾਜਕ ਕੁਰੀਤਿ ਚਲਾ ਕਰਦੀ ਏ।

ਓਮ ਗੋਸ਼ਵਾਮੀ ਹੁੰਦਿਯੋਂ ਕਹਾਨਿਯੋਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨ ਜਾਂ ਸੁਰ ਨ —ਬਾਹੁ, ਤੇ ਬਾਹੁ ਦੀ ਸ਼ਹਤਾ। ਬੇਮੇਲ ਬਾਹੁ, ਨਰ—ਨਾਰੀ ਸਾਂਸਾਰ, ਅਜ਼ਜ ਦੇ ਦੌਰ ਚ ਅਪਨੀ ਆਸਦਨ ਬਧਾਨੇ ਚ ਬਿਵਸਤ ਹਰ ਆਦਮੀ, ਸਮਾਜ ਚ ਘਟਦੀ ਬਜੁੰਗੀ ਦੀ ਇੱਛਾ, ਸ਼ੋਸ਼ਨ, ਅਤ੍ਯਾਚਾਰ, ਅਦਿਸ਼ਣ ਸ਼ਕਿਤਿਯੋਂ ਦੀ ਮਾਨਤਾ, ਸਮਾਜ ਚ ਫੈਲੀ ਦਿਧਾਂ ਬੇਖ਼ਮਾਰ ਕੁਰੀਤਾਂ, ਪਚ਼ਾਸ਼ੀਂ ਸਮਝਤਾ ਦਾ ਚਢਦਾ ਰੰਗ, ਮੌਜੂਦਾ ਰਾਜਨੀਤਿ ਬਗੈਰਾ ਮੁਕਖ ਰੂਪੈ ਚ ਤੁਭਰਦੇ ਨ। ਏਹ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇ ਜਾਂ ਰੂਜ਼ਾਨ ਬਕਖ—ਬਕਖ ਕਹਾਨਿਯੋਂ ਚ ਤੁਭਰੇ ਦੇ ਨ।

ਨਿਸ਼ਕਰਥ :

ਗੋਸ਼ਵਾਮੀ ਹੁੰਦੀ ਕਹਾਨਿਯੋਂ ਦਾ ਮੁਕਖ ਅਧਾਰ ਆਮ ਤੌਰ ਪਰ ਆਰਥਕ ਪੈਹਲੂ ਏ। ਆਰਥਕ ਤੌਰ ਪਰ ਪਿਛੇ ਦੇ ਡੋਗਰਾ ਸਮਾਜ ਦਾ ਜਿਕਰ ਇਂਦੀ ਕਹਾਨਿਯੋਂ ਚ ਜਗਹ—ਜਗਹ ਹੋਏ ਦਾ ਏ। ਗੋਸ਼ਵਾਮੀ ਹੁੰਦੇ ਲੇਖਨ ਗੀ ਧਿਆਨ ਚ ਰਕਿਖਿਆਂ ਆਖੇਆ ਜਾਈ ਸਕਦਾ ਏ ਜੇ ਮਨੋਵਿਜ਼ਾਨਕਤਾ, ਧਰਾਤਲਨਿਕਤਾ, ਸਾਂਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ, ਆਦਰਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਸ਼ੈਲੀ ਤੇ ਸ਼ਿਲਵ ਵਿਧਿ ਬਗੈਰਾ ਇਂਦੇ ਲੇਖਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਣ ਨ, ਜੇਹਡੇ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਗਿਨੇ—ਚੁਨੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰੋਂ ਦੀ ਪੰਕਿਤ ਚ ਇਨ੍ਹੋਂਨੂੰ ਬਠਾਲਨੇ ਦੀ ਸਮਰਥ ਰਖਦੇ ਨ।

16.4 ਕਹਾਨੀਕਾਰ ਬਨ੍ਧੂ ਸ਼ਾਰਮਾ ਤੇ ਇੰਦਿਯੋਂ ਕਹਾਨਿਯੋਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨ :

I. ਜੀਵਨ—ਪਰੀਚੇ :

ਕਹਾਨੀਕਾਰ ਬਨ੍ਧੂ ਸ਼ਾਰਮਾ ਹੁੰਦਾ ਜਨਮ ਸਨ 1934 ਈ. ਚ ਹੋਆ। ਏਹ ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਸ਼੍ਰੇ਷਼ਠ ਕਹਾਨੀਕਾਰੋਂ ਚ ਇਕ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਨਿਯੋਂ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸ਼ ਸ਼ੈਲ ਲੇਖ ਬੀ ਲਿਖੇ ਦੇਨ। ਇੰਦਿਯੋਂ ਕਿਸ਼ ਕਹਾਨਿਯੋਂ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਭਾਰਤ ਦਿਧਿਆਂ ਚ ਹੋਈ ਚੁਕਕੇ ਦੇ ਨ। ਸੈਹਜ ਕੋਮਲ ਮਨੁਕਖੀ ਭਾਵਨਾਏਂ ਗੀ ਲੇਝਿਆਂ ਲਿਖੀ ਗੇਦਿਧਿਆਂ ਕਹਾਨਿਯੋਂ ਦਾ ਕਥਥ ਤੇ ਸ਼ਿਲਵ ਦਮੈਂ ਜਾਨਦਾਰ ਨ। ਤੁਹਾਨਿਯੋਂ ਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਸ਼ੁਰੂ ਥਮਾਂ ਗੈ ਪ੍ਰਯੋਗਵਾਦੀ ਧਰਾਤਲ ਪਰ ਖਡੋਤੇ ਦਾ ਸੇਹੀ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਜੀਵਨ ਦਿਧਿਆਂ ਨਿਕਿਕਿਆਂ—ਬਡਿਡਿਆਂ ਘਟਨਾ ਜੇਹਡਿਆਂ ਤੁਹਾਨਿਯੋਂ ਦਾ ਅਧਾਰ ਨ ਪਾਠਕੇ ਵੇ ਸਨੇ ਪਰ ਗੈਹ੍ਰਾ ਪ੍ਰਮਾਵ ਛੋਡਿਦਿਆਂ ਨ। 11 ਨਵਮੰਕਾਰ

2000 ਚ ਬਂਧੁ ਸ਼ਰਮਾ ਹੋਰ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਗੀ ਛੋਡਿਯੈ ਪਰਲੋਕ ਸਥਾਰੀ ਗੇ।

II. ਸਾਹਿਤਿਕ ਧੋਗਦਾਨ :

ਕਹਾਨੀਕਾਰ ਬਂਧੁ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁਂਦੀ ਰਚਨਾਏ ਦਾ ਬਾਬੂਰਾ ਇਸ ਚਾਲੀ ਐ :—

1. ਪਰਛਾਮੇ	(ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ, ਰਿਧਾਸ਼ਤੀ ਕਲਵਰਲ ਅਕੈਡਮੀ ਆਸ਼ੇਆ ਪੁਰਸ਼ਕਤ)
2. ਕਿੰਗਰੇ	(ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ)
3. ਮੀਲ—ਪਥਰ	(ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ, ਸਾਹਿਤਿਕ ਅਕਾਦਮੀ ਆਸ਼ੇਆ ਪੁਰਸ਼ਕਤ)
4. ਜੁਰ ਧਰਤੀ ਦੇ	(ਲੇਖ ਸਾਂਗੈਹ)

III. ਕਹਾਨੀਕਾਰ ਬਂਧੁ ਸ਼ਰਮਾ ਕਹਾਨੀ ਸਾਹਿਤਿਕ ਗੀ ਧੋਗਦਾਨ ਤੇ ਉਦਿਹਿਂ ਕਹਾਨਿਹਿਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨ :

ਬਂਧੁ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁਂਦਾ ਪੈਹਲਾ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ “ਪਰਛਾਮੇ” ਸਨ् 1972 ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ। ਡੋਗਰੀ ਕਥਾ ਸਾਹਿਤਿਕ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਚ ਏਹ ਇਕ ਟਕੋਹਦਾ ਬਾਦਧਾ ਹਾ। ਓਹ ਇਕ ਸੋਹਗੇ ਸਿਆਨੇ ਕਹਾਨੀਕਾਰ ਹੈ। ਤੇ ਉਦਿਹਿਂ ਕਹਾਨਿਹਿਂ ਦੇ ਨਜ਼ਰ ਆਲੇ—ਦੁਆਲੇ ਨਿਕਿਕਹਿਂ—ਨਿਕਿਕਹਿਂ ਗਲਿੰ ਚ ਛਾਪੇ ਦੇ ਜੀਵਨ ਗੀ ਤੁਝੀ ਲੈਂਦੀ ਹੀ। ਅਰਥਾਤ् ਉਦਿਹਿਂ ਕਹਾਨਿਹਿਂ ਚ ਸਮਾਜ ਦੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਹੋਈ ਦੀ ਏ। ਇਸ ਸਾਂਗੈਹ ਦਿਹਿਂ ‘ਪਰਛਾਮੇ’, ‘ਰਾਗਲੀ ਚਿੜੀ’ ਤੇ ‘ਲੀਕਰ ਤੇ ਪੁਲ’ ਸਫਲ ਤੇ ਜਾਨਦਾਰ ਕਹਾਨਿਹਿਂ ਨ। ਜਾਨਿ ਡੋਗਰੀ ਦੀ ਨਮੀ ਕਹਾਨੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਚ ਸ਼ਸ਼ਾਮ ਹੋਂਦਿਹਿਂ ਨ। ਜਦਕੇ ‘ਸਨੌਨੀ’ ਤੇ ‘ਨਮਿਯਾਂ ਸੋਚਾ’ ਕਹਾਨਿਹਿਂ ਕਿਥਾ ਕਮਜ਼ੋਰ ਤੇ ਭਾਵੁਕਤਾ ਵਾਦੀ ਨ।

‘ਪਰਛਾਮੇ’ ਕਹਾਨੀ ਦੀ ਨਾਥਕਾ ਜਾਨਕੀ ਦਾ ਅਪਨੇ ਫਰਦ ਆਸਤੈ ਮੋਹ ਬਡੇ ਮਨੋਵਿਜ਼ਾਨਕ ਢੰਗੈ ਕਨੈ ਚਿਤ੍ਰਤ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ। ‘ਰਾਗਲੀ ਚਿੜੀ’ ਕਹਾਨੀ ਚ ਬਚਿੰ ਦੀ ਮਨੋਦੱਸ਼ਾ ਦਾ ਸਜੀਵ ਚਿਤ੍ਰਣ ਏ। ‘ਲੀਕਰ ਤੇ ਪੁਲ’ ਇਕ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਸ਼ੈਲੀ ਚ ਲਿਖੀ ਗੇਦੀ ਕਹਾਨੀ ਏ, ਜਿਸਦਾ ਨਾਥਕ ਵਿਨੋਦ ਨਮੀ ਦੁਨਿਹਿਂ ਬਕਖੀ ਹਾਂਵਦਾ ਸੇਹੀ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਨਿਹਿਂ ਦਾ ਸ਼ਸ਼ਾਮ ਨਮੀ ਡੋਗਰੀ ਕਹਾਨਿਹਿਂ ਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਇਸ ਪਾਸੋਂ ਇਸ ਸਾਂਗੈਹ ਦਿਹਿਂ ‘ਸਨੌਨੀ’ ਤੇ ‘ਨਮਿਯਾਂ ਸੋਚਾ’ ਕਹਾਨਿਹਿਂ ‘ਨਮੀ ਚੇਤਨਾ’ ਦਿਹਿਂ ਕਹਾਨਿਹਿਂ ਨ।

ਬਂਧੁ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁਂਦਾ ਦੂਆ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ “ਕਿੰਗਰੇ” ਸਨ् 1983 ਈ। ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ। ਇਸ ਸਾਂਗੈਹ ਦਿਹਿਂ ਕਹਾਨਿਹਿਂ ਦੀ ਰੂਜ਼ਾਨੇ ਦੇ ਅਧਾਰ ਪਰ ਬਾਂਡ ਕਰਚੈ ਤਾਂ ਇਸ ਸਾਂਗੈਹ ਦਿਹਿਂ ਕਹਾਨਿਹਿਂ ਨਮੀ ਚੇਤਨਾ, ਨਮੀ ਡੋਗਰੀ ਕਹਾਨੀ ਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਡੋਗਰੀ ਕਹਾਨੀ ਦੇ ਜੁਸਰੇ ਚ ਔਦਿਹਿਂ ਨ।

'ਰਿਸ਼ਤੇ', 'ਪਰੋਹਨਾ ਇਕ ਰਾਤੀ ਦਾ' ਤੇ 'ਰਸਤਾ ਅਪਨਾ—ਅਪਨਾ' ਨਮੀਂ ਚੇਤਨਾ ਦਿਯਾਂ ਕਹਾਨਿਆਂ ਨ। 'ਰਿਸ਼ਤੇ' ਬਡੀ ਮਾਰ੍ਮਿਕ ਤੇ ਇਕ ਸਫਲ ਕਹਾਨੀ ਐ। ਏਹ ਦ'ਊ ਪਾਤ੍ਰੇ ਪਿਤਾ ਤੇ ਪੁਤ੍ਰ ਦੇ ਸ਼ਾਝ, ਸਿੱਖਾਂਤੋਂ ਤੇ ਅਂਹ ਭਾਵ ਦੇ ਟਕਾਰਵ ਦੀ ਕਹਾਨੀ ਐ। 'ਪਰੋਹਨਾ ਇਕ ਰਾਤੀ ਦਾ' ਇਕ ਘਟਨਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਹਾਨੀ ਐ। ਕਹਾਨੀ ਦਾ ਸੁਕਖ ਪਾਤਰ ਬੇਕਾਰੀ ਦੀ ਸਮਸਥਾ ਦਾ ਸ਼ਕਾਰ ਐ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸੰਨੈ ਚ ਹਮਦਰੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨੇ ਆਸਟੈ ਓਹ ਕੋਈ ਹਰ੍ਵੇਂ ਇਸ਼ਟੋਮਾਲ ਕਰਦਾ ਐ। ਕੋਈ ਮਨਘਡਤ ਕਿਰਸੇ ਸੁਨਾਂਦਾ ਐ। ਪਰ ਕੁਸ਼ੈ ਪਰ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨੇਈ ਹੋਂਦਾ। ਖੀਂਹ ਓਹ ਚੌਰੀ ਬੀ ਕਰਦਾ ਐ। 'ਰਸਤਾ ਅਪਨਾ—ਅਪਨਾ' ਇਕ ਐਸੇ ਪ੍ਰਸਿੱਖ ਆਦਮੀ ਦੀ ਕਹਾਨੀ ਐ ਜੇਹਡਾ ਦੁਨਿਆ ਦੀ ਨਜ਼ਰੀ ਚ ਹਾਰੀ ਗੇਦਾ ਐ ਪਰ ਅਪਨੀ ਹਾਰ ਖੀਕਾਰ ਨੇਈ ਕਰਦਾ। ਏਹ ਨਮੀਂ ਚੇਤਨਾ ਦਿਯਾਂ ਕਹਾਨਿਆਂ ਨ। ਜਦਕੇ 'ਟੁਕੜੇ—ਟੁਕੜੇ ਅਤੀਤ' 'ਲੀਕਰਾਂ ਤੇ ਲੌਰੇ', 'ਹਿੱਧੋਕ੍ਰੇਟ ਬਨਾਮ ਮਸੀਹਾ', 'ਮੋਏ ਦੇ ਪਕਖੜ੍ਹਾ' ਤੇ 'ਅਗ ਦੀ ਲੋ' ਆਧੁਨਿਕ ਕਹਾਨਿਆਂ ਨ।

'ਟੁਕੜੇ—ਟੁਕੜੇ ਅਤੀਤ' ਸਤ੍ਰੀ—ਪੁਰਖ ਸਰਬਥੋਂ ਦੀ ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਕਹਾਨੀ ਐ। ਸਮਾਜ ਚ ਅਸੁਰਕਾ ਤੇ ਆਰਥਿਕ ਸਿਥਤਿ ਕਾਰਣ ਪਤਿ—ਪਤਨੀ ਦੇ ਸਰਬਥੋਂ ਚ ਔਨੇ ਆਹਲੀ ਦਰਾਰ ਤੇ ਤਲਾਕ ਦੇ ਬਾਦ ਨਾਰੀ ਦੀ ਮਨੋਦੱਸ਼ਾ ਤੇ ਅਤੀਤ ਦਾ ਬਡਾ ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਚਿਤ੍ਰਣ ਐ। 'ਲੀਕਰਾਂ ਤੇ ਲੌਰੇ' ਸਮਾਂਦਾਯਕ ਪਾਗਲਪਨ ਚ ਕਿ'ਧਾਂ ਇਕ—ਦੂਏ ਦੇ ਧਰ੍ਮ ਦੇ ਲੋਕ ਇਕ—ਦੂਏ ਗੀ ਮਾਰਦੇ—ਟੁਕੜੇ ਨ ਤੇ ਇਸ ਖੁਨ—ਖਰਾਬੇ ਚ ਬੇਕਸੂਰ ਲੋਕ ਕਿ'ਧਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋਂਦੇ ਨ। ਇਸ ਕਹਾਨੀ ਦਾ ਸੁਕਖ ਉਦਦੇਖਦ ਦੰਗੇ ਥਮਾਂ ਪੈਦਾ ਹੋਨੇ ਆਹਲੀ ਸਿਥਤਿ ਤੇ ਇਂਦੇ ਕਾਰਣੋਂ ਪਰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਨਾ ਐ। 'ਅਗ ਤੇ ਲੋਡ' ਬਂਧੂ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁੰਦੀ ਸਰਵਸ਼੍ਰੇਸ਼ਠ ਕਹਾਨਿਧੀਂ ਚਾ ਇਕ ਐ। ਢਿੜਡ ਭਰਨੇ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਕਿਸ ਚਾਲਤੀ ਮਨੁਕਖੋਂ ਗੀ ਬਡ੍ਹੇ ਸ਼ਾ ਬਡ੍ਹਾ ਖਤਰਾ ਲੈਨੇ ਪਰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰੀ ਦਿੰਦੀ ਐ। ਇਕ ਬੇਬਸ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਮਾਰ੍ਮਿਕ ਚਿਤ੍ਰਣ ਐ ਤੇ ਕਹਾਨੀ ਦਾ ਅਂਤ ਬੀ ਬਡਾ ਮਾਰ੍ਮਿਕ ਐ। ਕਹਾਨੀ ਦਾ ਸੁਕਖ ਪਾਤਰ 'ਡੇਵਿਡ' ਦੀ ਮਾਨਸਕ ਦਸ਼ਾ ਗੀ ਕਹਾਨੀਕਾਰ ਨੇ ਬਡੀ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਕਨ੍ਹੈ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਦਾ ਐ। ਕਹਾਨੀ ਚ ਆਏ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਨਾਂ ਤੇ ਵਾਕਿਆਂ ਗੀ ਦਿਖਦੇ ਹੋਈ ਕਹਾਨੀਕਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਮਾ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਐ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਨਿਧੀਂ ਦਾ ਸ਼ੁਮਾਰ ਛੋਗਰੀ ਦੀ ਆਧੁਨਿਕ ਕਹਾਨਿਧੀਂ ਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਐ।

ਬਂਧੂ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁੰਦਾ ਤ੍ਰਿਧਾ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ 'ਮੀਲ ਪਥਰ' 1998 ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ। ਇਸ ਕਤਾਵ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੀ ਮਰਨੋਪਰਾਂਤ 2000 ਬਾਰੋਂ ਦੇ ਸਾਹਿਤਿ ਅਕਾਦਮੀ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ ਕਨ੍ਹੈ ਸਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗੇਆ।

ਬਂਧੂ ਸ਼ਰਮਾ ਹੋਰ ਮਨੁਕਖੀ ਰਿਸ਼ਤੋਂ ਦੇ ਕਹਾਨੀਕਾਰ ਨ। ਮਨੁਕਖੀ ਮਨਾ ਦਾ ਦੁਖ—ਸੁਖ ਕਾਫੀ ਹਦਦਾ ਤਗਰ ਤਾਂਨੇ ਰਿਸ਼ਤੋਂ ਕਨ੍ਹੈ ਜੁੜੇ ਦਾ ਹੋਂਦਾ ਐ। ਬਂਧੂ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁੰਦਿਧੀਂ ਕਹਾਨਿਧੀਂ ਦੇ ਪਾਤਰ ਜਿ'ਧਾਂ ਰਿਸ਼ਤੋਂ ਦੇ ਸੂਕਖ ਰੇਸ਼ਮੀ ਧਾਗੋਂ ਕਨ੍ਹੈ ਇਕ—ਦੁਏ ਕਨ੍ਹੈ ਜੁੜੇ ਦੇ ਨ। ਬਂਧੂ ਸ਼ਰਮਾ ਹੋਰੋਂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਬਕਖਰੇ—ਬਕਖਰੇ ਵਰਗ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਗੀ ਅਪਨੀ ਕਹਾਨਿਧੀਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇ ਬਨਾਏ ਦਾ ਐ।

M.A. DOGRI

Course No. DOG 204

Unit - IV

Semester - II

Lesson 13

कृष्ण शर्मा ते शिवदेव सिंह सुशील हुंदी कहानियें दे प्रमुख रुझान

1. परिचे :

इस पाठ च कहानीकार कृष्ण शर्मा ते शिवदेव सिंह सुशील हुंदे जीवन—परिचे, साहित्यक जोगदान ते उंदियें कहानियें दे प्रमुख रुझानें सरबंधी जानकारी दित्ती गेदी ऐ।

2. उददेश्य :

इस पाठ गी पढ़ियै विधार्थी डोगरी दे प्रसिद्ध कहानिकारे कृष्ण शर्मा ते शिवदेव सिंह सुशील हुंदे जीवन परिचे, साहित्यक जोगदान ते उंदियें कहानियें दे प्रमुख रुझानें बारै जानकारी हासल करी सकडन। ते उनें कहानीकारे बारै पुच्छे गेदे सुआलें दे उत्तर देने च समर्थ होइ सकडन।

3. कहानीकार कृष्ण शर्मा ते इंदियें कहानियें दे प्रमुख रुझान

I. जीवन—परिचे :

डोगरी दे प्रसिद्ध कहानीकार कृष्ण शर्मा हुंदा जन्म 3 जनवरी 1959 गी जम्मू शैहरा च होआ। इंदी पैहली कहानी 'परतोना' शीराज़ा डोगरी 1978 च छपी ही। एह कहानी दे शिल्प ते कथ्य दौनें दे जानकार न।

II. साहित्यक योगदान :

इंदे अज्जै तगर चार कहानी संग्रह छपी चुके दे न। ओह इस चाल्ली न :—

1.	ਤਰਕਾਲੇ ਤੇ ਭਾਗਾ ਦੇ ਬਸ਼ਕਾਰ	(5 ਕਹਾਨਿਧਿਆਂ ਦਾ ਸਾਂਗੈਂਹ 1986 ਚ ਛਪੇਆ)
2.	ਢਲਦੀ ਧੁੱਪਾ ਦੇ ਸੇਕ	(10 ਕਹਾਨਿਧਿਆਂ ਦਾ ਸਾਂਗੈਂਹ, 2002 ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ ਤੇ ਇਸ ਸਾਂਗੈਂਹ ਪਰ ਸਾਹਿਤਿਕ ਅਕਾਦਮੀ ਤੇ ਰਿਧਾਸਤੀ ਕਲਵਰਲ ਅਕੈਡਮੀ ਦੇ ਪੁਰਸਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ)
3.	ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਅਤਥਰੁਂ	(ਬਾਤ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਂਹ 2006)
4.	ਟਨਕੋਰ	(24 ਲਘੁ ਕਹਾਨਿਆਂ)

ਇਂਦੇ ਇਲਾਵਾ ਕ੃ਣ ਸ਼ਾਰ्मਾ ਹੁੰਦਿਆਂ ਮਤਿਆਂ ਸਾਰਿਆਂ ਕਹਾਨਿਆਂ ਪਤ੍ਰ—ਪਤ੍ਰਿਕਾਏ ਚ ਬੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਈ ਦਿਯਾਂ ਨ।

III. ਕਹਾਨੀਕਾਰ ਕ੃ਣ ਸ਼ਾਰ्मਾ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕਹਾਨਿਧਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਲੜਾਨ :

ਕ੃ਣ ਸ਼ਾਰਮਾ ਹੁੰਦਾ ਪੈਹਲਾ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਂਹ ‘ਤਰਕਾਲੇ ਤੇ ਭਾਗਾ ਦੇ ਬਸ਼ਕਾਰ’ 1986 ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ ਇਸ ਸਾਂਗੈਂਹ ਦਿਧੀਆਂ ਰਚਨਾਏ ਚ ਬਡੀ ਮਤੀ ਪਰਿਪਕਵਤਾ ਤੇ ਆਤਮ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਝਲਕਦਾ ਐ। ਇਂਦੇ ਚ ਮਨੁਕਖਤਾ ਲੇਈ ਸਾਂਵੇਦਨਾ ਤੇ ਸਮਾਜੀ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਸਰਬਾਂਧੇ ਚ ਢੁਗਗਰ ਦੇ ਮਾਨਵ ਮਨ ਦੇ ਮਨੋਵਿਜ਼ਾਨਕ ਵਿਸ਼ਲੇਖਨ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਂਦੇ ਨ। ਇਸ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਂਹ ਰਾਹੇ ਛੋਗਰੀ ਚ ਕਿਥਾ ਉਚਕਾਓਟਿ ਦੇ ਕਥਾ—ਸ਼ਿਲਿਪ ਦਿਧੀਆਂ ਕਹਾਨਿਧਿਆਂ ਦਾ ਬਾਦਧਾ ਹੋਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਨਿਧਿਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਣ ਚਰਿਤ੍ਰੇ ਦੀ ਮਨੋਮਾਵਨਾਏ ਦਾ ਸਰੋਖੜਾ ਤੇ ਸੂਖਮ ਚਿਤ੍ਰਣ ਐ।

ਇਸ ਸਾਂਗੈਂਹ ਚ ਪੰਜ ਕਹਾਨਿਆਂ ਨ। ਇਂਦੋਂ ਚਾ ‘ਹੂਨ ਹੋਰ ਨੇਈ’ ਕਥਾ ਸ਼ਿਲਿਪ ਦੇ ਰਹਾਬੇ ਬਾਕੀ ਸਭਨੋਂ ਕਹਾਨਿਧਿਆਂ ਕੋਲਾ ਸਿਰ ਕਡਕੀ ਐ। ਮਹੇਸੂਸੀ ਧੰਦਰੇ ਬਾਂਧੇਂ ਪੱਧੇਤਾਂ ਅਪਨੇ ਨਗਰ ਪਰਤੀਓਦਾ ਐ। ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਨੇ ਕੋਲਾ ਪੈਹਲੇਂ ਓਹ ਅਪਨੇ ਤਾਂਨੋਂ ਰਿਖ਼ਤੇਦਾਰੇਂ ਗੀ ਮਿਲਨ ਆਯਾ ਐ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਤੇ ਓਹਦੀ ਮਾਊ ਗੀ ਤੁਸਦੇ ਬਚਪਨ ਚ ਬੱਡੇ ਸਤੇ ਕਸ਼ਟ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਹੋਂਦੇ ਨ। ਏਹ ਇਕ ਰੋਚਕ ਕਹਾਨੀ ਐ ਤੇ ਸਬੰਧੀ ਪਾਤਰ ਸਾਰਥਕ ਬੜੋਂਦੇ ਨ। ਇਸ ਕਹਾਨੀ ਚ ਮਹੇਸੂਸੀ ਦੇ ਮਨਾ ਦੀ ਵਿਥਾ, ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਤੇ ਖਿੜਕ ਗੀ ਬਡੀ ਗੈਹਰਾਈ ਕਨ੍ਹੈ ਚਿਤ੍ਰਣ ਕੀਤਾ ਗੇਦਾ ਐ। ‘ਪਰਤੀਨਾ’ ਕਹਾਨੀ ਚ ਕਹਾਨੀਕਾਰ ਨੇ ਇਕ ਸ਼ਾਰਾਬੀ ਦੀ ਘਿੱਸਤੀ ਤੇ ਤੁਸਦੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ ਦਾ ਬੜਾ ਧਿਆਰਥਿਕ ਚਿਤ੍ਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਦਾ ਐ। ਵਾਤਾਵਰਣ ਤੇ ਸ਼ਾਰਾਬੀ ਦੇ ਮਨੋਮਾਵਿਂ ਦਾ ਸ਼ੈਲ ਚਿਤ੍ਰਣ ਹੋਂਦੇ ਹੋਈ ਵੀ ਕਹਾਨੀ ਤੁਸਲੈ ਕਮਜ਼ੋਰ ਪੇਈ ਜਾਂਦੀ ਐ ਜਿਸਲੈ ਸ਼ਾਰਾਬੀ ਬੱਡੇ ਡਾਮਾਈ ਫੰਗ ਕਨ੍ਹੈ ਬੋਤਲ ਤ੍ਰੋਡਿਧੈ ਫ਼ਹੀ ਸ਼ਾਰਾਬ ਨੇਈ ਪੀਨੇ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕਰੀ ਲੈਂਦਾ ਐ। ‘ਤਰਕਾਲੇ ਤੇ ਭਾਗਾ ਦੇ ਬਸ਼ਕਾਰ’ ਦੀਂਦੀ ਦੀ ਮਾਨਸਕ ਵੇਦਨਾ ਦੀ ਕਹਾਨੀ ਐ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਪਨੇ ਪਾਸੇਆ ਮਹੇਸ਼ਾਂ ਹਿਰਖ—ਪਾਰ ਗੇ ਬੱਡੇਆ ਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਗੈ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਪਰਤੇ ਚ ਅਪਨੇ ਥਮਾਂ ਧੋਖਾ ਗੈ ਥਹੋਆ। ‘ਆਤਮਾ ਦੀ ਸੌਤ’ ਬੀ ਇਸ ਸਾਂਗੈਂਹ ਦੀ ਅਚਲੀ ਰਚਨਾ ਐ। ਹਾਰਾ ਚ ਆਰਥਿਕ

ਤਾਂਗੀ ਕਾਰਣ ਕਾਨਤ ਬਾਬੂ ਦੁਖੀ ਜੀਵਨ ਕਟਾ ਕਰਦੇ ਨ। ਘਰਾ ਚ ਹਰ ਸਮੇਂ ਇਕ ਤਨਾਡ ਦੀ ਰਿਥਤਿ ਬਨੀ ਦੀ ਏ। ਐਸੇ ਮੌਕੇ ਪਰ ਉਸ ਬੱਸਾ ਦਾ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਹੋਈ ਜਂਦਾ ਏ, ਜਿਸਦੇ ਚ ਓਹ ਸਫਰ ਕਰਾ ਦੇ ਨ। ਤਾਂਨੇਂਗੀ ਕਾਫੀ ਚੋਟ ਲਗਦੀ ਏ, ਜਿਸਲੈ ਤਾਂਨੇਂ ਗੀ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਏ ਜੇ ਜੇਕਰ ਓਹ ਮਰੀ ਜਾਹਨ ਤਾਂ ਤਾਂਦੇ ਘਰੈ ਆਹਲੇਂ ਗੀ 25 ਜ਼ਹਾਰ ਰੂਪੇਆ ਮਿਲੀ ਸਕਦਾ ਏ ਤਾਂ ਓਹ ਕਰਨੇ ਆਸਟੈ ਮਾਨਸਕ ਤੌਰਾ ਪਰ ਪੂਰੀ ਚਾਲੀਂ ਤਾਂਹਾਰੀ ਹੋਈ ਜਂਦੇ ਨ। ਕਹਾਨੀ ਦੀ ਮਾਰ੍ਮਿਕਤਾ ਤੇ ਮਨੋ-ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਨ ਮਨਾ ਦੀ ਗੈਹਰਾਈ ਤਾਗਰ ਤਾਤੀ ਜਂਦਾ ਏ।

ਸਾਹਿਤਿ ਸਮਾਜ ਦਾ ਸ਼ੀਂਸਾ ਹੋਂਦਾ ਏ ਤੇ ਸਾਹਿਤਿਕਾਰ ਤਾਂਏ ਰਚਦਾ ਏ ਜੋ ਉਸੀ ਸਮਾਜ ਚ ਲਭਦਾ ਏ। ਓਹ ਸਮਾਜ ਦੇ ਬਾਹਰੇ ਦੀ ਗਲਲ ਨੇਈ ਕਰਦਾ। ਇਸ ਸਾਂਗੈਹ ਦਿਯੋਂ ਕਹਾਨਿਧੀਂ ਚ ਬੀ ਕ੃ਣ ਸ਼ਰਮਾ ਛੋਰੋਂ ਸਮਾਜ ਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਮਨੁਕਖਿਆਂ ਦੀ ਗਲਲ ਕੀਤੀ ਦੀ ਏ। ਅਜ਼ਜ ਦੇ ਸਮਾਜ ਚ ਮਨੁਕਖ ਜੋ ਕਿਥ ਭੋਗਦਾ ਏ ਉਸੈਂ ਗੀ ਕਹਾਨੀਕਾਰ ਨੇ ਪਾਠਕਾਂ ਸਾਮਨੈ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ।

ਕ੃ਣ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁੰਦਾ ਦੂਆ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ 'ਢਲਦੀ ਧੁਣਾ ਦਾ ਸੇਕ' 2002 ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ। ਇਸ ਸਾਂਗੈਹ ਦਿਯਾ ਕਹਾਨਿਧੀਂ ਮਨੋਵਿਜ਼ਾਨਕ ਪਕਖ ਜਾ ਰੁਜ਼ਾਨ ਦਿਯਾਂ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਰਦਿਧੀਂ ਨ। ਕ੃ਣ ਸ਼ਰਮਾ ਛੋਰੋਂ ਅਪਨੀ ਕਹਾਨਿਧੀਂ ਦੇ ਪਾਤਰੋਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸਿਥਤਿ ਤੇ ਤਾਂਦਾ ਮਨੋਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਨ ਬੜੇ ਸੈਹਜ, ਸਮਾਵਿਕ, ਸਾਂਤੁਲਿਤ ਤੇ ਵਿਵਰਿਥਤ ਢੰਗ ਕਨੈ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ।

ਇਸ ਸਾਂਗੈਹ ਦੀ "ਭਬਰ" ਕਹਾਨੀ ਚ ਪ੍ਰੋ. ਤੇ ਮੈਡਮ ਪੁਸ਼ਪਾ ਦੇ ਮੜਾਟੈ ਵਿਕਸਤ ਹੋਨੇ ਆਹਲਾ ਬੇਨਾਮ ਰਿਖਤਾ ਜੇਹੜਾ ਸਮੇਂ ਦੇ ਕਨੈ—ਕਨੈ ਅਂਦਰੋ—ਅਂਦਰੀ ਇਨਾ ਮਤਾ ਅਗੈ ਨਿਕਲੀ ਗੇਦਾ ਹਾ ਜੇਹਦਾ ਜ਼ਾਨ ਪ੍ਰੋ. ਤੇ ਪੁਸ਼ਪਾ ਗੀ ਬੀ ਨੇਈ ਹਾ ਹੋਈ ਸਕੇਆ। ਪਰ ਉਸ ਬੇਨਾਮ ਰਿਖਤੇ ਗੀ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਹਾਨੀਕਾਰ ਨੇ ਮਨੋਵਿਜ਼ਾਨਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਸ਼ਹਾਰੈ ਦੌਨੋਂ ਦੇ ਅਰਧ—ਚੇਤਨ ਮਾਨਸ ਚ ਚਲਨੇ ਆਹਲੇ ਵਿਵਾਕੋਂ ਤੇ ਖਾਵਕ ਢੰਗੈ ਕਨੈ ਵਿਕਸਤ ਹੋਨੇ ਆਹਲੇ ਰਿਖਤੇ ਗੀ ਖੂਬਸੂਰਤ ਢੰਗੋਂ ਕਨੈ ਵਿਕਤ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ। "ਫੈਸਲਾ" ਕਹਾਨੀ ਚ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ, ਤਾਂਦੇ ਵਿਚਾਰ, ਤਾਂਦੀ ਸੋਚਨੇ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਤੇ ਤਾਂਦੇ ਸਰਲ ਸਮਾਡ ਅਰਥਾਤ ਤਾਂਦੇ ਆਂਤਰਿਕ ਮਨੈ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤੀ ਦੀ ਏ। "ਇਕ ਚਿਡੀ" ਕਹਾਨੀ ਇਕ ਦਮ ਭਾਵ ਭਰੋਚੀ ਏ। ਵਿਧੋਗ ਦੀ ਘੜੀ ਚ ਚਿਡੀ ਲਿਖਦੇ ਹੋਈ ਮਨੈ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਠੀਕ ਨੇਈ ਹੋਨੇ ਕਰੀ ਨਾਯਕ ਦੇ ਮਨੈ ਚ ਚਲਨੇ ਆਹਲੀ ਸੋਚ ਬੀ ਮਨੈ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਗੇ ਬਕਖਰਾ ਤੇ ਅਜੀਵ ਜਨੇਹਾ ਰੂਪ ਧਾਰਣ ਕਰੀ ਲੈਂਦੀ ਏ। 'ਢਲਦੀ ਧੁਣਾ ਦਾ ਸੇਕ' ਬੜੀ ਗੈ ਭਾਵ ਭਰੋਚੀ ਤੇ ਮਨੈ ਗੀ ਛੂਹਨੇ ਆਹਲੀ ਤੇ ਅਪਨੀ ਧਿਸ਼ਤੀ ਪ੍ਰਤਿ ਮੋਹ ਚ ਫਸੇ ਦੇ ਉਸ ਮਾਹਨੂ ਦੀ ਕਹਾਨੀ ਏ ਜੇਹਦਾ ਚਿਤ੍ਰ ਅਤੇ ਗੀ ਅਕਸਰ ਅਜ਼ਜ ਦੇ ਯੁਗ ਚ ਲਗਭਗ ਹਰ ਘਰੈ ਚ ਲਭਦਾ ਏ। ਅਪਨੀ ਧਿਸ਼ਤੀ ਪ੍ਰਤਿ ਏਹ ਮੋਹ ਮਾਹਨੂ ਗੀ ਚਾਂਹਦੇ ਹੋਈ ਬੀ ਘਰੈ ਥਮਾਂ ਦੂਰ ਨੇਈ ਜਾਨ ਦਿੰਦਾ, ਓਹ ਕੋਈ ਕਿਰਸ ਦੇ ਦੁਖ—ਕਸਾਲੇ ਬੀ ਸੈਹਨ ਕਰਦਾ ਚਲਦਾ ਏ। ਤਾਂ ਗੈ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਹਾਨੀ ਦੇ ਨਾਯਕ ਗੀ ਜਿਸਲੈ ਮਜ਼ਬੂਰਨ ਘਰ ਛੋਡਨਾ ਪੌਂਦਾ ਏ ਤਾਂ ਬੂਢ ਆਸ਼ਰਮ ਪੁਜ਼ੀ ਜਾਨੇ ਪਰੈਤਾਂ ਬੀ ਓਹਦਾ ਅਪਨੀ ਚੀਜ਼—ਬਸਤੋਂ ਤੇ ਘਰੈ ਪ੍ਰਤਿ ਮੋਹ ਖਤਮ ਨੇਈ ਹੋਂਦਾ। ਏਹ ਕਹਾਨੀ ਜਿਥੈ ਇਕ ਪਾਸੈ ਪਰਾਨੀ ਪੀਡੀ ਚ ਅਪਨੀ ਘਰ—ਧਿਸ਼ਤੀ

ਤੇ ਬਾਲ—ਬਚ੍ਚੇ ਪ੍ਰਤਿ ਮੋਹੂ ਦੀ ਗਲਲ ਕਰਦੀ ਏ ਉਥੈ ਦੂਏ ਪਾਸ੍ਸੈ ਨਮੀ ਪੀਡੀ ਚ ਤੇਜੀ ਕਨੈ ਬਧਨੇ ਆਫ਼ਲੀ ਨਿਰਦਿਤਾ, ਕੁਰਤਾ, ਨੈਤਿਕ ਹੀਨਤਾ ਤੇ ਗੈਰ ਜਿਮੰਬਾਰੀ ਪਾਸ੍ਸੈ ਇਸਾਰਾ ਕਰਦੀ ਏ।

ਪੂਰੇ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਂਹ ਚ “ਗੱਜ” ਤੇ “ਮਸਾਫਰ” ਦ’ਊ ਕਹਾਨਿਯਾਂ ਚ ਮਨੋਵਿਜਾਨਕ ਅਂਸ਼ ਹੋਂਦੇ ਹੋਈ ਬੀ ਦੁਨਿਆਦੀ ਸ਼ਵਾਰਥ ਤੇ ਪ੍ਰਪਤ ਸੁਕਖ ਰੂਪਾ ਚ ਉਭਾਰਿਧਾਂ ਸਾਮਨੈ ਆਂਦੇ ਨ।

ਉਪਰ ਕੀਤੀ ਗੇਦੀ ਸਾਰੀ ਚਰੀ ਦਾ ਨਿਸ਼ਕਰਥ ਇਹ ਏ ਜੇ ਇਸ ਸਾਂਗੈਂਹ ਦਿਧਿਆਂ ਕਹਾਨਿਯਾਂ ਗੀ ਪਢਿੱਧੈ ਪਾਠਕ ਗੀ ਅਪਨੇ ਆਪ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਂਦੇ ਨ, ਮਾਹਨੂੰ ਦੇ ਮਨੈ ਚ ਚਲਨੇ ਆਇਲਿਆਂ ਰੰਗ—ਬਰਗੀ ਵੈਚਾਰਿਕ ਤਰੰਗਾਂ ਦਾ ਇਕ ਜੀਂਦਾ—ਜਾਗਦਾ ਚਿਤ੍ਰ ਸਾਮਨੈ ਆਈ ਖੜ੍ਹੋਂਦਾ ਏ ਤੇ ਮਨੈ ਦਿਧਿਆਂ ਚੇਤਨ ਤੇ ਅਰਧ—ਚੇਤਨ ਅਵਸਥਾਏਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਜ਼ਾਨ ਮਿਲਦਾ ਏ। ਕਹਾਨਿਯਾਂ ਦੀ ਇਕ ਨਮੀ ਸ਼ੈਲੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਂਦੇ ਨ।

4. ਸ਼ਿਵਦੇਵ ਸਿੰਹ ਸੁਸ਼ੀਲ ਤੇ ਇੰਦਿਧਿਆਂ ਕਹਾਨਿਯਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨ

I. ਜੀਵਨ—ਪਰਿਚੇ :

ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਕਹਾਨੀਕਾਰ ਸ਼ਿਵਦੇਵ ਸਿੰਹ ਸੁਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦਾ ਜਨਮ 1960 ਚ ਹੋਆ। ਇਹ ਇਕ ਸੋਹਗੇ ਕਵਿ ਤੇ ਉਪਨਿਆਸਕਾਰ ਬੀ ਹੈਨ। ਇੰਦਿਧਿਆਂ ਕਹਾਨਿਯਾਂ ਯਥਾਰਥ ਪਰ ਅਧਾਰਤ ਨ। ਇੰਦਾ ਸਾਹਿਤਿਕ ਦੇ ਖੇਤਰਾ ਚ ਸ਼ਾਹਿਤਿਕ ਯੋਗਦਾਨ ਏ।

II. ਸਾਹਿਤਿਕ ਯੋਗਦਾਨ :

ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿਕ ਚ ਕਵਿਤਾ, ਕਹਾਨਿਆਂ ਤੇ ਉਪਨਿਆਸ ਲਿਖਿਅਤ ਅਪਨਾ ਜੋਗਦਾਨ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਅਜ਼ਜ ਬੀ ਸਾਹਿਤਿਕ ਸਿਰਜਨਾ ਕਰਾ ਕਰਦੇ ਨ। ਇੰਦੀ ਰਚਨਾਏਂ ਦਾ ਬਿਆਨ ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਏ :—

1. ਨਿਆਂ ਦੀ ਮੌਤ	(ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਂਹ, 1983 ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ)
2. ਮੇਰੇ ਹਾਸੇ ਮੇਰੀ ਖੁਣਿਆਂ	(ਕਵਿਤਾ ਸਾਂਗੈਂਹ)
3. ਮੁਕਖ	(ਉਪਨਿਆਸ, 1985)
4. ਬਕਖਰੇ—ਬਕਖਰੇ ਸਚਵ	(ਉਪਨਿਆਸ, 1993 ਪੁਰਸ਼ੂਰਤ)
5. ਅਤੀਤ ਤੇ ਪਰਛਾਮੇ	(ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਂਹ, 1988)
6. ਸ਼ਾਸ਼ੋਪੱਜ	(ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਂਹ, 2002)

III. ਸ਼ਿਵਦੇਵ ਸਿੰਹ ਸੁਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦੀ ਕਹਾਨਿਯਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨ :

ਸ਼ਿਵਦੇਵ ਸਿੰਹ ਸੁਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦਾ ਪੈਹਲਾ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ 'ਨਿਆਂ ਦੀ ਮੌਤ' ਸਨ 1983 ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ। ਇਸ ਸਾਂਗੈਹ ਦਿਧੇ ਮਤਿਯੋਂ ਕਹਾਨਿਯੋਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਏਸੇ ਨ ਜਿੰਦਾ ਸਰਬਥ ਅਜ਼ਜੈ ਦੇ ਸਮਾਜ ਚ ਭੁਟਦੇ ਆਦਰਣੀ ਕਨੈ ਏ। ਜਾਂ ਫਿੱ ਅਜ਼ਜ ਸਮਾਜ ਚ ਫੈਲੇ ਦੇ ਭਰਟਾਚਾਰ, ਧੌਨ—ਸ਼ੋਸ਼ਨ ਤੇ ਗਰੀਬੀ ਕਨੈ ਏ। ਅਰਥਾਤ ਇਂਦਿਧੇ ਕਹਾਨਿਯੋਂ ਚ ਧਥਾਰਥਵਾਦੀ ਰੂਜ਼ਾਨ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਏ ਮਤਿਯਾਂ ਕਹਾਨਿਯਾਂ ਆਦਰਥਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੇ ਭਾਵੁਕਤਾ ਤੇ ਸਮਾਜੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕਨੈ ਸਾਕਾਤਕਾਰ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਨ। ਕਹਾਨਿਯੋਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨ—ਸਰਕਾਰੀ ਦਪਤਰੋਂ ਚ ਭਰਟਾਚਾਰ, ਨਿਆਂ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਚ ਕਮਜ਼ੋਰਿਆਂ, ਜੀਵਨਸਾਕ਼ਾਈ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਦੁਖ, ਮਤਾ ਦਾਜ ਨੇਈ ਥਾਨੇ ਕਾਰਣ ਲਾਡਿਯੋਂ ਪਰ ਸੌਹਰੇ ਘਰ ਹੋਨੇ ਆਹਲੇ ਅਤਿਆਚਾਰ, ਪਾਰ ਚ ਅਸਫਲਤਾ ਬਗੈਰਾ ਨ। ਕੁਲ ਮਲਾਇਧੈ ਦਿਖੇਆ ਜਾ ਤਾਂ ਸਮਾਜੀ ਜੀਵਨ ਤੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਿਧਾਂ ਕਹਾਨਿਯਾਂ ਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਨਿਯੋਂ ਚ ਉਜ਼ਜ ਘਾਟੀ ਦੀ ਛੋਗਰੀ ਦਾ ਆਂਚਲਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਟਕੋਹਦਾ ਨਜ਼ਰੀ ਔਦਾਂ ਏ ਕੀ ਜੇ ਲੇਖਕ ਦੀ ਜਨਮ ਭੂਮੀ ਤੱਤੀ ਅਂਚਲ ਦੇ ਇਕ ਗ੍ਰਾਂ ਚ ਏ।

M.A. DOGRI

Course No. DOG 204

Unit - V

Semester - II

Lessons 14-16

Dogri Padya te Katha-Sahitya Da Itihas (1960 Isvi de baad)

1960 ਦੇ ਬਾਦ ਡੋਗਰੀ ਉਪਨਿਆਸ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨ

ਪਰਿਚੇ :

ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਚ ਤੈ ਪਾਠ ਨ। ਜਿੰਦੇ ਚ ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਛ ਉਪਨਿਆਸਕਾਰੋਂ — ਵੇਦ ਰਾਹੀਂ, ਨਰਸਿੰਹ ਦੇਵ ਜਸ਼ਵਾਲ, ਓ. ਪੀ. ਸ਼ਾਰਮਾ 'ਸਾਰਥੀ', ਵਤਸ ਵਿਕਲ, ਦੇਸ਼ਵਾਂਧੁ ਡੋਗਰਾ 'ਨੂਤਨ— ਤੇ ਤਾਰਾ ਦਾਨਪੁਰੀ ਹੁੰਦੇ ਉਪਨਿਆਸੋਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨੋਂ, ਜੀਵਨ ਪਰਿਚੇ ਤੇ ਸਾਹਿਤਿਕ ਯੋਗਦਾਨ ਦੀ ਚਰ੍ਚਾ ਕੀਤੀ ਗੇਂਦੀ ਏ। ਹਰ ਪਾਠ ਚ ਦ'ਊ—ਦ'ਊ ਉਪਨਿਆਸਕਾਰੋਂ ਗੀ ਰਖੇਅਾ ਗੇਦਾ ਏ।

ਉਦਦੇਸ਼ਾਂ :

ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਦੇ ਪਾਠੋਂ ਗੀ ਪਢਿੱਧੇ ਵਿਧਾਰਥੀਂ ਗੀ ਪਾਠ੍ਯ—ਕ੍ਰਮ ਚ ਲਗੇ ਦੇ ਉਪਨਿਆਸਕਾਰੋਂ ਤੇ ਤੱਦੀ ਰਚਨਾਏਂ ਦੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦੇ ਕਨੌ—ਕਨੌ ਤੱਦੇ ਉਪਨਿਆਸੋਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨੇ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਹੋਈ ਸਕਗ।

ਪਾਠ—ਪ੍ਰਕਿਧਾ :

ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਦੇ ਹਰ ਇਕ ਪਾਠ ਗੀ ਤ੍ਰਾਂਊ ਹਿੱਸੇਂ ਚ ਬੰਡੇਅਾ ਜਾਹਗ :—

- (i) ਉਪਨਿਆਸਕਾਰੋਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਪਰਿਚੇ
- (ii) ਸਾਹਿਤਿਕ ਯੋਗਦਾਨ
- (iii) ਉਪਨਿਆਸੋਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨ

M.A. DOGRI

Course No. DOG 204

Unit - V

Semester - II

Lesson 14

उपन्यासकार वेदराही ते नरसिंह देव जम्बाल हुंदे
उपन्यासें दे प्रमुख रुझान

1. परिचे :

इस पाठ च वेदराही ते नरसिंह देव जम्बाल हुंदे जीवन ते साहित्यक योगदान ते उंदे उपन्यासें दे प्रमुख रुझानें सरबंधी जानकारी दित्ती गेदी ऐ।

2. उददेश्य

इस पाठ गी पढ़ियै विधार्थी डोगरी दे प्रसिद्ध उपन्यासकारें श्री वेदराही ते श्री नरसिंह देव जम्बाल हुंदे जीवन ते साहित्यक परिचे ते उंदी कविताएं दे प्रमुख रुझानें बारै जानकारी हासल करी सकड़न।

3. उपन्यासकार वेदराही ते उंदे उपन्यासें दे प्रमुख रुझान :

I. जीवन परिचेः

डोगरी उपन्यासकारें च वेदराही हुंदा अपना टकोहदा थाहर ऐ। इंदा जन्म सन् 1933 ई० च होआ। राही होर डोगरी दे कन्नै—कन्नै हिंदी ते उर्दू च बी लिखदे न। उपन्यासें दे इलावा उन्नें नाटक, रेडियो, नाटक, कहानियां, गज़लां ते किश आलचोनात्मक लेखें दियां कताबां बी लिखी दियां न। वेद राही होर पैहलें रेडियो कश्मीर दे मलाज़म हे, ते फही जम्मू कश्मीर इंफर्मेशन डिपार्टमैट चा निकलने आहली पत्रिका 'योजना' दे सम्पादक रेह। हून ओह पिछले कोई 40एं बरें थमां बम्बई च फिल्मी जगत कन्नै संबंधित न। फिल्मी दुनिया दी व्यस्त दिनचर्या दे बावजूद डोगरी साहित्य सिरजना आस्तै समां कड़ी लैंदे न ते लगातार डोगरी साहित्य रचा करदे न।

II. साहित्यक योगदान :

डोगरी कहानी ते उपन्यास साहित्य गी गुणवत्ता दे सहाबे समृद्ध करने आहले साहित्यकारे च वेद राही हुंदा टकोहदा थाहर ऐ। राही होरे डोगरी च लिखना शुरु उसलै कीता, जिसलै बडे घट्ट लोक लिखा करदे हे। वेद राही हुंदे कथा—साहित्य गी दिविखयै आखेआ जाई सकदा ऐ जे बाकी भाशाएं आहला लेखा डोगरी भाशा च बी अच्छा ते उच्चकोटि दा साहित्य रचेआ गेदा ऐ ते रचेआ जा करदा ऐ। इंदी रचनाएं दा ब्यौरा इस चाल्ली ऐ :—

काले हृथ	(कहानी संग्रहै)
आले	(कहानी संग्रहै, साहित्य अकादेमी शा पुरस्कृत)
हाळ, बेडी, पतन	(उपन्यास)
धारे दे अथरु	(नाटक)
द्रेड	(उपन्यास)
त्रुट्टी दी डोर	(उपन्यास)
गर्भजून	(उपन्यास)
ललदयद	(उपन्यास)

इंदे इलावा राही हुंदियां केई रचना प्रैस च न ते तौले गै छपियै सामनै औऱन।

III. वेदराही उपन्यासे दे प्रमुख रुझान :

वेदराही होर डोगरी उपन्यास दे खेतर च नीह पत्थर आहले त्र'ऊं उपन्यासकारे चा इक न। इंदे हूने तगर पंज उपन्यास प्रकाशत होई चुके दे न। ओह न — हाळ, बेडी, पतन, द्रेड, त्रुट्टी दी डोर, गर्भजून ते ललदयद। इंदा ब्यौरा इस चाल्ली ऐ :—

1. हाळ बेडी पतन :

वेद राही हुंदा पैहला उपन्यास सन् 1960 च प्रकाशत होआ। इस उपन्यास दा कथानक भामे बबौर दे कोल बरसे दे ग्रां 'मनेह' कन्नै सरबंधत ऐ पर इस उपन्यास च सामनै औने आहलियां समस्यां सारे ढुग्गर दियां सांझियां न। एह इक समस्या मूलक उपन्यास ऐ।

ਉਪਨ्यਾਸਕਾਰ ਵੇਦਰਾਹੀ ਹੋਰੋਂ ਵਿਵਰਥਾ, ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ, ਅਨਮੇਲ ਬਾਹ ਤੇ ਨਾਰੀ ਦੇ ਮੁਲਲੋਂ ਬਿਕਨੇ ਜਨੇਹੀ ਸਮਸ਼ਾਏਂ ਗੀ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ। ਜਿਥੈ ਆਜਾਦੀ ਦੇ ਬਾਦ ਬੀ ਲੋਈ ਦਿਯਾਂ ਕਿਰਣਾਂ ਨੇਈ ਪੁਜਿਯਾਂ। ਉਪਨ्यਾਸ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਰਲ, ਸਾਦਦਾ ਤੇ ਸੁਹਾਵਰੇਦਾਰ ਏ। ਉਪਨ्यਾਸਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਉਪਨ्यਾਸ ਚ ਬੇਮੇਲ ਬਾਹ ਗੀ ਕੇਨ੍ਦਰ ਬਿੰਦੂ ਬਨਾਏ ਦਾ ਏ।

ਮਾਧਾ, ਕੁਂਤੋ, ਅਮੱਲ ਤੇ ਖੈਲ ਇਸ ਉਪਨ्यਾਸ ਦੇ ਸੁਕਖ ਪਾਤਰੇਂ ਚਾ ਨ। ਮਾਧਾ ਇਕ ਸੌਹਾਗੀ, ਸ਼ਾਨੀ ਤੇ ਮੇਹਨਤੀ ਜਨਾਨੀ ਏ। ਕੁਂਤੋ ਜੁਲਮ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਸਾਂਘਰਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਏ। ਇਸਦਾ ਉਦਦੇਸ਼ ਗ੍ਰਾਂ ਚ ਪਿਛੇਡੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਚ ਜਾਗ੍ਰਤਿ ਅਹਨਨਾ ਏ। ਉਪਨ्यਾਸ ਦਾ ਖੀਰੀ ਭਾਗ ਕੋਰਾ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦੀ ਏ ਜਿਸਦੇ ਕਾਰਣ ਉਪਨ्यਾਸ ਰੋਚਕ ਹੋਂਦੇ ਹੋਈ ਬੀ ਕਮਜੌਰ ਪੇਈ ਗੇਦਾ ਏ। ਪਰ ਕੁਲ ਮਲਾਇਆਂ ਦਿਖੇਆ ਜਾ ਤਾਂ ਉਪਨ्यਾਸਕਾਰ ਨੇ ਦੂਰ—ਦਰੇਝੇ ਗ੍ਰਾਂ ਚ ਫੈਲੀ ਦੀ ਸਮਸ਼ਾਏਂ ਗੀ ਬਾਂਦੈ ਕਰਨੇ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ।

2. ਫੇਝੇ :

1972 ਚ ਛਪਨੇ ਆਹਲਾ ਏਹ ਟੂਆ ਉਪਨ्यਾਸ ਏ। ਇਸਦਾ ਕਥਾਨਕ 'ਛਮਬ—ਯੈਡਿਯਾਂ' ਦੇ ਇਕ ਗ੍ਰਾਂ ਕਨ੍ਨੈ ਸਰਬਾਂਧ ਰਖਦਾ ਏ। ਏਹਦੇ ਚ ਅਟ੍ਠ ਪੁਰਖ ਪਾਤਰ ਨ ਤੇ ਚਾਰ ਨਾਰੀ ਪਾਤਰ ਨ। ਏਹਦਾ ਨਾਯਕ ਧਿਆਨਸਿੱਹ ਤੇ ਨਾਯਕਾ ਲਾਜੋ ਏ। ਏਹ ਵੱਡੇ ਬੱਡੇ ਫਿਰਖ—ਸਮੇਧ ਕਨ੍ਨੈ ਰਵੈ ਕਰਦੇ ਨ ਤੇ ਇਨੋਂਗੀ ਇਕਕੈ ਚਿੰਤਾ ਏ ਜੇ ਕਾਂਦੂ ਜਧਾਨਾ ਹੋਗ। ਕੀ ਜੇ ਲਾਜੋ ਗਰਮਵਤੀ ਏ। ਭਾਰਤ ਤੇ ਪਾਕਿਸ਼ਤਾਨ ਦੀ ਲੜਾਈ ਛਿੜੀ ਪੌਂਦੀ ਏ। ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਗ੍ਰਾਂ ਛੋਡਿਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਜਾਂਦੇ ਨ ਤੇ ਖੀਰ ਧਿਆਨਸਿੱਹ ਬੀ ਅਪਨੀ ਲਾਡੀ ਲਾਜੋ ਗੀ ਛੋਡਿਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਜਿਸਲੈ ਦੂਰ ਦਿਨ ਸਿਥਤਿ ਕਿਥਾ ਸੁਧਾਰਦੀ ਏ ਤਾਂ ਧਿਆਨਸਿੱਹ ਪਰਤੋਈ ਆਂਦਾ ਏ। ਪਰ ਲਾਜੋ ਤੇ ਧਿਆਨਸਿੱਹ ਦੇ ਰਿਖਤੇ ਬਲਕਾਰ ਇਕ ਕਦੇਂ ਨਈ ਮਿਟਨੇ ਆਹਲੀ ਫੇਝੇ ਪੇਈ ਚੁਕੀ ਦੀ ਹੋਂਦੀ ਏ। ਉਪਨ्यਾਸਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਉਪਨ्यਾਸ ਰਾਹੋਂ ਇਹੋ ਨੇਹੀ ਸਿਥਤਿ ਚ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬਿਹਾਰ ਤੇ ਮਜਬੂਰੀ ਦਾ ਸ਼ੈਲ ਵਰਣਨ ਕਰਨੇ ਦੀ ਕੋਸ਼ਾਸ਼ ਕੀਤੀ ਦੀ ਏ।

ਕਲਾਪਕਖ ਤੇ ਭਾਵਪਕਖ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਨ੍ਨੈ ਬੀ ਇਕ ਸਫਲ ਉਪਨ्यਾਸ ਏ। ਇਸ ਉਪਨ्यਾਸ ਪਰ 'ਦਰਾਰ' ਫਿਲਮ ਬੀ ਬਨੀ ਚੁਕੀ ਦੀ ਏ।

3. ਤੁਟਟੀ ਦੀ ਡੋਰ :

ਵੇਦਰਾਹੀ ਹੁੰਦਾ ਏਹ ਤ੍ਰਿਯਾ ਉਪਨ्यਾਸ 1978 ਚ ਛਪਿਆਂ ਸਾਮਨੇ ਆਯਾ। ਇਸ ਉਪਨ्यਾਸ ਦਾ ਕਥਾਨਕ ਮਹਾਨਗਰੀ ਜੀਵਨ ਦਿਯੋਂ ਸਮਸ਼ਾਏਂ ਪਰ ਅਧਾਰਤ ਏ। ਅਹੰਭਾਵ ਤੇ ਸ਼ਵਾਭਿਮਾਨ ਕਾਰਣ ਮਾਹਨੂ ਦੇ ਸਰਬਾਂਧੇ ਚ ਕਦੇਂ—ਕਦੇਂ ਇੱਨ੍ਹੀ ਲਮ੍ਮੀ ਦਰੇਝੇ ਪੇਈ ਜਾਂਦੀ ਏ ਜੇ ਓਹਦਾ ਭਰੋਨਾ ਔਕਖਾ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਇਸਦੈ ਸਮਸ਼ਾ ਗੀ ਉਪਨਿਆਸਕਾਰ ਨੇ ਬਾਂਦੈ ਕਰਨੇ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ।

'ਤੁਟਟੀ ਦੀ ਡੋਰ' ਉਪਨਿਆਸ ਸ਼ੈਹਰੀ ਜਾਂ ਨਿਜੀ ਸਾਂਘਰਸ਼ ਤੇ ਪਰਿਸਥਿਤਿਆਂ ਦੀ ਇਕ ਯਥਾਰਥ

ਤਰਖੀਰ ਏ। ਉਪਨਿਆਸ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਜਾਨਦਾਰ ਏ। ਸਾਰੇ ਗੈ ਪਾਤ੍ਰ ਅਪਨੇ—ਅਪਨੇ ਥਾਹਰ ਸਮਾਵਕ ਨ ਤੇ ਅਪਨਾ—ਅਪਨਾ ਸਚ ਭੋਗਦੇ ਨ। ਏਹ ਇਕ ਸਫਲ ਉਪਨਿਆਸ ਏ। ਉਪਨਿਆਸ ਦੇ ਤੈ ਮੁਕਖ ਪਾਤ੍ਰ ਨ—ਸਤਿਯੇਨ, ਅਰੂਣਾ ਤੇ ਡਾਲੀ।

4. ਗਰੰਜੂਨ :

ਸਨ् 1992 ਚ ਛਪਨੇ ਆਹਲਾ ਵੇਦਰਾਹੀ ਹੁੰਦਾ ਚੌਥਾ ਉਪਨਿਆਸ ਏ। ਇਸ ਉਪਨਿਆਸ ਚ ਇਕ ਐਸੀ ਨਾਰੀ ਦਾ ਚਿਤ੍ਰਣ ਏ ਜਿਸਗੀ ਅਪਨਾ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰਨੇ ਆਸਤੈ ਐਸਾ ਕਮਮ ਕਰਨਾ ਪੌਂਦਾ ਏ। ਜਿਸ ਆਸਤੈ ਨਾਂ ਤੇ ਉਸਦੀ ਰੂਹ ਮਨਦੀ ਏ ਤੇ ਨਾਂ ਗੈ ਸਮਾਜ ਅਨੁਮਤਿ ਦਿੰਦਾ ਏ। ਤੇ ਇਸ ਦਲਦਲ ਚ ਫਸਨੇ ਪਰੈਤਾਂ ਉਸਦੀ ਆਤਮਾ ਉਸ ਨਰਕ ਥਮਾਂ ਨਿਕਲਨੇ ਆਰਤੈ ਤਡਫਕੀ ਰੌਂਹਦੀ ਏ। ਇਸ ਉਪਨਿਆਸ ਚ ਬੀ ਉਪਨਿਆਸਕਾਰ ਵੇਦ ਰਾਹੀਂ ਹੋਰੋਂ ਸਮਾਜ ਦੀ ਇਕ ਸਮਸਥਾ ਗੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ। ਇਸ ਉਪਨਿਆਸ ਚ ਸਮਾਜਿਕ ਸਰਬਧੇ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਚ ਆਤਮਕ ਤੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਸਰਬਧੇ ਦੀ ਸੁਦੁਢਤਾ ਗੀ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾਂ ਗੇਦਾ ਏ। ਜੇਹਦੇ ਚ ਸ਼ਾਰੀਰ ਦੀ ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਕੋਲਾ ਆਤਮਾ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟਤਾ ਗੀ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਗੇਦੀ ਏ।

ਵੇਦਰਾਹੀ ਹੁੰਦਾ ਪੰਜਮਾਂ ਉਪਨਿਆਸ 'ਲਲਦਿਯਦ' ਨਾਂਡ ਕਨੈ 2007 ਬਾਰੇ ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ। ਵੇਦਰਾਹੀ ਹੁੰਦੇ ਇਸ ਉਪਨਿਆਸ ਦਾ ਨਾਥਕ ਲਲਦਿਯਦ ਇਕ ਕਥਮੀਰੀ ਸ਼ਾਖਿਅਸਤ ਏ। ਇਸ ਉਪਨਿਆਸ ਦੀ ਕਥਾਵਸਤੁ ਗੀ ਦਿਕਖੇਆ ਜਾ ਤਾਂ ਵੇਦਰਾਹੀ ਹੋਰੋਂ ਉਸੈ ਕਥਾ ਗੀ ਸਿਰਜੇਆ ਏ, ਜੇਹਡੀ ਆਮ ਕਥਮੀਰੀ ਪਂਡਤੋਂ ਚ ਪਰਮਪਰਾ ਥਮਾਂ ਚਲਦੀ ਆਵਾ ਦੀ ਏ ਤੇ ਸਤੇ ਥਾਹਰੋਂ ਕਲਪਨਾ ਸ਼ਕਿਤ ਦਾ ਸ਼ਹਾਰਾ ਬੀ ਲੇਦਾ ਏ। ਕਥਾ ਚ ਮਤਿਆਂ ਗਲਲਾਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਨ ਤੇ ਉਪਨਿਆਸਕਾਰ ਨੇ ਅਪਨੀ ਕਲਪਨਾ ਸ਼ਕਿਤ ਕਨੈ ਇਨੌਂਗੀ ਸ਼ੈਲ ਚਾਲੀ ਸੁਆਰੇ ਦਾ ਏ। ਆਸਥਾ ਚ ਚਮਤਕਾਰੀ ਘਟਨਾ ਦੇ ਤੌਰ ਪਰ ਲੈਤਾ ਗੇਦਾ ਏ ਤੇ ਉਦੀ ਗਲਲ ਵਾਤ ਗੀ ਅਧਿਆਤਮ ਤੇ ਵੇਦਾਂਤ ਦੇ ਅੰਤਗਤ ਲੈਤਾ ਗੇਦਾ ਏ। ਇਧਾਂ ਗੈ 'ਨੁੰਦ ਰਿਖੀ' ਗੀ ਦੁੱਢ ਪਿਲੈਨਾ ਬੀ ਇਕ ਚਮਤਕਾਰੀ ਘਟਨਾ ਏ, ਜਿਸੀ ਵੇਦ ਰਾਹੀਂ ਹੋਰੋਂ ਬੜੇ ਸ਼ੈਲ ਕਲਾਤਮਕ ਫੱਗੈ ਕਨੈ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ।

ਇਸ ਉਪਨਿਆਸ ਦੇ ਖਾਸੇ ਪਾਤਰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਨ, ਪਰ ਕਿਸ਼ ਪਾਤਰੋਂ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਉਪਨਿਆਸਕਾਰ ਨੇ ਅਪਨੇ ਤਰੀਕੇ ਕਨੈ ਕੀਤੀ ਦੀ ਏ। ਸਾਰੇ ਉਪਨਿਆਸ ਦੀ ਕਥਾ ਸ਼ੈਲ ਸਰੋਖੜ ਫੱਗੈ ਕਨੈ ਚਲਦੀ ਏ ਤੇ ਪਾਠਕਾਂ ਗੀ ਬਨੀ ਰਖਦੀ ਏ।

19.4 ਨਰਸਿੰਹ ਦੇਵ ਜਮਵਾਲ ਤੇ ਉਦੇ ਉਪਨਿਆਸਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨ :

I. ਜੀਵਨ—ਪਰਿਚੇ :

ਸ਼੍ਰੀ ਨਰਸਿੰਹ ਦੇਵ ਜਮਵਾਲ ਹੁੰਦਾ ਜਨਮ 28 ਫਰਵਰੀ 1931 ਈ। ਗੀ ਭਲਵਾਲ ਗ੍ਰਾਂ ਚ ਹੋਆ ਹਾ। ਦਮਸੀਂ ਪਾਸ ਕਰਨੇ ਪਰੈਤਾਂ ਫੌਜ ਚ ਭਰੀ ਹੋਈ ਗੈ ਤੇ ਫਹੀ ਰਿਧਾਸਤੀ ਪੁਲਿਸ ਚ ਆਈ ਗੇ। ਜਮਵਾਲ

ਹੋਰ ਰਿਆਸਤੀ ਪੁਲਿਸ ਥਮਾਂ ਡਿਪਟੀ ਸੁਪਰਡੈਟ ਦੇ ਔਫ਼ਵੇ ਪਰਾ ਸੇਵਾ ਨਿਵ੍ਰਤ ਹੋਏ ਦੇ ਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਪਨੀ ਲਾ—ਮਸਾਲ ਸੇਵਾਏ ਆਸਟੈ ਰਾਸ਼ਟ੍ਰਪਤਿ ਪੁਲਿਸ ਮੈਡਲ ਕਨੱਜੈ ਸਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗੇਦਾ ਏ। ਨੌਕਰੀ ਦੌਰਾਨ ਝੰਦਾ ਪਢਨਾ—ਲਿਖਨਾ ਜਾਰੀ ਰੇਹਾ ਤੇ ਝੰਨੇ ਛੋਗਰੀ ਵਿਸ਼ੇ ਚ ਎ਮ.ਐ. ਬੀ ਕੀਤੀ ਦੀ ਏ।

ਜਮਵਾਲ ਹੋਰ ਬਹੁਮੁਖੀ ਪ੍ਰਤਿਆ ਦੇ ਧਨੀ ਨ। ਲੇਖਕ ਦੇ ਕਨੱਜੈ—ਕਨੱਜੈ ਓਹ ਇਕ ਸਫਲ ਪੇਂਟਰ ਤੇ ਮੂਰਿੰਕਾਰ ਬੀ ਹੈਨ।

II. ਸਾਹਿਤਿਕ ਯੋਗਦਾਨ :

ਜਮਵਾਲ ਹੋਰ ਸ਼ਾਨੇ ਕਵਿ, ਸੋਹਗੇ ਕਹਾਨੀਕਾਰ ਸਰੋਖੜ੍ਹ ਨਾਟਕਕਾਰ, ਸਫਲ ਉਪਨਿਆਸਕਾਰ, ਮੂਰਿੰਕਾਰ ਤੇ ਚਿਤ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਝੱਲਾਵਾ ਕੁਸ਼ਲ ਅਮਿਨੇਤਾ ਬੀ ਹੈਨ। ਅਪਨੇ ਚਿਤ੍ਰੋਂ ਦਿਯਾਂ ਕੇਈ ਨੁਮਾਇਸ਼ਾਂ ਕਰੀ ਚੁਕੇ ਦੇ ਨ। ਜਮਵਾਲ ਹੋਰੋਂ ਛੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿਕ ਦੀ ਹਰ ਵਿਧਾ ਚ ਅਪਨਾ ਜੋਗਦਾਨ ਦਿੱਤਾ ਏ ਤੇ ਅਜ਼ਜ ਬੀ ਦੇਆ ਕਰਦੇ ਨ। ਤੱਦਿਧੇ ਰਚਨਾਏ ਦਾ ਬਾਂਧਾ ਇਸ ਚਾਲੀ ਏ :—

1.	ਨਮੋਂ ਕਵਿਤਾ— ਨਮੋਂ ਰਸਤੇ	(ਕਵਿਤਾ ਸਂਗੈਹ)
2.	ਸ਼ਮਾਂ ਜਲੈ ਕੀ ਧੜਕੀ—ਧੜਕੀ	(ਗਜ਼ਲ ਸਂਗੈਹ)
3.	ਧੁਖਦੇ ਗੋਟੇ	(ਕਹਾਨੀ ਸਂਗੈਹ)
4.	ਠਾਹਰਮਾਂ ਰੋਜ	(ਗਘ—ਪਘ ਸਂਗੈਹ)
5.	ਚਾਨਨੀ ਦਾ ਸੇਕ	(ਕਹਾਨੀ ਸਂਗੈਹ)
6.	ਮਣਡਲੀਕ	(ਸਟੇਜ ਨਾਟਕ, ਰਿਆਸਤੀ ਕਲਾਰਲ ਅਕੈਡਮੀ ਆਸੇਆ ਪੁਰਸ਼ਕੂਤ)
7.	ਕੌਡੇ ਘੁਟਟ	(ਨਾਟਕ)
8.	ਪਿੰਜਰਾ	(ਨਾਟਕ)
9.	ਅਲਹੜ ਗੋਲੀ, ਬੀਰ ਸਧਾਹੀ	(ਕਾਵਿ ਨਾਟਕ)
10.	ਸਰਕਾਰ	(ਨਾਟਕ)
11.	ਸਾਂझੀ ਧਰਤੀ ਬਖਲੇ ਮਾਹਨੂ	(ਉਪਨਿਆਸ, ਸਾਹਿਤਿਕ ਅਕਾਦਮੀ ਸ਼ਾ ਪੁਰਸ਼ਕੂਤ)
12.	ਕੋਰਜ	(ਕਵਿਤਾ ਸਂਗੈਹ)
13.	ਚੌਸਰ	(ਏਕਾਂਕੀ ਸਂਗੈਹ)
14.	ਕਨੱਜੀ ਬਰਸਾਂਤ	(ਉਪਨਿਆਸ)
15.	ਬਿਨ ਕਂਧੇ ਕੋਠਾ	(ਉਪਨਿਆਸ)

16. मेरा देस मेरे लोक (कहानी संग्रह)
 17. चरखड़ी (उपन्यास)

नरसिंह देव जम्बाल होर लगातार साहित्य सिरजना च लग्गे दे न डोगरी साहित्य गी अपना नुमाया योगदान देआ करदे न।

19.5 नरसिंह देव जम्बाल हुंदे उपन्यासे दे प्रमुख रुझान :

डोगरी उपन्यास विद्या च नरसिंह देव जम्बाल होरे चार उपन्यास लिखिये योगदान दित्ता। इंदा पैहला उपन्यास “सांझी धरती बखले माहनू” 1976 च प्रकाशत होआ। इस उपन्यास दा क्लेवर तदू तोड़ी छपे दे सारे उपन्यासे दे क्लेवरे कोला बड़डा ऐ। एहदी कथवस्तु ते घटनाएं ते चरित्रे दा विस्तार ज्यादा ऐ। इस उपन्यास च जित्थे इक पास्सै इक डोगरा राजपूत परिवार दी कहानी ऐ। उत्थै दुए पास्सै हिंदू मुसलमाने दे फसादें च देसा दी बंड ते लामा दे लोकें दे जीवन उपर, माहनू सरबंधे उपर, परिवारे उपर प्रभाव दा लेखा—जोखा ऐ। कथानक दियां दोऐ धारां समे दे प्रवाह च बगदियां, अगं बधादियां न, इक नदी आंगर — ते इस प्रवाह च किश लोक रुड़ी जंदे, किश लोकें दे मनै च दरेड़ा पेर्झ जंदियां न। बंड ते लङ्गाई धरती गी गै नेई बंडदी माहनुएं गी, माहनुएं दे मने गी बंडी टकांदी ऐ ते मितरें गी दुश्मन बनाई ओड़दी ऐ। इस उपन्यास राहें उपन्यासकार ने बंड ते लङ्गाई कारण पैदा होने आहलियें स्थितियें ते समस्याएं गी बांदै करने दा जल्न कीते दा ऐ। इस उपन्यास च किश प्रसंग बिंद ज्यादा गै लम्मे होई गेदे न, पर वर्णन शैली विशेषस्तु दे अनुकूल ऐ। इस उपन्यास दे हिंदी भाशा च संक्षिप्त रूपांतरण छपी चुके दे न। जम्बाल होरे इस उपन्यास च दो दोस्तों दे माध्यम कन्नै युद्ध दी समस्या गी उभारियै एह दस्सने दी कोशश कीती दी ऐ जे आम माहनू कदें गी युद्ध नेई चांहदा ते जदू बी युद्ध होंदा ऐ तां धरती बंडोदी ऐ।

जम्बाल हुंदा दुआ उपन्यास ‘कन्नी बरसांत’ नाऊ कन्नै छपेआ। उंदा एह उपन्यास पैहले उपन्यास ‘सांझी धरती बखले माहनू’ कोला काफी हल्का ऐ। एहदे च कथात्मकता ते कल्पना दी पुट ज्यादा ते जीवन दे यथार्थ दी पुट घट्ट लभदी ऐ। क्लेवर दे स्हाबै बी लौहका ऐ। इस उपन्यास दा केंद्र बिंदू ‘माधवी’ नाऊ दी पात्तर ऐ। जिसने आजादी दे पैहले शाही मैहले दी रंग—रौनक ते आजादी बाद दे राजें दे प्रिवी—पर्स बंद होई जाने तगर दा दौर दिक्खे दा ऐ।

नरसिंह देव जम्बाल हुंदा त्रिया उपन्यास ‘बिन कंधे कोठा’ 1985 च रियास्ती कल्चरल अकैडमी दी पत्रिका शीराजा डोगरी च त्रौं किश्तें च छपेआ। एह उपन्यास आध

ਜੁਨਿਕ ਪਰਿਸਥਤੀਯੋਂ ਪਰ ਅਧਾਰਤ ਇਕ ਨਮੋਂ ਢੰਗ ਦਾ ਪ੍ਰਯਾਸ ਏ। ਜਮਵਾਲ ਹੁੰਦਾ ਏਹ ਉਪਨਿਆਸ ਸਾਮਂਤਵਾਦੀ ਵਾਚਨਾ, ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਹੀਨਤਾ, ਰਿਸ਼ਵਤਖੋਰੀ ਬਾਗੈਰਾ ਪਰ ਕਰਾਰੀ ਚੋਟ ਏ। ਇਸ ਉਪਨਿਆਸਕਾਰ ਨੇ ਆਧੁਨਿਕ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਤੇ ਸਮਾਜ ਕਨੈ ਨਜ਼ਰ ਮਲਾਨੈ ਆਸਤੈ ਨਮੋਂ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਨਮੋਂ ਸ਼ਿਲਵਾਂ ਤੇ ਨਮੀਂ ਤਕਨੀਕ ਗੀ ਅਪਨਾਏ ਦਾ ਏ। ਇਸ ਉਪਨਿਆਸ ਚ ਨਮੀਂ ਚੇਤਨਾ, ਨਮੋਂ ਭਾਵ—ਬੋਧ ਆਂ ਗੀ ਉਮਾਰੇ ਦਾ ਏ।

ਜਮਵਾਲ ਹੁੰਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਉਪਨਿਆਸ ‘ਚਰਖਡੀ’ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ। ਜਿਸਦੇ ਚ ਸਮਾਜ ਦੇ ਪੇਚੀਦਾ ਤਾਨੇ—ਬਾਨੇ ਦੀ ਗਣੋਂ ਗੀ ਇਕ—ਇਕ ਕਰਿਧੀ ਖੌਹਲੇਆ ਗੇਦਾ ਏ ਤੇ ਹਰ ਪਾਤਰ ਗੜਾਰੀ ਚ ਫਸੇ ਦਾ ਲਮਦਾ ਏ। ਇਸ ਉਪਨਿਆਸ ਰਾਹੋਂ ਉਪਨਿਆਸਕਾਰ ਨਰਸਿੰਹ ਦੇਵ ਜਮਵਾਲ ਹੋਰੋਂ ਅਜ਼ਜ ਦੇ ਸਮਾਜ ਦਿਧੋਂ ਪਰਿਸਥਤੀਯੋਂ ਤੇ ਸਮਸ਼ਾਏਂ ਗੀ ਸਿਲਸਿਲੇਵਾਰ ਢੰਗੈ ਕਨੈ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ।

ਨਿਸ਼ਕਾਰਾ :

ਇਸ ਸਥਾਨ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਨ ਪਰੈਤਾਂ ਅਸ ਆਕਖੀ ਸਕਨੇ ਆਂ ਜੇ ਨਰਸਿੰਹ ਦੇਵ ਜਮਵਾਲ ਹੋਰੋਂ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿਕ ਗੀ ਬੜਾ ਮਤਾ ਸਮੂਝ ਕੀਤਾ ਏ। ਤੇ ਖਾਸ ਕਰਿਧੀ ਡੋਗਰੀ ਉਪਨਿਆਸ ਦੇ ਖੋਤਰ ਚ ਬੀ ਤੰਦਾ ਧੋਗਦਾਨ ਘਟਾਂ ਨੇਈ ਏ। ਤੰਨੋਂ ਬਕਖ—ਬਕਖ ਸਮਸ਼ਾਏਂ ਅਰਥਾਤ् ਰੁਜ਼ਾਨੋਂ ਪਰ ਉਪਨਿਆਸ ਲਿਖਿਧੀ ਪਾਠਕਾਂ ਗੀ ਸਮਾਜ ਚ ਬਾਕਾਂ ਬਾਂਡ, ਲੜਾਈ ਤੇ ਦੁਇਧੀਂ ਸਮਸ਼ਾਏਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਜਾਗ੍ਰਤ ਕੀਤਾ। ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਜ਼ਾਨ ਚ ਵਾਦਾ ਗੈ ਨੇਈ ਕੀਤਾ ਸਾਗੂਆਂ ਇਨੋਂ ਸਮਸ਼ਾਏਂ ਪਰ ਸੋਚਨੇ ਆਸਤੈ ਸੋਹਗਾ ਕੀਤਾ।

M.A. DOGRI

Course No. DOG 204

Unit - V

Semester - II

Lesson 15

ओ.पी. शर्मा 'सारथी' ते वत्स विकल हुंदे उपन्यासें दे प्रमुख रुझान

1. परिचे :

इस पाठ च ओ.पी. शर्मा 'सारथी' ते वत्स विकल हुंदे जीवन ते साहित्यक योगदान ते उपन्यासें दे प्रमुख रुझानें सरबंधी जानकारी दित्ती गेदी ऐ।

2. उद्देश्य

इस पाठ गी पढ़ियै विधार्थी डोगरी दे प्रसिद्ध उपन्यासकारे श्री ओ.पी. शर्मा 'सारथी' ते वत्स विकल हुंदे जीवन परिचे, साहित्यक जोगदान ते उपन्यासें दे प्रमुख रुझानें बारै जानकारी हासल करी सकडन। ते इ'नें उपन्यासकारे बारै पुच्छे गेदे सुआलें दे उत्तर देने च समर्थ होई सकडन।

3. उपन्यासकार ओ.पी. शर्मा 'सारथी' ते उपन्यासें दे प्रमुख रुझान :

I. जीवन परिचें :

ओ.पी. शर्मा 'सारथी' हुंदा जन्म 1933 ई. च होआ। मुंदली शिक्षा हासल करने परैतं एह रिजिनल रिसर्च लैबाट्री च कलाकार दे तौर पर नियुक्त होए। 'सारथी' होर इक सफल उपन्यासकार दे कन्नै—कन्नै सोहगे कहानीकार, नाटककार, अलोचक, चित्रकार ते संगीतकार बी हे। सारथी हुंदा 2002 ई. च सुर्गवास होई गेआ, पर डोगरी साहित्य जगत उपन्यासें दे जोगदान करी उनेंगी कदें नेई भुल्ली सकदा।

II. साहित्यक जोगदान :

'सारथी' होरें अपने लेखन दी शुरूआत उर्दू भाषा थमां कीती। 'सारथी' होरें नां सिर्फ उच्च कोटि दा साहित्य रचेआ बल्के होरनें नमें साहित्यकारें गी बी अच्छा लिखने आस्तै प्रेरत कीता। ओह इक ऐसे उपन्यासकार हे जि'नें डोगरी साहित्य च प्रतीकात्मक शैली गी अपनाया। एह शैली इंदियें रचनाएं च टकोहदे तौर पर लभदी ऐ। 'सारथी' हुंदी रचनाएं च मनुकखी जीवन दे यथार्थ दा सजीव चित्रण होए दा मिलदा ऐ। इंदियें रचनाएं दा ब्यौरा इस चाल्ली ऐ :—

1. उमरें	(उर्दू कहानी संग्रह)
2. लकीरें	(उर्दू कहानी संग्रह)
3. सुकका बरुद	(कहानी संग्रह, रियास्ती कल्वरल अकैडमी शा पुरस्कृत)
4. लोक गै लोक	(कहानी संग्रह)
5. पागल दा ताजमैहल	(कहानी संग्रह)
6. तंदां	(लम्मी कविता)
7. परतां	(कविता संग्रह)
8. मरुथल	(हिंदी काव्य)
9. नंगा रुक्ख	(उपन्यास, साहित्य अकादेमी शा पुरस्कृत)
10. रेशम दे कीडे	(उपन्यास, रियास्ती कल्वरल अकैडमी शा पुरस्कृत)
11. मकान	(उपन्यास)
12. त्रेह समुंदर दी	(उपन्यास)
13. पत्थर ते रंग	(उपन्यास)
14. अपना—अपना सूरज	(उपन्यास)

III. ओ.पी. शर्मा 'सारथी' हुंदे उपन्यासें दे प्रमुख रुझान :

डोगरी उपन्यास साहित्य च ओ.पी. शर्मा 'सारथी' हुंदा टकोहदा थाहर ऐ। सारथी होरें 'डोगरी उपन्यास साहित्य गी छे उपन्यास दित्ते। इंदे उपन्यासें च आए दे प्रमुख रुझान इस चाल्ली न :—

ਸਾਰਥੀ ਹੁੰਦਾ ਪੈਹਲਾ ਉਪਨਿਆਸ “ਤ੍ਰੇਹ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ” ਸਨ 1978 ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ। ਏਹ ਇਕ ਆਦਰਸ਼ਾਤਮਕ ਉਪਨਿਆਸ ਐ। ਉਪਨਿਆਸ ਚ ਲੇਖਕ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇ ਪਢਾਈ—ਲਖਾਈ ਦਾ ਸ਼ਕੂਲੀ ਢਾਂਚਾ ਐ, ਜੇਹਦੇ ਚ ਉਪਨਿਆਸਕਾਰ ਇਕ ਆਦਰਸ਼ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ—ਵਿਵਰਥਾ ਗੀ ਸਾਮਨੈ ਰਖਿਅਤ ਚਰਿਤ੍ਰੇਂ ਤੇ ਘਟਨਾਏਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਦਾ ਐ। ਇਸ ਉਪਨਿਆਸ ਦਾ ਕਥਾਨਕ ਸਮੇਂ ਕਨੱਤੀ ਅਗੋਂ ਬਧਦਾ ਐ, ਚਰਿਤ੍ਰ ਸਰਬਥਿੰਦੋਂ ਦੇ ਹੋਰੋਂ ਚ ਅਪਨੇ—ਅਪਨੇ ਆਦਰਸ਼ੀ, ਵਿਸ਼ਵਾਸੋਂ ਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਮਤਾਬਕ ਅਪਨਾ ਕਿਰਦਾਰ ਨਿਭਾਂਦੇ ਨ। ਏਹ ਇਕ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਉਪਨਿਆਸ ਐ। ਇਸ ਚ ‘ਸਮੁੰਦਰ’ ਪ੍ਰਤੀਕ ਐ ‘ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ’ ਦਾ ਤੇ ‘ਭਾਨੂ’ ਇਸਦਾ ਮੁਕਖ ਪਾਤਰ ਐ। ਇਸ ਉਪਨਿਆਸ ਦਾ ਪ੍ਰਸੁਖ ਰੁਝਾਨ ਪ੍ਰਗਤਿਵਾਦੀ ਐ। ਮਨੁਕਖੀ ਦੀ ਤਾਂਹਗ ਮਹੇਸ਼ਾਂ ਅਗੋਂ ਬਧਨੇ ਦੀ ਹੋਨੀ ਚਾਹਿਦੀ। ਲੇਖਕ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨ— “ਆਦਮੀ ਗੀ ਭਾਏ ਸਾਰੀ ਤੁਮਰ ਤਗਰ ਨਾਹੂ ਦਾ ਪਾਨੀ ਪੀਨੇ ਗੀ ਥਹੋਏ ਜਾਂ ਸੂਹਟੇ ਦਾ ਪਰ ਉਸਨੈ ਤ੍ਰੇਹ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਰਖਨੀ ਲੋਡ਼ਚਦੀ ਐ।”

ਸਾਰਥੀ ਹੁੰਦਾ ਦੂਆ ਉਪਨਿਆਸ “ਨਾਂਗਾ ਰੁਕਖਾ” ਨਾਡ ਕਨੱਤੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ। ਏਹ ਉਪਨਿਆਸ ਬੀ 1978 ਚ ਗੈ ਛਪੇਆ ਤੇ ਏਹ ਬੀ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਸ਼ੈਲੀ ਚ ਲਿਖੇਆ ਗੇਦਾ ਐ। ਏਹਦੇ ਪਰ ਸਾਰਥੀ ਹੋਰੋਂ ਸਾਹਿਤਿਯ ਅਕਾਦਮੀ ਦਾ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ ਬੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਚੁਕੇ ਦਾ ਐ। ਇਸ ਉਪਨਿਆਸ ਦਾ ਹਿੰਦੀ, ਗੁਜਰਾਤੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾਏਂ ਚ ਅਨੁਵਾਦ ਹੋਈ ਚੁਕੇ ਦਾ ਐ। ਏਹ ਇਕ ਧਰਮਾਰਥ ਦਾ ਦਸਤਾਵੇਜ ਐ। ‘ਨਾਂਗਾ ਰੁਕਖਾ’ ਚ ਲੇਖਕ ਨਗਰ ਦੀ ਸਚੀ ਸਿਥਤਿ ਦਾ ਜਾਇਜਾ ਲੈਂਦਾ ਐ, ਨਗਰ ਚ ਜੋ ਕਿਸ਼ ਹੋਏ ਦਾ ਐ ਜਾਂ ਜੋ ਬਦਲਾਵ ਆਏ ਦਾ ਐ, ਉਸੀ ਲੌਹਕੇ—ਲੌਹਕੇ ਪ੍ਰਸਾਗੇ ਰਾਹੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਕੀਤੇ ਦਾ ਐ। ‘ਨਾਂਗਾ ਰੁਕਖਾ’ ਉਪਨਿਆਸ ਚ ਕੋਈ ਪਲਾਟ ਨੇਈ, ਕੋਈ ਚਰਿਤ੍ਰ ਨੇਈ, ਬਸ ‘ਓਹ’ ਤੇ ਓਹਦਾ ਗੋਆਂਢੀ ਦਿਖਦੇ ਜਾਂਦੇ ਨ, ਪੁਛਦੇ ਜਾਂਦੇ ਨ, ਮੈਹਸੂਸ ਕਰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਨ ਤੇ ਨਗਰੈ ਦੀ ਸ਼ੇਈ ਤਸਵੀਰ ਖੁਲਦੀ ਜਾਂਦੀ ਐ—ਨਗਰ ਸਥਾਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਐ। ਏਹਦੇ ਚ ਬੇਰੋਜ਼ਗਾਰੀ ਐ, ਦੱਖਾਵਾ ਤੇ ਧੋਖਾ ਐ, ਝੂਠ ਐ, ਦੋਗਲਾਪਨ ਐ, ਝੁਕਲਾਪਨ ਐ, ਸਾਡੀ ਚਾਲਾਂ ਨ, ਬੇਝਿੰਸਾਫੀ ਐ, ਸਰਹਕਥਿੰਦੇ ਦਾ ਬਜ਼ਾਰ ਐ, ਜਿੰਦੇ ਬਾਗੈਰ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਨੇਈ ਤੇ ਜਿੰਦੇ ਆਸਤੈ ਮਾਹਨੂ ਗੀ ਅਪਨਾ ਦਿਲ, ਦਿਮਾਗ ਤੇ ਸੋਚ ਬੰਦੇ ਰਖਨਾ ਪੌਂਦੇ ਨ। ਇਸ ਉਪਨਿਆਸ ਚ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕਤਾ ਐ, ਇਕ ਖਾਸ ਬੈਧਕਤਾ—ਪਰਕ ਦਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਐ।

ਓ.ਪੀ. ਸ਼ਰਮਾ ‘ਸਾਰਥੀ’ ਹੁੰਦਾ ਤ੍ਰਿਧਾ ਉਪਨਿਆਸ “ਰੇਸ਼ਮ ਦੇ ਕੀਡੇ” ਨਾਡ ਕਨੱਤੀ 1979 ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ। ਇਸ ਉਪਨਿਆਸ ਚ ਦਸ਼ਸੇਆ ਗੇਦਾ ਐ ਜੇ ਕਿਧਾਂ ਕਿਸ ਸ਼ਵਾਰੀ ਚਲਾਕ ਲੋਕ, ਆਸ ਲੋਕਾਂ ਗੀ ਭੁਟਟ ਬਨਾਈ ਅਪਨਾ ਲਾਹ ਕਢਦੇ ਨ, ਤੇ ਤੁਂਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੂਸੀ ਲੈਂਦੇ ਨ, ਤੁਂਦੇ ਦਿਮਾਗੋਂ ਗੀ ਖਰੀਦੀ ਲੈਂਦੇ ਨ ਤੇ ਤੁਂਦੇ ਸੁਹੋਂ, ਕਨੱਤੀ, ਅਕਿਖਿਤੀਂ ਤੇ ਜੀਹਿਵੇਂ ਗੀ ਬੰਦ ਕਰੋਆਈ ਛੋਡਦੇ ਨ। ਪਰ ਜਿਸਲੈ ਜਨ ਸ਼ਕਿਤ ਜਾਗਦੀ ਐ ਤਾਂ ਸਥਾਨ ਕਿਸ਼ ਰੋਢਦੀ ਚਲਦੀ ਐ, ਫ਼ਹੀ ਓਹਦੇ ਸਾਮਨੈ ਚਲਾਕ ਲੋਕ ਬੀ ਨੇਈ ਖੜੋਈ ਸਕਦੇ। ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾ ਚਿਰ ਆਸ ਜਨਤਾ ਗੀ ਨਿਸ਼ਵਾਰੀ ਨੇਤਾ ਨੇਈ ਥਹੋਦਾ, ਜਨਤਾ ਦਾ ਮਲਾ ਨੇਈ ਹੋਈ ਸਕਦਾ।

ਇਸਸੈ ਬਾਰੇ ਧਾਰਾ ਧਾਰਾ ਯਾਨਿ 1979 ਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਉਪਨਿਆਸ ਛਪੇਆ। ਇਸ ਉਪਨਿਆਸ ਦਾ ਧਰਾਤਲ

ਅਧਿਆਤਮਕ ਤੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਹੈ। ਇਸ ਉਪਨਿਆਸ ਚ ਉਪਨਿਆਸਕਾਰ ਨੇ ਮਾਹਨੂੰ ਦੀ ਅਸੁਰਕਸ਼ਾ ਤੇ ਸੱਸਾਰੀ ਸਰਬਧੋਂ ਦੀ ਅਸਥਿਰਤਾ ਤੇ ਸਚਵ ਦੀ ਤਪਾਸੀ ਆਸਟੈ ਸੱਸਾਰੀ ਮੋਹਮਾਯਾ ਕੋਲਾ ਨਕੋਵਲੇ ਹੋਇਥੈ ਧਿਆਨ ਮਗਨ ਹੋਨੇ ਦੀ ਗਲਲ ਗਲਾਈ ਦੀ ਹੈ।

'ਸਾਰਥੀ' ਹੁੰਦਾ ਪੰਜਮਾਂ ਉਪਨਿਆਸ 'ਪਥਰ ਤੇ ਰੰਗ' 1981 ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ। ਇਸ ਉਪਨਿਆਸ ਚ ਕਲਾਕਾਰੋਂ ਦਿਧੋਂ ਸਮਸਥਾਏਂ ਤੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨਿਯੋਂ ਤੰਦੇ ਇਕਕਲੇਪਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਤੇ ਆਮ ਜਨਤਾ ਲੇਈ ਨਿਰਥਕਤਾ ਗੀ ਦਰਸਾਇਆ ਗੇਦਾ ਹੈ। ਨਗਰੈ ਦੇ ਚਲਾਕ ਬਖ਼ਤਾਵਰ ਲੋਕ, ਕਲਾਕਾਰੋਂ ਗੀ ਅਪਨੇ ਫਾਯਦੇ ਆਸਟੈ ਬਰਤਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਨ। ਏਹਦੇ ਪਾਤਰ ਮੂਰਤਿਕਾਰ, ਚਿਤ੍ਰਕਾਰ ਸੰਗੀਤਕਾਰ, ਵਿਜ਼ਾਨਕ, ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ, ਕਵਿ ਤੇ ਅਧਿਆਪਕ ਨ।

'ਸਾਰਥੀ' ਹੁੰਦਾ ਛੇਮਾਂ ਉਪਨਿਆਸ 'ਅਪਨਾ—ਅਪਨਾ ਸੂਰਜ' ਨਾਂ ਕਨੌ ਛਘੇਆ। ਇਸ ਉਪਨਿਆਸ ਚ ਉਪਨਿਆਸਕਾਰ ਦਾ ਉਦਦੇਸ਼ ਇਹ ਦਸ਼ਨਾ ਹੈ ਜੇ ਅਜਜ ਦਾ ਮਾਹਨੂੰ ਜਿੰਦਗੀ ਦੀ ਸਚਵੋਂ ਮੁਲਲੋਂ ਤੇ ਕਦਰੋਂ ਕੋਲਾ ਲਗਾਤਾਰ ਦੂਰ ਹੋਵਾ ਜਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕੁਲ ਮਲਾਇਥੈ ਦਿਖੇਆ ਜਾ ਤਾਂ 'ਸਾਰਥੀ' ਹੋਰੋਂ ਡੋਗਰੀ ਉਪਨਿਆਸ ਸਾਹਿਤਿ ਨ ਨਮੀਂ ਸ਼ੈਲੀ ਅਪਨਾਈ ਤੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਿਥਤਿ ਗੀ ਪਾਠਕਾਂ ਸਾਮਨੈਂ ਰਖੇਆ। ਇਂਦੇ ਉਪਨਿਆਸੇ ਚ ਬੌਦ੍ਧਕਤਾ, ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕਤਾ ਨਗਰ—ਬੋਧ ਤੇ ਨਮੀਂ ਕਿਸਮਾ ਦੀ ਅਭਿਵਿਕਿਤ ਸ਼ੈਲੀ ਦੇ ਗੁਣ ਮਜ਼ੂਦ ਨ। ਓਹ ਸਾਮਾਇਕ ਸਮਾਜੀ ਸਿਥਤਿ ਦਾ ਬੋਧ ਕਰਾਨੇ ਦੇ ਕਨੌ—ਕਨੌ, ਆਤਮਬੋਧ ਬੀ ਜਗਾਂਦੇ ਨ।

4. ਵਤਸ ਵਿਕਲ ਹੁੰਦੇ ਉਪਨਿਆਸੇ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰਿਝਾਨ :

I. ਜੀਵਨ ਪਰਿਚੇ :

ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੰਢ ਉਪਨਿਆਸਕਾਰ ਸ਼੍ਰੀ ਵਤਸ ਵਿਕਲ ਹੁੰਦਾ ਜਨਮ 5 ਜੁਲਾਈ 1939 ਈ. ਚ ਜਿਲਾ ਉਧਮਪੁਰ ਦੀ ਰਾਮਨਗਰ ਤਸੀਲ ਚ ਹੋਆ। ਇਂਦਾ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਸ਼ੰਘਰਾ ਤੇ ਮਸੀਕਤੋਂ ਆਹਲਾ ਰੇਹਾ। ਬਚਪਨ ਚ ਗੈ ਇੰਦੀ ਮਾਝ ਦਾ ਕਾਲ ਹੋਈ ਗੇਆ ਹਾ।

ਰਾਮਨਗਰ ਦੇ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲ ਥਮਾਂ ਪੰਜਮੀ ਪਾਸ ਕੀਤੀ ਤੇ ਫ਼ਹੀ ਸ਼ੰਘਰਾ ਚ ਪ੍ਰਾਵਿ ਪਰਿਕਿਆ ਦੀ ਤੈਧਾਰੀ ਕਰਾ ਕਰਦੇ ਹੈ ਜੇ ਇਂਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਬੀ ਸੁਰਗਵਾਸ ਹੋਈ ਗੇਆ। 'ਪ੍ਰਾਵਿ' ਪਾਸ ਕਰਨੇ ਪੈਰੈਂਟ 1956 ਚ ਇੰਨੇ 'ਵਿਸਾਰਦ' ਦੀ ਪਰਿਕਿਆ ਪਾਸ ਕੀਤੀ। ਸਨ् 1970 ਈ. ਚ ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਸ਼੍ਰੀ ਵਤਸ ਵਿਕਲ ਹੁੰਦਾ ਸੁਰਗਵਾਸ ਹੋਈ ਗੇਆ।

II. ਸਾਹਿਤਿ ਯੋਗਦਾਨ :

ਸ਼੍ਰੀ ਵਤਸ ਵਿਕਲ ਹੋਰੋਂ ਗੀ ਤਿਖਨੇ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਪ੍ਰਗਤਿਵਾਦੀ ਲੇਖਕ ਸ਼੍ਰੀ ਮਾਨਸਿੰਹ

ਮਹਾਂ ਹੁਂਦੇ ਥਮਾਂ ਥਹੋਈ। ਇਂਦੀ ਡੋਗਰੀ ਚ ਪੈਹਲੀ ਕਹਾਨੀ 'ਡਾਟੀ ਦਾ ਫਟਟ' ਯੋਜਨਾ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਚ 1959 ਚ ਛਪੀ ਹੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸ ਹੋਰ ਕਹਾਨਿਆਂ ਬੀ ਲਿਖੀ ਦਿਯਾਂ ਨ, ਜੇਹਡਿਆ 'ਸੀਰਾਜ਼ਾ ਡੋਗਰੀ' ਚ ਛਪੀ ਦਿਯਾਂ ਨ। ਇਂਦੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਰਚਨਾ "ਫੁਲ ਬਿਨਾ ਢਾਲੀ" ਉਪਨਿਆਸ ਏ, ਜੇਹੜਾ 1970 ਚ ਛਪੇਆ। ਇਹ ਡੋਗਰੀ ਦਾ ਪੈਹਲਾ ਉਪਨਿਆਸ ਏ ਜਿਸੀ ਸਾਹਿਤਿਕ ਅਕਾਦਮੀ ਦਾ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਆ।

III. ਸ਼੍ਰੀ ਵਤਸ ਵਿਕਲ ਹੁਂਦੇ ਉਪਨਿਆਸਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੁਝਾਨ :

ਸ਼੍ਰੀ ਵਤਸ ਵਿਕਲ ਹੋਰੋਂ ਮਾਹਨੂ ਗੀ ਮਾਹਨੂ ਕਨੈ ਜੋਡਨੇ ਆਵਲੇ ਘਰੇਲੂ ਤੇ ਸਮਾਜੀ ਰਿਖਤੋਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ। ਨੂੰਹੋਂ ਦੇ ਔਨੇ ਪਰ ਪੁਤਰੈ ਦਾ ਪਾਰ ਲਾਡੀ ਤੇ ਮਾਊ ਚ ਬੰਡੋਈ ਜਂਦਾ ਏ। ਮਾਂ ਪੁਤਰੈ ਗੀ ਅਪਨੇ ਹਤਥੀ ਚ ਤੇ ਨੂੰਹੋਂ ਗੀ ਦੌਨੋਂ ਹੇਠ ਰਖਨਾ ਚਾਂਹਦੀ ਏ। ਸਸ਼੍ਵੀ ਦੇ ਅਨਪਥ ਤੇ ਨੂੰਹੋਂ ਦੇ ਪਢੇ—ਲਿਖੇ ਹੋਨੇ ਕਾਰਣ ਇਹ ਸਮਸਥਾ ਤਠਦੀ ਏ। ਸ਼੍ਰੀ ਵਤਸ ਬਿਕਲ ਹੋਰੋਂ ਅਪਨੇ ਉਪਨਿਆਸ ਚ ਇਸ ਰਿਖਤੇ ਤੇ ਇਸ ਸਮਸਥਾ ਦਾ ਬੜਾ ਸ਼ੈਲ ਵਿਵੇਚਨ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ।

'ਫੁਲ ਬਿਨਾ ਢਾਲੀ' ਉਪਨਿਆਸ ਡੋਗਰੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਏ ਤੇ ਵਿਧਵਾ ਬਾਹੁੰ ਦੀ ਸਮਸਥਾ ਗੀ ਲੇਝਿੱਧੈ ਸੁਧਾਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਕਥਾਨਕ ਗੀ ਗਤਿ ਦਿੰਦੀ ਏ। ਉਪਨਿਆਸ ਦੀ ਮੁਕਖ ਪਾਤਰ ਸੋਮਾ ਦੇ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਸ਼ੈਲ ਚਾਲੀ ਹੋਏ ਦਾ ਏ—ਓਹ ਰੁਡਿਂਹਿਂ ਤੇ ਪਰਾਨੀ ਪਰਮਪਰਾਂ ਕੋਲਾ ਤੱਥ ਤਠਦੀ ਏ। ਓਹ ਲੌਹਕੀ ਬਰੇਸਾ ਚ ਗੈ ਵਿਧਵਾ ਹੋਈ ਜਾਨੇ ਤੱਥ, ਸਸ਼੍ਵੀ ਦੇ ਹਤਥੀ ਸਤੀ ਦੀ ਗ੍ਰਾਂ ਜਾਈ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੀ ਏ ਤੇ ਸੇਹਨਤ ਕਰਿਧੈ ਬੀ। ਏ। ਪਾਸ ਕਰਦੀ ਏ ਤੇ ਫ਼ਹੀ ਦੂਆ ਬਾਹੁੰ ਕਰੀ ਲੈਂਦੀ ਏ। ਇਸ ਉਪਨਿਆਸ ਚ ਸੋਮਾ ਦਾ ਚਰਿਤ੍ਰ ਇਕ ਬਾਦਰ, ਸਮਝਦਾਰ, ਸ਼ਨੇਹੀ, ਚਜ਼ਜ਼ਲ, ਦੁਰਾਂ ਦਾ ਖਾਲ ਰਖਨੇ ਆਵਲੀ ਆਦਰਸ਼ ਨਾਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਚ ਤੁਮਰਦਾ ਏ।

ਸ਼ੇਈ ਮੈਹਨੇ ਚ ਦਿਕਖੇਆ ਜਾ ਤਾਂ ਉਪਨਿਆਸਕਾਰ ਵਤਸ ਵਿਕਲ ਹੋਰੋਂ ਸਾਫੇ ਢੁਗਗਰ ਸਮਾਜ ਚ ਤੁਸ ਬੇਲਤੈ ਵਿਧਵਾ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਵਿਧਵਾ ਬਾਹੁੰ ਚ ਔਨੇ ਆਵਲਿਹਿਂ ਸਮਸਥਾਏਂ ਗੀ ਸ਼ੈਲ ਚਾਲੀ ਬਾਂਦੈ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ। ਇਹ ਉਪਨਿਆਸ ਪੈਹਲੋਂ ਤ੍ਰਾਂ ਉਪਨਿਆਸਾਂ ਦੇ ਮਕਾਬਲੇ ਚ ਬਿਤੈ ਚ, ਘਟਨਾ ਵਿਸ਼ਤਾਰ ਚ, ਪ੍ਰਭਾਵ ਚ, ਸ਼ੈਲੀ ਦੀ ਪਰਿਪਕਵਤਾ ਤੇ ਗਠਨ ਚ ਇਕ ਗੈਂ ਅਗਗੈ ਏ।

M.A. DOGRI

Course No. DOG 204

Unit - V

Semester - II

Lesson 16

ਦੇਸ਼ਬੰਧੁ ਭੋਗਰਾ 'ਨੂਤਨ' ਤੇ ਤਾਰਾ ਦਾਨਪੁਰੀ ਹੁਂਦੇ ਉਪਨਿਆਸੋਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨ :

1. ਪਰਿਚੇ :

ਭੋਗਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੰਫ ਉਪਨਿਆਸਕਾਰ ਦੇਸ਼ ਬੰਧੁ ਭੋਗਰਾ 'ਨੂਤਨ' ਹੁਂਦਾ ਜਨਮ 4 ਨਵੰਬਰ 1939 ਚ ਰਾਮਨਗਰ ਚ ਹੋਆ। ਨੂਤਨ ਹੋਰ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਛਾਸਲ ਕਰਨੇ ਪਰੈਤ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਚ ਅਧਿਆਪਕ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਏ। ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਝਾਂਨੇ ਗੀ ਅਤਿ ਪ੍ਰਗਤਿਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰ ਧਾਰਾ ਦੇ ਹੋਨੇ ਕਰੀ ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਸ਼ਾ ਸੁਅਤਲ ਕਰੀ ਦਿੱਤਾ ਹਾ। ਨੂਤਨ ਹੋਰ ਇਸ ਸਫਲ ਉਪਨਿਆਸਕਾਰ ਦੇ ਕਨੈ—ਕਨੈ ਕੁਸ਼ਲ ਵਹਾਨੀਕਾਰ ਬੀ ਨ।

2. ਸਾਹਿਤਿਕ ਯੋਗਦਾਨ :

ਨੂਤਨ ਹੋਰੋਂ ਸਾਂਘਰਸ਼ਪੂਰਣ ਜਿੰਦਗੀ ਚ ਜੀਵਨ ਤੇ ਸਮਾਜ ਗੀ ਮਤੇ ਨੇਡੇਆ ਦਿਖਨੇ ਦਾ ਜਲਦ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ। ਭੁਗਰ ਸਮਾਜ ਚ ਵਾਪਟ ਕੁਰੀਤਿਯੋਂ ਤੇ ਸਮਸਥਾਏ, ਨਾਰੀ—ਸਾਂਘਰਸ਼ ਬਗੈਰਾ ਦੇ ਸਜੀਵ ਚਿਤ੍ਰ ਝੰਦਿਯੋਂ ਰਚਨਾਏ ਚ ਲਭਦੇ ਨ। ਝਾਂਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਉਪਨਿਆਸੇ ਦਾ ਬਾਂਧੀ ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਏ :—

1. ਕੈਂਦਰੀ (ਉਪਨਿਆਸ, 1982 ਬਾਅਦ ਚ ਸਾਹਿਤਿਕ ਅਕਾਦਮੀ ਸ਼ਾ ਪੁਰਸ਼ਕ੃ਤ)
2. ਪਾਂਕੈ ਭੇਜੋ (ਉਪਨਿਆਸ, ਰਿਆਸ਼ਤੀ ਕਲਚਰਲ ਅਕਾਦਮੀ ਸ਼ਾ ਪੁਰਸ਼ਕ੃ਤ)
3. ਜਾਂਗਲੀ ਲੋਕ (ਉਪਨਿਆਸ)
4. ਭੀਮੂ (ਉਪਨਿਆਸ)

3. ਨੂਤਨ ਹੁੰਦੇ ਉਪਨਿਆਸਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨ :

ਸਨ 1980 ਚ ਦੇਸ਼ਬੰਧੂ ਡੋਗਰਾ 'ਨੂਤਨ' ਹੁੰਦਾ 416 ਸਫੇਂ ਦਾ ਉਪਨਿਆਸ "ਕੈਂਦੀ" ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ। ਕਥਾਨਕ, ਕਲਾ—ਕੌਸ਼ਲ ਤੇ ਰੋਚਕਤਾ ਦੇ ਸ਼ਹਾਬੇ ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਸ਼੍ਰੇਣਿ ਉਪਨਿਆਸਾਂ ਦੀ ਗਿਨਤਰੀ ਚ ਆਂਦਾ ਏ। "ਕੈਂਦੀ" ਡੋਗਰੀ ਉਪਨਿਆਸ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਸਫਰ ਚ ਇਕ ਸ਼ਹੱਤਵ ਆਹਲਾ ਮੀਲ ਪਤਥਰ ਏ। ਇਹ ਉਪਨਿਆਸ ਪ੍ਰੇਮਚੰਦ ਦੇ "ਗੋਦਾਨ" ਦੀ ਪਰਸ਼ੰਧਰਾ ਚ ਡੋਗਰੀ—ਫਾਡੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਯਥਾਰਥ ਦਾ ਇਕ ਮਨੈ ਗੀ ਛੂਹੀ ਜਾਨੇ ਆਹਲਾ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਏ। ਇਸੀ ਫਣੀਅਵਰ ਰੇਣੁ ਦੇ ਉਪਨਿਆਸ "ਮੈਲਾ ਆਂਚਲ" ਆਂਗਰ ਇਕ ਆਂਚਲਕ ਉਪਨਿਆਸ ਬੀ ਆਖੇਆ ਜਾਈ ਸਕਦਾ ਏ। ਕੈਂਦੀ ਚ ਤੈ ਤਥ ਉਭਰਿਧੈ ਸਾਮਨੈ ਆਂਦੇ ਨ—ਪੈਹਲੇ ਉਪਨਿਆਸ ਦੀ ਸੁਕਖ ਪਾਤਰ ਨਾਥਕਾ ਭਾਗਾਂ ਦਾ ਚਰਿਤ੍ਰ, ਓਹਦੇ ਬਾਹ ਕੋਲਾ ਲੇਝਧੈ ਸੌਤੀ ਤਗਰ ਦੀ ਜੀਵਨ ਕਥਾ, ਦੁਆ ਢੁਗਗਰ ਦੇ ਆਂਚਲ ਰਾਮਨਗਰ ਦੇ ਡੋਗਰਾ ਗ੍ਰਾਈ ਰੈਹਤ—ਬੈਹਤ ਦਾ ਵਰਣਨ ਤੇ ਤ੍ਰਿਧਾ ਪੁਲਸ ਤੇ ਜੇਲਾ ਚ ਭ੍ਰਾਤਾਚਾਰ ਦਾ ਕਚਾ—ਚਿਟਠਾ। ਭਾਗਾਂ ਦਾ ਚਰਿਤ੍ਰ ਮਨ ਲੁਗਨਾ ਹੋਈ ਬੀ ਅਤਿਸ਼ਧੋਕਿਤ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਕੋਲਾ ਨੇਈ ਬਚੀ ਸਕੇਆ। ਉਪਨਿਆਸ ਦੀ ਖੀਰਲਾ ਹਿੱਸਾ ਜਿਆਦਾ ਛਾਮਾਈ ਹੋਈ ਗੇਦਾ ਏ। ਪੁਲਸ ਤੇ ਜੇਲ ਦੇ ਭ੍ਰਾਤਾਚਾਰ ਦਾ ਵਰਣਨ ਬੀ ਬਿੰਦ ਜਿਆਦਾ ਗੈ ਲਮਾ ਹੋਈ ਗੇਦਾ ਏ ਤੇ ਉਪਨਿਆਸ ਦੀ ਸੂਲ ਧਾਰਾ ਗੀ ਦਬਾਈ ਦਿੰਦਾ ਏ।

ਉਪਨਿਆਸਕਾਰ ਨੂਤਨ ਹੁੰਦੇ ਇਸ ਉਪਨਿਆਸ ਚ ਡੋਗਰੇ ਗ੍ਰਾਈ ਜੀਵਨ ਦਾ ਚਿਤ੍ਰਣ ਬਡਾ ਸ਼ੈਲ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਵਪੂਰਨ ਏ। ਇਸ ਜੀਵਨ ਚ ਰੂਫਿਧੈਂ, ਅਂਧਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਚ ਕਲੇਸ਼ ਭੋਲਾਪਨ, ਲੌਹਕੇ ਤੇ ਗਰੀਬੇ ਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਨ, ਅਤਿਆਚਾਰ, ਪ੍ਰਾਣੀਆਚਾਰ, ਦੁਖ ਕਸਾਲੇ ਬਗੈਰਾ ਦਾ ਕਲਾਤਮਕ ਢੰਗੈ ਕਨ੍ਹੈ ਵਰਣਨ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ। ਸਥਾਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸਿਰਜਨਾਤਮਕ ਪ੍ਰਯੋਗ ਇਸ ਉਪਨਿਆਸ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਉਪਲਥਿ ਏ।

ਨੂਤਨ ਹੁੰਦਾ ਦੂਆ ਉਪਨਿਆਸ 'ਘੋਕੈ ਭੇਜੋ' 1984 ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ। ਇਹ ਬੀ "ਕੈਂਦੀ" ਆਂਗਰ ਨਾਰੀ ਸਮਸਥਾ ਪਰ ਕੇਂਦਰਤ ਏ। ਭਾਗਾਂ ਆਹਲਾ ਲੇਖਾ ਇਸ ਉਪਨਿਆਸ ਚ "ਗਾਹਤੀ" ਗ੍ਰਾਈ ਸਮਾਜੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਇਕ ਯਥਾਰਥ ਤਸਵੀਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਏ। ਘੋਕੈ ਭੇਜੋ ਉਪਨਿਆਸ ਚ ਡੋਗਰੀ—ਫਾਡੀ ਲੋਕੇ ਦੇ ਪੱਜੇ ਗ੍ਰਾਂ ਚ ਬਸਦੇ ਡੋਗਰਾ ਬ੍ਰੈਹਮਣੇ ਦੇ ਸਮਾਜੀ ਜੀਵਨ, ਤੁਂਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਤੇ ਤੁਂਦੇ ਆਪੂਂ ਚੋਂ ਦੇ ਸਰਬਾਂਧੇ ਦੇ ਵਾਸਤਵਿਕ ਯਥਾਰਥ ਦਾ ਬਡਾ ਸ਼ੈਲ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਨ ਮਿਲਦਾ ਏ।

ਇਸ ਉਪਨਿਆਸ ਦਾ ਸੁਕਖ ਪਾਤਰ ਪੂਰਾ ਗ੍ਰਾਂ ਏ, ਗ੍ਰਾਂ ਚ ਵਸਦੇ ਲੋਕ, ਤੁਂਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ, ਤੁਂਦਾ ਬਰਤਨ—ਵਧਾਰ ਏ ਤੇ ਇਸ ਸੁਕਖ ਪਾਤਰ ਦਾ ਚਿਤ੍ਰਣ ਲੇਖਨ ਨੇ ਬਡੀ ਗੈਹਰਾਈ ਕਨ੍ਹੈ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ। ਨੂਤਨ ਹੋਰੋਂ ਸਿਧਾਰਤ ਤੇ ਵਿਕਾਸ ਧੋਜਨਾਏਂ ਦਾ ਗ੍ਰਾਂ ਦੇ ਲੋਕੋਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੱਤ, ਅਸਰ, ਗ੍ਰਾਈ ਜੀਵਨ ਚ ਜਾਤ—ਪਾਤ ਤੇ ਰੀਤਿ—ਰਵਾਜ਼ੋਂ ਮਤਾਬਕ ਵਧਾਰ ਤੇ ਬੰਧਨ, ਸਹਿਲਾਏਂ, ਗਰੀਬੋਂ ਤੇ ਲੌਹਕੀ ਜਾਤਿਯਾਂ ਦੇ ਲੋਕੋਂ ਕਨ੍ਹੈ ਅਨ੍ਯਾਧੀਨ, ਪਿਛੜੇ ਦੇ ਸਮਾਜ ਚ ਅਂਧਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਚਾਲਾ ਤੇ ਪੇਂਜ, ਨਾਜਾਧਯ ਸਰਬਾਂਧ, ਲਾਲਚ, ਵੇਕਧਾਸੀ ਭ੍ਰਾਤਾਚਾਰ ਬਗੈਰਾ ਬੜੇ ਸ਼ਸ਼ਕਤ ਢੰਗੈ ਕਨ੍ਹੈ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ। ਅਰਥਾਤ, ਪਿਛੜੇ ਦੇ ਗ੍ਰਾਂ ਦੀ ਯਥਾਰਥ ਤਸਵੀਰ ਏ।

ਦੇਸ਼ਬੰਧੁ ਡੋਗਰਾ 'ਨੂਤਨ' ਹੁੰਦਾ ਤ੍ਰਿਆ ਉਪਨਿਆਸ 'ਜਾਂਗਲੀ ਲੋਕ' ਨਾਂ ਕਨੈ ਛਪੇਆ। ਏਹਦਾ ਕਥਾਨਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਕਰਵਾਲੇ ਦੇ ਜੀਵਨ ਪਰ ਅਧਾਰਤ ਐ ਇਸ ਉਪਨਿਆਸ ਰਾਹੋਂ ਉਪਨਿਆਸਕਾਰ ਨੇ ਤੈ ਸੂਟਰੇ ਜਾਂ ਸੂਰੇਂ ਗੀ ਤੁਮਾਰੇ ਦਾ ਏ। ਪੈਹਲਾ ਢੁਗਰ ਦੇ ਫਾਡੇ ਚ ਬਸਦੇ—ਵਿਚਰਦੇ ਬਕਰਵਾਲੇ ਦਾ ਜੀਵਨ, ਤਾਂਦੀ ਰੈਹਤ—ਬੈਹਤ, ਤੌਰ—ਤਰੀਕੇ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ। ਦੂਆ ਇਕ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦੀ ਪਢੋਂ—ਲਿਖੋਂ ਦੇ ਸਤੀਸ਼ ਨਾਂ ਦੇ ਇਕ ਗੁਣਵਾਨ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਮਾਰਟਰੈ ਦੇ ਤੇ ਇਕ ਅਨਪਢ ਪਰ ਸਮਝਦਾਰ ਤੇ ਸ਼ੈਲ ਬਕਰਵਾਲ ਕੁਝੀ ਗੈਰੀ ਦੇ ਆਪੂ ਚੋਂ ਦੇ ਹਿਰਖ ਦੀ ਧਾਤਾ। ਤੇ ਤ੍ਰਿਆ ਸੁਰ ਤੁਮਰਿਧੈ ਸਾਮਨੈ ਆਂਦਾ ਏ ਆਂਹ ਏ ਵਰਗ—ਸਾਂਘਰਥ ਦਾ ਸੁਰ। ਧਾਂ ਦੇ ਖੱਦੇ—ਪੀਂਦੇ, ਜਿੰਮੀ—ਯਾਧਦਾਦ ਆਹਲੇਂ ਤੇ ਗਰੀਬ, ਕਰਸਾਨੇ, ਮਜੂਰੋਂ ਬਕਰਵਾਲ ਦੀ ਤਨੋਤਨੀ ਤੇ ਸ਼ੋਸ਼ਨ।

ਨੂਤਨ ਹੋਰੋਂ ਫਾਡੀ—ਗ੍ਰਾਈ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਕ੃ਤਿ ਦੇ ਬਕਖ—ਬਕਖ ਰੂਪੋਂ, ਵਸਨੀਕੋਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਤੇ ਸੋਚ, ਜੀਵਨ ਸੈਲੀ ਤੇ ਵਰਗ—ਸਾਂਘਰਥ, ਸ਼ੋਸ਼ਨ ਤੇ ਅਤਿਆਚਾਰੇਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਬਡੇ ਮਾਰਿਕ ਢੰਗ ਕਨੈ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ।

ਨੂਤਨ ਹੁੰਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਉਪਨਿਆਸ 'ਭੀਮੂ' ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ। ਕਲੇਵਰ ਦੇ ਸ਼ਹਾਬੇ ਅਜ਼ਜ ਤਗਰ ਰਚੇ ਗੇਦੇ ਉਪਨਿਆਸੇ ਚ ਸਮਨੋਂ ਥਮਾਂ ਲਮਾ ਉਪਨਿਆਸ ਏ।

4. ਤਾਰਾ ਦਾਨਪੁਰੀ ਤੇ ਤਾਂਦੇ ਉਪਨਿਆਸੋਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਲੜਾਨ :

I. ਜੀਵਨ ਪਰਿਚੇ :

ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿਕ ਚ ਕਵਿ, ਕਹਾਨੀਕਾਰ ਤੇ ਉਪਨਿਆਸਕਾਰ ਦਾ ਥਾਹਰ ਰਖਨੇ ਆਹਲੇ ਸ਼੍ਰੀ ਤਾਰਾ ਦਾਨਪੁਰੀ ਹੁੰਦਾ ਜਨਮ 15 ਅਗਸਤ 1949 ਈ। ਚ ਗ੍ਰਾਂਡ ਦਾਨਪੁਰ ਤਸੀਲ ਅਖਨੂਰ ਚ ਹੋਆ। ਏਮ. ਏ. ਤੇ ਬੀ. ਏਡ. ਦੀ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨੇ ਪੈਰੈਂਤ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਚ ਅਧਿਆਪਕ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਏ। ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਚਾ ਪਿੰਨਸ਼ਨ ਹੋਨੇ ਪੈਰੈਂਤ ਸਾਹਿਤਿਕ ਸਿਰਜਨਾ ਚ ਮਸਰੂਫ ਨ।

II. ਸਾਹਿਤਿਕ ਯੋਗਦਾਨ :

1. ਜੀਵਨਦਾਨ (ਉਪਨਿਆਸ)
2. ਲਹੂਏ ਦਾ ਰੰਗ (ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ)
3. ਕੇਈ ਜਨਮ (ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ)
4. ਚੇਤਨਾ (ਉਪਨਿਆਸ)
5. ਮਨੁਕਖ ਤੇ ਸਰਦਾ (ਉਪਨਿਆਸ)
6. ਸੀਜ਼ਫਾਈਰ (ਉਪਨਿਆਸ)

ਇਂਦੇ ਝਲਾਵਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਤਿਆਂ ਸਾਰਿਆਂ ਕਵਿਤਾ ਬੀ ਲਿਖੀ ਦਿਯਾਂ ਨ ਤੇ ਇਂਦਾ ਇਕ ਕਵਿਤਾ ਸਾਂਗੈਂਹ "ਸੁਰ—ਬ—ਸੁਰ" ਛਪਨੇ ਗੀ ਤੈਧਾਰ ਏ।

III. ਤਾਰਾ ਦਾਨਪੁਰੀ ਹੁਂਦੇ ਉਪਨਿਆਸੋਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੁਝਾਨ :

ਦਾਨਪੁਰੀ ਹੁਂਦਾ ਪੈਹਲਾ ਉਪਨਿਆਸ "ਜੀਵਨਦਾਨ" 1988 ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ। ਜੀਵਨਦਾਨ ਮਾਕਿਵਾਦੀ ਰੁਝਾਨ ਗੀ ਲੇਇਥੈ ਲਿਖੇਆ ਗੇਦਾ ਉਪਨਿਆਸ ਏ। ਇਹ ਉਪਨਿਆਸ ਸਮਾਜੀ ਆਸਥਾਏਂ ਦੀ ਥੈਲ ਸਨਹਾਕਡੀ ਤਰਥੀਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਏ। ਇਸ ਉਪਨਿਆਸ ਦਾ ਕਥਾਨਕ ਨਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਆਰਥਿਕ ਫਕੱਫਕੀਂ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਸ਼ਮਤਾਏਂ ਪਰ ਕੇਂਦਰਤ ਏ ਬਲਕੇ ਸਂਘਰਸ਼, ਹਿਰਖ—ਪਾਰ, ਬਾਹ ਤੇ ਮਨੁਕਖੀ ਜੀਵਨ ਸਰਬਣਧੀ ਵਿਸ਼ਾਂ ਗੀ ਬੀ ਮਾਕਿਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰੋਂ ਰਾਹੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ। ਉਪਨਿਆਸ ਦੀ ਕਥਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਂਤ ਤੇ ਸਪਨਾ ਨਾਂਡ ਦੇ ਪਾਤਰੋਂ ਗੀ ਕੇਂਦਰਤ ਕਹਿਥੈ ਅਗਗੇ ਚਲਦੀ ਏ। ਬਾਕੀ ਦੇ ਪਾਤਰੋਂ ਕਨੈ ਨਿਕਕੇ—ਨਿਕਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਂਤ ਤੇ ਕਥਾਂ ਜੁੜੀ ਦਿਯਾਂ ਨ। ਉਪਨਿਆਸਕਾਰ ਤਾਰਾ ਦਾਨਪੁਰੀ ਹੋਰੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਤਰੋਂ ਦੇ ਮਾਧਿਮ ਕਨੈ ਸਮਾਜ ਦੀ ਵਿਵਰਥਾ ਤੇ ਸਮਝਾਏਂ ਗੀ ਪਾਠਕੋਂ ਅਗੋਂ ਰਖੇ ਦਾ ਏ।

ਇਥੈ ਨੇਹ ਉਪਨਿਆਸੋਂ ਚ ਉਪਨਿਆਸਕਾਰ ਮਨੁਕਖੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਦੁਖ—ਕਸਾਲੇ ਗੀ ਗੁਹਾਡਾ ਏ। ਓਹ ਝੂਠੀ ਪਰਾਨੀ ਪਰਮਪਰਾਏਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਾ ਨੇਈ ਕਰਦਾ ਬਲਕੇ ਲੋਕਾਂ ਗੀ ਅਪਨੇ ਹਿੱਤ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਸਚੇਤ ਕਰਦਾ ਏ।

ਤਾਰਾ ਦਾਨਪੁਰੀ ਹੁਂਦਾ ਉਪਨਿਆਸ "ਚੇਤਨਾ" ਨਾਂਡ ਕਨੈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ। ਦਾਨਪੁਰੀ ਹੁਂਦਾ ਇਹ ਇਕ ਨਮਾਂ ਪ੍ਰਯੋਗ ਏ। ਇਸ ਉਪਨਿਆਸ ਚ ਦਾਨਪੁਰੀ ਹੋਰ ਅਪਨੀ ਮਨੋਗਤ ਸੋਚ ਗੀ ਲੇਇਥੈ ਜਿਸ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦੀ ਸਮਾਜ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਚ ਕਰਦੇ ਨ, ਓਹਵੀ ਸਿਰਜਨਾ ਆਰਤੈ ਓਹ ਗਾਂਧੀਵਾਦੀ ਅਹਿੰਸਾ ਦਾ ਸ਼ਹਾਰਾ ਲੈਂਦੇ ਨ। ਪਰ ਬਾਦ ਚ ਤੁਂਦੀ ਅਹਿੰਸਾਵਾਦੀ ਸੋਚ ਗੀ ਇਕ ਭਾਰਾ ਝਟਕਾ ਲਗਦਾ ਏ।

ਸ਼੍ਰੀ ਓਸ ਗੋਸ਼ਵਾਸੀ ਹੁਂਦਾ ਗਲਾਨਾ ਏ, "ਰਾਜਨੀਤਿ ਦਰਸ਼ਨ ਕਨੈ ਜੁੜੇ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਂਗੋਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਬੀ ਕਿਥ ਬਾਦਧੀ ਸੇਹੀ ਹੋਂਦੀ ਏ। ਇਕ ਚਾਲਲੀ ਏਹ "ਕਥਾਨਕਵਾਦੀ" ਉਪਨਿਆਸ ਘਹੁ ਤੇ "ਨਜਰੀਧਾਵਾਦੀ" ਉਪਨਿਆਸ ਮਤਾ ਏ।" ਦੇਸ਼ਬਾਂਧੁ ਡੋਗਰਾ 'ਨੂਤਨ' ਹੁਂਦਾ ਆਖਨਾ ਏ, "ਦਾਨਪੁਰੀ ਹੁਂਦਾ ਨਜਰਿਆ ਬਾਰ—ਬਾਰ ਬਦਲਦਾ ਏ ਤੇ ਜੇਕਰ ਓਹ ਹੋਰ ਕੁਸੈ ਇਕ ਸੋਚ ਜਾਂ ਨਜਰਿਧੇ ਗੀ ਲੇਇਥੈ ਚਲਦੇ ਤੋਂ ਕੁਸਵਾ ਏਹ ਨਾਵਲ ਗੀ ਪੂਰਾ ਗੈ ਨਿੰ ਕਰੀ ਸਕਦੇ। ਦਾਨਪੁਰੀ ਹੁਂਦੇ ਪਾਤ੍ਰੋਂ ਚ ਸੁਧੀਰ ਤੇ ਮਾਂ ਜੀ ਗੈ ਐਸੇ ਪਾਤ੍ਰ ਨ ਜੇਹੜੇ ਥਿਅੜਕਦੇ ਨੇਈ। ਗੌਤਮ ਤੇ ਸ਼ਿਵਾਨੀ ਘਸਟੋਂਦੇ—ਘਸਟੋਂਦੇ ਚਲਦੇ ਨ। ਇਂਦਾ ਥਿਅੜਕਨਾ ਤੇ ਘਸਟੋਨਾ ਬੀ ਨਾਵਲ ਗੀ ਅਗੋਂ ਪੁਜਾਨੇ ਆਰਤੈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਏ। ਕੀ ਜੇ ਦਾਨਪੁਰੀ ਹੋਰ ਜਿਸ ਨਿਸ਼ਚੇ ਗੀ ਲੇਈ ਅਪਨਾ ਨਾਵਲ ਰਾਸ਼ ਕਰਦੇ ਤਸਗੀ ਅੰਤ ਤਗਰ ਪੁਜਾਈ ਦਿੰਦੇ।"

ਸੋਚ ਦੇ ਲਿਹਾਜ ਕਨੈ "ਚੇਤਨਾ" ਇਕ ਉਚਚਾ ਉਪਨਿਆਸ ਏ। ਦਾਨਪੁਰੀ ਹੁਂਦਾ ਇਹ ਉਪਨਿਆਸ

ਰਾਜਨੀਤਕਵਾਦੀ—ਆਦਰ්ਸ਼ਕਵਾਦੀ ਸੋਚ ਏ ਜੇਹੜਾ ਧਰਮਿਅਤ ਵਾਦ ਜਾਂ ਹਕੀਕਤ ਪਸਾਂਦ ਸੋਚ ਕੋਲਾ ਮੂਲਾ ਬਕਖ਼ਰੀ ਏ। ਦਾਨਪੁਰੀ ਹੁਂਦੇ ਇਸ ਉਪਨਿਆਸ ਚ ਸੈਨ੍ਯ ਵਿਜ਼ਾਨ ਗੀ ਖਾਸਕਰਿਧੈ ਖੰਗਾਲੇ ਦਾ ਏ। ਓਹ ਬੀ ਅਜੈ ਦੇ ਸੈਨ੍ਯ—ਵਿਜ਼ਾਨ ਗੀ ਜੇਹੜਾ ਡੋਗਰੀ ਉਪਨਿਆਸੋਂ ਚ ਇਕ ਨਮਾਂ ਪ੍ਰਯੋਗ ਏ ਦਾਨਪੁਰੀ ਹੋਰ ਉਪਨਿਆਸ ਦੀ ਕਥਾ ਗੀ ਅਗੋਂ ਬਧਾਨੇ ਆਸਟੈ 1965 ਤੇ 1971 ਦੀ ਜਾਂਗ ਦੇ ਦੌਰ ਚ ਪੁਜ਼ੀ ਜਾਂਦੇ ਨ। ਮਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਪਰ ਗੌਤਮ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤ੍ਰੀ ਦੀ ਹੈਸਿਧਤ ਕਨ੍ਵੈ ਜਗ ਦਾ ਜਾਧਯਾ ਲੈਨੇ ਆਸਟੈ ਜਹਾਜ਼ੈ ਚ ਬੇਸ਼ਦੈ ਜਾਨਾ। ਜਾਂ ਸ਼ਿਵਾਨੀ ਦਾ 'ਗੁਰੂ' ਭਾਈ ਜਹਾਜ਼ੈ ਗੀ ਬਰਤਿਧੈ ਅਮਰੀਕੀ ਬੇਡੇ ਮੀ ਨਿ਷ਟ ਕਰਨਾ ਬਗੈਰਾ।

ਕੁਲ ਮਲਾਇਧੈ ਦਿਖੇਆ ਜਾ ਤਾਂ ਦਾਨਪੁਰੀ ਹੁਂਦਾ ਏਹ ਉਪਨਿਆਸ ਡੋਗਰੀ ਉਪਨਿਆਸ ਸਾਹਿਤਿਕ ਚ ਇਕ ਨਮਾਂ ਪ੍ਰਯੋਗ ਏ ਤੇ ਅਪਨੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਚ ਸਫਲ ਹੋਏ ਦੇ ਨ।
